

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ

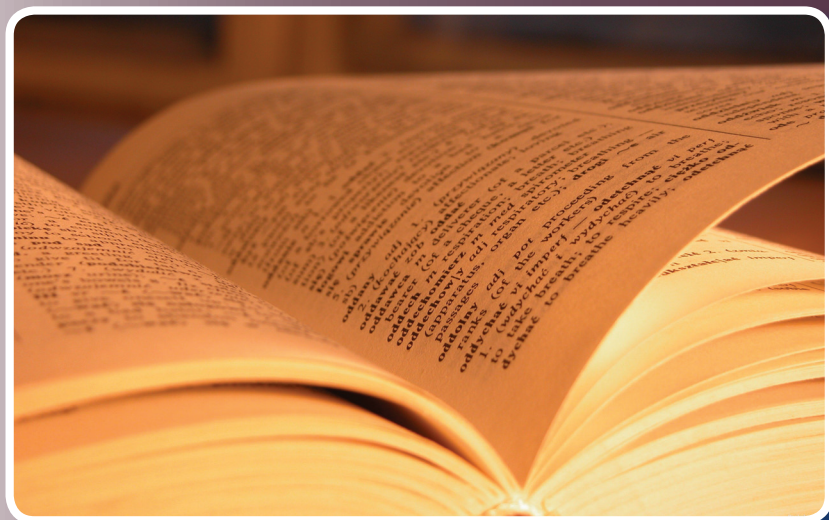
КАФЕДРА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА імені МИКОЛИ ЛУКАША

# IN STATU NASCENDI

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ  
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Збірник студентських статей

ВИПУСК 18



ХАРКІВ 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНИХ МОВ  
КАФЕДРА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА  
імені МИКОЛИ ЛУКАША

# **IN STATU NASCENDI**

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ  
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

**Збірник студентських статей**

**ВИПУСК 18**



**ХАРКІВ  
2018**

**УДК 81'25**

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 7 від 21 червня 2018 р.)

**Редакційна колегія**

**Відповідальний редактор:** О.В. Ребрій (докт. філол. наук, проф.)

Ребрій О. В. (докт. філол. наук, проф.)	Кальниченко О. А. (доц.)
Мартинюк А. П. (докт. філол. наук, проф.)	Каминін І. М. (канд. філол. наук, доц.)
Фролова І. Є. (докт. філол. наук, доц.)	Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук, доц.)
Черноватий Л. М. (докт. пед. наук, проф.)	Луцькіна Т. Г. (канд. філол. наук, доц.)
Ольховська А. С. (канд. пед. наук, доц.)	Віротченко С. А. (канд. філол. наук, доц.)
Богуславська Л. А. (канд. філол. наук, доц.)	Голікова О. М. (канд. філол. наук, доц.)
Вороніна К. В. (канд. філол. наук, доц.)	Недайнова І. В. (канд. філол. наук, проф.)
Івахненко А. О. (канд. філол. наук, доц.)	

Адреса редакційної колегії:

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,  
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,  
факультет іноземних мов,  
кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша,  
тел. (057)707-54-42

In Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства : Збірник студентських статей. — Вип. 18. — Х. : НТМТ, 2018. — 302 с.

ISBN 978-966-285-555-5

До збірника увійшли студентські статті, які досліджують теоретичні та методологічні проблеми сучасного перекладознавства. Публікації присвячено розгляду низки актуальних питань, пов'язаних із перекладом текстів різних стилів, жанрів та дискурсів, а також їхніх складників, зокрема, термінів, реалій, онімів, концептуальних метафор, афоризмів, інвектив, інновацій тощо. Аналізу піддано стратегії та способи перекладу на підставі традиційних та експериментальних методів, з урахуванням лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників. У роботах методичного напрямку визначено складники перекладацької компетенції, шляхи та способи її вдосконалення в закладах вищої освіти.

Для студентів старших курсів факультетів іноземних мов, молодих науковців.

Тексти подано в авторській редакції

ISBN 978-966-285-555-5

© Харківський національний  
університет імені В. Н. Каразіна, 2018  
© Видавництво «НТМТ», 2018

## ЗМІСТ

<b>Бевз Д. К., Ребрій О. В.</b> Автоінтроспекція як метод дослідження художнього перекладу .....	10
<b>Біленька О. Є., Богуславська Л. А.</b> Особливості відтворення прецедентних імен в англо-українських перекладах .....	16
<b>Боровик О. М., Мартинюк А. П.</b> Англо-українські переклади концептуальної метафори ЕМОЦІЯ є КОНТЕЙНЕР .....	22
<b>Бугай К. В., Черноватий Л. М.</b> Порівняльні характеристики афоризмів в українському й англійському перекладах Старого Заповіту (Книги Навчальні) .....	29
<b>Будянский А. І., Каминін І. М.</b> Переклад українською мовою англомовної термінологічної лексики у галузі психології .....	39
<b>Валєнтова Д. А., Фролова І. Є.</b> Особливості перекладу реалій у фентезійному творі Дж. Р. Р. Толкіна «Сільмаріліон» .....	46
<b>Величко І. В., Ковальчук Н. М.</b> Переклад українською мовою англомовної термінологічної лексики у галузі психолінгвістики .....	51
<b>Восієва С. Н., Івахненко А. О.</b> До питань труднощів перекладу «Північного Циклу» оповідань Дж. Лондона .....	59
<b>Гулієнко Н. Є., Ольховська А. С.</b> Засоби локалізації в структурі фахової підготовки перекладача .....	65
<b>Давидович Д. С., Ольховська А. С.</b> Управління проектами в структурі фахової підготовки перекладача .....	71
<b>Денчик О. О., Черноватий Л. М.</b> Особливості перекладу англомовних термінів у галузі кіберправа українською мовою .....	77

<b>Дранко Р. І., Ковальчук Н. М.</b> Технічний інструментарій перекладача як складова фахової підготовки .....	84
<b>Драч Ю. С., Черноватий Л. М.</b> Порівняльні характеристики передачі біблійних власних назв англійською й українською мовами .....	90
<b>Зарубін І. В., Кальниченко О. А.</b> Ідеологічні аспекти перекладу творів Редьярда Кіплінга українською мовою у порівнянні з російськими перекладами .....	98
<b>Земецька Ю. О., Фролова І. Є.</b> Політична образа як лінгвокультурний феномен (на матеріалі американського електорального дискурсу) .....	106
<b>Каніболоцький Є. В., Кальниченко О. А.</b> Повторні переклади та нові редакції в українській традиції як свідчення зміни норм перекладу .....	111
<b>Киричек К. О., Ольховська А. С.</b> Системи автоматизації перекладу вільного типу в структурі фахової підготовки перекладача .....	118
<b>Козій Б. О., Івахненко А. О.</b> Проблеми передачі квазіреалій при перекладі науково-фантастичних творів .....	124
<b>Костенко Є. С., Вороніна К. В.</b> Локалізація відеоігор .....	129
<b>Красножон Г. С., Вороніна К. В.</b> Особливості україномовного перекладу власних назв у художніх творах жанру фентезі (на матеріалі роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар Перснів») .....	133
<b>Кривич О. Л., Мартинюк А. П.</b> Вербалізація концептуальної метафори <i>LIFE IS A JOURNEY</i> в англо-українських перекладах .....	138
<b>Купін Е. Ю., Ребрій О. В.</b> Особливості відтворення субстандартних мов в англо-українських перекладах творів художньої літератури .....	144
<b>Лазарева А. О., Ольховська А. С.</b> Програми забезпечення якості перекладу в структурі фахової підготовки перекладача .....	151

**Лебедєва В. В., Лукьянова Т. Г.**

Жанрово-стилістичні особливості перекладу казок українською мовою (на матеріалі «Ірландських казок» Джозефа Джекобса) ..... 156

**Лесик Д. В., Ребрій О. В.**

Особливості перекладу інвективи (на матеріалі п'єс Вільяма Шекспіра) ..... 162

**Лившенко К. Д., Мартинюк А. П.**

Англо-українські переклади каламбурів Л. Керролла ..... 167

**Литвиненко А. В., Вороніна К. В.**

Особливості перекладу сленгу у художній літературі (на матеріалі роману Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі») ..... 173

**Логвіна М. Є., Голікова О. М.**

Фонетичні, граматичні та стилістичні прийоми як експресивні засоби рекламного наповнення ..... 178

**Лук'яненко К. Д., Кальниченко О. А.**

Особливості перекладу дитячої літератури: способи передачі мовної гри в українських та російських перекладах «Хронік Нарнії» К. С. Льюїса ..... 183

**Михайловський О. О., Фролова І. Є.**

Якісно-кількісні параметри змістового аспекту президентських предвиборчих дебатів США в 2016 р. .... 190

**Орехова К. С., Ковальчук Н. М.**

Особливості перекладу українською мовою англomовної термінологічної лексики у галузі методики навчання усного перекладу ..... 197

**Павленко В. А., Лукьянова Т. Г.**

Особливості перекладу аудіовізуальної продукції для людей із вадами слуху та зору ..... 202

**Ребрій О. О., Віротченко С. А.**

Стратегії та способи перекладу культурно-орієнтованої лексики з китайської мови на українську ..... 206

**Санжаревська М. А., Ковальчук Н. М.**

Особливості перекладу англomовних термінів у галузі контрактного права українською мовою ..... 214

**Сапарбаєва А., Мартынюк А. П.**

Особенности русскоязычного перевода  
текстов англоязычных анекдотов ..... 219

**Сирота Є. О., Черноватий Л. М.**

Вплив структури англомовних фармакологічних  
термінів на вибір способу їх перекладу українською мовою ..... 223

**Сіненко В. В., Вороніна К. В.**

Особливості відтворення мови лапінь українською ..... 229

**Філіна А. С., Фролова І. Є.**

Особливості перекладу англомовних  
макроекономічних термінів українською мовою ..... 234

**Фокін О. С., Ребрій О. В.**

Термінологія у галузі програмування  
як об'єкт англо-українського перекладу ..... 239

**Фролова Г. В., Кальниченко О. А.**

Відтворення ідіостилю Джона Фаулза  
в українських перекладах у співставленні  
з російськими перекладами (на матеріалі українських  
та російських перекладів романів «Маг» та «Колекціонер») ..... 244

**Чаркіна М. П., Кальниченко О. А.**

Відтворення ідіостилю поезії Роберта Бернза  
в українських перекладах у зіставленні  
з російськими перекладами ..... 248

**Чепурна Д. Д., Ребрій О. В.**

Англійські антрополексми-інновації:  
лінгвокогнітивний та перекладознавчий аналіз ..... 258

**Шаталова С. А., Ребрій О. В.**

Гастроніми як об'єкт англо-українського перекладу ..... 264

**Шелкова Г. В., Недайнова І. В.**

Способи перекладу гри слів в англомовному  
рекламному слогані ..... 272

**Шмат Л. П., Лукьянова Т. Г.**

Жанрові особливості українського перекладу  
англомовної медичної документації  
до медичного обладнання ..... 279

**Шумович А. Д., Лукьянова Т. Г.**

Одомашнення та очуження в українських  
перекладах англомовних художніх фільмів:  
ДУБЛЯЖ vs СУБТИТРУВАННЯ ..... 285

**Яковенко С. П., Ковальчук Н. М.**

Переклад українською мовою англомовної  
термінологічної лексики у галузі вікової психології..... 290

**Яфтумова А. А., Ольховська А. С.**

Системи машинного перекладу в структурі  
фахової підготовки перекладача ..... 295

## Шановний читачу!

Пропонуємо до Вашої уваги вісімнадцятий збірник студентських наукових робіт у галузі теорії, історії та методики навчання перекладу *In Statu Nascendi*. Назву збірника можна перекласти з латини як «На початку шляху» або «У стані зародження», і це цілком відповідає його головному призначенню – бути стартовою площадкою для самостійної роботи університетських випускників, які обрали для себе складний, але такий цікавий фах перекладача.

Цього року до складу збірника увійшли 48 робіт, написаних випускниками кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша, кафедри загального та прикладного мовознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, а також кафедри ділової іноземної мови та перекладу Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» у співавторстві з науковими керівниками своїх кваліфікаційних робіт.

Тематика робіт, включених до збірника, є, як завжди, цікавою, новітньою та актуальною, що свідчить про високий рівень теоретичної підготовки фахівців у галузі перекладознавства в Каразінському університеті та інших ЗВО України.

Цього року представлені вже традиційні розвідки з дослідження перекладу текстів різних стилів, жанрів та дискурсів (казки, анекдоту, біблійного дискурсу, дитячої літератури, дискурсу програмування, передвиборчих дебатів, реклами, медицини та фармакології) та особливостей відтворення ідіостилю письменника (на матеріалі творів Дж. Фаулза, Р. Бернса та Дж. Лондона, Дж. Д. Селінджера). Серед різноманітних об'єктів дослідження привертають увагу стратегії та способи перекладу, концептуальні метафори, прецедентні імена, інвективи, афоризми, терміни, гастроніми, оніми, антрополекси-інновації, сленг тощо. У низці статей розглянуто когнітивні, лінгвокультурологічні та ідеологічні проблеми англо-українського перекладу. Роботи методичного блоку висвітлюють різноманітні аспекти формування фахової компетенції перекладача та технічних (у тому числі комп'ютерних) засобів її формування. Роботи експериментального спрямування вивчають метод автоінтроспекції, локалізацію відеоігор та створення аудіовізуальної продукції для людей із вадами слуху та зору.

Статті написано на високому фаховому рівні, із дотриманням усіх необхідних вимог та норм літературної української мови.

Бажаємо усім учасникам вісімнадцятого випуску збірника натхнення та подальших успіхів на тернистому науковому шляху, а читачам – цікавих та корисних наукових відкриттів. Запрошуємо колег та студентів до подальшої співпраці!

Відповідальний редактор, завідувач кафедри  
Перекладознавства імені Миколи Лукаша  
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна  
докт. філол. наук, професор О. В. Ребрій

## АВТОІНТРОСПЕКЦІЯ ЯК МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Бевз Д. К., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Стаття присвячена дослідженню перекладу художнього тексту за допомогою методу автоінтроспективного аналізу на прикладі уривка з роману Кормака Маккарті “Blood Meridian or the Evening Redness in the West”. Визначено основні домінанти тексту твору та способи їх відтворення в перекладі українською мовою.*

**Ключові слова:** автоінтроспекція, домінанта, колоквіалізм, перекладацькі труднощі, реалія.

**Бевз Д. К., Ребрій О. В. Автоінтроспекция как метод исследования художественного перевода.** *Статья посвящена исследованию перевода художественного текста с помощью метода автоинтроспективного анализа на примере отрывка из романа Кормака Маккарти “Blood Meridian or the Evening Redness in the West”. Были выделены основные доминанты текста произведения, способы их передачи в переводе на украинский язык.*

**Ключевые слова:** автоинтроспекция, доминанта, коллоквиализм, переводческие трудности, реалія.

**Bevz D. K., Rebrii O. V. Autointrospection as a method of the literary translation research.** *The article is dedicated to the analysis of the literary text translation with the help of autointrospective analysis method, as exemplified by a fragment from Cormac Mccarthy’s novel “Blood Meridian or the Evening Redness in the West”. The dominant elements of the literary text and the ways of reproducing them in Ukrainian translation were pointed out.*

**Key words:** autointrospection, colloquialism, dominant element, translation difficulties, realia.

Переклад є важливим елементом міжнаціональної та міжетнічної комунікації впродовж усієї історії людства. Серед різних видів перекладу можна виокремити художній його різновид, який надає можливість широкій аудиторії читачів знайомитися з незліченними іноземними творами, не знаючи при цьому мови оригіналу. Серед мов, якими та з яких перекладається текстова інформація, можна

виділити англійську, що є однією з найбільш розповсюджених у світі та має потужну літературну традицію.

У той же час, розуміння перекладу не як кінцевого результату, а як процесу та діяльності все ще лишається порівняно невивченим. Отже, **актуальність** цієї роботи полягає у необхідності вивчення перекладу саме як процесу, що, у свою чергу, доцільно виконувати за допомогою проведення автоінтроспективного експерименту.

**Об'єктом дослідження** є автоінтроспекція як діяльнісно-орієнтований метод дослідження художнього перекладу, а його **предметом** – сукупність елементів художнього твору, які являють собою текстові доміанти та риси авторського (індивідуального) стилю, виявлені в процесі автоінтроспекції, та особливості їхнього відтворення в англо-українському перекладі.

Подвійною **метою** роботи є письмовий переклад художнього твору з англійської мови на українську з одночасним автоінтроспективним аналізом даного процесу.

**Матеріалом** для дослідження слугував уривок з роману американського письменника Кормака Маккарті *“Blood Meridian or the Evening Redness in the West”*, який раніше не видавався та не перекладався українською мовою.

Головним **методом** дослідження був автоінтроспективний перекладацький аналіз. Крім того, в роботі широко застосовувався семантичний та літературознавчий види аналізу, котрі допомагали нам у розумінні тексту та його змісту, а також порівняльний аналіз, за допомогою якого відбувалося порівняння оригінального тексту та його перекладу.

Як найбільш розповсюджений вид перекладацької діяльності можна виокремити художній, під час роботи над яким перекладач повинен відтворити у тексті не тільки усю вихідну інформацію, а й ідейний задум автора та особливості його стилю, зберігаючи усі деталі, які відображають реалії описаного у творі світу [3].

Будь-який текст містить певні культурні та лінгвістичні особливості, які також відбивають стиль написання, притаманний тому чи іншому автору. Сукупність таких доміант, які утворюють унікальну стилістику, називають «ідіостиль» [2]. Наявність власного ідіостилу притаманна не тільки письменнику, а й перекладачу, оскільки під час процесу перекладу текст зазнає змін, які залежать від особистості та власного стилю перекладача.

Для найбільш продуктивних досліджень стосовно впливу перекладача на текст та аналізу процесу його роботи, дослідники використовують експериментальний підхід. Більшість видів таких

експериментів можна розподілити на дві категорії: ретроспекцію та інтроспекцію.

Ретроспекція передбачає переклад певної інформації з подальшим аналізом з боку перекладача, у ході якого він розглядає свій підхід до подолання перекладацьких труднощів у готовій роботі. Інтроспективний підхід, натомість, полягає у фіксації власних думок перекладачем безпосередньо під час роботи, з подальшим аналізом вже після її закінчення. Хоча цей підхід і містить у собі ряд недоліків, дослідники погоджуються з тим, що він є більш дієвим за ретроспективний [4]. Це пояснюється тим, що інтроспективний підхід до проведення експериментів з дослідження процесу перекладу має низку переваг над іншими альтернативами, оскільки під час ретроспекції перекладач схильний до надмірного обмірковування своєї роботи та більш схильний до викривлення інформації, з чого випливають значні неточності під час аналізу проведеної роботи.

Основні елементи авторського ідіостилю, або «домінанти», умовно поділяють на домінанти самого тексту та домінанти перекладу та виділяють як основні елементи для компетентного передавання загальних ідей твору. Домінанти зазвичай мають схильність до детермінації та трансформації інших компонентів художнього твору, і тим самим фактично організують його цілісність. Згідно зі словами деяких дослідників, виявлення у творі його доміант робить подальший точний аналіз необов'язковим, адже він може відволікти від більш важливих речей або навіть зіпсувати загальне художнє враження, що було отримане при прочитанні тексту [1].

Розглянутий нами у цій роботі твір «Кривавий Меридіан, або Вечірній Багрянець на Заході» американського письменника Кормака Маккарті слугує яскравим зразком добре вираженого авторського ідіостилю та цікавих з точки зору перекладача текстових доміант. Сам твір – історична драма-вестерн, що деконструє цей жанр шляхом інверсії загальноновживаних тропів та стереотипів, притаманних йому [6]. Одним із найбільш значних елементів в ідіостилі Кормака Маккарті, на думку літературознавців, є авторське застосування пунктуації, що виражається у свідомому ігноруванні більшості розділових знаків там, де це дозволяє граматики англійської мови. Крім того, твори автора сповнені стилістично забарвленої лексики та різноманітних стилістичних тропів, серед яких час від часу зустрічається техніка «потoku свідомості». Деякі домінанти можна також простежити на рівні тематики твору, що сповнена алюзій на біблійні сюжети чи класичні літературні твори.

Під час аналізу твору нами було виділено кілька загальних рівнів, до яких можна віднести елементи ідіостилю письменника, а саме:

1) лексичний рівень, що охоплює лексичне наповнення твору, тобто слова та фразеологізми, та у даному тексті представлений словами-реаліями, запозиченнями, історизмами, діалектизмами, біблієзмами тощо;

2) синтаксичний рівень, що включає в себе засоби побудови тексту і до якого належать словосполучення та речення, та в якому розглядаються насамперед комбінації слів та їх значення, що закріплені у системі мови;

3) стилістичний рівень, який складається зі стилістичних засобів, якими користувався письменник під час написання твору і до якого у розглянутому тексті можна віднести метонімії, метафори, алюзії, цитування чи посилання на інші літературні твори та інші тропи, що використовував автор.

Нижче представлені деякі з найбільш цікавих прикладів подолання перекладацьких труднощів та пов'язаних з цим думок, що нотувалися у момент перекладу. Перш за все, розглянемо лексичний рівень, а саме – реалії, які є словами, що позначають предмети, поняття і ситуації, які не існують в практичному досвіді людей, що говорять іншою мовою, наприклад: страви, що відносяться до національної кухні, народний одяг, певні суспільні явища і тому подібне [5, с. 177]. Один з прикладів використання реалій у романі:

*When he came around the end of the bar he had laid down the pistol and he was carrying a **bung-starter** in one hand.*

*Він вийшов з-за стійки, відклавши пістоль вбік. В руці він тримав **дерев'яний молоток**.*

Нашу увагу привернуло слово *bung-starter*, яке позначає дерев'яний молоток для відкорковування бочок із вином. В українській мові відсутні можливі еквіваленти цього терміну, тому під час перекладу нами була застосована стратегія генералізації, результатом чого стало застосування у перекладі словосполучення “дерев'яний молоток”.

Інший приклад лексичних домінант у творі – біблієзми, що включають в себе цитати, посилання чи фразеологізми, пов'язані з Біблією. Яскравий приклад біблієзму у творі:

*A shadowed **agony in the garden**.*

*І нехай обмине його ця чаша страждань.*

*Agony in the garden* – це англійська назва, що в україномовних джерелах відома як «моління про чашу», де словосполучення «пити з чаші» використовується як метафора для прийняття власних страждань. Було вирішено, що в контексті епізоду роману, де зустрічається цей уривок, головний герой побачив страждання рабів та молиться про те, щоб самому не повторити їхню долю. Щоб це проілюструвати, для перекладу була застосована видозмінена цитата з Біблії.

Таким чином, замість загальної назви біблійного епізоду у перекладі була застосована цитата з даного уривку, що добре передає смисл і дух оригіналу.

Інший ядро виражений в тексті вид лексичних домінант — це сленг та діалектизми, тобто слова, що зустрічаються тільки у мовленні деякої групи людей і зазвичай не мають чітких відповідників в літературній мові, або є частиною соціолекту певної соціальної групи. Одним із найяскравіших прикладів подібних слів у перекладеному фрагменті є наступне речення:

*You see old Lonnie down there you tell him get a **piece** for me.*

*Ну, як побачиш старого Лонні — скажи, хай і мені **щось** залишить.*

Тут перекладацькі труднощі поставали насамперед у розумінні слова *piece*, яке у контексті твору могло мати декілька різних значень. З одного боку, це слово могло бути скороченням від *pistol*, а згідно з деякими теоріями — неправильним написання омонімічного слова *peace*, що, у свою чергу, могло бути скороченою назвою моделі пістолета *Colt Peacemaker*, і означати «пістолет». Проте цей варіант виявився недоцільним через анахронічність використання подібного виразу. Інший варіант перекладу даного слова, що підійшов би за контекстом — це «повія», «жінка легкої поведінки». Така інтерпретація більше вписується в загальний контекст твору, проте випадає з контексту описаної сцени. Тому нами було висунуте припущення, що автор мав на увазі щось більш загальне, а *piece* у цьому випадку означає «частину від пожитків», тобто грошей, які згаданий у тексті персонаж витрачає у місті.

Ряд стилістичних домінант також спровокував виникнення деяких перекладацьких труднощів. Як один з них можна розглянути наступне речення:

*All history present in that visage, **the child the father of the man.***

*Уся історія в одній цій сцені — **дитина стала батьком чоловіка, що сам перетворився у безпорадну дитину.***

Проаналізувавши ситуацію, в якій була застосована ця фраза та її ймовірне походження, ми змогли дізнатися, що *the child the father of the man*, скоріш за все, є видозміненою цитатою одного з рядків вірша англійського поета епохи романтизму, Вільяма Вордсворта, під назвою *My heart leaps up when I behold*. У тексті вірша вона звучить як *the child is father of the man*, а трактувати її можна як те, що з дитини «народжується» повноцінна доросла людина, а її минуле ество у вигляді дитини є для дорослого чоловіка своєрідним «батьком». Тим не менш, ми вважаємо, що ця цитата була застосована у більш буквальному сенсі, створюючи своєрідну гру слів, яка повністю вписується у сцену, де протагоніст наглядає за своїм п'яним батьком.

У процесі роботи над текстом роману нам вдалося виразити більшість з лексичних та синтаксичних одиниць засобами української мови без істотних змін, не порушуючи тим самим враження потенційного читача від твору. При цьому мала місце бути невелика втрата у загальній атмосфері, але це не викликало значного погіршення сприйняття тексту і не порушило переданого письменником відчуття місця та часу дії. Відносно добре була збережена авторська пунктуація, яку ми частково перенесли в український переклад, але водночас не дозволили собі настільки ж вільно поводитися з мовою, як це робив письменник, тому деякі розділові знаки у місцях, що вірогідно були б проігноровані автором, в перекладі лишаються присутніми. Те ж саме можна сказати і про структуру речень, яка у багатьох випадках вийшла значно складнішою у перекладі, ніж в оригіналі, утім, це можна пояснити специфікою відмінностей української та англійської граматики. Ті ж приклади у романі, де автор використовує різні стилістичні звороти, було майже повністю збережено, окрім кількох місць, де це не дозволяли засоби української мови, або оригінал містив непридатну до прямого перекладу гру слів, та ми вимушені були вдатися до стратегій компенсації чи генералізації.

Слід також виокремити певні *перспективи*, які відкрила перед нами проведена робота, які полягають у дослідженні та вивченні інших видів експериментальних методик у рамках перекладознавства та психолінгвістики.

### **Література**

1. Алексеев С. А. *Передача структуры образов художественного текста при переводе (на материале англо-русских переводов)* : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / С. А. Алексеев. — М., 2009. — 298 с.
2. Григорьев В. П. *Грамматика идиостиля* : В. Хлебников / В. П. Григорьев. — М. : Наука, 1983. — 225 с.
3. Няму А. Є. *Основи перекладознавства : навч. посібник* / А. Є. Няму. — Чернівці : Рута, 2008. — 312 с.
4. Ребрій О. В. *Сучасні концепції творчості у перекладі* / О. В. Ребрій. — Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. — 498 с.
5. Сорокин Ю. А. *Психолінгвистические проблемы восприятия и оценки текста* / Ю. А. Сорокин // *Психолінгвистические аспекты изучения текста*. — М., 1985. — С. 5–34.
6. Bloom H. *The Western Canon: The Books and school of all ages* / H. Bloom. — New York : Harcourt Brace and Company, 2014. — 578 p.

УДК 811.111'255'373.23

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ ІМЕН  
В АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ**

Біленька О. Є., Богуславська Л. А. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Стаття презентує результати дослідження особливостей відтворення прецедентних імен в англо-українських перекладах з позицій не стільки мови, скільки людини, яка творить мову та користується нею. Об'єктом дослідження є англо-українські переклади прецедентних імен, а предметом – способи відтворення прецедентності у цих перекладах. Мета роботи полягає у визначенні стратегій відтворення англомовних прецедентних імен в українських перекладах. Стратегії одомашнення надають тексту властивостей культурного простору мови перекладу, створюючи нову прецедентність, а стратегії очуження, навпаки, залишають прецедентність незмінною, і, відтак, виконують пізнавальну функцію*

**Ключові слова:** *англо-український переклад, прецедентне ім'я, спосіб перекладу, стратегія перекладу, одомашнення, очуження.*

**Биленька О. Е., Богуславская Л. А. Особенности отображения прецедентных имен в англо-украинских переводах.** *Статья представляет результаты исследования особенностей воспроизведения прецедентных имен в англо-украинских переводах с позиции не столько языка, сколько человека, который творит язык и пользуется им. Объектом исследования является англо-украинские переводы прецедентных имен, а предметом – способы воспроизведения прецедентности в этих переводах. Цель работы заключается в определении стратегий воспроизведения англоязычных прецедентных имен в украинских переводах. Стратегии одомашнивания придают тексту свойств культурного пространства языка перевода, создавая новую прецедентность, а стратегии очуждения, наоборот, оставляют прецедентность неизменной, и, следовательно, выполняют познавательную функцию*

**Ключевые слова:** *англо-украинский перевод, прецедентное имя, способ перевода, стратегия перевода, одомашнивание, очуждение.*

**Bilenka O. Ye., Boguslavska L. A. Specificity of rendering precedent names in English-Ukrainian translations.** *The article presents the results of*

*the research on the peculiarities of rendering precedent names in English-Ukrainian translations from the point of not the language itself but the person who creates the language and uses it. The object of the study is the English-Ukrainian translation of precedent names, and the subject – the ways to reproduce the precedent in these translations. The purpose of the work is to determine the strategies for translating English-language precedent names in the Ukrainian translations. Domestication strategies provide the text of the properties of the cultural space of the language of translation, creating a new precedent, and the strategies of alienation, on the contrary, leave the precedent unchanged, and thus perform the cognitive function.*

**Key words:** *English-Ukrainian translation, precedent name, translation method, translation strategy, domestication, alienation.*

**Актуальність теми дослідження.** В останні роки перекладознавство все частіше звертається до нових об'єктів та методів дослідження, намагаючись побачити та відчувти переклад з позицій не стільки мови, скільки людини, яка творить мову та користується нею. Загальна функціональна спрямованість перекладознавчих студій та відсутність розгорнутих досліджень, присвячених як перекладу прецедентних імен, так і в цілому феномену прецедентності у перекладознавстві, зумовлюють **актуальність** цієї роботи.

**Об'єктом** дослідження є англо-українські переклади прецедентних імен, а **предметом** – способи відтворення прецедентності у перекладах.

**Матеріалом** дослідження служать прецедентні імена з творів відомого англійського письменника Л. Керролла “Alice in Wonderland” та “Behind the Looking-Glass” та їхні переклади українською мовою.

**Мета роботи** полягає у визначенні головних стратегій відтворення прецедентних імен у перекладі.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання низки **завдань**:

- визначити поняття прецедентності та інтертекстуальності з позицій теорії літератури, лінгвістики та перекладознавства;
- надати визначення прецедентному імені;
- здійснити перекладознавчий аналіз англо-українських перекладів прецедентних імен з творів Л. Керролла про пригоди Аліси та встановити їхні когнітивні, жанрово-стилістичні та структурно-семантичні характеристики.

Останнім часом у зв'язку з розвитком вивчення когнітивних засад мовленнєвої діяльності у фокусі уваги лінгвістів все частіше опиняється феномен прецедентності. Однак сам термін «прецедентність» ще не остаточно закріпився в науці про мову. Для визначення цього

поняття скористаємося дефініцією Ю. Н. Караулова, який розуміє прецедентні феномени як «(1) значимі для тієї чи іншої особистості в пізнавальному й емотивному відношеннях, (2) такі, що мають надособистісний характер, тобто добре відомі й широкому оточенню даної особистості, включаючи її попередників та сучасників, і, (3) такі, звернення до яких відновлюється неодноразово в дискурсі даної мовної особистості» [1, с. 216].

За В. В. Красних та її співавторами до числа прецедентних феноменів мають бути віднесені такі, що:

1) добре відомі всім представникам національно-лінгвокультурної спільноти («мають надособистісний характер»), оскільки вони мають загальний, обов'язковий для всіх носіїв даного ментально-лінгвального комплексу, національно-детермінований і мінімізований інваріант їх сприйняття;

2) актуальні в когнітивному (пізнавальному й емоційному) плані; за прецедентним феноменом завжди стоїть якесь посилання до нього, загальне й обов'язкове для всіх носіїв того чи іншого національно-культурного менталітету, або інваріант його сприйняття, що і робить всі апеляції до прецедентного феномена прозорими, зрозумілими, конотативно забарвленими;

3) такі, звернення (апеляція) до яких, постійно відновлюється в мовленні представників того або іншого національно-лінгвокультурного співтовариства. «Відновлення» звернення до того або іншого прецедентного феномену може бути «потенційним», тобто апеляція до нього може й не бути частотною, але в кожному разі вона буде зрозуміла співрозмовникові без додаткового розшифрування й коментарю (інакше це буде апеляція не до прецедентного феномену) [2].

Услід за В. В. Красних та її співавторами серед вербальних прецедентних феноменів виділяємо власне *вербальні*, тобто такі, що мають узуальну закріплену за ними форму: прецедентне ім'я й прецедентне висловлення, і *вербалізовані*, тобто такі, що можуть бути представлені за допомогою мовних засобів, не обов'язково завжди одних і тих самих, але обов'язково зі збереженням тих елементів, що вказують на їх прецедентність (зокрема, це можуть бути і прецедентні імена, і висловлювання): прецедентний текст і прецедентна ситуація. Тобто, поняття вербалізованого прецедентного феномена є ширшим за поняття вербального прецедентного феномена [там само].

Також услід за В. В. Красних та її співавторами прецедентним ім'ям ми називаємо індивідуальне ім'я, зв'язане або із широко відомим текстом, який, як правило, відноситься до прецедентних, або із прецедентною ситуацією; це свого роду складний знак, при

вживанні якого в комунікації здійснюється апеляція власне не до денотата, а до набору диференціальних ознак даного прецедентного імені; може складатися з одного або більше елементів, позначаючи при цьому одне поняття [там само].

Прецедентні імена поділяємо на такі категорії:

- прецедентні імена, що відносяться до реальних осіб;
- прецедентні імена, що відносяться до культурних реалій і виражені через прийоми мовної гри.

У досліджуваних текстах присутня велика кількість алюзій на реальних історичних персонажів (Вільгельм завойовник, Шекспір), географічні назви (Лондон, Рим, Париж). Фактично ці реалії є транснаціональними, тобто широко відомі в багатьох мовних культурах світу, отже, при їх перекладі найчастіше перекладачі просто адаптують звучання слів до мови перекладу за допомогою адаптивної транслітерації.

Багато імен другорядних персонажів у пригодах Аліси є прецедентними, проте їх відношення до реальних понять є завуальованим і представлене через мовну гру. Не завжди реалії співпадають з реаліями українського культурного простору, що, на відміну від перекладу імен історичних осіб, постає проблемою для перекладача. Якщо історичні імена в творі майже всі є інтернаціональними, і, таким чином, легкими для перекладу, то з перекладом деяких географічних реалій можуть виникати певні труднощі, особливо у тих випадках, коли географічні імена, як і імена культурологічні, несуть в собі певні реалії англійської культури, пов'язані з певними регіонами країни мови оригіналу. Нерідко при перекладі постає проблема еквівалентності перекладу, адже в результаті географічна власна назва може перетворитися на культурну. Наприклад, власне ім'я *Cheshire cat* нічого не скаже читачу, адже йому невідоме ні прислів'я "*to grin like a Cheshire Cat*", ані й його походження (в часи Керролла сир в графстві Чешир вироблявся у формі кота, що усміхався) [4]. Автори майже всіх аналізованих перекладів (Г. Бушина) транслітерували англійську реалію *Cheshire Cat*, адаптувавши її до української мови, й таким чином, перенісши її у переклад. Лише В. Корнієнко в одному зі своїх перекладів пропонує відповідник, характерний для нашої культури – *Масничий Kim* з приказки «не все коту масляниця». Відтак, він вживає ім'я, яке є прецедентним для нашої культури. Як пояснює В. Корнієнко, «Якщо йдеться про певну впізнавану для англійців, вельми колоритну, але не визначальну для збереження англійського «первородства» реалію, приміром, власну назву, то, звичайно, для неї краще слід підшукати наш відповідник» [3, с. 5]. У цьому випадку В. Корнієнко наслідує В. В. Набокова, який пер-

шим використав реалію, притаманну слов'янській культурі і переклав це ім'я російською мовою як *Масленичний кот*.

<i>Cheshire cat</i>	<i>Чеширський Кім</i> (Г. Бушина)	<i>Чеширський Кім</i> (В. Корнієнко)	<i>Масничний Кім</i> (В. Корнієнко)	<i>Чеширський Кім</i> (В. Наріжна)	<i>Чеширський Кім</i> (В. Панченко)
---------------------	-----------------------------------	--------------------------------------	-------------------------------------	------------------------------------	-------------------------------------

До аналогічного прийому вдається Г. Бушина і у перекладі *March Hare* як *Солоний Заєць*, вочевидь, скористувавшись упізнаваністю образу з приказки: «ганяти, як солоного зайця». В. Корнієнко в одному з перекладів зберігає прийом Бушиної, в іншому перекладає ім'я як *Шалений заєць*, що, хоча й є правильним перекладом, втрачає свою прецедентну забарвленість. В. Наріжна і зовсім дослівно перекладає ім'я, як *Березневий Заєць*, хоча для українського читача складно знайти аналогію між березнем та безумством, яка є типовою в англомовному світі.

<i>March Hare</i>	<i>Солоний Заєць</i> (Г. Бушина)	<i>Шалений Заєць</i> (В. Корнієнко)	<i>Солоний Заєць</i> (В. Корнієнко)	<i>Березневий Заєць</i> (В. Наріжна)	<i>Солоний Заєць</i> (В. Панченко)
-------------------	----------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------	------------------------------------

Майже усі автори перекладають *Hatter* як Капелюшник, за допомогою прямого відповідника. Лише В. Корнієнко перекладає це ім'я як *Кепалюшник*, змінюючи оригінал прецеденту на «кепа», що означає «дурень». Отже, при змінненні вектору прецедентності ефект мовної гри не втрачається.

<i>Hatter</i>	<i>Капелюшник</i> (Г. Бушина)	<i>Капелюшник</i> (В. Корнієнко)	<i>Кепалюшник</i> (коментар: <i>кепа – дурень</i> ) (В. Корнієнко)	<i>Капелюшник</i> (В. Наріжна)	<i>Кепелюшник</i> (В. Панченко)
---------------	-------------------------------	----------------------------------	--	--------------------------------	---------------------------------

*Mock Turtle soup* є суто англійською реалією, незнайомою українському читачу. Це імітація черепахового супу з додаванням замість черепахового м'яса телятини. Саме тому Теніел у своїх ілюстраціях зображає *Mock Turtle* з головою, копитами та хвостом теля.

При перекладі імені даного персонажу всі перекладачі запропонували свої унікальні переклади, як, наприклад, Г. Бушина пропонує *Потелячену Черепаху*, зберігаючи аналогію Керролла, а В. Корнієнко йде іншим шляхом, створивши свою власну реалію – *Казна-Що-Не-Юшка*, тим самим пояснивши переклад *Mock Turtle* як *Казна-Що-Не-Черепаху*.

*Фальшивий Черепаху* В. Наріжної є дослівним перекладом, перекладачка пропонує такий варіант з перекладацьким коментарем,

де роз'яснює природу даної назви. А от В. Панченко змінив прецедентність *Mock Turtle Soup* з черепахового супу на риб'ячий, таким чином, в перекладі ми бачимо варіант *Риб'ячий делікатес*. Але прецедентність у даному випадку втрачається, і також виражена через перекладацький коментар.

<i>Mock Turtle</i>	<i>Потелячена Черепаха (Г. Бушина)</i>	<i>Казна-Що-Не-Черепаха (В. Корнієнко)</i>	<i>Казна-Що-Не-Черепаха (В. Корнієнко)</i>	<i>Фальшивий Черепаха (В. Наріжна)</i>	<i>Риб'ячий делікатес (В. Панченко)</i>
--------------------	--	--	--	--	---

Таким чином, при перекладі прецедентних імен Л. Керролла завдання ускладнюється необхідністю передати ефект мовної гри, що є стилем автора. Оскільки повністю відтворити мовну гру є практично неможливим, нерідко перекладачі вдаються до різних типів компенсації на всіх рівнях мови, обирають стратегії одомашнення, надаючи тексту властивостей культурного простору мови перекладу, і створюючи нову прецедентність, або навпаки, очужуючи переклад, залишаючи прецедентність незмінною, і, таким чином, зберігаючи пізнавальну функцію. Наявність великої кількості перекладів дозволяє нам дослідити основні перекладацькі стратегії та побачити, наскільки при цьому текст перекладу є еквівалентним оригіналу, і, що є найбільш важливим, наскільки переклад є адекватним.

### **Література**

1. Караулов Ю. Н. *Русский язык и языковая личность* / Ю. Н. Караулов. — М. : Наука, 1987. — 263 с.
2. Красных В. В. *Когнитивная база и прецедентные феномены в системе других единиц в коммуникации* / В. В. Красных, Д. Б. Гудков, И. В. Захаренко, Д. В. Багаева. — М. : Языки русской культуры, 1996. — 274 с.
3. Керролл Л. *Алісині Пригоди у Дивокраї ; Аліса у Задзеркаллі* / Л. Керролл ; [пер. з англ. В. Корнієнко] — Тернопіль : Навчальна книга—Богдан, 2007. — 432 с.
4. Carroll L. *The Annotated Alice: Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking Glass* / L. Carroll ; [introd. and notes by M. Gardner]. — N.Y.; L. : W.W. Norton & Company, 2000. — 209 p.

УДК 811.111'255'373.6122

## АНГЛО-УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ *ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР*

Боровик О. М., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*Статтю присвячено дослідженню мовного втілення концептуальної метафори ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР у текстах англomовної художньої літератури та встановленню особливостей її українських перекладів. Пропонується детальний опис концептуальної метафори ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР в англійській мові, а також порівняльний аналіз мовного втілення концептуальної метафори в оригінальних текстах та їх українських перекладах.*

**Ключові слова:** концептуальна метафора, концептуалізація, образ-схема, переклад, лінгвокультура.

**Боровик О. М., Мартинюк А. П.** *Англо-українские переводы концептуальной метафоры ЭМОЦИЯ как КОНТЕЙНЕР. Целью статьи является исследование языкового воплощения концептуальной метафоры ЭМОЦИЯ как КОНТЕЙНЕР в текстах англоязычной художественной литературы и установление особенностей ее украинских переводов. Предлагается детальное описание концептуальной метафоры ЭМОЦИЯ как КОНТЕЙНЕР в английском языке, а также сравнительный анализ языкового воплощения концептуальной метафоры в оригинальных текстах и их украинских переводах.*

**Ключевые слова:** концептуальная метафора, концептуализация, образ-схема, перевод, лингвокультура.

**Borovyk O. M., Martyniuk A. P.** *English-Ukrainian translations of the EMOTION IS A CONTAINER conceptual metaphor. The aim of the article is to study linguistic units verbalising the EMOTION IS A CONTAINER conceptual metaphor in English fiction and to establish the peculiarities of their Ukrainian translations. The article provides a detailed description of the EMOTION IS A CONTAINER conceptual metaphor in English, as well as a comparative analysis of linguistic units verbalising the conceptual metaphor in the original texts and their Ukrainian translations.*

**Key words:** conceptual metaphor, conceptualisation, image schema, translation, lingua-culture.

Проблема концептуальної метафори вже більше півсторіччя цікавить багатьох учених когнітивістів. Дж. Лакофф та М. Джонсон визначають концептуальну метафору як сприйняття й розуміння однієї сутності у термінах іншої [17]. Внесок у дослідження концептуальної метафори зробили такі відомі вчені як Ж. Фоконьє, М. Тернер, Р. Гіббс, М. Блек, Е. Ортоні, Дж. Р. Серль, А. Колінз, З. Ковечез, Н. Д. Арутюнова, С. А. Жаботинська та інші. Останнім часом звертає на себе увагу когнітивний аспект перекладу, навколо якого зосереджується робота представників харківської школи когнітивного перекладознавства (О. В. Ребрій, А. П. Мартинюк, Л. А. Богуславська) [1; 9; 10; 11; 12].

Як відомо, існує кілька вихідних доменів, що залучаються до концептуалізації емоцій, однак у цій роботі ми розглянули виключно концептуальну метафору ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР, яка за даними попередніх досліджень виявилася домінуючою [15]. Відповідно, зосередивши свою увагу лише на концептуальній метафорі ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР, ми мали змогу детальніше її описати. Також, у цій роботі ми дослідили українські переклади англійських метафор, що формує точніше уявлення не лише про структурні відмінності цих двох мов, але й культурні та світоглядні схожості та відмінності відповідних спільнот. Таким чином, таке дослідження дозволяє вдосконалити підґрунтя для комунікативно успішного перекладу концептуальних метафор емоцій. У цьому й полягають **актуальність і новизна дослідження**.

**Об'єктом дослідження** є вирази, що втілюють концептуальну метафору ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР у текстах англійської художньої літератури, та їх еквіваленти в українських перекладах.

**Предметом аналізу** є способи українських перекладів таких англійських виразів.

**Метою роботи** є дослідити англо-українські переклади концептуальної метафори ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР.

**Матеріалом дослідження** є 300 виразів, що вербалізують концептуальну метафору ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР, які ми обрали з художніх романів серії "A Song of Ice and Fire" англійського автора Джорджа Мартіна, а саме "A Game of Thrones", "A Clash of Kings", "A Storm of Swords", "A Feast for Crows" та "A Dance with Dragons" [23; 24; 25; 26; 27], та українські переклади цих виразів [18; 19; 20; 21; 22].

Методи дослідження, використані у роботі, включають емпіричні, загальнологічні та лінгвістичні. До когнітивних методів дослідження відноситься встановлення зон перехресного мапування.

Сутність концептуальної метафори зазвичай полягає у тому, щоб оперувати певним абстрактним розмитим поняттям за допомогою

проведення аналогії з більш конкретним та зрозумілим поняттям, яке безпосередньо пов'язане з повсякденною діяльністю людини. Взаємодія цих понять відбувається через взаємодію двох доменів – цільового (*target domain*) та вихідного (*source domain*). Домен визначається як концептуальна структура, що утворює контекст для поняття, при чому одне поняття може належати до кількох доменів [5, с. 4]. До цільового домену належить цільовий концепт (*target concept*) або концептуальний референт (*conceptual referent*). До вихідного домену належить вихідний концепт (*source concept*) або концептуальний корелят (*conceptual correlate*) [7; 8; 17].

Згідно з принципом «втіленості» (*embodiment*) когнітивних структур, людина здійснює категоризацію дійсності простими когнітивними структурами, які називають «образ-схемами» [2, с. 17]. Виділяють такі образ-схеми як ПРОСТІР, УМІЩЕННЯ, СИЛА, БАЛАНС, РУХ тощо [14, с. 250].

Образ-схема КОНТЕЙНЕР відображає думку про те, що людина є фізичною істотою, обмеженою поверхнею своєї шкіри, та сприймає світ як те, що відбувається ззовні [17, с. 30]. Таким чином, людина сприймає себе як своєрідний контейнер. Більше того, вона проєктує це відчуття на інші об'єкти, уподібнюючи їх до контейнерів, що мають обмежуючу поверхню та певний вміст.

Процес накладання елементів вихідного концепту чи домену на ділянки цільового концепту чи домену називається мапуванням, а виділені ознаки окреслюють зону перехресного мапування (*cross-mapping*) [6, с. 50; 16, с. 203, 245; 13]. Елементи вихідного концепту, що використовуються при мапуванні, висвітлюють елементи цільового концепту чи домену, які вважаються ключовими для осмислення поняття. Інші елементи вихідного домену вважають затемненими, адже вони не використовуються при мапуванні [3, с. 269].

Емоція є одним з тих абстрактних понять, які надзвичайно важко чітко окреслити. Концептуальна метафора стає тим когнітивним інструментом, який уможливує відносну категоризацію та формалізацію емоцій. Як зазначає З. Ковчез, образ-схема КОНТЕЙНЕР є майже універсальним способом концептуалізації тілесного досвіду (опозиція «всередині-ззовні») у відповідності до емоціонального. Таким чином, у багатьох лінгвокультурах світу емоції характеризуються як процеси/стани, що відбуваються всередині тіла людини. Образ-схема КОНТЕЙНЕР також надає широкий спектр метафоричних значень, що допомагають зрозуміти поняття емоції шляхом висвітлення таких її ознак як існування, інтенсивність, пасивність, контроль, оцінка позитивності/негативності [15, с. 37].

Концептуальна метафора ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР розпадається на два різновиди: ЕМОЦІЯ Є КОНТЕНЕР для ІСТОТИ-

ЕКСПЕРІЄНЦЕРА ЕМОЦІЇ та ЕМОЦІЯ Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА, причому КОНТЕЙНЕР представлений ІСТОТОЮ-ЕКСПЕРІЄНЦЕРОМ ЕМОЦІЇ або ЧАСТИНОЮ ТІЛА ІСТОТИ-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА ЕМОЦІЇ [9].

Проаналізувавши емпіричний матеріал, ми визначили, що в англійській мові обидва різновиди концептуальної метафори виражаються головним чином за допомогою прийменників (*Arya is already in love. / Robb said, his anger spilling out all at once on poor Edmure. / Dread coiled within her like a snake. / Save him if you can, and gentle the rage inside him.*), дієслів (*Fear filled his gut like a meal he could not digest.*) та прикметників (*She had never seen eyes so full of anger. / His voice was thick with longing.*).

Обидва різновиди також можуть виражатися лексико-граматично, за допомогою суфіксів та префіксів. ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР ДЛЯ ІСТОТИ-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА ЕМОЦІЇ виражається через префікс «en-», етимологічний аналіз якого підтверджує спорідненість з образ-схемою КОНТЕЙНЕР (*Drogo will be enraptured.*). Для втілення метафори ЕМОЦІЯ Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА використовується суфікс «-ful», що також є спорідненим з даною образ-схемою (*Her voice was scornful.*).

Шляхом аналізу емпіричних даних було доведено високу здатність метафори ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР поєднуватися з іншими концептуальними метафорами. Так, вихідний домен КОНТЕЙНЕР іноді концептуалізується як РІДИНА (*Can you drown in grief?* – 0,8 %) або ІСТОТА (*Yet no sooner had she taken her first step than fear caught Catelyn in its jaws.* – 1,5 %), тоді як вихідний домен ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА часто специфікується як РЕЧОВИНА (*Clegane's voice was thick with contempt.* – 8,8 %), ВОДА (*Lord Renly's eyes had always been warm and welcoming, full of laughter, whereas this boy's eyes brimmed with anger and suspicion.* – 4,7 %), ІСТОТА (*The thought woke an old rage in his heart.* – 4,7 %), ПРЕДМЕТ (*Something had put a fear in him so deep that my words could not reach him.* – 2,9 %), ЇЖА (*You make it difficult for a man to swallow his anger.* – 2,3 %) тощо.

ЕМОЦІЯ Є ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА часто конкретизує, яка ЧАСТИНА ТІЛА або ДІЯ ІСТОТИ-ЕКСПЕРІЄНЦЕРА ЕМОЦІЇ виступає КОНТЕЙНЕРОМ. Серед частин тіла найпоширенішими є ОЧІ (*The dwarf had a way of sensing things, and Jon did not want him to see the guilt in his eyes.* – 19,4 %) та СЕРЦЕ (*But her heart was full of doubts.* – 4,1%). Серед дій найрозповсюдженішими є ТОН ГОЛОСУ (*Ned fought to keep the scorn out of his voice.* – 24,7 %) та ПОГЛЯД (*There was neither pity nor kindness in the look he gave her.* – 1,2 %).

Основні способи вираження концептуальної метафори ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР в українських перекладах поділяються на лексичні та лексико-граматичні. Лексичні способи включають використання прийменників (*Дрого буде у захваті*), дієслів (*Голос його повнився подивом*). Використовують також модель «ДІЯ + від/з + ЕМОЦІЯ», де концептуальна метафора виводиться інферентно, оскільки ЕМОЦІЯ знаходиться в КОНТЕЙНЕРІ та є тим, що провокує ДІЮ (*Нед скрипився від гніву*). Лексико-граматичні способи передбачають використання префіксів «з-, за-, роз-, ви-» (Візерис кинув на нього **з**нуджений погляд. / Служниці зиркнули на неї **з**чудовано і побігли виконувати накази). Відповідно до «Етимологічного словника української мови», префікс «з-/с-» (у таких словах як «здивований») фонетично співпадає із прийменником «з/с», який вводить назви предметів, на поверхні або усередині яких знаходиться початковий пункт руху або дії. [4]. Етимологія префікса «за-» (у таких словах як, наприклад, «закохатися») говорить про те, що він походить від праслов'янського префікса «za-», що означає «по той бік» [4]. Таким чином, етимологічний аналіз цих префіксів указує на їх зв'язок з образ-схемою КОНТЕЙНЕР, хоча пересічний мовець вважатиме цей зв'язок неочевидним. Використання префіксів лексико-граматичного способу вираження обумовлюється синтетичністю української мови.

У ході аналізу перекладів усі текстові одиниці було розділено на три групи: метафорична модель ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР зберігається (69%), змінюється (4,3%) та втрачається (26,6%).

Перша група мала два підвиди: (1) метафорична модель повністю зберігається (*Cersei fixed him with those clear green eyes of hers, beautiful even in their contempt.* / *Серсея затримала на ньому свої чисті зелені очі, прегарні навіть у презирстві.* — 54%); (2) образ-схема ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР зберігається, але один різновид замінюється іншим (15%).

Заміна різновиду метафоричної моделі відбувалася за таких причин:

Специфікація частини тіла як КОНТЕЙНЕРА/ВМІСТУ КОНТЕЙНЕРА (*Cersei turned on him in green-eyed fury* / *Серсея обернулася до нього, палаючи пекельним зеленим вогнем у очах*).

Модель «ФІЗИЧНА ДІЯ + in + ЕМОЦІЯ», що є поширеною в англійській мові, не є властивою українській мові. У перекладах використовується модель «ФІЗИЧНА ДІЯ + від + ЕМОЦІЯ», що інферентно визначається як другий різновид метафори, де ЕМОЦІЯ переповнює ЕКСПЕРІЄНЦЕРА та спричиняє ФІЗИЧНУ ДІЮ (*He descended the tower steps in a red rage* / *Він поспішав донизу сходами у багні, шаленіючи від гніву*).

Заміна метафоричної моделі відбувалася у 4,3% досліджених мовних одиниць. Найбільш поширеними концептуальними метафорами, що замінювали метафору ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР, були: ЕМОЦІЯ Є ПРЕДМЕТ ВОЛОДІННЯ (*I'm grateful, my prince / Прийміть дяку, мій принце*), ЕМОЦІЯ Є ДИТИНА (*Tyrion felt a deal more hopeful than he had at dawn / Видираючись сходами до своїх покоїв, Тіріон плакав більші надії, ніж іще на світанку*).

Втрата метафоричної моделі відбувалася в 26,7% проаналізованих текстових одиниць. При перекладі метафорична модель ЕМОЦІЯ Є КОНТЕЙНЕР найчастіше замінюється одним дієсловом або структурою «дієслово + з + ЕМОЦІЯ» (*The red woman looked down on him in pity. / Червона жінка дивилася на нього з жалем.*).

Таким чином, концептуалізація ЕМОЦІЙ як КОНТЕЙНЕРІВ властива як англійській, так і українській лінгвокультурам. Способи вираження цієї метафори дещо відрізняються, що обумовлюється переважною аналітичністю англійської та синтетичністю української мов. Це обумовлює значну кількість змін різновидів та втрат метафоричної моделі. Часті випадки заміни однієї концептуальної метафори іншою свідчать про висвітлення різних аспектів ЕМОЦІЇ в двох лінгвокультурах, що спричинено культурними, історичними, географічними та іншими відмінностями. Для визначення сучасних тенденцій вибору стратегії перекладачем можна порівняти отримані результати з результатами аналогічних досліджень на матеріалі оригінальних українських художніх творів.

### **Література**

1. Богуславська Л. А. Когнітивно-дискурсивні інструменти аналізу українських перекладів англomовних пародій / Л. А. Богуславська // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 81. – С. 293–297.
2. Будаев Э. В. Становление когнитивной теории метафоры / Э. В. Будаев // Лингвокультурология. – 2007. – № 9. – С. 19–35.
3. Воркачев С. Г. Культурный концепт и значение / С. Г. Воркачев // Труды Кубанского государственного технологического университета. Гуманитарные науки. – Краснодар, 2003 – Т. 17, Вып. 2. – С. 268–276.
4. Етимологічний словник української мови: В 7 т. / [АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Редкол. О.С. Мельничук (головний ред.) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1985. – Т. 2: Д – Копці / [Укл.: Н.С. Родзевич та ін.]. – 1985. – 572 с.
5. Жаботинская С. А.

*Моделі репрезентації знань в контексті різних шкіл когнітивної лінгвістики: інтегративний підхід* / С. А. Жаботинська // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. — 2009. — № 848. — С. 3–10. 6. Кивилева Е. Б. *Развитие теории метафоры в современной когнитивной лингвистике и в теории номинации* / Е. Б. Кивилева // *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. — 2013. — № 20. — С. 48–58. 7. Кондратьева О. Н. *Метафора как лингвокультурный феномен* / О. Н. Кондратьева // *Лингвокультурология*. — 2014. — № 8. — С. 104–106. 8. Мазяр Е. И. *Термин «КОНЦЕПТ» как разновидность когнитивной метафоры в научном дискурсе* / Е. И. Мазяр // *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. — 2012. — № 5. — С. 304–306. 9. Мартинюк А. П. *Відтворення англійських конвенціональних метафор емоцій в українських перекладах* / А. П. Мартинюк // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. — 2017. — № 85. — С. 24–28. 10. Мартинюк А. П. *Перекладацька діяльність з позицій інтегративної теорії мови* / А. П. Мартинюк // *Переклад у наукових дослідженнях представників харківської школи : кол. монографія* / [за ред. Л. М. Черноватого, О. А. Кальниченка, О. В. Ребрія]. — Вінниця : Нова книга, 2013. — С. 107–115. 11. Ребрій О. В. *Сучасні концепції творчості у перекладі* : [монографія] / О. В. Ребрій. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. — 376 с. 12. Ребрій О. В. *Складові лінгвохудожньої моделі перекладознавчого аналізу тексту та принципи їхньої взаємодії* / О. В. Ребрій // *Переклад у наукових дослідженнях представників харківської школи : кол. монографія* / [за ред. Л. М. Черноватого, О. А. Кальниченка, О. В. Ребрія]. — Вінниця : Нова книга, 2013. — С. 182–207. 13. Fauconnier G. *Mappings in thought and language* / G. Fauconnier. — Cambridge, U.K. : CUP, 1997. — 205 p. 14. Johnson M. *The Body in the mind (the bodily basis of meaning, imagination, and reason)* / M. Johnson. — Chicago, L. : The Univ. of Chicago Press, 1987. — 233 p. 15. Kövecses Z. *Metaphor and emotion. Language, culture, and body in human feeling* / Z. Kövecses. — Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2000. — 223 p. 16. Lakoff G. *The*

*Contemporary Theory of Metaphor* / G. Lakoff // *Metaphor and Thought* / [ed. A. Ortony]. – Cambridge : CUP, 1993. – P. 202–251. 17. Lakoff G. *Metaphors We Live by* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago Univ. Press, 1980. – 242 p. 18. Борва мечів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ice-and-fire.in.ua/page/asos>. 19. Гра престолів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ice-and-fire.in.ua/page/agot>. 20. Танок з драконами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ice-and-fire.in.ua/page/adwd>. 21. Учта для гайвороння [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ice-and-fire.in.ua/page/affc>. 22. Чвара королів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ice-and-fire.in.ua/page/acok>. 23. Martin G. R. R. *A Clash of Kings (A Song of Ice and Fire, Book 2)* / George R. R. Martin – N.Y. : Bantam Books, 1999. – 768 p. 24. Martin G. R. R. *A Dance with Dragons (A Song of Ice and Fire, Book 5)* / George R. R. Martin – N.Y. : Bantam Books, 2011. – 1040 p. 25. Martin G. R. R. *A Feast for Crows (A Song of Ice and Fire, Book 4)* / George R. R. Martin – N.Y. : Bantam Books, 2005. – 784 p. 26. Martin G. R. R. *A Game of Thrones (Song of Ice and Fire)* / George R. R. Martin – N.Y. : Bantam Books, 1996. – 694 p. 27. Martin G. R. R. *A Storm of Swords (A Song of Ice and Fire, Book 3)* / George R. R. Martin – N.Y. : Bantam Books, 2000. – 992 p.

УДК 81'255.4 : 22 [811.111 + 811.161.2]

## ПОРІВНЯЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ АФОРИЗМІВ В УКРАЇНСЬКОМУ Й АНГЛІЙСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДАХ СТАРОГО ЗАПОВІТУ (КНИГИ НАВЧАЛЬНІ)

Бугай К. В., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*Розглянуто порівняльні синтаксичні характеристики біблійних афоризмів в англо- та українськомовних перекладах «Книги навчальних» Старого Заповіту; проаналізовано співвідношення синтаксичних засобів у згаданих текстах; встановлено спільні та відмінні синтаксичні ознаки останніх.*

**Ключові слова:** афоризми, англомовний та українськомовний тексти перекладу, Книги навчальні, порівняльні синтаксичні характеристики, Старий Заповіт.

**Бугай Е. В., Черноватый Л. Н. Сравнительные характеристики афоризмов в украинском и английском переводах Ветхого Завета (Книги учительные).** Рассмотрены сравнительные синтаксические характеристики библейских афоризмов в англо- и украиноязычных переводах «Книг учительных» Ветхого Завета; проанализировано соотношение синтаксических средств в упомянутых текстах; определены общие и отличительные синтаксические черты последних.

**Ключевые слова:** афоризмы, английский и украинский тексты перевода, Ветхий Завет, Книги учительные, сравнительные синтаксические характеристики.

**Buhay K. V., Chernovaty L. M. Comparative characteristics of the Old Testament (Wisdom Books) aphorisms in the Ukrainian and English translations.** The article deals with the comparative syntactical characteristics of Biblical aphorisms in the English and Ukrainian translations of the Old Testament «Wisdom Books». The authors analyze the correlation of syntactic devices in the said texts to determine the common and specific features of the latter.

**Key words:** aphorisms, English and Ukrainian target texts; comparative syntactical characteristics, Old Testament, Wisdom Books.

Повнота складу фахової компетентності перекладача (ФКП), яка включає, поміж іншого, екстралінгвістичну компетентність, є однією з найважливіших умов здійснення якісного перекладу. У свою чергу, екстралінгвістична компетентність включає різноманітну фонову інформацію, одним із важливих компонентів якої є та, що відносяться до конфесійної сфери, що є тісно пов'язаною із знаннями, які відносяться до Біблії [14]. Завдяки тому, що Біблія є не тільки чисто релігійним джерелом, але й надбанням світової культури [17], біблійні алюзії нерідко трапляються як у письмових текстах, так і в усних виступах. В останньому випадку особливо часто вживаються біблійні афоризми, як потужний засіб емоційного впливу, але для адекватної їх передачі мовою перекладу перекладач має, по-перше, розпізнати такий афоризм у мові оригіналу, а по-друге, передати його відповідним біблійним афоризмом мови перекладу. Для досягнення цього, у перекладача мають бути знання двомовних відповідників таких афоризмів та усвідомлення загальних їх характеристик у двох мовах, що дозволить йому, при відсутності прямого еквіва-

лента, застосувати відповідник, який би сприймався як біблійний афоризм у мові перекладу.

Наше дослідження обмежується Старим Заповітом [13; 18], який створювався у період приблизно з XII ст. до н.е. до 60-х років II ст. до н.е. [17]. Матеріалом дослідження послужили тексти «Книг Навчальних» Старого Заповіту, які умовно поділяються на власне навчальні («Приповісті»), поетичні («Псалми» і «Пісня над Піснями») та філософські («Йов» і «Екклезіяст») [17, с. 32].

Визначивши **об'єктом** дослідження мовний компонент ФКП, ми звузили його предмет лише до фразеології, виходячи з того, що біблійні фразеологізми, які часто є буквальною перекладом старогрецьких і старогрецьких, займають помітне місце у загальному фразеологічному корпусі англійської мови [5, с.46]. З іншого боку, усі ці фразеологізми містяться і в українськомовному тексті Біблії, проте принципи їх передачі не завжди збігаються з тими, що застосовувалися під час їх перекладу англійською мовою з тексту оригіналу давньоєврейською (і частково арамейською) мовою.

З усього розмаїття фразеологізмів, для свого дослідження ми вибрали лише афоризми, що визначаються як «стислий, комунікативно-орієнтований, концептуально зумовлений вислів, який належить певному автору, стверджує глибоку загальнозначущу істину, має значний прагматичний потенціал і художньо відточену, завершену форму, що вирізняється витонченістю та стилістичною експресивністю формулювання» [1, с. 190]. Попередні дослідження даної проблеми [2; 3; 4; 6; 7; 8; 9; 11; 12; 16] виділяють такі притаманні афоризму стильові риси як загальнозначущість, що «відповідає за цінність інформації тексту» [8, с. 20]; експресивність, яка «поширює інтенсивність твердження через внутрішній стан автора» [3, с. 11]; інформативна стислість, що «через простоту будови афоризму допомагає читачу запам'ятати зміст висловлення» [12, с. 7–9]; інтенціональність, яка розглядається як наявність у тексті комунікативного наміру автора [7]; імпліцитність або інформативна ємність [4]; аксіоматичність або відсутність необхідності повного обґрунтування твердження [6]; істинність [16], за допомогою якої афоризми вважають носіями істини певного народу.

Узагальнюючи результати спеціальних досліджень [1], можна зробити висновок, що основним фактором стислості афоризму є простота його синтаксичної будови. Встановлено [1], що зазвичай афоризм складається з 1-2 речень, при цьому найчастіше використовуються однофразові афоризми простого речення. За своїм обсягом далі йдуть афоризми складнопідрядного речення з одним підрядним, та афоризми складносурядного речення, що складаються

з двох простих речень. За даними згаданого дослідження [1], існують і афоризми з двох речень у таких варіантах: 1) одне речення просте, а друге – складне; 2) два простих речення; 3) два складних речення. Афоризми з трьох речень трапляються нечасто. Тому, можна сказати, що для синтаксичної будови афоризму нехарактерні надто складні конструкції, проте існує й протилежний факт: афоризм не обов'язково має бути компактним та швидким для сприймання [1].

Грунтуючись на наявних даних [4, с. 39], можна зробити висновок, що за своїм змістом афоризми поділяються на певні категорії, приклади яких наведено нижче. У подальшому викладі використуються такі умовні позначення: KJB (*King James Bible*) – Біблія короля Якова, БПО – Біблія в перекладі Івана Огієнка, Йов – книга «Йов», Job – книга *Job*, Псалм – книга «Псалми», Psalm – книга *Psalms*, Прип – книга «Приповісті», Prov – книга *Proverbs*, Eccl – книга *Ecclesiastes*, Еккл – книга «Еклезіяст», Пісн – книга «Пісня над піснями», Song – книга *Song of Solomon*. Перша цифра після скороченої назви книги позначає номер розділу у відповідній книзі, а цифра після двокрапки – номер вірша у відповідному розділі. Наприклад, позначення *Eccl 1 : 14, KJB* означає: чотирнадцятий вірш першого розділу книги «Еклезіяст» Біблії короля Якова англійською мовою.

Згадані категорії включають афоризми-закономірності (наприклад, *При многості мудрости множитья ѿ клопѣт* – (Еккл 1 : 18); афоризми-поради (наприклад, *Краще не дати обіту, ніж дати обіт і не сповнити!* – Еккл 5 : 4) та афоризми-передбачення (наприклад, *Судитиме Бог справедливого ѿ несправедливого* (Еккл 2 : 17) [10].

Порівняльний аналіз синтаксичної структури англомовних та українськомовних біблійних афоризмів здійснювався за двома параметрами: тип речення та порядок слів, зміст яких розглядається далі.

*Тип речення.* Відповідно до результатів досліджень [15, с. 495–511], у найзагальнішому вигляді прості речення підрозділяються на двоскладні (що мають підмет і присудок) та односкладні (де є лише один головний член і другий не передбачається). У свою чергу, двоскладні можуть включати різні їх види. Зокрема, в двоскладних неповних один головний член може бути пропущений, але легко встановлюється з контексту, наприклад, (*Ранні пташки росу п'ють, а пізні (пташки) сльози ллють*) [15, с. 495]. У двоскладних особових, які стосуються людей, підмет виражено займенниками (першої і другої осіб (я, ти, ми, ви), або займенниками (*той, хто, тхось, хто-небудь, будь-хто*) тощо [15, с. 496] (*Говорив я був з серцем своїм* (Еккл 1 : 16, БПО), а також коли підмет виражено іменником,

займенниками третьої особи (*він, вона, воно, вони*), відносними займенниками (*який, що*), коли підмет вказує на осіб [15, с. 496] (*Він кидає лід Свій, немов ті кришки* (Псалм 147 : 17, БПО). Двоскладні речення узагальнено-особового значення стосуються будь-якої особи (*Добрий лишає спадок і онукам* (Прип 13 : 22, БПО), а двоскладні неозначено-особового значення — когось із певного кола людей [15, с. 497] (*Гнів Божий піднявся на них* (Псалм 78 : 31, БПО).

Неповні двоскладні неособові речення виражаються дієсловами уявлення (*здається, бачиться* тощо), при яких є підрядна підметова частина [15, с. 497] (*Буває, дорога людині здається простою* (Прип 14: 12, БПО).

У двоскладних безособових реченнях, на відміну від особових і неособових, поставити до підмета питання *хто? що?* не можна [15, с. 498]. Існує три різновиди цих речень. У першому — підмет виражено неозначеною формою дієслова, а присудок — або теж неозначеною формою дієслова, або абстрактним іменником [15, с. 498] (*Нешляхетне робити забава невігласа* (Прип 10 : 23, БПО); у другому — підмет виражено неозначеною формою дієслова, а присудок — предикативним прислівником або безособовим дієсловом [15, с. 498] (*Не добре карати справедливого, бити шляхетних за щирість!* (Прип 17 : 26, БПО), а в третьому — частками *це, то, все, воно* (*Оце зле у всім, що під сонцем тим діється* (Еккл 9 : 3, БПО).

Односкладні речення підрозділяються, по-перше, на присудкові і підметові [15, с. 502]. Перші, у свою чергу, включають прості дієслівні (*Спустив* (Псалм 78 : 24, БПО), *Буває* (Прип 14: 12, БПО), складені дієслівні (*Пощо маєш померти в нечасі своїм?* (Еккл 7 : 17, БПО), складені іменні (*Не будь несправедливим занадто, і немудрим не будь* (Еккл 7 : 17, БПО) та складні (*Навчи мене волю чинити Твою* (Псалм 143 : 10, БПО), *Будуть боятися Тебе* (Псалм 72 : 5, БПО). Підметові ж включають прості (*Від Закону Твого далекі* (Псалм 119 : 150, БПО) і складені (*Яке то солодке слово Твоє для мого піднебіння, солодше від меду воно моїм устам!* (Псалм 119 : 103, БПО).

Односкладні особові речення «стосуються тільки осіб (або персонафікованих предметів і явищ), а присудок завжди можна поєднати з особовими займенниками» [15, с. 503].

Односкладні означено-особові речення (діяч — *я, ти, ми*) безпомилково встановлюються із закінчення дієслова, присудком тут може бути дієслово дійсного способу в теперішньому й майбутньому часах [15, с. 503] (*Рівняймо одне до одного* (Еккл 7 : 27, БПО), *Вернулися від беззаконня* (Йов 36 : 10, БПО) або дієслово наказового способу (*Давай частку на сім чи й на вісім* (Еккл 11:2, БПО).

В неозначено-особових реченнях неназваний діяч мислиться як хтось із певного кола людей, присудок виражено дієсловом у третій особі множини або, якщо йдеться про минулий час, у формі множини [15, с. 504]: (*Як карають глумливця* (Прип 21 : 11, БПО), *Зневажили Бога в серці своєму* (Йов 1 : 5, БПО)).

В узагальнено-особових реченнях неназвана особа-діяч мислиться як будь-хто з людей [15, с. 505] (*Тому то провадь війну мудрими радами* (Прип 24 : 6, БПО). *Як битимеш нерозважного* (Прип 19: 25, БПО). Односкладні безособові речення подаються як самодостатні, безвідносні до будь-якого діяча і підмета в них бути не може [15, с.506] (*Немає нічого нового під сонцем!* (Еккл 1 : 9, БПО)).

В інфінітивних безособових реченнях йдеться лише про дію безвідносно до часу й особи, а присудок виражено неозначеною формою дієслова без допоміжних слів [15, с. 506] (*Звертати увагу в суді на обличчя не добре* (Прип 24 : 23, БПО). Інфінітивні речення виражають бажання (*Пізнати дорогу Твою на землі* (Псалм 67 : 2, БПО), спонукання (*Не добре карати справедливого, бити шляхетних за щирість!*), запитання (*І який мій кінець, щоб продовжити життя моє це?* (Йов 6 : 11, БПО), категоричність твердження (*Їсти меду багато не добре, так досліджувати власну славу неслава* (Прип 25 : 27, БПО), *Увагу звертати на особу не добре, бо й за кус хліба людина зрешить* (Прип 28 : 21, БПО), мету іншої дії у складнопідрядному реченні (*Та знижується, щоб побачити те, що на небесах і на землі?* (Псалм 113 : 6, БПО)).

У називних реченнях предмет виражено іменником у називному відмінку, але нічого не мовиться про дію [43, с. 509] (*Лукавий язик* (Псалм 120 : 3, БПО), *Господні раби* (Псалм 135 : 1, БПО)).

У словах-реченнях неповнозначне слово (вигук або частка) виступає заміником цілого речення, а підмет і присудок не виділяються (*авжеж, годі, та ну, дякую, добридень*) [15, с. 510–511].

Складні речення у найзагальнішому вигляді діляться на складносурядні та складнопідрядні [15, с. 566]. Складносурядними є речення, предикативні частини яких є рівноправними, тобто можуть функціонувати як незалежні речення [15, с. 568]. Типами складносурядних речень є єднальні (*Пора соловейка настала, і голос горлиці в нашому краї лунає* (Пісн 2 : 12, БПО), протиставні (*Добрий лишає спадок і онукам, маєток же грішника схований буде для праведного* (Прип 13 : 22, БПО) та розділові (*Ні покривленого не направиш, ні неіснуючого не полічиш!* (Еккл 1 : 15, БПО)).

Складнопідрядними є речення, предикативні частини яких не є рівноправними, тобто не можуть функціонувати як незалежні речення [15, с. 572] (*Та воно вже було від віків, що були перед нами!*

(Еккл 1:10, БПО). Існують різноманітні види підрядних речень, наприклад, підметові (*Хто сіє з слізьми, зо співом той жне* (Псалм 126 : 5, БПО), наслідкові (*Де немає биків, там ясла порожні* (Прип 14 : 4, БПО), означальні (*Як маєток примножується, то множаться й ті, що його поїдають* (Еккл 5 : 11, БПО), умовні (*Якщо ти змудрів, то для себе змудрів, а як станеш насмішником, сам понесеш!* (Прип 9 : 12, БПО), часу (*Коли переповняться хмари дощем, то виллють на землю його* (Еккл 11 : 3, БПО) тощо.

*Порядок слів.* За даними досліджень [6; 9; 11], при прямому порядку слів підмет стоїть перед присудком, додаток – після підпорядковувального слова, узгоджене означення – перед означуванним словом, неузгоджене означення – після означуваного слова, а при зворотному – навпаки: інверсія змінює експресивне забарвлення висловлення і надає урочистості [6, с. 404; 11, с. 167].

Об'єктом аналізу даної роботи було встановлення порівняльних синтаксичних характеристик афоризмів-відповідників у двох перекладах, а метою – визначення ступеня їх збігу та розподіл на категорії за принципом такого збігу. Таким чином, до першої категорії було віднесено афоризми, які повністю збігаються за згаданими характеристиками, до другої – одиниці аналізу, що мають одну відмінність у синтаксичному аспекті, до третьої – ті, що характеризуються двома відмінностями тощо. Цей порівняльний аналіз здійснювався за принципами визначення синтаксичного типу речення, а також порядку слів (прямого або інвертованого).

Приклади порівняльних характеристик афоризмів деяких категорій наведено далі.

Категорія 1 (повний збіг синтаксичних характеристик в англійському та українському варіантах перекладу) (*The words of a wise man's mouth are gracious; but the lips of a fool will swallow up himself* (Еккл 10: 12, КJB) – *Слова з уст премудрого милість, а губи безумного нищать його* (Еккл 10 : 12, БПО), в обох перекладах бачимо складносурядне речення, а обидва з простих речень, що входять до його складу, є двоскладними повними узагальнено-особовими з прямим порядком слів.

Категорія 2 (одна синтаксична відмінність): *One generation passeth away, and another generation cometh: but the earth abideth for ever* (Еккл 1 : 4, КJB) – *Покоління відходить, й покоління приходить, а земля віковично стоїть!* (Еккл 1 : 4, БПО). У цьому прикладі афоризми в обох мовах мають форму складносурядного речення, яке складається з трьох простих, однак, якщо в англійському варіанті спостері-

гається прямий порядок слів в усіх трьох реченнях, то в останньому реченні україномовного – застосовується інверсія.

Категорія 3 (дві синтаксичні відмінності): *Vanity of vanities, vanity of vanities; all is vanity* (Ескл 1: 2, КJB) – *Наймарніша марнота, наймарніша марнота, марнота усе!* (Еккл 1: 2, БПО). В обох афоризмах бачимо складносурядне речення, що складається з трьох простих, перші два з яких є називними, але якщо третє просте речення в англomовному варіанті є двоскладним повним з прямим порядком слів, то україномовний афоризм має форму двоскладного неповного речення з інверсією.

Категорія 4 (три синтаксичні відмінності): *The heart of him that hath understanding seeketh knowledge: but the mouth of fools feedeth on foolishness* (Пров 15: 14, КJB) – *Серце розумне шукає знання, а уста безумних глупоту насуть* (Прип 15: 14, БПО). Англomовний афоризм в першій його частині має форму складнопідрядного речення, тоді як відповідна частина українськомовного – простого, крім того, в англomовному скрізь вживається прямий порядок слів, в той час як в українськомовному двічі вжито інверсію.

Категорія 5 (чотири синтаксичні відмінності): *The poor is hated even of his own neighbour: but the rich hath many friends* (Пров 14: 20, КJB) – *Убогий зненавиджений навіть ближнім своїм, а в багатого друзі численні* (Прип 14: 20, БПО). Цей афоризм в обох мовах має форму складносурядного речення, однак якщо в англomовному варіанті обидва його прості складові представлено двоскладними повними узагальнено-особовими реченнями з прямим порядком слів, то їх українськомовні відповідники є також двоскладними (але неповними) узагальнено-особовими реченнями з інвертованим порядком слів.

Хоча всього було виділено 11 категорій, однак лівова частка проаналізованих афоризмів (82%) припадає на перші п'ять з них, що розглядалися вище. Загальні тенденції, виявлені внаслідок викладеного тут аналізу, зберігаються й стосовно категорій 6-11, однак їх питома вага, як уже згадувалося, є невисокою.

Узагальнюючи результати нашого дослідження, можна зробити попередній висновок стосовно того, що за синтаксичною структурою англomовні й українськомовні біблійні афоризми (принаймні ті, що містяться у нашій вибірці) є досить схожими. Головними відмінностями є набагато ширше застосування інверсії та вживання двоскладних неповних речень замість двоскладних повних у тексті українською мовою. Ці відмінності пояснюються різницею в структурах англійської (більш аналітичної) та української (більш синтетичної) мов, яка дає кращі можливості в плані варіювання порядку

слів та опущення підмета в українській мові, завдяки розвинутій системі флексій роду й числа. Крім того, інверсія є більш характерною рисою українських фольклорних текстів, а тому намагання перекладача наблизити стиль Біблії до ширших народних верств, одночасно надаючи йому більшої поетичності й урочистості, видається виправданим. Інші відмінності пояснюються індивідуальним стилем перекладача або мають незначні частки, а тому не можуть суттєво впливати на якість перекладу цих фразеологізмів загалом.

Викладені вище умовиводи мають характер припущень, оскільки для формулювання надійніших висновків потрібно розширити обсяг матеріалу для аналізу, в чому і вбачаємо **перспективу** подальшого дослідження.

### *Література*

1. Анастасьєва О. А. *Англомовний афоризм: прагматилістичний та когнітивний аспекти* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. А. Анастасьєва. — Запоріжжя, 2017. — 23 с.
2. Анастасьєва О. А. *Стильові риси англомовного афоризму* / О. А. Анастасьєва // *Іноземні мови у вищій освіті: лінгвістичні, психолого-педагогічні та методичні перспективи: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*. — Х. : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2016. — С. 3—7.
3. Арнольд И. В. *Семантика. Стилистика. Интертекстуальность* / И. В. Арнольд. — СПб. : СПбГУ, 1999. — 448 с.
4. Гнатюк І. С. *Афоризм* / І. С. Гнатюк // *Українська мова: Енциклопедія / редкол. В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.* — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2007. — С. 39.
5. Зорівчак Р. П. *Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія* / Р. П. Зорівчак. — Львів : Вид-во при ЛДУ видавничого об'єднання «Вища школа», 1983. — 175 с.
6. Караман С. О. *Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.* / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ [та ін.]; за ред. С. О. Карамана. — К. : Літера ЛТД, 2011. — 560 с.
7. Клушина Н. И. *Интенциональные категории публицистического текста (на материале периодических изданий 2000—2008 гг.): дисс. ... д-ра филол. наук* :

- 10.01.10 / Н. И. Клушина. — М., 2008. — 352 с. 8. Манякина Т. Н. Языково-стилистическая характеристика жанра афоризмов (на материале нем. яз.) : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Т. Н. Манякина. — Днепропетровск, 1980. — 230 с. 9. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. — К. : Вища школа, 2003. — 462 с. 10. Полякова А. О. Лексико-стилістичні особливості афоризмів у перекладах Біблії українською та англійською мовами / А. О. Полякова, Л. М. Черноватий // *In Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства*. — Х.: НТМТ, 2015. Вип. 16. — С. 129–138. 11. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник / О. Д. Пономарів. — К. : Либідь, 1993. — 248 с. 12. Старий Заповіт [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Старий\\_Заповіт](https://uk.wikipedia.org/wiki/Старий_Заповіт). 13. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад» / Л. М. Черноватий. — Вінниця : Нова Книга, 2013. — 376 с. 14. Ющук І. П. Українська мова / І. П. Ющук. — К. : Либідь, 2003. — 640 с. 15. Яковлева И. Ю. Лингвопрагматические характеристики англоязычных афористических высказываний : автореферат дис. на соискание уч. степ. канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И. Ю. Яковлева. — Самара, 2011. — 20 с. 16. Яроцький П. Л. Релігїєзнавство : навчальний посібник / П. Л. Яроцький. — К. : Кондор, 2004. — 306 с. 17. King James Version of the Bible [Electronic resource]. — Access : <http://www.kingjamesbibleonline.org/>.

УДК 811.111'255'373.46:159.9

**ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ  
ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ГАЛУЗІ ПСИХОЛОГІЇ**

Будянський А. І., Каминін І. М. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Статтю присвячено дослідженню структурно-семантичних особливостей психологічних термінів, а також специфіки їх перекладу українською мовою. У роботі розглянуті найпоширеніші структурні типи психологічних термінів, проаналізовано способи їх словотвору, а також визначено семантичні особливості спеціальної лексики у галузі психології. За підсумками проведеного дослідження встановлено, що найпоширенішими способами перекладу англійських психологічних термінів українською мовою слід вважати калькування, пошук еквіваленту чи аналогу та транскодування.*

**Ключові слова:** *переклад, психологічна термінологія, структурно-семантичний аналіз, перекладацький аналіз, еквівалентність.*

**Будянский А. И., Камынин И. Н. Перевод английской терминологической лексики в сфере психологии на украинский язык.** *Данная статья посвящена изучению структурно-семантических особенностей психологических терминов, а также специфики их перевода на украинский язык. В работе рассмотрены структурные типы психологических терминов, проанализированы способы их словообразования, а также определены семантические особенности специальной лексики в сфере психологии. Основываясь на результатах проведенного исследования, можно заключить, что самыми распространёнными способами перевода английских психологических терминов на украинский язык следует считать калькирование, поиск эквивалента или аналога и транскодирование.*

**Ключевые слова:** *перевод, психологическая терминология, структурно-семантический анализ, переводческий анализ, эквивалентность.*

**Budyanskiy A. I., Kamynin I. M. Translation of English psychological terminology into the Ukrainian language.** *The article focuses on the analysis of the structural and semantic features of psychological terms and the specificity of their translation. The article distinguishes the structural types of psychological terms, analyses the word-formation processes typical of such lexical items, and identifies the semantic characteristics of psychological terms*

*in the English language. With account of the results of the conducted research, it is possible to conclude that among the most common ways of translation of the English psychological terms into Ukrainian are loan translation, selection of equivalent or analogue and transcoding.*

**Key words:** *translation, psychological terminology, structural and semantic analysis, translation analysis, equivalence.*

В межах сучасної лінгвістики загалом та теорії і практики перекладу зокрема особливого значення набувають дослідження термінів, оскільки технологічний розвиток та комп'ютеризація всіх областей людської діяльності змушує все більше число людей стикатися з проблемами тлумачення та перекладу спеціальної лексики, яка, на думку дослідників, складає переважну більшість слів сучасних мов [1, с. 3].

Серед безлічі питань в рамках теорії і практики перекладу термінів різних галузей науки та техніки особливе місце займає психологічна термінологічна лексика. Швидкий розвиток психології загалом та поява і широке розповсюдження науково-популярних видань, що містять у собі велику кількість спеціальної психологічної лексики, потребує детального вивчення структури та семантики останньої для адекватного відтворення її засобами цільової мови, що і обумовлює **актуальність** статті.

**Мета та завдання** статті полягають у структурно-семантичному та перекладацькому аналізі англomовної термінологічної лексики у галузі психології.

**Теоретичну базу дослідження** склали роботи вчених-лінгвістів у сфері вивчення специфіки використання та функціонування термінів психології (А. К. Агісбаєва, Г. В. Бочарова, С. В. Нягу, С. Лейгленд, Г. О. Лобанова тощо); у дослідженні структурно-семантичних особливостей психологічної термінології (Р. Дмитрасевич, Л. М. Вежлинець тощо), а також в аналізі психологічної спеціальної лексики в межах перекладознавчого аспекту (А. С. Кузьміна, Л. М. Лемайкіна, М. С. Осінська, Г. В. Порческу, О. В. Раксіна, О. А. Свяжина, О. В. Скуріхіна тощо).

**Матеріал та методи.** Матеріалом дослідження є 872 термінологічні одиниці у галузі психології, які було відібрано шляхом суцільної вибірки з сучасних науково-психологічних видань. З-поміж методів, які використовувалися для написання роботи, слід виділити описовий метод, метод суцільної вибірки, метод структурно-семантичного аналізу, структурний та типологічний методи, метод перекладацького аналізу та статистичний метод.

**Виклад основного матеріалу.** Перед тим, як проводити детальний аналіз структурно-семантичних особливостей психологічних термінів та специфіки їх перекладу українською мовою, необхідно коротко окреслити основні теоретичні розвідки у сфері вивчення термінів загалом та спеціальної лексики у галузі психології зокрема.

Сьогодні в лінгвістиці існує низка трактувань поняття «термін», однак у своїй роботі ми будемо керуватися визначенням, запропонованим С. В. Гриньов-Гриневичем, який тлумачить термін як «номінативну спеціальну лексичну одиницю (слово чи словосполучення) спеціальної мови, яка приймається для точного найменування спеціальних понять» [1, с. 33]. На думку дослідника, термін виступає певним знаком, який має зміст, або значення (семантику), та форму (звуковий комплекс), що притаманно також будь-якому слову. Таким чином, найбільш важливими ознаками терміна слід вважати наявність у нього власного значення, форми та приналежності до спеціальної сфери ужитку. Особливістю психологічних термінів, як окремого різновиду спеціальної лексики, вважається їх уживаність у повсякденному житті та здатність проявлятися в різних контекстах, наприклад, при описі, поясненні, а також прогнозуванні дій або поведінки людей [5, с. 105–122].

Терміни з галузі психології, як і спеціальна лексика інших галузей, можуть бути класифіковані за різними ознаками: а) за особливостями синтаксичної структури (прості, похідні, складні та словосполучення); б) за структурними типами (одно-, двох-, трьох- та багатокомпонентні терміни); в) за функціональною ознакою (вузькоспеціальні терміни, професіоналізми, жаргонізми, сленг та загальнонавчальні терміни (загальнонаукові, терміни суміжних галузей знань, терміни психологічної терміносистеми базового рівня); г) за тематичними групами [3, с. 88–97].

Аналізуючи англійські терміни у галузі психології, окрему увагу слід приділити походженню таких термінів, оскільки це є суттєвим не лише для виокремлення семантичних рис останніх, але й для визначення способів їх адекватного відтворення засобами цільової мови. Так, слід зазначити, що витoki частини англomовної термінологічної лексики у галузі психології можна простежити у латинській, грецькій, німецькій та французькій мовах, а також санскриті, що продиктовано історією Англії та процесом запозичення іншомовних слів.

Психологічні терміни характеризуються своїми структурними особливостями. Насамперед кількість термінів-словосполучень, які утворені продуктивним синтаксичним способом, не поступається кількості простих психологічних термінів. Серед моноком-

понентних термів у галузі психології можна навести такі: *introvert* (*інтроверт*), *despotic* (*деспотичний*), *depressed* (*у депресії*) тощо. До двокомпонентних психологічних термінів належать такі, що найчастіше утворені за такими моделями: N + N *rat race* (*безплідна справа*); Adj + N *traumatic experiences* (*травматичний досвід*); Participle I + N *avoiding apprehension* (*уникнення побоювань*); Participle II + N *dehumanized images* (*дегуманізовані образи*); V + N *to explore conflicts* (*досліджувати конфлікти*); N + Prep + N *intolerance of uncertainty* (*непереносимість невизначеності*); Adj + Prep + N *fearful of repercussions* (*побоюється наслідків*), тощо. До продуктивних структур трьохкомпонентної психологічної термінології належать: N+N+N *Toronto Alexithymy aScale* (*Торонтська алекситимічна шкала*); N's+N+Prep + N *individual's degree of empathy* (*ступінь емпатії особистості*); Adj + Adj + N *hierarchical multiple regressions* (*ієрархічні множинні регресії*); N + Prep + Adj + N *goal for therapeutic work* (*цілі терапевтичної роботи*); Adj+Adj+N *main therapeutic modality* (*головний терапевтичний метод*); Adj+N+N *mental health specialists* (*фахівці з психічного здоров'я*), тощо. Багатокомпонентні психологічні терміни можуть містити чотири або більше лексичні компоненти та бути поєднаними між собою у різних комбінаціях, наприклад: Adj+ N + Prep + Adj+N+Conj +N (*neural correlates of cognitive flexibility and learning* (*нейронні кореляти пізнавальної гнучкості та навчання*)); Participle I + N + Prep + Adj + N (*ameliorating aspects of creative activity* (*цілющі властивості творчої активності*)) тощо.

Окрему увагу слід приділити способам утворення термінів з галузі психології. Серед найбільш продуктивних шляхів утворення психологічних термінів є використання суфіксів іншомовного походження: -ist *empiricist* (*емпірист*), -tion *depression* (*депресія*), -er (-or) *mediator* (*посередник*), -ity (-ty) *identity* (*ідентичність*), -ment *treatment* (*лікування*)) та ін. Продуктивними префіксами у створенні психологічної термінології є такі: im- *unstable* (*нестабільний*), in- *intolerance* (*нетерпимість*); dis- *disappointment* (*розчарування*); hypo- *hypocrisy* (*лицемірство*); hyper- *hypercritical* (*гіперкритичний*) та ін. Словоскладання також часто використовується при формуванні англomовної психологічної термінології та включає в себе складні слова з дефісом, як наприклад *self-concept* (*самореалізація*), *gold-standard* (*золотий стандарт*), а також складні слова з афіксами або дериваціями *problem-laden* (*проблемний*), *process-oriented* (*орієнтація на сам процес*) тощо.

Розглядаючи лексичний склад психологічної термінології, окрім власне термінів, виділяємо в її складі психологічний жаргон, сленг та професіоналізми, наприклад, *safe receptacle* (*безпечна посудина*),

*third-person approach* (принцип «третьої» особи), *magic goals* (заповітні цілі), *squashing a bug* (розчавлення жука), “*the yellow peril*” (жовта небезпека) тощо. Аналізуючи семантику англомовної термінології у галузі психології, виділяємо низку термінів, утворених за допомогою метафоричного переносу: *ham* (актор), *the weakest link* (найслабша ланка). Серед термінів є також фразеологізми та ідіоми, як то *one of the guys* («один із тих хлопців»), *taking oneself to an ivory tower* (відгородитися від повсякденного життя) тощо.

Розглянуті етимологічні, семантичні та структурні особливості психологічних термінів слід враховувати під час їх перекладу українською мовою. Ми також погоджуємося з думкою про те, що у тексті, який призначений для перекладу, термін завжди вимагає окремого рішення щодо перекладу, тобто виступає як одиниця перекладу [4, с. 224].

Розглядаючи основні способи перекладу слід зазначити, що найпоширенішим виступає калькування, наприклад: *The Nine Types of Temperament Model (NTTM), which explores human behaviors through individual differences, claims to explain the psychological organization of individuals through temperament, character, and personality concepts* [8]. *Модель дев'яти типів темпераменту (МДТТ), що досліджує людську поведінку через індивідуальні відмінності, стверджує, що пояснює психологічну організацію людей за темпераментом, характером та концепціями особистості.* Досить часто під час перекладу психологічних термінів використовуються транслітерація та транскрибування, наприклад *Moreover, by uncritically accepting the esociopathic designation, researcher may have ignored the interaction between sadism and sociopathy that causes empathy to be heightened rather than diminished* [6]. - *Більш того, некритично приймаючи соціопатичні позначення, дослідники ігнорують взаємодію садизму і соціопатії, яка посилює емпатію, а не зменшує її.* Описовий переклад розкриває значення психологічного терміну, наприклад *«However, this trait cannot always be presented positively at an individual level; it can even be seen as a sign of overdoing, such as being too ambitious or having intolerance to failure, in terms of overdoing-undoing* [8]. – *Проте ця риса не завжди може бути позитивно представлена на індивідуальному рівні; її можна навіть розглядати як ознаку того, що людина перестаралася, наприклад, бути занадто амбіційною або бути нетерпимою до невдачі з точки зору надмірного старання, що призводить до негативних наслідків.* Серед інших прийомів слід відзначити генералізацію та конкретизацію значень термінів, наприклад: 1) *A few medical practitioners may even develop a fondness for the pain and suffering of their patients* [6]. – *Деякі з лікарів можуть отримувати задоволення від болю та страждань своїх паці-*

entis; 2) *Some prefer or are trained to use **checklists** of characteristics to interpret content...* [6]. — Деякі вважають за краще або просто навчилися застосовувати **довідники** характеристик малюнка для інтерпретації його змісту.

В англійській мові існують безеквівалентні психологічні терміни з елементами образності, які відсутні в мові перекладу, а тому потребують розуміння та вибору способу перекладу з урахуванням певної екстралінгвістичної ситуації їхнього вживання, що дозволяє усвідомити специфіку змісту терміна, наприклад, *Using internet as a tool to escape the problems, to decrease disappointment, anxiety and depression or to find **vertical friends** to achieve the **magic goals** which are unachievable in the real life, might be a factor in development of the addiction* [8]. — Використання Інтернету як інструменту для уникнення проблем, зменшення розчарування, тривоги та депресії або пошуку «старших друзів» для досягнення **заповітних цілей**, **недосяжних у реальному житті**, може бути фактором розвитку залежності. Для перекладу словосполучення *vertical friends* використано дослівний переклад (*friends* – друзі) та модуляцію значення; при перекладі словосполучення *magic goals* використано дослівний переклад (*goals* – цілі) та контекстуальну заміну (*magic* – заповідний).

В англійській психологічній термінології використовується багато скорочень. В. І. Карабан виокремлює такі універсальні способи перекладу абревіатур та акронімів фахової мови, як переклад відповідним скороченням, наприклад: (*antisocial personality disorder (APD)* (*антисоціальний розлад особистості*) (*АРО*)); переклад відповідною повною формою слова або словосполученням, наприклад: (*low IQ* (*низький рівень інтелекту*)); транскодування (транскрибування або транслітерування) скорочення, наприклад: *SPSS/20* (*статистична система SPSS/20*), транскодування повної (вихідної) форми відповідного скорочення, наприклад: (*EDNOS* (*неуточнені розлади харчової поведінки ЕДНОС*)), тощо [2, с. 449–450].

Проаналізувавши способи перекладу психологічних термінів різних структурно-семантичних типів, результати дослідження можна представити у таблиці:

Таким чином, калькування є основним прийомом перекладу психологічних термінів (40%). На другому місці знаходиться вибір еквіваленту та аналогу (32%). Перекладачі також вдаються до транслітерації (12%), що застосовуються, як правило, при перекладі однокомпонентних термінів або одного компонента в складі багатокомпонентного термінологічного словосполучення. Інші способи перекладу становлять незначну частку від загальної кількості усіх проаналізованих прикладів.

Таблиця 1

**Аналіз способів перекладу англомовної психологічної термінології  
(на матеріалі термінологічної вибірки з репрезентативних англомовних  
текстів перекладу)**

Спосіб перекладу	Англомовна психологічна термінологія	
	872 одиниці	
	Кількість	%
калькування	350	40 %
пошук еквіваленту та аналогу	275	32 %
транслітерація	103	12 %
лексичне додавання	30	3 %
експлікація значення	20	2,3 %
лексичне опущення	17	2 %
лексична заміна	15	1,7 %
прямий графічний перенос	15	1,7 %
зміна частини мови	14	1,6 %
транскрипція	12	1,4 %
конкретизація	8	0,9 %
генералізація	8	0,9 %
контекстуальна заміна	3	0,3 %
смысловая модуляція	2	0,2 %

Отже, розглянувши основні способи відтворення психологічних термінів українською мовою, слід узагальнити, що для адекватного відтворення термінів з галузі психології перекладачу необхідно враховувати етимологічні, семантичні та структурні особливості останніх. Важливу роль відіграє контекст, особливо, коли це стосується оказіональних психологічних термінів.

### *Література*

1. Гринев-Гриневиц С. В. Введение в терминоведение / С. В. Гринев-Гриневиц. – М. : Московский Лицей, 1993. – 309 с.
2. Карaban В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карaban. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 576 с.
3. Лейчик В. М. Терминоведение: предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. – М. : Либроком, 2009. – 256 с.
4. Лемайкина Л. М. Некоторые сложности перевода английских текстов по психологии / Л. М. Лемайкина, О. А. Свяжина // Язык. Культура. Общество. – Саранск, 2012. – №4. – С. 12–15.

5. Leigland S. *The functional analysis of psychological terms: In defense of a research project* / S. Leigland // *The analysis of Verbal Behavior.*, 1996. – P. 105 – 122.
6. Levin J. *Normalcy in Behavioral Characteristics of the Sadistic Serial Killer* [Electronic resource] / Jack Levin and James Alan Fox // In: Kocsis R.N. (eds) *Serial Murder and the Psychology of Violent Crimes.* Humana Press, 2008. – P. 3–14. – Access : [https://www.researchgate.net/publication/226890372\\_Normalcy\\_in\\_Behavioral\\_Characteristics\\_of\\_the\\_Sadistic\\_Serial\\_Killer](https://www.researchgate.net/publication/226890372_Normalcy_in_Behavioral_Characteristics_of_the_Sadistic_Serial_Killer).
7. Sharifpoor E. *Relationship of Internet Addiction with Loneliness and Depression among High School Students* [Electronic resource] / Encieh Sharifpoor, Mohammad Javad Khademi, Afsaneh Mohammadzadeh // *International Journal of Psychology and Behavioral Sciences.* – Vol. 7. – No. 4. – 2017. – P. 99–102. – Access: <http://article.sapub.org/10.5923.j.ijpbs.20170704.01.html>.
8. Yilmaz E.D. *Psychological Root of Morality: A Proposal According to Nine Types Temperament Model* [Electronic resource] / Yilmaz E.D., Üstündag M.F., Ünal O. étal. // *ClinPsychiatry* 2017, 3:1. – Access : <http://clinical-psychiatry.imedpub.com/psychological-root-of-morality-a-proposal-according-to-nine-types-temperament-model.php?aid=19000>

УДК 821.111-31 Толкин:811.111'255.4

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РЕАЛІЙ  
У ФЕНТЕЗІЙНОМУ ТВОРІ  
ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА «СИЛЬМАРИЛІОН»**

Валентова Д. А., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*Статтю присвячено аналізу способів перекладу слів-реалій фентезійного світу Дж. Р. Р. Толкіна українською та російською мовами. Слова-реалії тексту оригіналу розподілено на тематичні групи. Виявлено способи їхнього англо-українського та англо-російського перекладу. З'ясовано доречність використання різних способів перекладу*

різними перекладачами, визначено переклад, який є найбільш вдалим в аспекті перекладу слів-реалій.

**Ключові слова:** фентезійний світ, слова-реалії, тематичні групи, переклад, способи перекладу.

**Валентова Д. А., Фролова И. Е. Особенности перевода реалий фэнтезийного произведения Дж. Р. Р. Толкина «Сильмариллион».** *Статья посвящена анализу способов перевода слов-реалий фэнтезийного мира Дж. Р. Р. Толкина на украинский и русский языки. Слова-реалии текста оригинала разделены на тематические группы. Выявлены способы их англо-украинского и англо-русского перевода. Выяснена уместность использования разных способов перевода разными переводчиками, определен перевод, который является наиболее успешным в аспекте перевода слов-реалий.*

**Ключевые слова:** фэнтезийный мир, слова-реалии, тематические группы, перевод, способы перевода.

**Valentova D. A., Frolova I. Ye. Specific features of translating realia of the fantasy work by J. R. R. Tolkien “The Silmarillion”.** *The article focuses on the methods of translation of words-realia of the fantasy world of J. R. R. Tolkien into the Ukrainian and the Russian languages. Words-realia of the original text are systemized into thematic groups. The methods of their English-Ukrainian and English-Russian translation are established. Appropriateness of using different methods of translation by different translators is argued, as characterizing the translation most successful in the aspect of translating words-realia.*

**Key words:** fantasy world, words-realia, thematic groups, translation, methods of translation.

Виникнення жанру фентезі і набуття ним широкої популярності спричиняє поширення в суспільстві, а надто в окремих його верствах знань та уявлень про світ, створений авторами художніх творів, тобто фентезійний світ. Цей фентезійний світ, як і інші світи, має свої реалії, переклад яких є важливим практичним та теоретичним перекладацьким завданням.

З позиції перекладознавства реалії тлумачать як слова або словосполучення, що слугують для позначення певних предметів, явищ тощо, які наявні в одній культурі та мові, але відсутні в іншій. Основних труднощів передачі реалій при перекладі дві: відсутність у мові перекладу відповідника через відсутність у носіїв цієї мови позначуваного реалією об'єкта і необхідність, поряд з предметним значенням (семантикою) реалії, передати й колорит — її національне та історичне забарвлення.

Таким чином, **актуальність** дослідження визначена важливістю проблеми перекладу слів-реалій. Актуальність дослідження підсилюється також недостатньою дослідженістю специфіки перекладу слів-реалій у творах різних жанрів та зростаючою популярністю жанру фентезі, зокрема твору, обраного матеріалом дослідження.

**Об'єктом** дослідження є слова-реалії, наявні в художньому творі фентезійного жанру «Сильмариліон» Дж. Р. Р. Толкіна та їхні відповідники в українських та російських перекладах цього твору.

**Предметом** дослідження є способи англо-українського та англо-російського перекладу цих слів-реалій.

**Метою** роботи є виявлення специфіки перекладу слів-реалій у художньому творі фентезійного жанру «Сильмариліон» Дж. Р. Р. Толкіна.

**Матеріалом дослідження** слугувало 89 англomовних слів-реалій та 178 їхніх російських та 89 українських відповідників, отриманих з оригіналу твору «Сильмариліон» [5], двох російських перекладів, здійснених російською мовою Н. Грігор'євою та В. Грушецьким, Н. Естель [2; 3], та його українського перекладу, здійсненого К. Оніщук, О. О'Лір та Н. Федораком [4].

**Методами** дослідження були *метод суцільної вибірки*, використаний для добору слів-реалій з тексту оригіналу та текстів перекладу; *метод ідеографічної параметризації*, необхідний для розподілу слів-реалій на тематичні (предметні) групи; *метод порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу*, застосований для з'ясування способів перекладу слів-реалій російською та українською мовами, та *метод кількісного аналізу*, необхідний для встановлення кількісних показників способів перекладу, використаних різними перекладачами.

Здійснивши добір матеріалу, ми розробили алгоритм науково-практичного аналізу особливостей перекладу слів-реалій англomовного фентезійного художнього твору Дж. Р. Р. Толкіна «Сильмариліон» українською та російською мовами, що охоплює 3 етапи.

На першому етапі ми розподілили дібрані з тексту оригіналу слова-реалії на 8 тематичних груп (за предметним параметром): абстрактні реалії (*the Timeless Void; the White Council; the Girdle of Melian; the Cirth; the Lay of Leithian, Release from Bondage etc.*), реалії на позначення вищих сил (*Eru, The One; Valier; Maiar*), реалії на позначення істот (*balrog; werewolf; High Elves; Masters of Stone; dunedain; orc etc.*), локативні реалії (*Mickleburg; Greenwood the Great; the Great Sea; Taniquetil; the Gladden Fields; the Land of Seven Rivers; the Tower of Sorcery etc.*), реалії-персоналії (*Caranthir, the Dark; Kementári, Queen of the Earth; Manwë, Ruler of Arda etc.*), подієві реалії (*the War of the Jewels; the Glorious Battle; the Downfall of Númenor etc.*), предметні реалії

(*the Seeing Stone; galvorn; Grond, the Hammer of the Underworld; the Iron Crown; ulumiri etc.*), темпоральні реалії (*the First Age; the Third Age*).

Метою другого етапу було з'ясування способів перекладу слів-реалій тексту оригіналу в текстах перекладів (в якісному аспекті) з використанням методу порівняння тексту оригіналу та тексту перекладу. У процесі аналізу способів перекладу реалій фентезійного світу роману Дж. Р. Р. Толкіна «Сильмариліон» у нашому дослідженні використано класифікацію С. Влахова та С. Флоріна, яка, нагадаємо, охоплює такі: транскрипція (транслітерація), введення неологізму (калька, напівкалька, освоєння, семантичний неологізм), приблизний переклад (родо-видові заміни, функціональний аналог, опис), контекстуальний переклад [1]. Усі ці способи було зафіксовано під час аналізу нашого матеріалу. Крім того, під час аналізу ми виявили також такі способи як пошук словникового та варіантного відповідника та змішаний переклад, тобто комбінування вищенаведених способів. Також ми зафіксували відсутність перекладу деяких одиниць.

На третьому етапі було з'ясовано продуктивність використаних способів перекладу (1) загалом; (2) в перекладах, зроблених різними перекладачами; (3) в перекладі слів-реалій різних тематичних груп.

Різні перекладачі, як ми з'ясували у ході дослідження, по-різному використовували потенціал способів перекладу.

Слід зазначити, що наявно багато розбіжностей під час застосування транскрипції у перекладах. Річ у тому, що багато слів-реалій, обраних нами з оригіналу, взяті з штучних мов Дж. Р. Р. Толкіна, розробці яких він присвятив значну частину свого життя. Оскільки ці мови мають свої особливості, то Дж. Р. Р. Толкін також написав рекомендації щодо вимови.

Так, наприклад, звукосполучення *th* слід передавати, як [*m*]. Наприклад, реалію *Haleth* Н. Естель передає, як *Халет*, а К. Оніщенко – *Галет*, що є вірним. У той самий час Н. Григор'єва та В. Грушецький мають такий відповідник: *Халефь*, який, як бачимо, не має відношення ані до звукової, ані до графічної форми оригіналу. Крім того, цей варіант дещо нагадує біблійні імена, як то Руфь, Есфирь тощо, що робить переклад ще більш невдалим.

Також деяких неточностей перекладачі допустилися при калькуванні. Так, наприклад, реалія *Grond, the Hammer of the Underworld* у перекладі К. Оніщенко має відповідник *Гронд, Молот Пекла*, а у Н. Григор'євої та В. Грушецького – *Гронд, Молот Преисподней*. Однак у вигаданому світі Арди немає понять Пекла та Раю, тому такий переклад спричиняє «християнізацію» текста. Варіант Н. Естель – *Гронд, Молот Підземного Мира* не викликає зайвих асоціацій, тому він є найбільш доречним.

Іншим прикладом невідлого перекладу є переклад реалії *the Gulf of Lhûn*. Н. Григорьєва та В. Грушецький пропонують варіант *Залив Луны*, а К. Оніщенко – *Лунська Затока*, які одразу ж викликають асоціації із місяцем, небесним світилом. Однак, слово *Lhûn* в тексті оригіналу має зовсім інше значення. Це слово також взято з штучних мов Дж. Р. Р. Толкіна та перекладається, як «синій». З огляду на це, контекстуальний переклад, запропонований Н. Естель, є найбільш влучним: *Синій Залив*.

Деякі неточності у перекладах стосуються форми однини та множини оригіналу. Так, наприклад, маємо реалію *sing. orc, pl. orcs* та її відповідники українською та російською мовами – од. *орк*, мн. *орки*. Водночас реалія *Valie* утворює форми множини в інший спосіб: *Valier*, тому доречним буде такий переклад, який відображає цю різницю: *Валие – Валиери* (К. Оніщенко). Варіант Н. Естель, Н. Григорьєвої та В. Грушецького (*вала – вальи*) не є вірним.

В деяких випадках не зовсім доречним було використання функціонального аналогу. Наприклад, Н. Григорьєва та В. Грушецький використали відповідник *Ночные эльфы* для реалії *Dark Elves*. Цей варіант є досить близьким до оригіналу, однак, розділ ельфів на народи стався тоді, коли у Середзем'ї ще не існувало понять дня та ночі, тому переклади К. Оніщенко та Н. Естель є більш доречними (*Темні Ельфи* та *Темные эльфы* відповідно).

Проте, у певних випадках, переклад за допомогою функціонального аналогу є кращім, ніж за допомогою калькування. Так, наприклад у Н. Естель реалія *The One Ring* має відповідник *Единое Кольцо*. Проте така характеристика не є зовсім зрозумілою. Крім того, у «Володарі перснів», сюжет якого тісно пов'язаний зі сюжетом досліджуваного твору, надається характеристика для Персня, як такого, що володіє усім рештою. З огляду на це, варіант *Кольцо Всевластия*, що пропонують Н. Григорьєва та В. Грушецький є більш точним.

У дослідженні ми зафіксували відсутність перекладу двох реалій (*the Downfall of N menor* та *the Lay of Leithian, Release from Bondage*) у Н. Григорьєвої та В. Грушецького, що негативно впливає на якість перекладу.

Під час проведення аналізу найбільш частотними в усіх тематичних групах виявились такі способи перекладу, як калькування, транслітерація або транскрипція та поєднання цих двох способів.

Також під час проведення дослідження ми прагнули з'ясувати, який з перекладів можна вважати найбільш вдалим в аспекті перекладу реалій. Основним критерієм визначення ступеню вдалості перекладу в аспекті передачі слів-реалій слугувала частотність ви-

користання тих способів перекладу, які є найбільш доречними. Найбільш вдалим, на нашу думку, виявився переклад Н. Естель.

*Перспективою* роботи є установлення зв'язку між виявленими способами перекладу слів-реалій фентезійного твору Дж. Р. Р. Толкіна «Сильмариліон» та стратегіями перекладу, а також порівняння отриманих результатів із даним досліджень перекладу слів-реалій в інших фентезійних творах.

### *Література*

1. Влахов С. И. *Непереводимое в переводе: учебное пособие* / С. И. Влахов, С. П. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 342 с.
2. *Сильмариллион* (пер. Н. Григорьева, В. Грушецкий) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://predanie.ru/tolkien-dzhon-ronald-ruel-john-ronald-reuel-tolkien/book/217583-silmariillion-per-n-grigoreva-v-grusheckiy/>.
3. *Сильмариллион* (пер. Н. Эстель) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://predanie.ru/tolkien-dzhon-ronald-ruel-john-ronald-reuel-tolkien/book/217582-silmarillion-per-n-estel/#toc22>
4. Толкін, Джон Рональд Руел. *Сильмариліон* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://coollib.com/b/312503/read>.
5. John Ronald Reuel Tolkien. *The Silmarillion* (1977). – Access : [http://ae-lib.org.ua/texts-c/tolkien\\_the\\_silmarillion\\_en.htm](http://ae-lib.org.ua/texts-c/tolkien_the_silmarillion_en.htm).

УДК 811.111'255'373.46'23

## **ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ГАЛУЗІ ПСИХОЛІНГ- ВІСТИКИ**

Величко І. В., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*Стаття присвячена дослідженню залежності від структури терміна вибору способу перекладу українською мовою англomовної термінології у галузі психолінгвістики.*

**Ключові слова:** психолінгвістика, структура терміна, спосіб перекладу.

**Величко И. В., Ковальчук Н. Н.** Перевод на украинский язык англоязычной терминологической лексики в области психолингвистики. *Статья посвящена исследованию зависимости выбора от структуры термина способа перевода на украинский язык англоязычной терминологии в области психолингвистики.*

**Ключевые слова:** психолингвистика, структура термина, способ перевода.

**Velichko I. V., Kovalchuk N. M.** Translation of the English Psycholinguistics Terminology into the Ukrainian Language. *The article deals with the dependence on the term structure of the translation method of the English psycholinguistics terminology into the Ukrainian language.*

**Key words:** psycholinguistics, term structure, translation method.

**Актуальність дослідження** особливостей перекладу текстів у галузі психолінгвістики полягає у все більшому розповсюдженні наукової літератури, виданої англійською мовою, що зумовлює все більш зростаючу потребу науковців у перекладі текстів у цій галузі.

**Метою дослідження** є вивчення особливостей текстів у галузі психолінгвістики, визначення найпоширеніших способів перекладу термінів та пов'язаних з цим труднощів.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні **завдання**:

- 1) надати аналіз перекладу англійської термінологічної лексики у галузі психолінгвістики;
- 2) виконати переклад тексту у галузі психолінгвістики з англійської мови на українську;
- 3) визначити головні перекладацькі прийоми для перекладу термінів, що стосуються обраних текстів у галузі психолінгвістики;
- 4) розширити уявлення про шляхи подолання труднощів при перекладі англійських текстів у галузі психолінгвістики;

**Об'єктом дослідження** є переклад з англійської на українську мову оригінальних текстів у галузі психолінгвістики, а **предметом** – залежність вибору перекладацького прийому від структури термінів.

**Матеріалом дослідження** було обрано англійські тексти у галузі психолінгвістики обсягом 40.000 знаків, з яких було виділено 300 термінологічних лексичних одиниць.

Переклад як термін має полісемантичну природу, його найбільш розповсюджене і здебільшого узагальнююче значення пов'язують з процесом передачі значення слова, групи слів, речення або уривку з мови оригіналу на мову перекладу [6, с. 167]. Головною метою будь-якого перекладу – є досягнення адекватності. Адекватність –

це вичерпна передача смислового змісту оригіналу і повна функціонально-стилістична відповідність йому [9, с. 216]. Про повну відповідність можна говорити лише відносно, адже при перекладі уникнути втрат неможливо, тобто має місце неповна передача значень, що містить їх текст оригіналу. Текст перекладу ніколи не може бути повним та абсолютним еквівалентом тексту оригіналу.

Намагання досягти еквівалентності може призвести до значного відходу від оригіналу. Терміни «адекватність» і «еквівалентність» обидва мають нормативно-оціночний характер, але також мають відмінні риси.

Еквівалентність розуміється як смислова спільність, прирівнюваних один до одного одиниць мови і мовлення. Термін «адекватний переклад» має більш широкий зміст і використовується як синонім «гарного» перекладу, тобто переклад, який забезпечує необхідну повноту міжмовної комунікації в конкретних умовах [6, с. 170].

Для правильного орієнтування у соціокультурному просторі конкретної комунікативної ситуації, правильній інтерпретації змісту поведінки представників різних культур необхідно враховувати певний обсяг фонових знань [1, с. 123].

Фонові знання розглядаються як соціокультурна інформація, яка відображає картину життя певної країни або дійсний комунікативний фон певного народу. Розповсюдження фонових знань відбувається саме шляхом перекладу, для якого необхідні знання конкретної соціокультурної інформації, яка дозволяє пізнати глибокий зміст оригіналу та відтворити його без помилок та смислових втрат. Фонові знання – це загальна інформація певної галузі, до якої відноситься текст перекладу, також це інформація про певну галузь знань, яка дозволяє правильно в ній орієнтуватися [11, с. 420].

Для вивчення психологічних та лінгвістичних аспектів мовної діяльності людини, соціальних і психологічних аспектів використання мови в процесах мовленнєвої комунікації та індивідуальної мовленнєвої діяльності необхідно підкреслити важливу роль психолінгвістики. Предметом дослідження психолінгвістики є насамперед мовленнєва діяльність як специфічно людський вид діяльності, її психологічний зміст, структура, способи, в яких вона здійснюється, форми, в яких вона реалізується. Найважливішим предметом вивчення психолінгвістики являється мова, як першорядний засіб здійснення мовленнєвої та індивідуальної мовленнєвої діяльності, функцій основних знаків мови у процесах мовленнєвої комунікації.

У ході дослідження були складені схеми основних понять, притаманних такій галузі як психолінгвістика, а саме «Структура психолінгвістики», «Об'єкт психолінгвістики», «Методи дослідження». Приклад однієї зі схем представлено на Рис. 1.

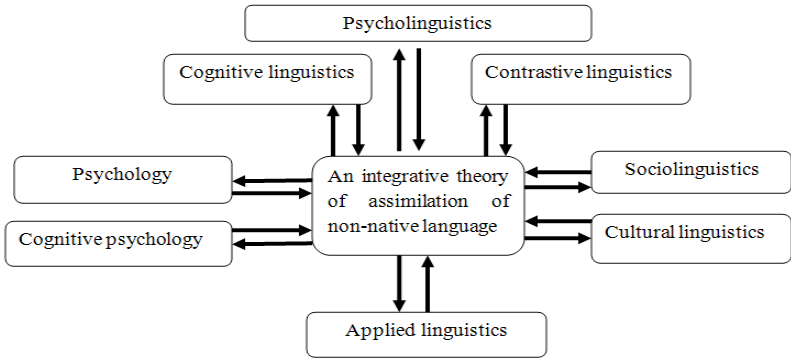


Рис. 1. Поняттєва схема «Структура психолінгвістики»

Для проведення дослідження було проаналізовано оригінальний англомовний текст та вибрано 300 термінів, які були розподілені відповідно до їх структури (див. Рис. 2).

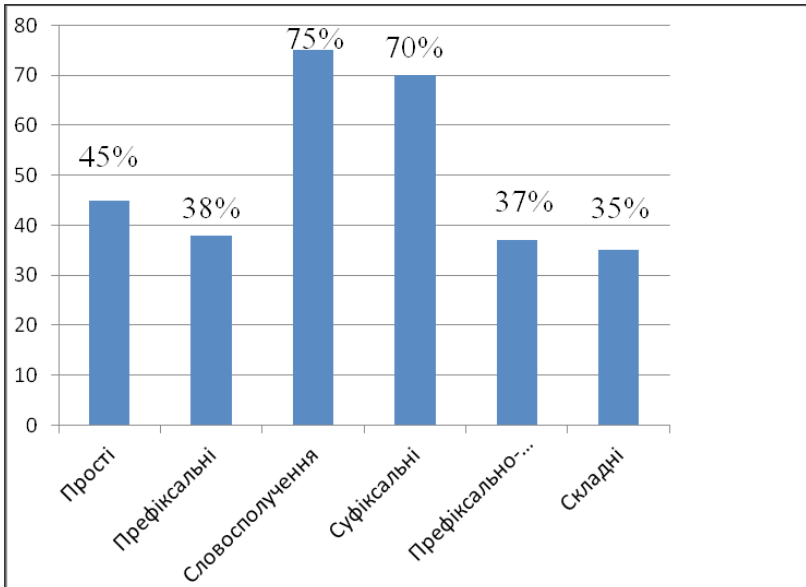


Рис. 2. Розподіл термінів за структурною ознакою. Умовні позначення:  
 1 – прості, 2 – префіксальні, 3 – словосполучення, 4 – суфіксальні,  
 5 – префіксально-суфіксальні, 6 – складні.

За результатами дослідження встановлено, що більшу кількість термінів за структурною ознакою склали словосполучення (75 термінів, 25%). Решта – прості (45 термінів, 15%), суфіксальні (70 термінів, 23.33%), префіксально-суфіксальні (37 термінів, 12.33%), префіксальні (38 термінів, 12.67%), складні (35 термінів, 11.67%).

Розглянемо способи перекладу, використані нами при аналізі термінів виділених груп.

Співвідношення способів перекладу простих термінів показано на Рис. 3.

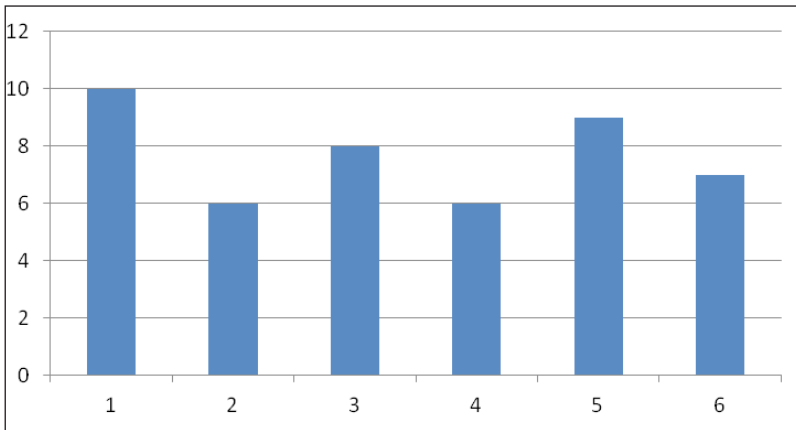


Рис. 3. Способи перекладу простих термінів.

Умовні позначення: 1 – словниковий відповідник, 2 – транскрипція, 3 – калькування, 4 – приблизний переклад, 5 – конкретизація, 6 – додавання.

Як можна побачити з Рис. 3, переважну кількість термінів було перекладено шляхом вибору словникового відповідника (22.22%). Менш частотно були використані конкретизація (20%), калькування (17.78%) та додавання (15.56%). Ще менш частотними прийомами виявилися транскрипція (13.33%) та приблизний переклад (13.33%).

Співвідношення способів перекладу префіксальних термінів показано на Рис. 4.

Як можна побачити з Рис. 4, переважну кількість термінів було перекладено шляхом вибору словникового відповідника (21.05%) та конкретизації (21.05%). Менш частотно були використані калькування (15.79%) та додавання (15.79%), транскрипція (15.79%), приблизний переклад (13.16%).

Співвідношення способів перекладу суфіксальних термінів показано на Рис. 5.

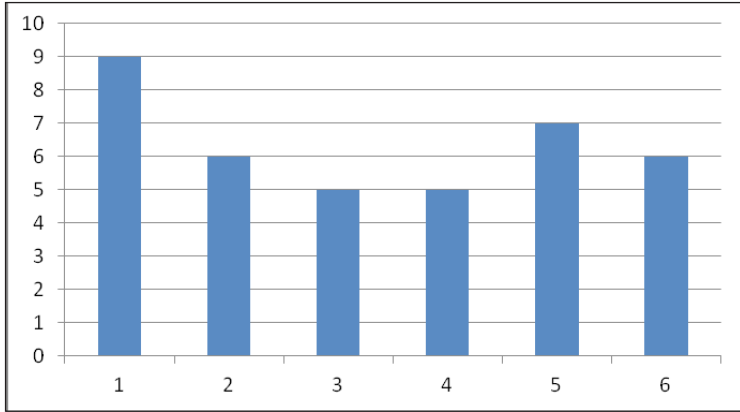


Рис. 4. Способи перекладу префіксальних термінів.

Умовні позначення: 1 – словниковий відповідник, 2 – транскрипція, 3 – калькування, 4 – приблизний переклад, 5 – конкретизація, 6 – додавання.

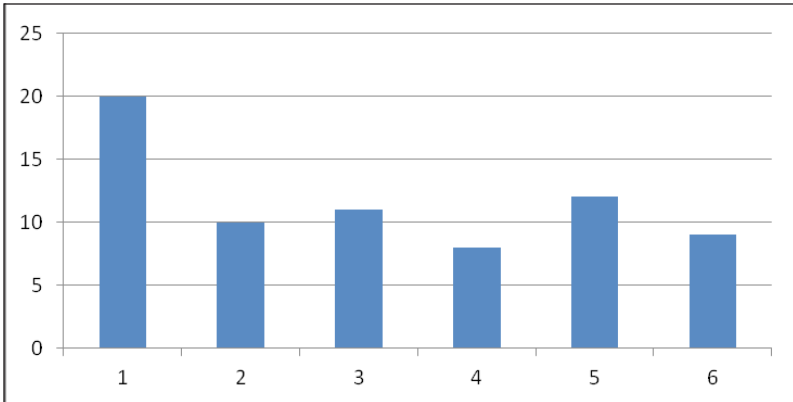


Рис. 5. Способи перекладу суфіксальних термінів.

Умовні позначення: 1 – словниковий відповідник, 2 – транскрипція, 3 – калькування, 4 – приблизний переклад, 5 – конкретизація, 6 – додавання.

Як можна побачити з Рис. 5, переважну кількість термінів було перекладено шляхом вибору словникового відповідника (28.57%) та конкретизації (17.14%). Менш частотно була використане калькування (15.71%), додавання (12.86%), транскрипція (14.29%), приблизний переклад (11.43%).

Співвідношення способів перекладу префіксально-суфіксальних термінів показано на Рис. 6.

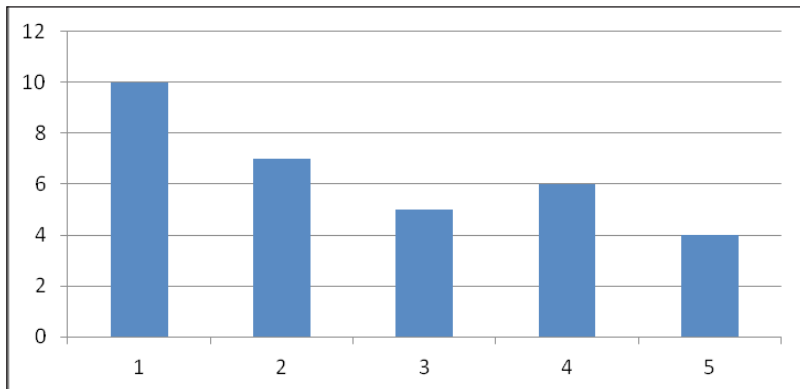


Рис. 6. Способи перекладу префіксально-суфіксальних термінів.

Умовні позначення: 1 – словниковий відповідник, 2 – калькування, 3 – приблизний переклад, 4 – конкретизація, 5 – додавання.

Як можна побачити з Рис. 6, переважну кількість термінів було перекладено шляхом вибору словникового відповідника (27.03%) та калькування (18.92%). Менш частотно були використані конкретизація (16.22%), додавання (10.81%), приблизний переклад (13.51%).

Співвідношення способів перекладу складних термінів показано на Рис. 7:

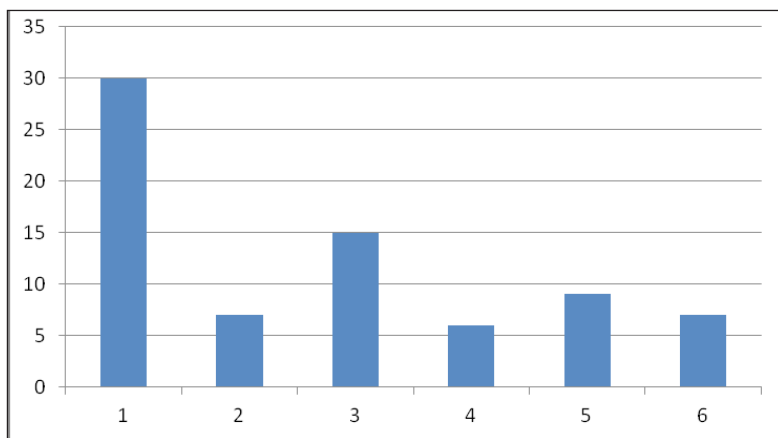


Рис. 7. Способи перекладу складних термінів. Умовні позначення: 1 – словниковий відповідник, 2 – транскрипція, 3 – калькування, 4 – приблизний переклад, 5 – конкретизація, 6 – додавання.

Як можна побачити з Рис. 7, переважну кількість термінів було перекладено шляхом обрання словникового відповідника (25.71%)

та калькування (20%). Менш частотно були використані конкретизація (14.29%), додавання (11.43%), приблизний переклад (11.43%), транскрипція (17.14%).

Співвідношення способів перекладу словосполучень показано на Рис. 8.

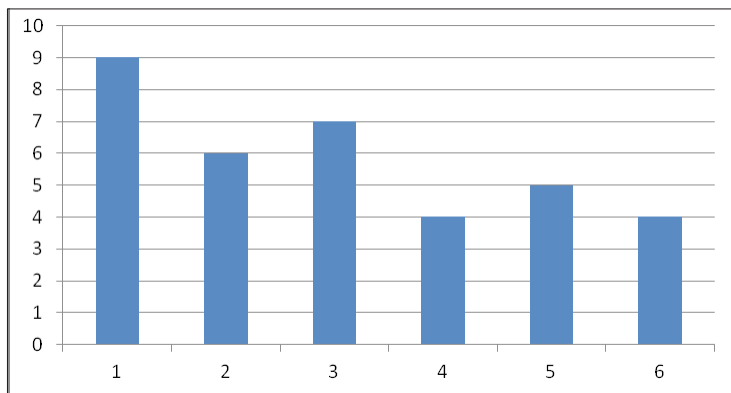


Рис. 8. Способи перекладу словосполучень. Умовні позначення:  
1 – словниковий відповідник, 2 – транскрипція, 3 – калькування, 4 – приблизний переклад, 5 – конкретизація, 6 – додавання.

Як можна побачити з Рис. 8, переважну кількість термінів було перекладено шляхом вибору словникового відповідника (40%) та калькування (20%). Менш частотно були використані конкретизація (12%), додавання (9.33%), приблизний переклад (8%), транскрипція (9.33%).

Таким чином, найбільш продуктивним способом перекладу лексичних одиниць у психолінгвістичних текстах є вибір словникового відповідника (30%), також широко застосовувалось калькування (26%). Менш частотними є додавання (18%), конкретизація (10%), приблизний переклад (7%) та транскрипція (9%).

**Перспективно** дослідження є більш детальне вивчення закономірностей перекладу термінів у галузі психолінгвістики залежно від їх структури, що ґрунтується на більш репрезентативній термінологічній вибірці.

### *Література*

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : учеб. пособие [для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений] / И. С. Алексеева. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ ; М. : Издательский центр «Ака-

демия», 2004. — 352 с. 2. Аликаев Р. С. Язык науки в парадигме современной лингвистике / Р. С. Аликаев. — Нальчик : Эль-Фа, 1999. — 360 с. 3. Величковский Б. М. Современная когнитивная психология / Б. М. Величковский. — М. : Наука, 1982. — 245 с. 4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. — М. : Наука, 1981. — 210 с. 5. Головин Б. Н. Лингвистические основы учения о терминах / Б. Н. Головин. — М. : Высшая школа, 1987. — 104 с. 6. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / В. Н. Комиссаров. — М. : Международные отношения, 1980. — 167 с. 7. Костецкий І. В. Про мову, стиль і перекладництво / І. В. Костецкий // Урок української. — 2002. — № 10. — С. 23–26. 8. Миллер Дж. Психолінгвісти / Дж. Миллер // Теорія Речевої діяльності (Проблеми психолінгвістики). — М., 1968. — 272 с. 9. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : учеб. пособие [для институтов и факультетов иностр. языков] / А. В. Федоров. — [5-е изд.]. — СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. : ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. — 416 с. 10. Ушакова Т. Н. Психолінгвістика: учебник для гуманітарних спеціальностей / Т. Н. Ушакова — СПб.: СПбГУ, 2000. — 218 с. 11. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. — К. : Либідь, 2007. — 249 с. 10. Ушакова Т. Н. Психолінгвістика: учебник для гуманітарних спеціальностей / Т. Н. Ушакова — СПб.: СПбГУ, 2000. — 218 с.

УДК 811.111'255.4 : 821.111(73)-32 Лондон.09

## **ДО ПИТАНЬ ТРУДНОЩІВ ПЕРЕКЛАДУ «ПІВНІЧНОГО ЦИКЛУ» ОПОВІДАНЬ ДЖ. ЛОНДОНА**

Восієва С. Н., Івахненко А. О. (канд. філол. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*Стаття присвячена проблемам передачі мовно-стилістичних особливостей оповідань «Північного циклу» Дж. Лондона при перекладі їх*

українською мовою. Проаналізовані такі елементи творів, як назви оповідань і діалоги. Зроблені висновки щодо застосованих перекладацьких прийомів і трансформацій.

**Ключові слова:** Дж. Лондон, художній переклад, передача алюзій, передача сленгу, відтворення ідіостилю

**Восиева С. Н., Ивахненко А. А. К вопросам трудностей перевода «Северного цикла» произведений Дж. Лондона.** *Статья посвящена проблемам передачи языковых и стилистических особенностей рассказов «Северного цикла» Дж. Лондона при переводе их на украинский язык. Проанализированы такие элементы произведений, как названия рассказов и диалоги. Сделаны выводы об использованных переводческих приемах и трансформациях.*

**Ключевые слова:** Дж. Лондон, художественный перевод, передача аллюзий, передача сленга, воссоздание идиостиля.

**Vosiiieva S. N., Ivakhnenko A. O. Difficulties in translating “The Tales of the North” by Jack London.** *The article deals with the issues of transferring language and stylistic peculiarities of the Tales of the North by J. London while translating them into Ukrainian. The following parts of the stories have been analyzed: the titles and dialogues. Conclusions have been made as to translation techniques used.*

**Key words:** Jack London, literary translation, allusion transference, slang rendering, re-creation of the author’s individual style.

**Об’єктом дослідження** обрано проблеми перекладу творів Дж. Лондона українською мовою, **предметом** – особливості передачі мовно-стилістичних особливостей оповідань його «Північного циклу». **Мета дослідження** полягає у виявленні основних прийомів і трансформацій, вжитих в українських перекладах оповідань. **Актуальність** дослідження зумовлена не зникаючим інтересом дослідників до творчості американського письменника і особливостей відтворення його стилю. **Новизна** статті, на наш погляд, полягає у багаторівневому аналізі оригіналів і перекладів. **Методи дослідження** – стилістичний і перекладацький аналіз. **Матеріалом дослідження** послуговували оповідання «Північного циклу» Дж. Лондона *A daughter of the Aurora, The Great Interrogation і The Priestly Prerogative*, а також їхні переклади українською мовою.

Одне з оповідань циклу має назву *A daughter of the Aurora*, буквально – «Дочка Аврори», тобто, богині вранішньої зорі. Цікаво, що відхилення від оригінального тексту починаються просто від назви: «Дочка Північної зорі». Взагалі, в українських варіантах жод-

ного разу не зустрічається імені Аврори, хоча оригінал рясніє ним, наприклад: «*the dark-eyed daughter of the aurora*»; «*the aurora borealis painted palpitating color revels on the snow*»; «*Dawson, watching by the light of the aurora ...*» [7].

Скоріше за все, як зазначає С. М. Пригодій [5], причиною такого опущення власного імені давньогрецької/давньоримської богині служить побоювання тогочасних перекладачів (а це, нагадаємо, 1969 рік), що в читача виникнуть асоціації аж ніяк не з античною богинею, а з кораблем, що ознаменував революцію. Запропонований український варіант назви твору уникає алюзії і на античну міфологію, і на петербурзьку революцію, замінюючи їх натяком на загальну тематику творчості самого Дж. Лондона — пригоди на далекій Півночі. Однак причина заміни імені у назві може полягати ще й у етнографічній площині.

Українці, на переконання О. Знойко, здавна виказували особливу повагу до Сонця, Місяця й Зорі. Згідно найдавніших вірувань, «існував один прабог неба — Див. Керуючи Всесвітом, він виявляв себе як Сварог — зодіак з його 12 сузір'ями і «сонцем-Оком», що летить, оберігаючи Прадерево Всесвіту» [2, с. 45]. Північна зоря, безперечно, ближча душі українця, ніж пафосна «Аврора», оскільки саме за Полярною зіркою звіряли свій шлях чумаки, з її появою розпочиналось для українців свято Різдва. Тому тут, хоча із певною натяжкою, але можна говорити по вживання такого перекладацького прийому, як транспозиція.

Вислів-назва *A daughter of Aurora* містить у собі різні прояви архетипу Світла: грайливість і жіночність, освіченість і бажання ділитися знанням, теплоту й суворість, спеку і холод тощо. Ці грані пречудово висвітлюються в оповіданні Дж. Лондона, але не в українському його варіанті. Утім, поетика «Північної зорі» надає українському перекладу певної теплоти, а словосполучення «дочка Північної зорі» — мелодійності й ліричності. Отже, на стилістичному рівні назва передана вірно.

Інші проблеми виникають у перекладах назв оповідань *The Great Interrogation* і *The Priestly Prerogative*, відповідно, українською мовою маємо «*Нерозв'язна загадка*» (Ір. Стешенко, Л. Герасимчук) та «*Панотцеве право*» (О. Косач-Кривинюк, О. Сенюк). Тут відразу ж стає помітним порушення фоніки оригіналу: в англomовному варіанті акцентується звук [r], який із давніх-давен вважається «найблагогороднішим звуком» [4, с. 221]. Цей звук надає особливого шарму американському варіанту англійської мови, відрізняє його і від британського, і від усіх інших діалектів. Тому при перекладі потрібно цей момент відтворити. Щодо змістовного наповнення назви,

то й тут сталася прикра помилка, адже *interrogation* – це аж ніяк не загадка, а опитування, чи розслідування, чи допит.

Переклад *The Priestly Prerogative* досконаліший за попередній приклад, що ми його розглянули. Варіант «Панотцеве право» без проблем відтворює підвищеність стилю першотексту, хоча в мелодиці знову бачимо той самий недолік, а саме, втрату потрійного звука [r]. Утім, навіщо перекладачі вирішили замінити лексему «прерогатива», що, як і її англійський аналог, відноситься до офіційного стилю, залишається загадкою. Тож, можна говорити про часткове відтворення стилістики в назві першотвору.

Проаналізуємо тепер переклад діалогів «Північних оповідань» Дж. Лондона. Пересічному читачеві простіше (і цікавіше) за все читати саме діалоги [5], адже в них вирує життя, вони сповнені дією, підтекстами, натяками тощо. В аналізі діалогу ми виходитимемо з позиції Дж. Серля, чия концепція виводить сутність ДЄ (тобто, діалогічної єдності) з поняття «загальної інтенціональності» (тобто, цілеспрямованості), яке передбачає інтенціональну взаємодію учасників комунікації [6, р. 5]. ДЄ створюється за принципом тема-рема-тичної прогресії, а саме: кожна наступна репліка комунікантів розвиває тему попередньої, а всі разом створюють певну єдину ідею. У лінгвостилістиці виділяють різні типи ДЄ: «загальне питання – відповідь; ДЄ – 2, тобто діалог лише між двома особами; ДЄ – 3 та багаточленна ДЄ – діалог типу А-Б-А чи багатьох учасників» [1]. Розробки лінгвостилістів цікаві й для літературознавців, хоча останніх, насамперед, цікавить естетичний ефект, і як цей ефект передається в перекладі. Взагалі, золотошукачі в оповідання Дж. Лондона досить-таки балакучі, адже здебільшого вони проводять час за мовчазною, важкою працею. Утім, вони спілкуються не стандартною мовою, а дуже самобутньою говіркою, що робить великий внесок у художню мову Дж. Лондона, проте ставить велику проблему для перекладу.

Отже, поглянемо на оригінальний діалог:

“*Dump it in*”.

“But I say, Kid, isn’t that going it a little too strong? Whiskey and alcohol’s bad enough; but when it comes to brandy and pepper-sauce and ...”

“Dump it in. Who’s making this punch anyway?” And Malemute Kid smiled benignantly through the clouds of steam. “By the time you’ve been in this country as long as I have, my son, and lived on rabbit-tracks and salmon-belly, you’ll learn that Christmas comes once per annum. And a Christmas without punch is sinking a hole to bed rock with nary a pay-streak”.

“*Stack up on that fer a high cyard*”, approved Big Jim Belden” [7].

Та на його переклад:

«— Кажу тобі, лий!

— Слухай-но Кіде, а чи не здається тобі, що воно вийде надто міцне? Віскі й спирт — цього вже задосить, а коли ще й бренді, перець та...

— Лий, кажу тобі! Хто з нас готує пунш — ти чи я? — І Мейлмют Кід, певний своєї правоти, всміхнувся крізь клуби пари. — Коли б ти перебув тут стільки років, як довелося мені, хлопче, та живився б самими кролячими слідами й лососяною, то, далєбі, втямив би, що різдво раз на рік трапляється. А різдво без пуншу — однаково, що золота копальня без золотої жили.

— *Атож! Присягаюся, Кід каже щирісеньку правду!* — підтримав його здоровило Джім Белден ...» [3].

Отже, зробимо кілька важливих зауважень стосовно цього перекладу:

1. Дієслово *dump* перекладається як «укидати», «скидати», а не «лити».

2. Фразеологічний вираз *to go it a little too strong* не обов'язково має означати «міцне питво»: у нього є досить чіткий і повний розмовний відповідник українською, а саме — «переборщити». У перекладі ми бачимо таку помилку, як **буквалізм**.

3. Тут ми зустрічаємося з нечастою ситуацією, коли в авантурному творі деталі такі мають значення: тут не просто «міцні хлопці п'ють міцні напої», а один із цих міцних хлопців є непоганим «пунш-мейкером»: на цю думку нас наштотхнув вираз *dump it in*, тобто «скидай все туди», адже до пушну обов'язково додаються прянощі та спеції: перець, кориця, кардамон, інші, — а звідси бачимо, що український варіант «кажу тобі, лий!» невірний.

4. *Kid smiled benignantly* було передано як «Кід, певний своєї правоти, всміхнувся», — напевно, тут перекладач побачив алюзію на відомий архетип американського супермена, тим самим позбавивши Кіда доброзичливості та розкутості.

Помилки у проаналізованому діалозі спричинені, перш за все, мовно-стилістичними хибами, в результаті чого постраждала неоромантична поетика вигадливості, доброзичливості, моці. Відтворити оригінальну характеристику Кіда перекладачам завадив стереотип головного героя в американській літературі.

Перекладацькі прийоми та трансформації, вжити при роботі з уривком:

Модуляція: *And Malemute Kid smiled benignantly through the clouds of steam — І Мейлмют Кід, певний своєї правоти, всміхнувся крізь клуби пари.*

1. Транскрибування при передачі реалії та генералізація: *Whiskey and alcohol's bad enough; but when it comes to brandy and pepper-sauce and – Віскі й спирт – цього вже задосить; а коли ще й бренді, перець та...*; ще генералізація: *лососина* замість *salmon-belly*.

2. Транслітерація при передачі реалії: *Who's making this punch apuway – Хто з нас готує пунш.*

Отже, за проведеним аналізом можна зробити такий висновок: назви оповідань в українському варіанті втрачають як певні елементи семантичного наповнення, так і елементи фонетичної гри. Під час передачі діалогів трапляються помилки на мовно-стилістичному рівні. Найчастіше вживані перекладацькі прийоми такі: транспозиція, модуляція, а також транскрибування й транслітерація при передачі реалій. **Перспективною** дослідження може стати аналіз відтворення таких особливостей мови героїв оповідань, як сленг, розмовні вислови та мовні помилки.

### **Література**

1. Заикин Г.С. Семантика и прагматика диалогического единства “общий вопрос – ответ” в современном английском языке: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Г. С. Заикин. – К., 1988. – 18 с.
2. Знойко О. П. Міфи Київської землі та події стародавні / О. П. Знойко. – К. : Молодь, 1989. – 304 с.
3. Лондон Дж. Твори: у 12 т. / Дж. Лондон ; [пер. з англ. І. Стещенко, Л. Герасимчук]. – К. : Дніпро, 1969. – Т. 2. – 466 с.
4. Пригодій С. М. Література Давньої Греції / С. М. Пригодій. – К. : КДЛУ, 1999. – 243 с.
5. Пригодій С. М. Перекладацька аберация / С. М. Пригодій // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2009. – Вип. 16. – С. 404–414.
6. Dialogue. An Interdisciplinary Approach. – Amsterdam–Philadelphia, 1985.
7. London J. The God of His Fathers / J. London. – New-York : Wave Publishing, 1901. – 422 p.

УДК 811.111'25

## ЗАСОБИ ЛОКАЛІЗАЦІЇ В СТРУКТУРІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧА

Гулієнко Н. Є., Ольховська А. С. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*У статті досліджено особливості сучасного ринку перекладацьких послуг в Європі та Україні й виявлено місце локалізації в ньому, наведено визначення поняття «локалізація» та встановлено її місце у структурі фахової підготовки майбутніх перекладачів, надано опис основних засобів локалізації, досліджено закордонний досвід навчання засобів локалізації, обґрунтовано теоретичні основи запровадження курсу з засобів локалізації для майбутніх перекладачів на перекладацьких відділеннях вітчизняних вищих навчальних закладів.*

**Ключові слова:** ринок перекладацьких послуг, засоби локалізації, фахова підготовка перекладача, майбутні перекладачі.

**Гулиенко Н. Е., Ольховская А. С. Средства локализации в структуре профессиональной подготовки переводчика.** *В статье исследованы особенности современного рынка переводческих услуг в Европе и Украине и определено место локализации в нем, приведено определение понятия «локализация» и установлено ее место в структуре профессиональной подготовки будущих переводчиков, приведено описание основных средств локализации, исследован зарубежный опыт обучения средств локализации, обоснованы теоретические основы внедрения курса по средствам локализации для будущих переводчиков на переводческих отделениях отечественных высших учебных заведений.*

**Ключевые слова:** рынок переводческих услуг, инструменты локализации, профессиональная подготовка переводчика, будущие переводчики.

**Gulienko N. Ye., Olkhovska A. S. Localization Tools in the Translator Training Structure.** *The article deals with the key features of the modern European and Ukrainian translation market and studies the place of localization in it. It also defines the notion of localization and its place in the translator training structure, describes the main localization tools, studies foreign experience of teaching localization tools and provides theoretical basis of introducing a course on localization tools for future translators at the translation departments of the Ukrainian higher educational establishments.*

**Key words:** translation market, localization tools, translator training, future translators.

**Актуальність** дослідження зумовлюється тим, що останнім часом обсяги інформації, яка потребує перекладу різними мовами, постійно збільшуються. З огляду на те, що виробники зі всього світу прагнуть розширювати ринки збуту своїх продуктів, локалізація, яка до недавня була новою послугою в мовній індустрії, набуває все більшої популярності. Переклад, як складова частина локалізації іноземних продуктів, все частіше виконується за допомогою спеціальних програм та інструментів. Ці засоби прискорюють процес перекладу та роблять його більш ефективним. Потребу дослідження мотивуємо тим, що в нашій країні відсутні наукові праці з розробленою методикою навчання перекладу, в основі якої лежить використання засобів локалізації.

**Об'єктом** дослідження виступають засоби локалізації як складова підготовки майбутніх перекладачів.

**Предметом** дослідження є встановлення теоретичних засад впровадження засобів локалізації до структури навчального процесу майбутніх перекладачів.

**Метою** дослідження є проведення всебічного аналізу та детальне висвітлення теоретичних засад впровадження засобів локалізації до структури навчального процесу майбутніх перекладачів.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення цілої низки **завдань**, зокрема:

- дослідити особливості та порівняти стан ринку перекладацьких послуг в Європі та Україні;
- проаналізувати зміст поняття «локалізація» з метою встановлення її ролі та місця у структурі фахової підготовки майбутніх перекладачів;
- виділити та описати ключові види засобів локалізації, наявні на сучасному ринку перекладацьких послуг;
- вивчити досвід навчання майбутніх перекладачів засобів локалізації у зарубіжній практиці;
- обґрунтувати теоретичні основи запровадження курсу з засобів локалізації на перекладацьких відділеннях вітчизняних вищих навчальних закладів.

Мовна індустрія є складною інституцією, що включає цілу низку послуг: усний та письмовий переклад, редагування, локалізацію, субтитрування та дублювання, організацію міжнародних конференцій, субтитрування, консультування. За результатами досліджень авторитетних організацій та установ, що займаються аналізом ринку із надання мовних послуг (GALA, Common Sense Advisory, FIT), світова мовна індустрія постійно збільшує обсяги. Для прикладу: її загальний обсяг в 2016 році оцінюється в 40 мільярдів доларів, також

очікується, що до 2020 року він складатиме 45 мільярдів [8]. Відповідно, закономірним можна вважати зростання попиту на перекладачів. Наприклад, за прогнозами експертів, в північній Америці до 2022 року в галузі перекладу працюватимуть близько 93 000 осіб, що на 45% більше ніж у 2016 році [4].

Європейський ринок перекладацьких послуг є найбільшим в світі. У звіті «*Language Industry Survey 2017 – Expectations and Concerns of the European Language Industry*» [3] стверджується, що у подальшому зростанні галузі важливу роль гратимуть нові технології та автоматизація. Зазначається, що компанії висувають високі кваліфікаційні вимоги до спеціалістів, які залучені до надання мовних послуг (наприклад, переклад та редагування). 80 % опитаних повідомляють, що найважливішим критерієм є володіння рідною мовою; однаково важливими вважаються володіння іноземною мовою та перекладацькими навичками й уміннями. Наступним критерієм виступає наявність у фахівця навичок локалізації. Так, близько 35 % компаній зазначають, що компетентність у сфері локалізації є важливою, 25 % висловлюються про її критичну необхідність. До основних тенденцій європейського ринку мовних послуг належать: використання машинного перекладу (30 %); тиск цін (23 %); конкуренція (13 %); підвищення популярності нових технологій та систем автоматизованого перекладу (11 %). Крім того, очікується, що за сприяння асоціацій відбуватиметься інтенсифікація співпраці перекладацьких компаній та університетів.

Український ринок перекладацьких послуг почав формуватися лише наприкінці минулого століття, що пояснює його відносно невеликі обсяги. Крім того, на розвиток перекладацької галузі впливає загальна економічна ситуація: через стрімке зростання інфляції, компанії змушені шукати способи уникнення збитків. За думкою фахівців, одним з таких способів є збільшення кількості субпідрядних організацій, які працюють на іноземних замовників, адже вони є більш прибутковими, аніж гравці, орієнтовані на внутрішній ринок. Однією з головних проблем українського ринку є низькі ставки на переклад. Так, ще у 2016 році сторінка перекладеного тексту з англійської мови на українську в середньому коштувала 98 грн. [9], тоді як в 2017 році середня ціна знизилася до 78 грн. Слід зазначити, що вітчизняні перекладацькі агенції, на відміну від європейських, не обмежуються однією або декількома суміжними предметними галузями, пропонуючи переклад юридичних, технічних, економічних та медичних текстів. До позитивних тенденцій українського ринку перекладу відносимо збільшення попиту на локалізацію, а отже і на перекладачів з навичками користування системами автоматизова-

ного перекладу та засобами локалізації. Відповідно, першочерговим завданням науковців є розробка курсів із засобів локалізації для майбутніх перекладачів.

Під терміном «локалізація» розуміють лінгвістичну та культурну адаптацію цифрового контенту у відповідності до вимог зарубіжного ринку, а також надання послуг та забезпечення технологічними рішеннями з управління багатомовністю в глобальному цифровому потоці інформації [6]. Переклад є лише однією зі складових процесу локалізації, який також передбачає: адаптацію графіки під цільовий ринок; модифікацію контенту відповідно до вподобань та звичок споживачів іншого ринку; адаптацію дизайну та макету сайту для належного відображення перекладеного тексту; конвертацію низки значень відповідно до місцевих вимог (наприклад, валюти та одиниці виміру); використання належних місцевих форматів дат, адрес та телефонних номерів, забезпечення відповідності місцевим правовим нормам [11].

Локалізаційні інструменти можна підрозділити на засоби для локалізації веб-сайтів та засоби для локалізації програмного забезпечення [5]. До першої категорії належать такі CAT-інструменти, як Trados TagEditor та Catscradle. Вони не тільки дозволяють зберегти оригінальний макет веб-сайту та запобігти випадковому видаленню HTML тегів, а й забезпечують можливість користування глосаріями або технологією пам'яті перекладу [5]. Друга категорія включає такі відомі і потужні інструменти, як Alchemy Catalyst, SDL Passolo, Multilizer, Visual Localize, RC-WinTrans, STAR Transit [1; 10], що дозволяють ефективно виконати переклад користувацького інтерфейсу програми та при цьому виключають можливість випадкового видалення вихідних візуальних елементів.

Більшість інструментів локалізації мають захист апаратним ключем та декілька версій продукту під різні потреби, а їх вартість є доволі високою [2], що може стати на заваді їх впровадженню до процесу підготовки майбутніх перекладачів. У цьому випадку найдоцільніше звернутися до тих провідних інструментів локалізації, які можна отримати в рамках академічних програм співпраці, зокрема до них належить SDL Passolo, ще однією важливою перевагою якого є оптимізація виконання локалізації за допомогою інтеграції з іншими інструментами автоматизації перекладу, зокрема SDL Trados та SDL MultiTerm [7].

Побудова курсу із засобів локалізації для перекладацьких відділень вітчизняних ВНЗ передбачає вирішення наступних завдань: визначення рівня та етапу навчання, на якому слід впроваджувати курс; визначення оптимальної кількості засобів локалізації та ви-

значення конкретних програм, які слід включити до структури фахової підготовки перекладачів; розробка змісту курсу.

До структури курсу доцільно включати засоби локалізації обох типів – десктопні та хмарні, адже вони надають можливості для виконання завдань з різними рівнями складності, зокрема перспективними засобами вважаємо програми Alchemy CATALYST та SDL Passolo, а також онлайн-платформи Okapi Framework і Mojito. Суттєвою перевагою впровадження десктопних програм є широкий спектр виконуваних ними функцій, необхідних для якісної локалізації. Сюди слід віднести пам'ять перекладу, зв'язок з машинним перекладом, можливість створювати словники, функції *alignment* та *autopropagate*, зв'язок з термінологічними базами даних, перевірка правопису, різноманітні фільтри, засоби, які захищають текст від редагувань. Крім того, сьогоденні компанії-розробники згаданого програмного забезпечення готові співпрацювати з вищими навчальними закладами та у навчальних цілях надавати безкоштовні ліцензійні версії своїх продуктів.

При розробці курсу із засобів локалізації варто спиратися на досвід закордонних ЗВО. Так, наприклад, в одному з найкращих приватних американських університетів, де проводиться підготовка перекладачів – Міддлберійському інституті міжнародних відносин в Монтерей, курс локалізації включає вивчення наступних програм: Passolo, Multiterm, SDL Trados Studio, Lingotek Translation Platform та ін. Важливо, що програма розрахована на студентів магістратури лише денної форми навчання. В календарно-тематичний план, окрім таких обов'язкових предметів, як автоматизований переклад, локалізація веб-сайтів, програмного забезпечення та ігор, входить проходження практики, під час якої студенти отримують реальний досвід роботи, реалізуючи проекти з локалізації за замовленням клієнта.

В Кентському університеті локалізація також включена до структури підготовки перекладачів на рівні магістратури, причому курс «Локалізація програмного забезпечення» входить до переліку нормативних дисциплін. Передумовою для вивчення локалізації є опанування систем автоматизації перекладу та термінологічних баз, а також відсутність академічної заборгованості. В описі навчальних програм кожного із проаналізованих університетів зазначається, що для успішного проходження курсу з локалізації необхідно володіти другою іноземною мовою на рівні незалежного користувача. Враховуючи досвід цих університетів, вбачаємо за доцільне запроваджувати курс з засобів локалізації в першому семестрі магістратури з тематичним плануванням на 16 занять. Метою пропонованого курсу є вдосконалення навичок та вмінь перекладу за допомогою спеці-

альних засобів локалізації. Зміст курсу складається з чотирьох тематичних блоків, кожний з яких включає три заняття змішаного типу (лекції + практика) та одне заняття, присвячене виконанню контрольних робіт. ТБ-1 та ТБ-2 передбачають роботу в програмі SDL Passolo та переклад трьох типів файлів: doc, exe, html. ТБ-3 фокусується на створенні проекту та його локалізації за допомогою програми Alchemy Catalyst. ТБ-4 включає ознайомлення з платформами Okapi Framework і Mojito та реалізацію проекту локалізації в системі Passolo. Послідовність введення засобів локалізації зумовлена тим, що робота в десктопних програмах на початковому етапі навчання дозволяє студентам опанувати функціональні можливості, що не обов'язково притаманні онлайн-рішенням.

Отже, впровадження засобів локалізації до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів сприятиме їх конкурентоспроможності на ринку перекладацьких послуг.

**Перспективи** дослідження вбачаємо у практичній розробці методики навчання майбутніх перекладачів засобів локалізації із її подальшою експериментальною перевіркою та формулюванням методичних рекомендацій по її застосуванню.

### *Література*

1. Соловьева А. В. *Профессиональный перевод с помощью компьютера* / А. В. Соловьева. – СПб. : Питер, 2008. – 160 с.
2. Шерешевский Л. А. Особенности локализации программного обеспечения на примере SCADA – системы WinCC / Л. А. Шерешевский // *Промышленные АСУ и контролеры*. – 2004. – № 3. – С. 29–31.
3. *Language Industry Survey 2017 – Expectations and Concerns of the European Language Industry* [Electronic resource]. – Access : [https://www.galaglobal.org/sites/default/files/downloadablefiles/2017\\_Language\\_Industry\\_Survey\\_Report%20%281%29.pdf](https://www.galaglobal.org/sites/default/files/downloadablefiles/2017_Language_Industry_Survey_Report%20%281%29.pdf).
4. *Language services industry in the U.S. – Statistics & Facts* [Electronic resource]. – Access : <https://www.statista.com/topics/2152/language-services-industry-in-the-us/>.
5. Muñoz Sánchez P. *Electronic Tools for Translators in the 21st Century* [Electronic resource] / P. Muñoz Sánchez // *Translation Journal*. – 2006. – Vol. 10. – No. 4. – Access : <http://translationjournal.net/journal/38tools.htm>.
6. Schäler R. *Localization* / R. Schäler // *Routledge Encyclopedia of translation studies*. – London and New

York : Routledge, 2009. — 157 p. 7. *SDL Passolo* — інструмент для локалізації от разработчиков Trados [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://localization-software.blogspot.com/2010/03/sdl-passolo-localization-tool.html>. 8. *Top 100 Language Service Providers: 2016* [Electronic resource]. — Access : [http://www.common senseadvisory.com/Marketing/2016-largest-LSPs.aspx?utm\\_source=MLIP+Top+100+LSP+s&utm\\_campaign=LSPs&utm\\_medium=email](http://www.common senseadvisory.com/Marketing/2016-largest-LSPs.aspx?utm_source=MLIP+Top+100+LSP+s&utm_campaign=LSPs&utm_medium=email). 9. *UTIC-2016*. Обзор украинского рынка переводов [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <https://2016.utic.eu/video/videodoklady/utic-2016-obzor-ukrainskogo-rynka-perevodov-konstantin-dranch>. 10. Waßmer T. *Comparing Tools Used in Software Localization* [Electronic resource] / T. Waßmer // *MultiLingual Computing & Technology*. — 2002. — No. 50, Vol. 13, Issue 6. — Access : [http://www.academia.edu/2215817/Comparing\\_Tools\\_Used\\_in\\_Software\\_Localization](http://www.academia.edu/2215817/Comparing_Tools_Used_in_Software_Localization). 11. *What is localization?* [Electronic resource]. — Access : <https://www.gala-global.org/language-industry/intro-language-industry/what-localization>.

УДК 811.111'25-051

## УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ В СТРУКТУРІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧА

Давидович Д. С., Ольховська А. С. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*У статті наведено визначення поняття «управління проектами» та встановлено місце управління проектами у структурі фахової підготовки майбутніх перекладачів, надано опис основних програм управління перекладацькими перекладами, обґрунтовано теоретичні основи запровадження курсу з програм управління перекладацькими проектами для майбутніх перекладачів на перекладацьких відділеннях вітчизняних вищих навчальних закладів.*

**Ключові слова:** *програми управління перекладацькими проектами, письмовий переклад, підготовка перекладачів, майбутні перекладачі.*

**Давидович Д. С., Ольховская А. С. Управление проектами в структуре профессиональной подготовки переводчиков.** *В статье приведено определение понятия «управление проектами» и установлено место управления проектами в структуре профессиональной подготовки будущих переводчиков, приведено описание основных программ управления переводческими проектами, обоснованы теоретические основы внедрения курса по программам управления переводческими проектами для будущих переводчиков на переводческих отделениях отечественных высших учебных заведений.*

**Ключевые слова:** программы управления переводческими проектами, письменный перевод, подготовка переводчиков, будущие переводчики.

**Davydovych D. S., Olkhovska A. S. Project Management in the Translator Training Structure.** *The article defines the concept of project management and its place in the future translator training structure, describes the main translation management systems (TMS), provides theoretical basis of introducing a course on translation management systems for future translators at the translation departments of the Ukrainian higher educational establishments.*

**Key words:** translation management systems, translation, translator training, future translators.

**Актуальність** дослідження пов'язана з тим, що світ сьогодення розвивається з неймовірною швидкістю, зростають показники успіху різноманітних галузей індустрії, наступила ера новітніх відкриттів та технологій. Розвиток торкнувся і усього, що пов'язано у світі з перекладом, оскільки на перший план виходить глобалізація. Управління проектами у перекладі зараз є дуже важливою темою, бо у ній задіяні всі сучасні аспекти, необхідні для успішного працевлаштування та роботи у великих перекладацьких компаніях: знання кількох мов, освіченість в сфері ІТ, комунікабельність. Обсяги роботи перекладацьких компаній та окремих перекладачів постійно зростають, що робить актуальним питання постійного ефективного контролю усіх поточних проектів, досягти чого можна шляхом застосування сучасних систем управління перекладацькими проектами. Саме тому, очевидно є необхідність запровадження відповідного курсу до структури фахової підготовки студентів перекладацьких відділень вищих навчальних закладів (ВНЗ).

**Об'єктом дослідження** виступають системи управління перекладацькими проектами та їх види.

**Предметом дослідження** є встановлення теоретичних засад запровадження систем управління проектами до структури професійного навчання студентів перекладацьких відділень ВНЗ.

**Метою роботи** є комплексне вивчення теоретичних засад запровадження систем управління перекладацькими проектами до структури фахової підготовки студентів перекладацьких відділень ВНЗ.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення цілої низки завдань, зокрема:

- дослідити особливості та стан сучасного ринку перекладацьких послуг;
- проаналізувати зміст поняття «управління проектами» з метою встановлення його ролі та місця у структурі фахової підготовки майбутніх перекладачів;
- виділити та описати ключові види систем управління перекладацькими проектами;
- обґрунтувати теоретичні основи запровадження курсу з систем управління перекладацькими проектами на перекладацьких відділеннях вітчизняних ВНЗ.

На сьогоднішній день ринок перекладацьких послуг в Україні демонструє певну тенденцію до зростання. Варто зазначити, що це пояснюється доволі пізнім початком формування такого виду ринку – 90-і роки ХХ сторіччя, тоді як західна культура витратила на це не одне десятиліття [2]. Ще однією вагомою причиною є економічна криза, яка торкнулася різних сфер послуг, у тому числі і ринку перекладу. Спостерігається скорочення обсягів туризму, зниження імпорту, що, звичайно, не найкращим чином відображається на роботі перекладацьких компаній [3]. Виконання перекладу якісно вимагає від перекладача знань, навичок та вмінь користування сучасними перекладацькими технологіями, зокрема програмами управління перекладацькими проектами (translation management systems – TMS).

Отже, перейдемо до сутності управління проектами, надавши визначення цього терміну.

Управління проектом – 1) здатність координувати і керувати різними ресурсами протягом усього циклу існування проекту, при цьому застосовуючи системи техніки управління, щоб досягти визначеної у проекті мети за якістю, складом, часом тощо (визначення дослідників Інституту управління проектами (США);

2) діяльність, що має на меті реалізацію проекту; має бути досягнута максимальна ефективність за умов обмеження ресурсів, часу, якості отриманого результату.

Програми управління проектами у перекладі являють собою всеосяжний концепт, що включає в себе машинне керування проце-

сом перекладу за допомогою широкого кола комп'ютерних засобів (таких як автоматизовані системи перекладу, термінологічні бази тощо), які трансформують ці процеси у моделі, задіяні у роботі, за участі таких аспектів як економіка та керування кадрами [4]. Цю технологію було створено у другій половині 1990-х років для того, щоб допомогти перекладацьким компаніям та окремим перекладачам контролювати великі за обсягом проекти шляхом полегшення ведення справ, мовних аспектів та безпосередньо процесу перекладу, а також проектів з локалізації. Програми управління проектами у перекладі надають можливість професійним перекладачам працювати ефективніше та зфокусувати увагу на тих аспектах, що потребують детальнішого розгляду [1]. Всі функції, необхідні для керування проектами у перекладі, об'єднують у собі ряд програм, зокрема SDL Trados, Memsource Cloud, Wordbee.

SDL Trados – система автоматизації перекладу, якою користуються більш ніж 250 000 перекладачів у світі. В основі її роботи – використання технології «пам'ять перекладів» (translation memory), що є лінгвістичною базою даних, у якій зберігаються та акумулюються переклади текстів поряд з їхніми оригіналами, попарно утворюючи певну перекладацьку одиницю. База пам'яті перекладів допомагає працювати значно скоріше, бо, якщо у ній є збережена перекладена раніше одиниця, система запропонує її як варіант перекладу [6].

Memsource Cloud – хмарна система автоматизації перекладу, що підтримує більше 50 форматів файлів для перекладу. Вона включає в себе такі технології, як пам'ять перекладів, термінологічні бази, інтегрований модуль машинного перекладу, а також десктопу версію на веб-основі. Ця система була розроблена для споживачів послуг з перекладу, перекладацьких агенцій та перекладачів. Важливою перевагою є можливість створювати і керувати проектами: система автоматизує громіздкі перекладацькі проекти, направляє переклади замовникам або публікує їх на дошці робіт, і загалом підтримує повний контроль перекладацького процесу у режимі реального часу [5].

Ще однією досить відомою та перспективною в методичному плані є система управління перекладацькими проектами Wordbee [7]. Вона допомагає керувати проектами, перекладачами, цінами та виконувати поточні переклади на одній платформі, якою легко користуватися. Система дозволяє досягти найвищої продуктивності у роботі, покращити якість, зберегти гроші, знизити витрати, раціоналізувати процеси, укладати вигідні угоди.

Таким чином, значущість процесу управління перекладацькими проектами безперечно відіграє дуже важливу роль у професій-

ній перекладацькій діяльності, а відтак згадані системи повинні входити до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів. Одним з варіантів їх запровадження є побудова окремого спеціалізованого курсу.

Розробка курсу з систем управління перекладацькими проектами для майбутніх перекладачів потребує перш за все визначення на якому етапі навчання слід його запроваджувати. На нашу думку, найсприятливішим для цього є магістерський рівень підготовки, що обумовлюється низкою факторів: на цьому етапі студенти вже володіють великим обсягом знань, а рівень їх перекладацької компетентності та технічної обізнаності є доволі високим. Також важливим є те, що саме на першому курсі магістратури студенти проходять перекладацьку практику, яка відіграє велику роль для їх подальшого становлення як професіоналів та упродовж якої студенти можуть отримати змогу застосувати набуті навички й уміння, у тому числі й з управління перекладацькими проектами.

Уточнення потребує і тривалість такого курсу. Беручи до уваги те, що курс з управління перекладацькими проектами навряд чи буде єдиним курсом з перекладацьких технологій, який вивчатимуть студенти, а скоріше за все може пропонуватися в якості доповнення ключових курсів, присвячених вивченню таких перекладацьких технологій як системи автоматизації перекладу та системи машинного перекладу, оптимальною буде його тривалість до одного семестру (32 години із розрахунку по 2 академічні години щотижнево).

У таблиці 1 подано гіпотетичний зміст пропонованого курсу з систем управління перекладацькими проектами.

Таблиця 1

**Гіпотетична структура курсу з систем управління перекладацькими проектами**

№ заняття	Система автоматизації перекладу (з модулем управління проектами)	Тема заняття	Кількість годин
1	Trados	Ознайомлення з функціоналом SDL Trados	2
2	Trados	Створення проекту	2
3	Trados	Створення проекту (завершальні етапи), видалення проекту	2
4	Trados	Поточна контрольна робота	2
5	Wordbee	Ознайомлення з функціоналом Wordbee	2

IN STATU NASCENDI

6	Wordbee	Створення проекту	2
7	Wordbee	Створення проекту (завершальні етапи), видалення проекту	2
8	Wordbee	Поточна контрольна робота	2
9	Memsource Cloud	Ознайомлення з функціоналом Memsource Cloud	2
10	Memsource Cloud	Створення проекту	2
11	Memsource Cloud	Створення проекту (завершальні етапи), видалення проекту	2
12	Memsource Cloud	Поточна контрольна робота	2
13	Trados, Wordbee, Memsource Cloud	Повторення	2
14	Trados, Wordbee, Memsource Cloud	Повторення	2
15	Trados, Wordbee, Memsource Cloud	Повторення	2
16	Trados, Wordbee, Memsource Cloud	Підготовка до залікової роботи	2

За результатами дослідження доходимо висновку, що управління перекладацькими проектами є важливою складовою діяльності професійного перекладача, а отже має бути обов'язковим компонентом фахової підготовки на перекладацьких відділеннях вищих навчальних закладів.

**Перспективу** подальших досліджень вбачаємо у практичній роботі курсу з систем управління перекладацькими проектами з його подальшою експериментальною перевіркою.

### *Література*

1. Давидович Д. С. Роль програм керування проектами у структурі підготовки майбутніх перекладачів / Д. С. Давидович // Маріупольський молодіжний науковий форум: традиційні й новітні аспекти дослідження і викладання іноземних мов і літератури : II Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція студентів, аспірантів і молодих учених, 29 березня 2017 р. : тези доповідей. – Маріуполь, 2017. – С. 299 – 301.
2. Криза та ринок перекладацьких послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://www.april.com.ua/ ua/articles/crisis.html](https://www.april.com.ua/ua/articles/crisis.html).
3. Ринок перекла-

дацьких послуг в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://aventa.com.ua/ua/enhance.html>. 4. Budin G. *Ontology-driven Translation Management* / G. Budin // *Knowledge Systems and Translation (Text, Translation, Computational Processing 7)*. – Berlin : Mouton de Gruyter, 2005 – P. 103 – 123. 5. *Memsources Features* [Electronic resource]. – Access : <https://www.memsources.com/features/>. 6. *What is Translation Memory?* [Electronic resource]. – Access : <http://www.translation-zone.com/solutions/translation-memory/>. 7. *Wordbee Project Management* [Electronic resource]. – Access: <https://www.wordbee.com/project-management>.

УДК 378:81'255.2:6:[811.161.2+811.111]

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ КІБЕРПРАВА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Денчик О. О., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Досліджено поняття «предметні знання» та обґрунтовано їх необхідність для перекладу українською мовою англomовних термінів у галузі кіберправа; розглянуто лінгвістичні та перекладознавчі аспекти перекладу українською мовою термінів, що використовуються у англomовних текстах згаданої галузі; проаналізовано співвідношення способів перекладу англomовних термінів галузі кіберправа; визначено критерії вибору способу їх перекладу українською мовою.*

**Ключові слова:** *кіберправо, предметні знання, перекладацька компетентність, словоствір, спосіб перекладу, структурна модель, термін, трансформація, фахова компетентність перекладача.*

**Денчик Е. А., Черноватый Л. Н. Особенности перевода англоязычных терминов в сфере киберправа на украинский язык.** *Исследовано понятие «предметные знания» и обоснована их необходимость для процесса перевода на украинский язык англоязычных терминов в сфере киберправа; рассмотрены лингвистические и переводоведческие аспекты передачи на украинский язык терминов, используемых в англоязычных текстах упомянутой сферы; проанализировано соотношение способов перевода англоязычных терминов сферы киберправа; определены критерии выбора способа их перевода на украинский язык.*

**Ключевые слова:** *киберправо, переводческая компетентность, предметные знания, профессиональная компетентность переводчи-ка, словообразование, способ перевода, структурная модель, термин, трансформация.*

**Denchyk O. O., Chernovaty L. M. Specifics of rendering English cyberlaw terminology into Ukrainian.** *The article reviews the notion of the subject knowledge as a component of translator's competence and its relevance for translating English cyberlaw terminology into Ukrainian. The authors analyze the linguistic and translation-related aspects involved in the said translation process, as well as the correlation of the applied translation techniques and the criteria of their selection.*

**Key words:** *cyberlaw, professional translator competence, structural model, subject knowledge, term, transformation, translation competence, translation techniques, word formation.*

Для визначення рівня професіоналізму перекладача слід враховувати таке поняття як перекладацька компетентність (ПК). Дослідники визначають його як сукупність знань, умінь та навичок, які дозволяють перекладачеві успішно вирішувати свої професійні завдання [2, с. 49]. На відміну від ПК, компетентність перекладача розглядається деякими дослідниками [3, с. 429] як така, що ґрунтується на трьох ширших компетентностях (іншомовна комунікативна, фахова й загальна), кожна з яких, у свою чергу, розпадається на кілька (суб)компетентностей, однак ця модель видається невдалою, оскільки не враховує усі аспекти, необхідні перекладачу. В моделі фахової компетентності перекладача (ФКП), запропонованої в дослідженнях групи РАСТЕ [6–9], вона розглядається ширше, ніж «перекладацька компетентність», що тлумачиться як компонент ФКП. Сама ФКП розглядається, з одного боку, як здатність перекладати на фаховому рівні, а з іншого, як сукупність знань, навичок та умінь, необхідних для забезпечення перекладу професійної якості (див. також [4, с. 169–178]).

Предметні знання є важливою складовою ФКП і тлумачаться як сукупність понять, на яких ґрунтуються конкретні сфери людської діяльності [4, с. 176]). Формування предметних знань – це досить тривалий процес, до якого входять багато компонентів та чинників. Знати дві мови для перекладача недостатньо – потрібно постійно вдосконалювати навички й уміння переключення з однієї мови на іншу, володіння двомовною термінологією у сферах спеціалізації перекладача, а також поглиблювати відповідні предметні знання.

Предметна й термінологічна системи кіберправа або Інтернет-права на сьогодні є недостатньо вивченими, так само як і його термінологічна складова та особливості термінотворення у цій сфері, а також особливості перекладу англomовних термінів цієї галузі українською мовою. Це і визначає **актуальність** нашого дослідження, **метою** якого було окреслити обсяг предметних і термінологічних знань, необхідних для перекладу українською мовою англomовних текстів у галузі кіберправа, а також дослідити співвідношення способів перекладу у цьому процесі та чинників, що впливають на вибір останніх. Зокрема, до цілей нашої розвідки входило дослідження гіпотетичної залежності способів перекладу від структури терміна у мові оригіналу.

Поняття структура кіберправа репрезентує його внутрішню побудову, спосіб його організації та взаємодію компонентів цієї сфери. Об'єктом вивчення кіберправа є окремі аспекти права й Інтернету, а також усі феномени, пов'язані з їх взаємодією, функціонуванням і розвитком як на міжнародному, так і на національному рівнях. Предметом вивчення кіберправа є правові норми, відносини правового та інших порядків, що виникають, змінюються і розвиваються в межах мережі Інтернет і кіберпростору [5, с. 12].

Варто зазначити, що предметна основа кіберправа, а також предмет інформаційного права мають зони перетину. І в цих напрямках знань є багато спільного. Тому на сьогодні кіберправо розглядається, вивчається і досліджується саме в рамках інформаційного права.

За результатами проведеного нами аналізу було розроблено поняттєву структуру кіберправа, до якої увійшли такі сфери як юрисдикція Інтернету, нейтралітет Інтернету, свобода слова в Інтернеті, конфіденційність в Інтернеті, інтелектуальна власність, авторське право, цензура в Інтернеті, доменні імена, електронна комерція.

Оскільки проблемою нашого дослідження є переклад термінології галузі кіберправа, а цей переклад, у свою чергу, пов'язано з утворенням нових лексичних одиниць у мові перекладу, варто коротко розглянути процес термінотворення. Термін визначається як нейтральне слово чи словосполучення, яке вживається для точного вираження змісту понять та назв предметів [1, с. 115]. В юридичних текстах терміни часто є багатозначними, а їхні значення нерідко є дуже різними за змістом.

Юридичний текст характеризується певними стилістичними особливостями, які виражаються у великій насиченості професійною термінологією, у наявності особливих ідіоматичних виразів і фразеологізмів, які рідко вживаються в загальнолітературній мові (*the jury finds guilty, legal consequences, preliminary stipulations* тощо), у викорис-

танні зворотів офіційно-канцелярського стилю (*power and authority, terms and conditions, to have and to hold* тощо), у використанні дієслів в пасивному стані (*should be acquitted, the record was read outloud by the investigator, the criminal case was initiated by the Prosecutor's Office* тощо), у застосуванні латинізмів (*absente reo (the defendant being absent), ex curia (out of court), falsi crimem (the crime of falsification, etc.)*) і скорочень (*cc. (chapters), CB (casebook), COA (court of Appeals), CIF (Coming into Force), J (Judge)* тощо).

Аналіз юридичної термінології в структурі кіберправа дає можливість виділити різні способи словотворення. Виділяють наступні способи словотвору: суфікс (напр. *collect-able, cold-ness, bigg-er*), префікс (*float – afloat, stereo-type*), складне слово (*moonshine, white-faced, Anglo-American*), абревіація (*memo – memorandum, sem – semester*), конверсія (*bare – to bare, empty – to empty*).

Важливим компонентом теорії перекладу є спосіб перекладу. На теоретичному рівні нами було розглянуто три основні категорії перекладацьких прийомів: лексичні трансформації (диференціація значень; конкретизація значень; генералізація значень; смисловий розвиток; антонімічний переклад; цілісне перетворення; компенсація втрат у процесі перекладу, калькування, транскодування), граматичні трансформації (зміна порядку слів; зміна структури речення; заміна частин мови і членів речення; додавання слів; вилучення слів; а також перестановка) та лексико-семантичні трансформації (звуження; розширення; емпатизація (нейтралізація); опис; перекладацький коментар).

Особливу складність викликає переклад однослівних складних лексем та термінів-словосполучень, а тому для аналізу було вибрано 481 англомовну лексичну одиницю, які включали однослівні складні лексеми та терміни-словосполучення (прикметникові, іменникові, дієслівні, дієприкметникові та прислівникові).

У результаті проведеного нами дослідження було виявлено, що вибір способу перекладу українською мовою англомовних складних термінів і термінологічних словосполучень у галузі кіберправа певним чином залежить від їхньої структури.

**Складні терміни.** Найуживанішим способом перекладу при їх передачі українською мовою виявився вибір словникового відповідника (44%; напр.: *taskforce – робоча група, background – передумови, for-profit – комерційний*), а далі йдуть калькування (22%; напр.: *cyberspace – кіберпростір, self-censorship – самоцензура, Web-page – веб-сторінка*) та додавання слів (11%; напр.: *copyrighted – захищений авторським правом, user-moderated – той, що модерується користу-*

вачем). Інші способи (контекстуальна заміна і транскрибування) займають незначну частку (по 6%).

**Прикметникові словосполучення.** Вибір способу їх перекладу залежить від їхньої структури. Частка калькування є обернено пропорційною рівню складності терміна і є максимальною (до 90%) при перекладі англomовних словосполучень, побудованих за моделями *Adj + N* (напр.: *public and private sector* – державний і приватний сектори, *civilian user* – цивільний користувач, *non-military user* – невійськовий (цивільний) користувач, *non-profit corporation* – некомерційна корпорація) та *Adj1 + Adj2 + N* (напр.: *increased government control* – зростаючий державний контроль; *international regulatory bodies* – міжнародні розпорядчі органи, *outdated regulatory guidelines* – застарілі нормативні акти, *competitive free market* – конкурентний вільний ринок).

Однак збільшення компонентів словосполучення спричинює й зміни у співвідношенні способів їх перекладу. Наприклад, при додаванні одного елемента (*Adj + N1 + N2*) частка калькування різко знижується, а при подальшому структурному ускладненні словосполучення зводиться нанівець (напр.: *international cybersecurity regime* – міжнародний режим кібербезпеки, *International Telecommunications Union* – Міжнародний союз електрозв'язку, *prohibitive transactions costs* – неприпустимі витрати на транзакції, *International Telecommunications Regulations* – Міжнародний регламент електрозв'язку, *Federal Communications Commission* – Федеральне агентство зв'язку, *physical transmission facilities* – фізичні засоби передачі, *meaningful privacy options* – високі параметри конфіденційності, *top-down regulatory regime* – ієрархічний режим регулювання, *electronic eavesdropping equipment* – електронні пристрої підслухування). Питома ж вага перекладацьких трансформацій, навпаки, є прямо пропорційною ступеню складності терміна і є мінімальною (до 10%) при перекладі двослівних лексичних одиниць (*Adj + N*) і максимальною при перекладі багатоконпонентних словосполучень.

**Іменникові словосполучення.** Спосіб їх перекладу українською мовою також залежить від їхньої структури. Частка використання способу калькування структури англomовних іменникових словосполучень є найвищою (до 100%), якщо вони включають прийменник, напр. *N1 + prep + (art) + N2* (*operation of the Internet* – функціонування Інтернету, *origin of data* – походження даних, *quality of service* – якість обслуговування, *breach of the terms* – порушення умов), *N1 + Prep + Adj + N2* (*bedrock of democratic self-government* – основа демократичного самоврядування, *operation of traditional telephone service* – робота традиційного телефонного зв'язку, *patchwork of federal and state laws* –

збірник федеральних законів та законів штату, *Director of National Intelligence* – Директор національної розвідки.), *N1 + N2 + Prep + Adj + N3* або *N1 + N2 + Prep + Part II + N3 + N4* (*World Conference on International Telecommunications* – Всесвітня конференція з міжнародного електрозв'язку, *Internet Corporation for Assigned Names and Numbers* – Інтернет корпорація з присвоєння імен та номерів).

Проте при передачі безприйменникових конструкцій, частка калькування суттєво знижується, навіть відносно двослівних термінів, а замість нього використовуються інші способи перекладу (напр.: додавання та перестановка слів – *license agreement* – *угода про надання прав*; *credit reports* – *дані про кредити*; конкретизація – *health information* – *дані пацієнтів*).

**Інші словосполучення.** Для перекладу англомовних дієслівних словосполучень, побудованих за моделями (*V + N*; *V + Adj + N*; *V + Дієслівні N1 + Prep + N2*; *V + N (Pron)'s + N*; *V + N + N*; *V + Prep. + N*; *V + Pron. + Adj. + N*; *V + Prep + Numer. + N*), а також дієприкметникових (*Part.II + N*; *Part.I + N*) та прислівних моделей переважає застосування калькування (від 75% у випадку з дієприкметниковими до 100% при передачі прислівникових словосполучень; напр.: *maintain the freedom* – зберігати свободу, *oppose efforts* – протидіяти спробам, *detect problems* – виявляти проблеми, *promote competition* – заохочувати конкуренцію, *attach a device* – приєднувати пристрій, *impose a surcharge* – нараховувати надбавку, *obtain services* – отримувати послуги, *adopt rules* – приймати правила, *impose fines* – накладати штрафи, *develop technical capacity* – розвивати технічні можливості, *develop best practices* – розробляти передові методи, *craft special regulations* – розробляти спеціальні правила, *define technical standards* – визначати технічні стандарти, *achieve social goals* – досягати соціальних цілей, *collect the necessary information* – збирати необхідну інформацію, *promote freedom of expression* – сприяти свободі самовираження, *restrict availability of material* – обмежити доступ до матеріалу).

При перекладі деяких англомовних термінів-словосполучень спостерігається тенденція замінювати переклад англомовних іменникових словосполучень адаптивним транскодуванням їхніх складових елементів (напр.: *internet infrastructure* – Інтернет-інфраструктура). Внаслідок калькування структури безприйменникових словосполучень згадана тенденція спричинює привнесення в українську мову непритаманних для неї моделей, де перший іменник виконує роль означення (*Інтернет-версія*). З іншого боку, транскодування іменникових прийменникових словосполучень не тягло за собою жодних суперечностей (*standards of communication* –

стандарти комунікації), так само як і застосування трансформацій: *Internet regulation* – регулювання Інтернету, *Internet architecture* – архітектура Інтернету. Можливо, заміна перекладу адаптивним транскодуванням є ознакою інтернаціоналізації термінології, яка виразніше проявляється у відносно нових сферах, у нашому випадку, в галузі кіберправа.

**Перспективу** подальшого дослідження вбачаємо у збільшенні обсягу матеріалу дослідження.

### **Література**

1. Багмут Й. А. *Проблеми перекладу суспільно-політичної літератури українською мовою* / Й. А. Багмут. – Київ : Наукова думка, 1968. – 189 с.
2. Латышев Л. К. *Технология перевода : учеб. пособие* / Л. К. Латышев. – [4-е изд., стер.]. – М. : Академия, 2008. – 320 с.
3. Сімкова І. О. *Особливості формування фахової компетенції в майбутніх перекладачів [Електронний ресурс]* / І. О. Сімкова // *Наука і освіта*. – 2013. – № 3. – С. 165–168. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO\\_2013\\_3\\_48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2013_3_48).
4. Черноватий Л. М. *Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад»* / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с.
5. Шагиева Р. В. *Концепция правовой деятельности в современном обществе : автореф. дис. на соискание научной степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.12 «Философия права»* / Р. В. Шагиева. – М., 2006. – 34 с.
6. Alves F. *Building a translation competence model [Electronic resource]* / F. Alves (ed.) // *Triangulating Translation*. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2003. – Access : [http://www.ibrarian.net/navon/paper/Building\\_a\\_Translation\\_Competence\\_Model.pdf?paperid=6559442](http://www.ibrarian.net/navon/paper/Building_a_Translation_Competence_Model.pdf?paperid=6559442)
7. Hurtado A. *Exploratory Texts in a Study of Translation Competence* / A. Hurtado, A. Beeby, M. Fernández, O. Fox, I. Kozlova, W. Neunzig, M. Presas, P. Rodríguez, L. Romero // *Conference Interpretation and Translation*. – 2002. – Vol. 4 (4). – P. 41–69.
8. Hurtado A. *Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues* / A. Hurtado, A. Beeby, M. Fernández, O. Fox, I. Kozlova, W. Neunzig, M. Presas, P. Rodríguez, L. Romero // *Meta*. – Vol.50. – N2. – 2005. – P. 609–619.

9. *Wotjak G. Zum Wesen der Übersetzungskompetenz – Grundlagen für die experimentelle Validierung eines Ük-Modells / G. Wotjak // Quo vadis Translatologie? Ein halbes Jahrhundert universitäre Ausbildung von Dolmetschern und Übersetzern in Leipzig. Rückschau, Zwischenbilanz und Perspektiven aus der Außensicht. – Berlin : Frank & Timme, 2007. – P. 327–342.*

УДК 811.111'25-051

## **ТЕХНІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

Дранко Р. І., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*У статті наведено визначення поняття «перекладацькі технології» та встановлено їх роль і місце в структурі фахової підготовки перекладачів, надано опис ключового технічного інструментарію перекладача та встановлено технічні засоби, які становлять першочергову вимогу будь-якого роботодавця на ринку перекладацьких послуг, вивчено досвід навчання технічного інструментарію перекладача у зарубіжній практиці, обґрунтовано теоретичні основи запровадження курсу з технічного інструментарію на перекладацьких відділеннях вітчизняних вищих навчальних закладів.*

**Ключові слова:** *технічний інструментарій перекладача, письмовий переклад, підготовка перекладачів, майбутні перекладачі.*

**Дранко Р. И. , Ковальчук Н. Н. Технический инструментарий переводчика как составляющая профессиональной подготовки. В статье приведено определение понятия «переводческие технологии» и уставлены их роль и место в структуре профессиональной подготовки переводчиков, приведено описание ключевого технического инструментария переводчика и уставлены технические средства, которые являются первоочередным требованием любого работодателя на рынке переводческих услуг, изучен опыт обучения техническому инструментарию переводчика в зарубежной практике, обоснованы теоретические основы внедрения курса по техническому инструментарию переводчика на переводческих отделениях отечественных высших учебных заведений.**

**Ключевые слова:** *технический инструментарий переводчика, письменный перевод, подготовка переводчиков, будущие переводчики.*

**Dranko R. I. , Kovalchuk N. M. Translation Technology Tools as a Component of Translator Training.** *The article defines the concept of translation technology and its role and place in the future translator training structure, describes key translation technology tools to determine the leading programs which constitute the main requirement of any translation company, studies the experience of teaching translation technology tools in foreign universities and provides theoretical basis of introducing a course on translation technology tools at the translation departments of the Ukrainian higher educational establishments.*

**Key words:** *translation technology tools, translation, translator training, future translators.*

**Актуальність** дослідження зумовлена першочерговою роллю сучасних перекладацьких технологій у професійній діяльності перекладача. Щорічне збільшення обсягів письмових перекладів інформативного характеру спричинює збільшення робочого навантаження у перекладачів. Впоратися з такими обсягами швидко і водночас якісно можливо лише за умови застосування широкого спектру спеціального перекладацького інструментарію, який уможливило автоматизацію процесу перекладу, швидке виконання стандартизованих дій (підстановка вже перекладених сегментів, переклад вибраних сегментів засобами систем машинного перекладу, перевірка перекладеного тексту за низкою визначених параметрів тощо) та, як наслідок, підвищує ефективність перекладацького процесу та дозволяє перекладачеві заробляти більше. Оскільки сучасні технології чинять такий суттєвий вплив на професійну діяльність перекладача, вони безперечно мають стати обов'язковими компонентами вивчення в межах підготовки на профільних (перекладацьких) відділеннях ВНЗ.

**Об'єктом** дослідження є спеціальний технічний інструментарій перекладача в структурі його фахової діяльності.

**Предметом** нашого дослідження є визначення теоретичних засад запровадження спеціального технічного інструментарію перекладача до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів.

**Мету** дослідження становить комплексний аналіз та обґрунтування теоретичних засад запровадження спеціального технічного інструментарію перекладача до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення цілої низки завдань, зокрема:

- проаналізувати зміст поняття «перекладацькі технології» з метою встановлення їх ролі та місця у структурі фахової підготовки майбутніх перекладачів;
- виділити та описати ключові наявні види технічного інструментарію перекладача;
- вивчити досвід навчання технічного інструментарію перекладача у зарубіжній практиці;
- обґрунтувати теоретичні основи запровадження курсу з технічного інструментарію перекладача на перекладацьких відділеннях вітчизняних вищих навчальних закладів.

«Перекладацькі технології» є загальним і дуже широким терміном, який активно вивчається багатьма науковцями з перекладознавства та методики викладання перекладу [1; 2] і об'єднує цілу низку технічних засобів (технічного інструментарію), спрямованих допомогти перекладачеві вирішити усі завдання, пов'язані із виконанням перекладу, його форматуванням та доставкою до кінцевого замовника.

У найбільш загальному плані усі перекладацькі технології можна підрозділити на технології письмового перекладу та технології усного перекладу.

Безперечним є те, що на сучасному етапі більшого розвитку зазнали технології саме письмового перекладу, що нескладно пояснити, приймаючи до уваги те, що обсяги письмового перекладу переважають обсяги усного перекладу. До того ж, під час розробки технологій усного перекладу виникає багато додаткових труднощів, пов'язаних, перш за все, із розпізнаванням мовлення (специфічний акцент, особливості вимови, діалекти тощо), які складно подолати на сьогоднішньому етапі. Саме тому нашу роботу присвячено розгляду технологій письмового перекладу.

Технології письмового перекладу можна підрозділити на дві ключові категорії, в залежності від основної мети, яку вони переслідують: 1) допомогти перекладачеві оптимізувати його роботу та підвищити його загальну ефективність; 2) повністю замінити перекладача під час виконання перекладу.

До першої категорії інструментарію відносимо системи автоматизації перекладу, термінологічні інструменти, системи управління перекладами, технології забезпечення якості перекладу.

До другої категорії належать системи машинного перекладу, які на сьогоднішній день активно розвиваються.

Завдяки CAT-інструментам, перекладачі можуть працювати швидше, використовуючи повторювані переклади, автоматично виправляючи помилки та забезпечуючи більшу узгодженість перекладів [3]. Типові інструменти CAT – це текстові редактори, які підтримують двомовні формати файлів, і мають вбудовану пам'ять перекладів.

Ключовий функціонал будь-якого CAT-інструмента включає такі опції [4]:

- 1) перевірка орфографії, автоматичне виправлення;
- 2) контекстний огляд;
- 3) інтегрований машинний переклад;
- 4) адаптивний машинний переклад;
- 5) пошук за конкордансом;
- 6) електронні словники;
- 7) текстові інструменти пошуку;
- 8) вирівнювання.

Управління термінологією або як його ще називають управління глосаріями – це технології, які централізовано підтримують списки слів, що стосуються певної галузі, певної компанії або інших технічних термінів для покращення послідовності та швидкості перекладу. Такі системи зазвичай включають вказівки на терміни, які не повинні бути переведені на цільовій мові або додаткові довідкові матеріали та зображення, щоб допомогти перекладачам у розумінні матеріалу перекладу.

Розширені термінологічні системи включають в себе можливість інтеграції до робочих процесів з метою полегшення створення та перевірки термінологічних процесів та автоматичні функції видобування термінів.

Системи управління перекладами дозволяють автоматизувати процес перекладу, роблять його керованішим і усувають повторювані завдання [6]. Існує значна кількість систем управління перекладами, які можна підрозділити на основні види, а саме [6]: системи управління проектами підприємства, бізнес-менеджери з перекладу, платформи по запиту, системи оцінки якості.

Надзвичайно важливу роль на сучасному етапі відіграють технології забезпечення якості перекладу.

Програмні продукти, які допомагають забезпечити якість перекладу є інструментами, які здатні виявити загальні помилки, наявні в перекладеному тексті, використовуючи формальні параметри. Вони працюють лише з двомовними файлами, які створюються у професійному перекладацькому середовищі (CAT-інструменти). Програма забезпечення якості аналізує вихідний та цільовий текст

конкретного речення або абзацу та записує всі підозрілі сегменти в спеціальний звіт. По завершенні процедури користувач вирішує, чи є виокремлені моменти помилками чи ні [7].

Машинний переклад є продуктом повністю автоматизованого програмного забезпечення, яке може перекладати вихідний текст цільовою мовою. Машинний переклад може використовуватися перекладачем з метою полегшення своєї діяльності (частковий машинний переклад) або ж програмне забезпечення може виконувати переклад без жодного втручання людини (повністю машинний переклад) [5].

Аналіз зарубіжного досвіду навчання різних видів технічного інструментарію у провідних закордонних вузах, що готують перекладачів, показав на надзвичайно важливе місце сучасних перекладацьких технологій в структурі фахової підготовки перекладача на магістерському рівні.

Усі без винятку провідні вищі навчальні заклади світу, які готують перекладачів, мають у структурі професійної підготовки перекладача принаймні один курс з перекладацьких технологій. Зокрема, до таких вищих навчальних закладів належать: Бірмінгемський університет, Університет Турку, Університет Суррея, Есекський університет, Шефільдський університет.

Наслідуючи закордонний досвід, вбачаємо за необхідне запровадження як мінімум одного нормативного (обов'язкового для вивчення) курсу із перекладацьких технологій у першому та другому семестрах магістерського рівня підготовки майбутніх перекладачів.

Змістом нормативного курсу має стати інструментарій перекладача, який відіграє ключову роль у професійній діяльності, а відсутність відповідних навичок й умінь можуть перешкоджати ефективному функціонуванню майбутніх перекладачів у професійному середовищі.

Проведений нами аналіз вказує на те, що до такого технічного інструментарію перекладача належать системи автоматизації перекладу, які і мають вивчатися студентами протягом першого семестру магістерського рівня підготовки. До ключових опцій, якими студенти мають оволодіти в обов'язковому порядку належать: 1) редактор; 2) бази пам'яті перекладів; 3) термінологічні бази; 4) вирівнювання; 5) модуль машинного перекладу; 6) модуль забезпечення якості.

У другому семестрі доцільно продовжити знайомство з перекладацькими технологіями, забезпечивши засвоєння студентами провідних інструментів локалізації та систем машинного перекладу, які здатні значною мірою оптимізувати професійну діяльність перекладача.

Окрім нормативної дисципліни, доречно запровадити й декілька вибіркових курсів, присвячених провідним перекладацьким технологіям, до яких, зокрема, відносимо засоби забезпечення якості та засоби субтитрування.

**Перспективу** подальших досліджень вбачаємо у практичній розробці нормативного курсу з технічного інструментарію перекладача з його подальшою експериментальною перевіркою.

#### *Література*

1. *Austermuehl F. Electronic Tools for Translators / F. Austermuehl F. – New York : Routledge, 2014. – 202 p.*
2. *Bowker L. Computer-aided Translation Technology: A Practical Introduction / Bowker L. – Ottawa : University of Ottawa Press, 2002. – 185 p.*
3. *Cocci L. CAT Tools for Beginners [Electronic resource] / L. Cocci // Translation Journal. – 2009. – 13(04). – Access : <http://translationjournal.net/journal/34CAT.htm>.*
4. *Kornacki M. Computer-assisted translation (CAT) tools in the translator training process [Electronic resource] / M. Kornacki. – 2017. – Access : <http://dSPACE.uni.lodz.pl:8080/xmlui/handle/11089/23214>.*
5. *Qun L. Machine translation: general / L. Qun, Z. Xiaojun // The Routledge Encyclopedia of Translation Technology. – Routledge : London and New York, 2015. – P. 105–119.*
6. *Translation Management Systems [Electronic resource]. – Access : <https://www.gala-global.org/what-translation-management-system>.*
7. *Translation Quality Assurance Tools [Electronic resource]. – Access : <https://www.technoex-translations.com/articles/instrumenty-kontrolya-kachestva-perevoda.html>.*

УДК 81'255.4 : 22 [811.111 + 811.161.2]

## ПОРІВНЯЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕДАЧІ БІБЛІЙНИХ ВЛАСНИХ НАЗВ АНГЛІЙСЬКОЮ Й УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

Драч Ю. С., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*У статті розглянуто особливості передачі біблійних власних назв українською та англійською мовами, пояснено причини існування розбіжностей у передачі зазначених власних назв.*

**Ключові слова:** *Біблія, власні назви, збіги і розбіжності, переклад англійською й українською мовами, порівняльні орфографічні характеристики.*

**Драч Ю. С., Черноватий Л. Н. Сравнительные особенности передачи Библейских имён собственных в украинском и английском языках.** *В статье рассмотрены особенности передачи Библейских имён собственных в украинском и английском языках; объяснены причины существования несоответствий в передаче упомянутых выше имён собственных.*

**Ключевые слова:** *Библия, имена собственные, перевод на английский и украинский языки, совпадения и расхождения, сравнительные орфографические характеристики.*

**Drach Yu. S., Chernovaty L. M. Comparative specifics of rendering Biblical proper names into Ukrainian and English.** *The article deals with the specifics of rendering Biblical proper names into Ukrainian and English and attempts to interpret the reasons of discrepancies in rendering the said proper names.*

**Key words:** *Bible, proper names, Bible translations into Ukrainian and English, coincidences and discrepancies, comparative orthographic characteristics.*

Дедалі частіше увагу перекладознавців привертає питання про те, якими якостями має володіти перекладач, та які знання й уміння повинен він мати для того, щоб здійснювати переклад найбільш ефективно і якісно. З цим також пов'язано проблему стосовно того, які компоненти має містити навчальна програма щоб забезпечити набуття таких знань студентами.

Перш ніж перейти до аналізу найважливіших компонентів фактової компетентності перекладача (ФКП), видається доцільним дати визначення цього поняття. Виходячи з наявних дефініцій [3, с. 33–34], ФКП можна розглядати як сукупність знань, умінь, навичок, психологічних, соціальних та психічних здібностей перекладача. Вважається, що до основних компонентів ФКП належать стратегічна, перекладацька, екстралінгвістична, білінгвальна й особистісна компетентності [2, с. 176]. Серед цих компетентностей складно виділити найголовнішу, але варто зазначити, що, незважаючи на його важливість, менш дослідженим є питання про розвиток екстралінгвістичної компетентності.

З огляду на те, що відсутність фонових знань у перекладача може призвести до спотворення змісту тексту або висловлювання, автор наведеної вище структури ФКП [2] також виділив гіпотетичні компоненти фонових знань, серед яких перше місце займає знання змісту та структури Біблії [2, с. 165].

Вивчення елементів Біблії, її структури та змісту видається доцільним ще й з тієї причини, що більшість людей знайомі з її змістом і, таким чином, вірогідність використання Біблійних алюзій у публіцистичних текстах є досить високою.

**Актуальність** дослідження полягає у необхідності спеціального порівняльного вивчення розбіжностей в передачі одних і тих же Біблійних власних імен різними мовами, зокрема, в парі «англійська-українська мови». З цієї точки зору, доцільним видається аналіз зазначених власних назв на матеріалі певної частини Біблії для попереднього окреслення обсягів проблеми.

Відповідно, **метою** дослідження було визначено вивчення ступеня збігів при передачі власних назв, що використовуються в Біблійних текстах англійською та українською мовами.

Для досягнення поставленої мети нами було відібрано **матеріал** дослідження – 1222 власних назв (по 611 з кожного варіанту перекладу) із найуживаніших версій перекладу Старого Заповіту («П'ятикнижжя Мойсеевого») англійською (*King James Bible*) [4] та українською (переклад Івана Огієнка) [1] мовами.

Відібрані одиниці було поділено на наступні лексико-семантичні групи: власні назви, що відносяться до вищих сил, імена осіб, назви народів, географічні назви та інші власні назви. Співвідношення між зазначеними лексико-семантичними групами показано на Рис.1.

Як випливає з Рис. 1, найчисельнішою групою серед відібраних нами власних назв є та, що включає імена людей та назви народів, наступною йдуть географічні назви, менш чисельною є категорія назв, що стосуються вищих сил, в той час як інших назв у тек-

сті «П'ятикнижжя Мойсеевого» було зафіксовано зовсім незначну кількість. Незважаючи на невелику кількість назв, що стосуються вищих сил, вірогідність їх застосування мовцями є досить високою, а тому доцільно їх проаналізувати першими. Оскільки в процесі аналізу нам доведеться робити посилання на ті частини «П'ятикнижжя Мойсеевого», в яких та чи інша власна назва з'являється вперше, то ми користуватимемося такими умовним позначеннями: Бут – книга Буття, Вих – книга Вихід, Лев – книга Левит, Числ – книга Числа, Повт – книга Повторення закону. Після скороченої назви книги подається цифра, що показує номер відповідного розділу цієї книги, а після двокрапки зазначається номер вірша у цьому розділі. Приміром, *Лев 10 : 5*, означає: п'ятий вірш десятого розділу книги «Левит».

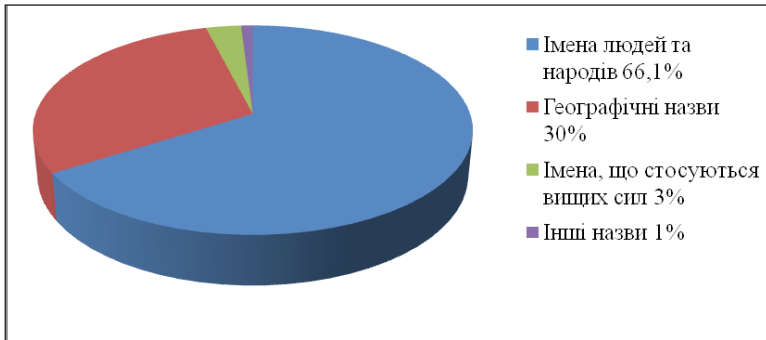


Рис. 1. Співвідношення між лексико-семантичними групами власних назв у «П'ятикнижжі Мойсеевому» Старого Заповіту

Серед варіантів відповідників імен, що відносяться до вищих сил, переважає (73,6%) передача українською мовою англійської власної назви словниковим відповідником: *LORD* – *Господь* (Бут 2 : 4), *LORD God* – *Господь Бог* (Бут 2 : 4), *the Almighty God* – *Бог Всемогутній* (Бут 17 : 1). Зустрічалися також випадки генералізації (*Jehovah* – *Господь* (Вих 6 : 3) та конкретизації власних назв в українській: *LORD* – *Єгова* (Вих 15 : 3). У текстах також спостерігаються випадки буквального перекладу, наприклад, *My spirit* – *Мій Дух* (Бут 6:3), де словосполучення в обох мовах повністю збігаються.

Варто також звернути увагу на випадок передачі власної назви *Beerlahairoi* (на івриті означає *well of living*), яку в англійському тексті просто транскодували, а в українському – переклали як *Джерело Живого* (Бут 16 : 14).

Збіги у графічній формі власних назв можуть бути повними або частковими. Якщо розглядати частковий збіг, то під ним ми розуміє-

мо існування невеликої різниці у графічній формі слів у двох мовах, наприклад, *Cherubim* — *Херувим* (Бут 3 : 24), *Molech* — *Молох* (божество моавитян і аммонітян) (Вих 18 : 21), *Baalpeor* — *Ваал неорський* (божество) (Числ 25 : 3). Причинами таких змін у слові можуть бути різні стратегії транскодування власних назв або досягнення певних характеристик тексту перекладу, таких як мелодійність, ритмічність тощо.

На наступному етапі дослідження нами було проведено графемний аналіз інших лексико-семантичних категорій згаданої вище вибірки. Аналіз матеріалу дослідження показав, що вживання літер *f*, *q*, *w*, *x* та *y* у відбраному корпусі лексичних одиниць не виявлено. Спостерігається систематичність у відповідності англійських та українських літер у таких парах: *a* — *a*, *d* — *д*, *k* — *к*, *l* — *л*, *m* — *м*, *n* — *н*, *o* — *о*, *p* — *п*, *r* — *р*, *t* — *т*, *v* — *в*. Стосовно решти літер, а також диграфів *ch*, *sh*, *ph* та *th* існує певна варіативність, зміст якої розглядається далі.

Першою літерою, варіанти відповідності якій в українській мові було проаналізовано, є англійська літера *b*. Здавалося б, що найбільш очевидним відповідником цієї літері в українській мові є літера *б*, проте аналіз матеріалу дослідження показав, що у більш ніж половині випадків (67,4%) англійська літера *b* передається в українському тексті літерою *в*, а літерою *б* — лише в 32,6% власних назв.

Причинами такої відповідності, вірогідно, є бажання перекладача досягти милозвучності та мелодійності перекладу або, навпаки, уникнути небажаних для мови перекладу буквосполучень. Наприклад, замість того, щоб передати літеру *b* як українську літеру *б* в імені *Jobab*, автор перекладу передає її за допомогою української літери *в* — Йовав (син Йоктана) (Бут 10 : 29). Те ж саме стосується передачі назви міста (*Babel* *Вавилон*) та інших власних назв, як, наприклад, *Shobal* — *Шовал* (син Сеїра) (Бут 36 : 20). З іншого боку, це може пояснюватися і невідомими нам особливостями вимови відповідних імен у мові оригіналу.

Наступною літерою, що потрапила в поле нашої уваги, є англійська літера *c*. Вживається вона у здійсненій нами вибірці досить нечасто і, здебільшого, у першій позиції. Літера *c* в українському тексті найчастіше передається літерою *к* і лише у близько 20% випадків — літерою *х*. Випадків відповідності англійської літери *c* українській літері *х* у вибірці було зафіксовано лише три і всі вони відносяться до похідних однієї й тієї ж власної назви: *Sanaan* — *Ханаан* (син Хама) (Бут 9 : 18), *Sanaanites* — *ханаанець* (Бут 15 : 21), *Sanaan* — *ханаанський край* (Бут 11:31). З поданих прикладів можемо зробити припущення, що це явище має несистемний характер і, вірогідно, було

спричинене бажанням автора уникнути немилозвучності. І хоча окремо взята власна назва *Канаан* звучить, начебто, не гірше, ніж *Ханаан*, якщо перейти на рівень тексту, то можна дійти висновку, що мова йде не лише про мелодійну і звичну для нас комбінацію літер і, відповідно, звуків у слові, а і про мелодійність на рівні речення і тексту загалом. Щоб упевнитися в цьому, достатньо спробувати замінити у поданому далі прикладі прикметник “ханаанський” на “канаанський”: “*І Аврам узав Сару, свою жінку, та Лота, сина брата свого, і весь маєток, який набули, і людей, що їх набули у Харані, та й вийшли, щоб піти до Краю ханаанського. І до Краю ханаанського вони прибули*” (Бут 12 : 5). З огляду на вищезазначені факти, можемо зробити висновок про відносну інваріантність передачі англійської літери *s* в українському тексті, за винятком власної назви *Сапаан Ханаан* (син Хама) (Бут 9 : 18) та її похідних.

Ще однією літерою, відповідності якій в українському тексті видається доцільним розглянути, є англійська літера *e*. Ця літера відрізняється не тільки високою частотністю вживання у власних назвах, а й великою кількістю варіантів її передачі в українському тексті. Англійська літера *e* може передаватися в українських власних назвах, що аналізуються, як: *e* — 178 випадків (73%), *ї* — 29 випадків (11,9%), *и* — 10 випадків (4%), *a* — 6 випадків (2,5%), *i* — 6 випадків (2,5%), *ε* — 6 випадків (2,5%), не передається або замінюється апострофом — 9 випадків (3,7%). З наведених вище даних можемо зробити висновок про те, що англійська літера “e” здебільшого передається українською літерою “e”.

Далі видається необхідним проаналізувати причини існування інших відповідників. Так, наприклад у власній назві *Jahleel* — *Яхлеїл* (син Завулونا) (Бут 46 : 14) англійську літеру *e* було змінено на українську літеру *ї*, очевидно, через бажання автора перекладу уникнути нетипового для української мови буквосполучення “ee” — ім’я *Яхлеїл* звучало б неприємно і дивно. Тією ж самою причиною можна пояснити існування відповідності англійській літері *e* у вигляді української літери *и*.

Неочікуваною відповідністю англійській літері *e* є українська літера *a*. Якщо розглянути приклади: *Ebronah* — *Аврон* (Числ 33 : 35), *Pharez* — *Перець* (син Юди і Тамари) (Бут 38 : 29). Неможливо не помітити значну розбіжність між власними назвами взагалі, яка може пояснюватися тим, що автори перекладів певною мірою змінювали чи наслідували звукову чи графічну форму одиниць оригіналу, проте, стверджувати напевне можуть лише знавці івриту. Іншими варіантами передачі англійської літери *e* є українські літери: *i* та *ε*, а також опущення літери *e* або її заміна апострофом, наявність яких

також може бути зумовлено бажанням автора досягти милозвучності українського тексту перекладу.

Цікавими є також відповідники англійської літери *g*, яка у більш ніж 90% передається в українському тексті літерою *r* і лише у 8% випадків – літерою *z*. На нашу думку, метою вибору української літери *r* як відповідника англійської літери *g* може бути намагання забезпечення перекладачем більш вишуканої звукової форми імені, що краще досягається вживанням дзвінкої української літери *r*, на відміну від глухої *z*. Так наприклад, якщо в іменах *Haggi — Xarri* (син Гада) (Бут 46 : 16) та *Magog — Maror* (син Яфета) (Бут 10 : 2) літеру *r* замінити на *z* отримаємо Хаггі та Магог, ці варіанти звучать як просторіччя, вірогідно, саме тому автор перекладу у більшості випадків використав саме літеру *r*. Однак, набагато ймовірнішим є припущення, що в тексті оригіналу вживався саме дзвінкий варіант цієї літери, який зафіксовано як в англомовному варіанті так і в понад 90% випадків в україномовному. Три випадки вживання глухої *z* в українській мові логічніше пояснити випадковими чинниками.

На відміну від ситуації з літерою *g*, випадки передачі літери *h* українською літерою *z* є значно частотнішими, але ця відповідність не є домінуючою (її частка складає 15%). Таким чином, у 40% випадків літеру *h* було передано українською літерою *x*, а у 45% випадків – не передано взагалі. Опущення літери *h* в українській власній назві зумовлено її розташуванням у фінальній позиції (наприкінці слова), а таке закінчення невластиве українській мові. Що стосується випадків передачі літери *h* літерами *z* та *x*, то, можливо, існування таких варіантів зумовлено прагненням автора досягти благозвучності тексту перекладу.

Наступною англійською літерою, що відрізняється наявністю неочікуваних відповідників в українському тексті є англійська літера *i*. Здавалося б у цьому випадку може бути лише один варіант передачі цієї літери українською мовою – літерою *i*. Таких випадків було зафіксовано 131 (74%), проте, існує також численна кількість інших відповідників англійській літері *i*: у 13 випадках (7%) – це літера *і*, у 20 випадках (11%) – літера *и*, у 8 випадках (5%) – літера *й*, у 2 випадках (1%) – літера *а*, ще у 3 випадках (2%) – відповідник в українському варіанті взагалі був відсутній.

Невелика кількість випадків передачі англійської літери *i* українською *і* або *и* доводить, що така відповідність не є частотною, тому знову говоримо про уникнення небажаних сполучень звуків: *Ishbak Ішбак* (син Кетури і Авраама) (Бут 25 : 2), а не *Ішбак*; *Ishuah — Ішва* (син Асира) (Бут 46 : 17) замість *Ішва*.

Власне, у випадку з відповідністю англомовної літери *i* в українському тексті як літери *и* вартим уваги є ще й той факт, що, здебіль-

шого, одиниці цієї категорії є назвами народів, і, в даному випадку, можемо говорити не тільки про спосіб передачі окремої літери українською мовою, а й про передачу закінчення в їх назвах. Наприклад: *Naphthuhim* – *нафтухи* (Бут 10 : 13), *Philistim* – *филистимляни* (Бут 10 : 14), які були замінені на властиві українській мові – *и*, –*ляни*.

Як літера *й* англійська літера *i* передається у випадку вживання йотованих літер, тобто тих, що вимовляються як сполучення звуку *й* та голосної *a* (*йа* = *я*), наприклад: *Eliasaph* – *Ел'ясаф* (син Деуїлів) (Числ 1 : 14), або у фінальній позиції: *Sinai* – *Сінай* (гора) (Вих 19 : 11). Інші варіанти відповідників (літера *a*) або відсутність будь-яких відповідників англійській літері *i* зумовлені випадковими чинниками або віддаленою позицією літери *i*. Заміну літери *i* іншими літерами в українській мові інколи можна пояснити застосуванням стилістичного прийому асонансу: “*І сини Асирові: Їмна, і Їшва, і Їшві, і Верія, і Сірах, сестра їх. І сини Верії: Хевер і Малкіїл*” (Бут 46 : 17). Як можемо зрозуміти з наведеного прикладу, асонанс надає тексту мелодійності.

Результат аналізу передачі наступної англійської літери, а саме англійської літери *j* в українському тексті показав, що варіант її відповідника залежить від голосної, яка стоїть після неї, крім англійського буквосполучення *jo*, яке передається українським буквосполученням *йо*. Проте, з цих правил також є виключення: в одному випадку згаданим відповідником було вибрано українську літеру *i*: *Benjamin* – *Веніамин* (син Рахілі) (Бут 35 : 24), а в іншому – літеру *c*: *Jeush* – *Суш* (син Оголівами) (Бут 36 : 5), що, ймовірно, зумовлено випадковими чинниками.

Серед обраних для аналізу літер також опинилася англійська літера *s*, яка у 21 випадку (75%) передається українською літерою *с*, у 5 (18%) – літерою *ш*, а ще в двох (7%) – літерою *й*. Причиною передачі літери *s* літерою *ш* вважаємо бажання автора уникнути неблагозвучного звучання: *Asshur* – *Ашшур* (син Сима) (Бут 10 : 22), внаслідок чого це ім'я не передано як *Ассур*. Ще у двох випадках, які зафіксовано в одному слові, відповідником англійської літери *s* є українська літера *й*: *Moses* – *Моїсей* (Вих 2 : 10).

Англійська літера *u*, в свою чергу, у 20 випадках (87%) відповідає українській літері *у*, і по одному разу (приблизно по 4%) згадана літера відповідала українським літерам *в* – четверта позиція – (*Esau* – *Ісав* (син Ребеки і Ісака) (Бут 25 : 25)), *о* – шоста позиція – (*Zebulun* – *Завулон* (син Лії) (Бут 35 : 23)) або взагалі не мала відповідника – друга позиція – (*Euphrates* – *Ефрат* (річка в Едені) (Бут 2 : 14)). Зважаючи на їх нечисленність, випадки передачі літери

и як *в*, *о*, або взагалі відсутності її відповідника, можна пояснити випадковими чинниками.

Нашу увагу також привернуло те, що два варіанти відповідників літери *z* є майже рівнозначними, а саме: літера *ц* вживається у 50% випадків, літера *з* – у 41,7% випадків, а ще у трьох випадках (8,3%) – застосовується літера “с” Можливо, незначну перевагу варіанту передачі англійської літери *z* як української *ц* було спричинено особливостями транскодування з мови оригіналу, проте, для того щоб це з’ясувати, напевне, потрібно нею володіти. У випадку відповідності, яка представлена українською літерою *з*, доцільно зробити припущення про намагання автора транскрибувати власні назви або, знову ж таки, намагання уникнути неблагозвучного поєднання літер у тексті перекладу *Назо* – *Хазо* (син Мілки і Нахора) (Бут 22 : 22), а не *Хацо*.

Англійський диграф *ch* здебільшого передається літерою *х* – 20 випадків (83%), рідше – літерою *к* – три випадки (13%) або опускається – один випадок (4%). Що стосується випадків передачі диграфа *sh*, то у 92,8% його передано українською літерою *ш*, у трьох випадках (5,4%) – літерою *с*, в одному випадку (1,8%) – літерою *з*. Англійський диграф *th* передається лише одним способом – українською літерою *т*. Диграф *ph* найчастіше передається українською літерою *ф*, в окремих випадках – *п*: *Phichol* – *Піхол* (начальник війська Авімелеха) (Бут 21 : 32), де використання літери *ф* є неблагозвучним. Тобто, серед диграфів спостерігається існування здебільшого постійних відповідників, а виникнення оказіональних відповідників спричинене випадковими чинниками.

З викладеного вище можемо припустити, що розбіжності в графічній формі власних імен в українському та англійському перекладах «П’ятикнижжя Мойсеєвого» Старого Заповіту Біблії зумовлені різним підходом авторів перекладу до транскодування згаданих назв, намаганням автора уникнути неблагозвучного звучання одиниць у тексті перекладу або застосуванням автором стилістичних прийомів асонансу чи алітерації. Надійніші висновки не дозволяють зробити обмежений обсяг матеріалу дослідження, у збільшенні якого і вбачаємо **перспективу** подальшого дослідження.

### **Література**

1. Біблія у перекладі І. Огієнка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bibleonline.ru/bible/ukr/>.
2. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для ВНЗ / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова книга, 2013. – 376 с. 3. Kelly D.

*A. handbook for translator trainers : a guide to reflective practice / D. Kelly. — Manchester : St. Jerome, 2005. — 173 p. 4. King James Version (KJV) Bible [Electronic Resource]. — Access : <https://www.britannica.com/topic/King-James-Version>.*

УДК 811.111'255.4:821.111Кіплінг09

## **ІДЕОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ ТВОРІВ РЕДЬЯРДА КІПЛІНГА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ПОРІВНЯННІ З РОСІЙСЬКИМИ ПЕРЕКЛАДАМИ**

Зарубін І. В., Кальниченко О. А. (доцент)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*У статті розглядаються ідеологічні аспекти перекладу російською та українською мовами у порівнянні на прикладі перекладів творів Редьярда Кіплінга. Аналізуються переклади різних перекладачів та різних періодів, наводяться чисельні приклади втручання ідеології у перекладацький процес та досліджуються результати такого впливу.*

**Ключові слова:** *ідеологія, переклад, Радянський Союз, реалії, Редьярд Кіплінг, Росія, Україна.*

*Зарубин И. В., Кальниченко А. А. В статье рассматриваются идеологические аспекты перевода на русский и украинский языки в сравнении на примере переводов произведений Редьярда Киплингa. Анализируются переводы различных переводчиков и разных периодов, приводятся многочисленные примеры вмешательства идеологии в переводческий процесс и исследуются результаты такого воздействия.*

**Ключевые слова:** *идеология, перевод, Редьярд Киплинг, реалити, Россия, Советский Союз, Украина.*

**Zarubin I. V., Kalnychenko O. A. Ideological aspects of translation of Rudyard Kipling's works into Ukrainian in comparison with Russian translations** *The article deals with the ideological aspects of translation into Russian and Ukrainian in comparison using the renditions of literary works by Rudyard Kipling as an example. Translations of different translators and different periods have been analyzed, numerous examples of ideology interference into the translation process have been exemplified and the results of such influence have been examined.*

**Key words:** *ideology, translation, Soviet Union, realia, Rudyard Kipling, Russia, Ukraine.*

Протягом останніх десятиліть науковці досліджують переклад художнього тексту не лише як результат індивідуальної творчої діяльності перекладача, а й як діяльність, що обумовлена об'єктивними чинниками, наприклад, соціально-культурним середовищем. Культурологічні та соціологічні підходи до перекладу розширили межі перекладацького аналізу: вони вийшли за межі тексту й включають у себе не тільки мовні чинники. До того ж вони виділяють центральну роль перекладача в усьому процесі. Тобто, переклад – це не лише передача тексту на одній мові засобами іншої мови, не лише перенесення явища однієї культури в іншу, але й важливий соціальний акт [2]. Ідеології, що притаманні певному суспільству в певний період, істотно впливають на розуміння чужої культури та літератури, з якими цільовий читач може ознайомитися лише завдяки художньому перекладу. Ідеологія творить і направляє уявлення цільового читача (і перекладача) про конкретні літературу, автора, твір. Належність до ключових проблем сучасного перекладознавства, зокрема, до аналізу ідеологічно обумовлених стратегій, використаних перекладачем, та прийомів, за допомогою яких у перекладі в рамках культурного контексту відбиваються владні стосунки, стала поштовхом для вибору теми нашого дослідження й зумовлює його **актуальність**.

**Об'єктом дослідження** є вплив ідеологічних поглядів у суспільстві на стратегії перекладу, порівняння цього впливу у різних країнах та суспільствах різних періодів.

**Предметом** виступають пропуски, зміни і доповнення усякого виду – тактичні засоби реалізації певної стратегії перекладу – в різних українських і російських перекладах творів Р. Кіплінга.

**Мета роботи** – докладно вивчити як ідеологічний вплив визначає стратегії та тактики перекладача у відтворенні змісту оригіналу; проаналізувати, порівнюючи різні переклади одних і тих самих творів Редьярда Кіплінга з їхніми оригіналами, що саме в тканині першоджерела змінюють, доповнюють чи вилучають перекладачі і чому; порівняти російські та українські переклади творів Редьярда Кіплінга з погляду зміни методу перекладу, обумовленого нормами, та з огляду на габітус перекладача.

**Матеріалом** нашого дослідження стали бібліографія творів Редьярда Кіплінга, перекладених і виданих російською та українською мовою; російські та українські переклади Редьярда Кіплінга, зокрема його збірки “Barrack-Room Ballads”, “Jungle Book”, вірші “If”, “White Man’s Burden”, роман “Kim”.

**Методи** дослідження обумовлені його завданнями і включають в себе наступні: метод порівняльного аналізу, на базі якого сформульовані спостереження щодо зібраного фактичного матеріалу; метод дескриптивного перекладацького аналізу для встановлення способів перекладу та умов їх застосування; соціологічний метод, який дозволяє визначити габітус перекладача, тобто його вихідні настанови.

Будь-який переклад, зокрема літературний, тісно пов'язаний з ідеологією. Як одна з важливих частин більшого соціального дискурсу, жодна літературна робота не є вільною від ідеологічного впливу, і поезія також не є винятком. Кожна книга має приховану ідеологію, зазвичай, у вигляді цінностей та переконань, які розділяються тією чи іншою соціальною групою та приймаються нею, як належні. Перекладач завжди змінює текст, навіть не навмисно, під тиском різноманітних обмежень – ідеологічних, політичних, економічних тощо, які властиві тій культурі, до якої він належить.

Художній переклад є особливо потужним ідеологічним інструментом для маніпуляцій, оскільки за розповіддю, образами і сюжетом легко приховати ідеологічну дидактику. Суттю ідеологічного втручання у випадку перекладу є те, що вибори, які здійснюються в процесі перекладу (не тільки перекладачем, а й усіма тими, хто втягнений у його видання, в тому числі тих, хто вирішив обрати текст для перекладу), потенційно визначаються ідеологічно обумовленими стратегіями, які визначаються тими, хто має владу, тобто ідеологія проявляється через перекладацькі стратегії, які визначаються нормами [3]. Вплив ідеології на процес перекладу можна прослідкувати в пропусках, змінах і доповненнях різного виду, а перекладачі можуть підкорятися або не підкорятися ідеологічним та поетологічним тискам та обмеженням, що діють у певній системі, позаяк завжди існує можливість для перекладачів та інших переписувачів підірвати домінуючі ідеологію і поетику.

Саме у ідеологічному аспекті особливу цікавість представляють переклади творів Джозефа Редьярда Кіплінга російською мовою. У світовій літературі Редьярд Кіплінг завжди був досить суперечною фігурою. В особливості це стосується країн радянського і пострадянського простору, переклади на мови яких і будуть розібрані далі. До 1930-х років патріотичний дух, яким були пройняті твори Кіплінга, та образи владної сили приваблювали більшість радянських поетів-неоромантиків. Однак, приблизно у той же час в Радянському Союзі він почав асоціюватися з таким поняттям, як «бард імперіалізму». Радянська ідеологія трактувала його воєнні твори, як такі, що просувають ідеологію загарбництва. Так продовжувалось до кінця 1960-х років, коли почали з'являтися статті, присвячені виправ-

данню Кіплінга, як всебічного письменника. Е. Зіннер був першим, хто знайшов у поезії Кіплінга «поетику натяку» і відкрито сказав, що його твори мають подвійний сенс, всупереч тому, що протягом тривалого часу стверджувала радянська ідеологія [1]. Тільки пізніше, у 1990-і роки, талант письменника був повноцінно визнаний пострадянським літературознавством, і багато російських та українських поетів та письменників почали копіювати стиль та художні засоби, використані у його творах. Таким чином, творчість Кіплінга, а саме, її переклади російською, здійснили величезний вплив на сучасну російську та українську літературу.

Обрані нами переклади поезії та прози Р. Кіплінга представляють собою гарні приклади ідеологічного впливу на перекладацький процес. Дуже цікавим для нас є найгучніший у свій час вірш Кіплінга: «Тягар білих», опублікований у 1899 році [9]. У цьому вірші, попри розповсюджену думку, автор не оспівує загарбницьку колонізаційну політику Британської імперії, до колонізованих примітивних народів Редьярд ставиться, як до дітей і саме це слово і використовується у вірші, як опис туземців:

Оригінал [9]	Переклад М. Фромана [4]
Take up the White Man's burden— Send forth the best ye breed— Go bind your sons to exile To serve your captives' need; To wait in heavy harness, On fluttered folk and wild— Your new-caught, sullen peoples, Half-devil and half-child.	Несите бремя белых, — И лучших сыновей На тяжкий труд пошлите За тридевять морей; На службу к покоренным Угрюмым племенам, На службу к полудетям, А может быть — чертям!

Автор робить наголос саме на останньому слові — ці люди не є породженнями пекла, вони такі, які вони є лише через свою дитячу простоту та наївність. Та Михайло Фроман перекладає цей уривок більш жорстко, у його перекладі акцент припадає саме на зневажливе ставлення до підкорених племен, але, що більш важливо, спостерігаються пропуски таких прикметників, як *fluttered* та *new-caught*, які одразу натякають на співчуття туземцям з боку автора. Та радянській владі було вигідно показувати Кіплінга саме у такому світі — у вигляді західного імперіаліста, який прагне підкоряти.

У випадку з українським перекладом ситуація дещо інакша. Євген Сверстюк явно краще передав настрій автора. У його перекладі початок вірша виглядає так:

Беріть тягар той Білих,  
Зішліть туди свій цвіт,  
Синів, щоб торували

Новим підданцям слід;  
Служили за поденне —  
Завжди напоготовів —  
Юрбі хистких, похмурих  
Дітей-напівчортів [7, с. 89].

Як можна побачити, тут ці народи прямо названі дітьми, хоча навіть у оригіналі вони були «напівдітьми». Також, було випущено те, що ці племена були саме підкорені, завойовані, Сверстюк у своєму перекладі називає їх просто «підданцями», що також співпадає з глобальною ідеєю Кіплінга: «не тільки вони служать нам, а і ми повинні піклуватися про них».

У випадку ж із прозою, а відповідно, такими відомими творами як «Кім» або «Книга джунглів» перекладачу необхідно спочатку дослідити індійську тематику, зрозуміти той устрій, який панував у колоніальному індійському суспільстві, їхні звичаї, традиції, культуру і т. д. Наприклад, речення з роману «Кім» (1901) “*He is a foreigner, and thou art a buffalo.*” у перекладі Мелітіни Клягіної-Кондратьєвої 1990 року виглядає як «Он — чужеземец, а ты — буйвол»[5]. («Він — чужака, а ти — воляка» — в українському перекладі Юлії Джугастрянської [6]). У цьому реченні Кім звертався до поліцейського, але читача може здивувати таке звернення, адже йому може бути не відомим, що буйволами в Індії називали місцевих (не білих) поліцейських. Утім, перекладачка Клягіна-Кондратьєва за освітою — індолог та викладач мови урду, кваліфікована людина, яка знається на індійській культурі, тому для неї такі речі можуть бути самі собою зрозумілими, та все ж перекладач не надає пояснень щодо таких моментів для менш ознайомлених з індійською культурою людей. Також, не дивлячись на загальну якість перекладу, його не оминула радянська цензура. Наприклад, у випадку з реченням «*what he loved was [...] the sights and sounds of the women’s world on the flat roofs*», де на увазі мається те, що герой-підліток полюбляв підслухувати та підглядати за жінками, переклад випускає цей маленький факт. Російською речення звучить просто: «*Он любил ночные тени и звуки голосов на плоских кровлях*». Як відомо, в Радянському Союзі сексу не було, тому така поведінка головного героя, з яким читач себе неминуче асоціює, була недопустимою — вона непристойна та ганебна, і цей фрагмент було вилучено з перекладу. («*Кім любив ... міні й гомони таємничого жіночого світу на плоских дахах*» — в сучасному (2017) українському перекладі). Взагалі, індійці у перекладі показані набагато освіченішими і ввічливішими, ніж в оригіналі. Наприклад, Кіплінг використовує багато діалектних або жаргонних слів та скорочень у мові індійців. Вони передані в українському перекладі, але

не в російському. Як у випадку з оригінальними реченнями «*Thou be Hindus, then?*» або «*Thou also art an idolater*» в російському варіанті питання звучать набагато більш культурно: «*Значит, в Тибете есть индусы?*» або «*Скажите, Вы идолопоклонник?*».

Радянському Союзу, через його ідеологію та відношення з Індією, було вигідно показати бідних індійців якомога більш шляхетними і, взагалі, подати читачу позитивне враження про Індію, свого стратегічного партнера.

Також, радянський комунізм заперечував будь-який прояв імперіалізму або класової нерівності, через це у перекладах радянських часів ми не побачимо таких слів, як «король» або «цар», натомість, відбувається заміна цих слів на інші, менш пов'язані з єдиновладдям:

Оригінал [8]	Переклад М. Клягіной-Кондратьевой [5]
1. The troops were recalled because the Government believed the Five <b>Kings</b> were cowed... 2. Round Him was an adoring hierarchy of <b>kings</b> , elders, and old-time Buddhas. 3. Perhaps they will make me a <b>king</b> . 4. But, recently, five confederated <b>Kings</b> , who had no business to confederate, [...]	1. Войска были отозваны, потому что правительство думало, что <b>раджи</b> достаточно напуганы... 2. Вокруг него была целая иерархия <b>властителей</b> , старшин и древних Будд. 3. Может быть, меня сделают <b>главным</b> . 4. Но недавно пять союзных <b>правителей</b> , которым вовсе не следовало вступать в союз, [...]

Теж саме стосується і кастової системи, присутньої в Індії та яка багато разів згадувалась в тексті оригіналу. Із перекладу подібні згадування або випускаються, або замінюються існуючими у російській мові відповідними професіями:

Оригінал [8]	Переклад М. Клягіной-Кондратьевой [5]
1. [...] by a chance-met Punjabi farmer—a <b>Kamboh</b> from Jullundur-way who had appealed in vain to every God of his homestead [...] 2. ‘There is no room even for a mouse,’ shrilled the wife of a well-to-do cultivator – a Hindu <b>Jat</b> from the rich Jullundur, district.	1. Случайно встретившийся фермер из Пенджаба, напрасно обращавшийся ко всем своим местным богам с мольбами [...] 2. Тут нет места даже для мыши, – пронзительно закричала жена состоятельного земледельца, индуска из богатого Юлундурского округа.

У ще одному епізоді Кім звертається до поліцейського, звинувачуючи його в крадіжці взуття у молочниці: “*Huh! Owl! [...] When didst thou steal them ilkwoman’s slippers, Dunnoo?*”, але в перекладі цей епізод

взагалі відсутній, мабуть, з тих же причин, що були вказані вище. («— Угу! Сова, — пхикнув Кім на захист Лами. — [...] Ану, скажи: коли ти поцупив туфлі у молочниці, Данну?» — в перекладі Ю. Джугастрянської. Хоча звернення, Данну, насправді мало би бути переданим як «неуку» або «невігласе»). Взагалі, у перекладі нерідко трапляються пропуски у тих місцях, які могли б суперечити радянській ідеології. Водночас, переклад може бути взагалі незрозумілим багатьом російським читачам через те, що твір переповнений великою кількістю реалій — здебільшого, індійських, британських або африканських, але у російських перекладах, як ми можемо помітити, вони почасти опускаються або видозмінюються, будучи адаптованими до російського/ радянського читача. У перекладі існує багато виносков, які стосуються значення цих реалій, але все ж таки не всі з них були передані або пояснені. Наприклад, значення таких слів, як “*bhisti*” (водонос), “*pardesi*” (іноземець), “*kafilas*” (каравани) не пояснюється в російському перекладі, через це читач буде мати певні складнощі, намагаючись зрозуміти зміст тексту. Такі слова або передаються транслітерацією («*бхисти*», «*пардеси*», «*кафилас*»), або випускаються з перекладу, коли перекладач вважає, що фрагмент з такими реаліями не важливий для сюжету, як у наступному реченні:

Оригінал [8]	Переклад М. Клягіної-Кондратьєвої [5]
In a corner, a Japanese warrior, mailed and plumed, menaced him with a halberd, and a score of lances <i>and khandas and kuttars gave back the unsteady gleam.</i>	В углу японский воин, в панцире, с перьями на голове, угрожал ему алебардой и десятком стрел.

Натомість український переклад Ю. Джугастрянської [6] має більше таких пояснень, зазначені вище слова були передані, а опущень порівняно з перекладом російською менше або зовсім немає, що свідчить про більшу свободу перекладу в Україні. Хоча обидва переклади загалом якісні та обидва перекладачі показують в них найвищий рівень майстерності, але ми можемо побачити, що на переклад російською все ж здійснювався більший вплив з боку ідеології, здебільшого політичної.

Така тенденція простежується у більшості творів, які були нами проаналізовані в ході дослідження. Російський переклад, хоча і часто є більш мелодичним та поетичним, викривлює ідеї Кіплінга, надає інший зміст його словам, а отже, створює інше враження про самого автора. Це можна зрозуміти, адже ідеологія країни, яку прославляв і громадянином якої був Кіплінг, сприймалась Радянським Союзом (хай навіть і періоду Горбачовської «гласності»), за часів існування

котрого і була здійснена більшість перекладів російською, як ворожа і застаріла у порівнянні з комунізмом. Тоталітарний режим, який здійснював контроль перекладів на всіх рівнях і піддавав їх жорсткій цензурі, не міг допустити інакомислення через висвітлення добрих намірів «барда імперіалізму». Українські ж переклади є більш сучасними та відкритими, вони здебільшого прямо передають слова автора або намагаються передати той сенс, який автор в них вкладає. У той же час вони, як правило, поступаються російським у своєму звучанні, адже вони не такі вільні, як ті, що створювалися за часів Радянського Союзу.

### **Література**

1. Зиннер Э. П. Киплинг-поэт в России. (К вопросу об англо-русских литературных взаимоотношениях в XX столетии) / Э. П. Зиннер // Сравнительное изучение литератур: Сборник статей к 80-летию академика М.П. Алексеева. — Л. : Наука, 1976. — С. 309–315.
2. Кальниченко О. А. Концепція перекладу Андре Лефевра та її термінологія / О. А. Кальниченко, З. В. Зарубіна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. — 2014. — № 1102, Вип. 77. — С. 210–218.
3. Кальниченко О. А. Повторні переклади в Україні у 1920-і — 1950-і роки / Олександр Кальниченко, Зінаїда Зарубіна // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки. — Кропивницький : видавець Лисенко В.Ф., 2017. — Вип. 154. — С. 336–343.
4. Киплинг Р. Избранное: Пер. с англ. / Р. Киплинг. — М. : Художественная литература, 1980. — 536 с.
5. Киплинг Р. Ким / Р. Киплинг; пер. с англ. М. Клягиной-Кондратьевой — М. : Высшая школа, 1990. — 370 с.
6. Кіплінг Р. Кім / Р. Кіплінг; пер. з англ. Ю. Джугастрянської. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2017. — 381 с.
7. Кіплінг Д. Р. Тягар білих / Д. Р. Кіплінг ; пер. з англ. Є. Сверстюк // Межчасся: Поетичні твори. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2009. — С. 89–91.
8. Kipling R. Kim / R. Kipling. — London : Penguin Classics, 1981. — 366 p.
9. Kipling R. The White Man's Burden / R. Kipling. — New York : McClure's Magazine, 1899. — P. 12.

УДК 811.111'42:808.53

**ПОЛІТИЧНА ОБРАЗА ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ  
ФЕНОМЕН (НА МАТЕРІАЛІ АМЕРИКАНСЬКОГО  
ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ДИСКУРСУ)**

Земецька Ю. О., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра загального та прикладного мовознавства)*

*Дослідження присвячене вивченню такого лінгвокультурного феномена як політична образа. Метою цього дослідження є аналіз засобів реалізації політичної образи в електоральному президентському дискурсі США та виявлення лінгвокультурно специфічних стереотипних ролей, які актуалізовані цими засобами. Об'єктом дослідження є політична образа, реалізована у дебатах учасників президентського електорального дискурсу 2016 року. Предмет дослідження представляють вербальні/невербальні засоби реалізації образи та конструйовані цими засобами ролі.*

**Ключові слова:** політична образа, електоральний президентський дискурс США, дебати, вербальні / невербальні засоби реалізації, стереотипні ролі, лінгвокультурна специфіка.

**Земецкая Ю. О., Фролова И. Е. Политическая обида как лингвокультурный феномен (на материале американского электорального дискурса).** *Исследование посвящено изучению такого лингвокультурного феномена как политическая обида. Целью данного исследования является анализ средств реализации политической обиды в электоральном президентском дискурсе США и выявление лингвокультурно специфических стереотипных ролей, которые актуализированы этими средствами. Объектом исследования является политическая обида, реализованная в дебатах участников президентского электорального дискурса 2016 года. Предмет исследования представляют вербальные / невербальные средства реализации обиды и конструируемые этими средствами роли.*

**Ключевые слова:** политическая обида, электоральный президентский дискурс США, дебаты, вербальные / невербальные средства реализации, стереотипные роли, лингвокультурные специфика.

**Zemetska Yu. O., Frolova I. Ye. Political insult as a linguocultural phenomenon (based on the material of American electoral discourse).** *This study focuses on such linguocultural phenomenon as political insult.*

*The purpose of the study is the analysis of the ways and means of political insult in the presidential electoral discourse of the USA and determining the linguo-specific stereotypical roles actualized by these means. The object of the study is political insult, implemented in the debate by the participants of the presidential electoral discourse in 2016. The subject of the study is represented by verbal / non-verbal means of realization of insult and also by roles constructed by these means.*

**Key words:** *political insult, American electoral president discourse, debate, verbal/non-verbal means, stereotypical roles, linguocultural peculiarities.*

На сьогоднішній день політика як важлива сфера суспільного життя викликає значний інтерес у представників гуманітарної науки, зокрема в мовознавстві значна увага приділена «мові» політики, політичним текстам, політичному дискурсу, його стратегіям тощо.

Однією з найбільш обговорюваних подій в сфері політики за останні роки стала виборча кампанія 2016 року у США, що відрізнялася надзвичайно високим рівнем конкурентності, конфронтаційності, унаслідок чого вона була багатою на політичні образи. Оскільки політична образа є складовою політичної культури та культури в цілому, **актуальність** проведеного дослідження обумовлена важливістю образи як дієвого інструмент впливу в політичному дискурсі та недостатньою вивченістю цього лінгвокультурного феномену. Опертя на засади дискурсології дозволяє аргументовано визначити та комплексно вивчити політичну образу як вербальну (невербальну), розумову і комунікативну сутність з урахуванням її культурної означеності в президентських дебатах у США.

**Об'єктом** дослідження є політична образа, реалізована у дебатах учасників американського президентського електорального дискурсу 2016 року. **Предметом** аналізу стали засоби (вербальні / невербальні) реалізації політичної образи та конструйовані цими засобами ролі, котрі відбивають / формують в американському суспільстві стереотипні уявлення про негативні риси політиків.

**Метою** роботи є аналіз засобів реалізації політичної образи в електоральному президентському дискурсі США та виявлення лінгвокультурно специфічних ролей, актуалізованих цими засобами. Згідно меті дослідження був дібраний **матеріал**, що складається з текстів політичних дебатів учасників президентських перегонів у США 2016 року (Г. Клінтон і Д. Трамп), текстів їхніх інтерв'ю тощо.

Відомо, що лінгвокультурологія це «галузь лінгвістики, що виникла на стику лінгвістики і культурології, і яка досліджує прояви народної культури, що відбилися і закріпилися в мові» [5]. Політична образа є лінгвокультурним феноменом, адже у підґрунті образи

лежать традиції, переконання, вірування, знання та уявлення про позитивні і негативні риси політика. Мета образи полягає в «здійснення соціально значущих вчинків, негативно маркованих з точки зору суспільних соціальних цінностей» [2, с. 91].

Образа може бути виражена як вербально, так і невербально. До невербальних компонентів комунікації відносимо набір компонентів немовного характеру, які мовець створює в результаті фізичної діяльності під час комунікації та використовує поряд з вербальними засобами [4, с. 7]. Щодо вербального вираження образи, то у цьому контексті розрізняють таке поняття як вербальна агресія, що «являє собою навмисні мовленнєві дії, що цілеспрямовано завдають шкоди іміджу об'єкта вербальної агресії шляхом використання певних мовленнєвих засобів» [1, с. 4].

У лінгвістичних дослідженнях також вивчається такий різновид образи як *політична образа*. Політичні діячі прямо чи опосередковано дають негативну оцінку своїм політичним опонентам. З метою висловлювання образи політики вдаються до інвективної лексики, навішування ярликів, конструкцій з негативною оцінкою тощо, тому що стратегічною метою кожного політика є отримання та (або) утримання влади шляхом здійснення впливу, у тому числі і мовленнєвого, на електорат – громадян, яким надано право брати участь у виборах певного органу, політичної партії чи конкретної особи.

У цьому дослідженні політичну образу розглядаємо скрізь призму політичного дискурсу. Такі мовознавці як О. І. Шейгал, Т. В. Юдіна та інші розглядають політичний дискурс як «сукупність дискурсивних практик, які здатні ідентифікувати учасників політичного дискурсу, формувати конкретну тематику політичної комунікації [6]. Всі комунікативні стратегії переконання в рамках політичного дискурсу слугують одній меті – боротьбі за владу.

У окремих вид виділяється електоральний політичний дискурс. Його персуазивна мета досягається шляхом цілеспрямованої трансформації картини світу виборців, що вербально здійснюється комунікативними стратегіями й тактиками імплантації до неї базових концептів картини світу республіканців. [3, с. 113–116]

Нова політика характеризується телевізійними дебатами під час виборчих кампаній. Дебати дають змогу виборцям порівняти претендентів на посаду президента як політичних діячів та особистостей [6, с. 23].

Згідно з результатами цього дослідження, було виявлено, що образа в президентських передвиборчих дебатах США 2016 року реалізована за допомогою вербальних та невербальних засобів. У

свою чергу, вербальні засоби образи охоплюють за способом прями та непрямі.

Пряма образа реалізується переважно мовленнєвими засобами – висловленнями негативної оцінки та погрози, які містять смислові опори, котрі, як правило, є лексичними одиницями з негативними оцінними конотаціями, або позитивно-маркованими лексичними одиницями сполученими з запереченням. Прикладами прямої образи є наступні висловлення кандидатів у президенти у 2016 році:

1) *Trump: She's done a **terrible job** for the African-Americans. She wants their vote, and she **does nothing**, and then she comes back four years later.*

2) *Trump: It's a **horrible thing** she's doing. She's got **bad judgment**, and honestly, so bad that **she should never be president** of the United States. That I can tell you.*

3) *Clinton: He **insulted** a former miss universe, Alicia Machado, called her an **eating machine**.*

4) *Trump: Because she has been a **disaster** as a senator. A disaster.*

5) *Clinton: It's with him and with the **hateful and divisive campaign** that he has run, and the inciting of **violence at his rallies**, and the very **brutal kinds of comments** about not just women, but all Americans, all kinds of Americans.*

Непряма вербальна образа зазвичай не містить таких смислових опор як пряма, але може бути трансформована у висловлення, де такі опори наявні. Також, сам контекст речення може бути негативним.

Для посилення ефекту образи учасники також вдавались до прийомів *гіперболізації, іронії та прихованого глузування*.

Непряму образу ілюструють наступні висловлення з дебатів:

1) *Clinton: Well, everything you've heard just now from Donald is **not true**.* (— He is lying).

2) *Clinton: I think Donald just criticized me for preparing for this debate. And, yes, I did. And you know what else I prepared for? I **prepared to be president**.* (— He is not prepared — He can't be president).

3) *Clinton: Donald knows a lot about this; he **used undocumented labor** to build Trump Tower.* (— He broke the law).

4) *Trump: **Typical politician. All talk, no action**.* (— She does nothing).

5) *Trump: I will bring — excuse me. I will bring back jobs. You can't bring back jobs. Clinton: Well, actually, I have thought about this quite a bit. Trump: Yeah, for 30 years.* (— She is too slow).

У свою чергу невербальну образу було помічено за допомогою аналізу міміки, жестів, інтонації тощо.

Таким чином, ображаючи опонента, учасник президентських передвиборчих дебатів прямо чи непрямо приписує йому роль, що є суспільно-несхвалюваною в сучасному американському соціумі,

а отже покликана сформувати в громадян негативне ставлення до політика. Згідно з проаналізованим матеріалом, під час американських електоральних виборів 2016 року Д. Трампу було приписано ролі РАСИСТА, ШАХРАЯ, ПРОВОКАТОРА та ЛИЦЕМИРА. У свою чергу Г. Клінтон було приписано ролі НЕЗГРАБИ, БРЕХУХИ, НЕНАВИСНИЦІ та НЕКОМПЕТЕНТНОЇ ОСОБИ.

Отже, отримані результати допомогли зрозуміти якими способами та засобами може бути виражено політичну образу, а також те, що образа є дієвим інструментом впливу в політичному дискурсі, що формує негативний імідж політика шляхом приписування йому суспільно-несхвалюваних ролей. Це відкриває значні **перспективи** подальших студій, які можуть бути зосереджені як на більш детальному вивченні вербальних і невербальних засобів вираження політичної образи, так і на її дискурсивних та лінгвокультурних рисах.

### *Література*

1. Бублик И. Ф. *Коммуникативно-прагматические и лингвистические аспекты реализации вербальной агрессии в парламентском дискурсе ФРГ* : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Бублик Ираида Федоровна. — Харьков, 2006. — 212 с.
2. Воркачев В. *Концепт «оскорбление» и его этимологическая память* / В. Воркачев // *Теоретическая и прикладная лингвистика: язык и социальная среда: сб. науч. трудов под ред. В. Кашкина*. — Воронеж : ВГТУ, 2000. — Вып. 2. — С. 90—102.
3. Горіна О. В. *Когнітивно-комунікативні характеристики американського електорального дискурсу республікаців* / О. В. Горіна // *Нова філологія*. — Запоріжжя, 2008. — С. 63—68.
4. Солощук Л. В. *Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англомовному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня доктора. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови»* / Л. В. Солощук. — Київ, 2009. — 37 с.
5. Телия В. Н. *О методологических основаниях лингвокультурологии* / В. Н. Телия. — М. — Обнинск, 1995. — 237 с.
6. Шейгал Е. И. *Семиотика политического дискурса* / Е. И. Шейгал. — М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. — 326 с.

УДК 811.161.1+811.111]25

## ПОВТОРНІ ПЕРЕКЛАДИ ТА НОВІ РЕДАКЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ ЯК СВІДЧЕННЯ ЗМІНИ НОРМ ПЕРЕКЛАДУ

Каніболоцький Є. В., Кальниченко О. А. (доцент)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Стаття присвячена повторним перекладам українською з англійської та російської мов у 1920-50-і роки, як засобу дослідження зміни перекладацьких норм, а отже й панівного методу перекладу. Наводяться приклади повторних перекладів, пов'язані із зміною в середині 1930-х років початкової норми перекладу: зміною орієнтації з текстур-джерела на цільового радянського читача. Повторні переклади та нові редакції атестуються також зусиллями очистити їх від європеїзмів, незнаних у російській мові, та «архаїзмів» та заміною їх на «інтернаціоналізми», суто російські слова і конструкції, що призводить до буквализму в перекладах та в наближенні їх до російської мови.*

**Ключові слова:** *метод перекладу, норма перекладу, переклад, повторний переклад, Україна*

**Каниболоцкий Е. В., Кальниченко А. А. Повторные переводы и новые редакции в украинской традиции как показатели изменения переводческих норм.** *Статья посвящена повторным переводам на украинский язык с английского и русского языков в период 1920-50-х годов, как способа исследования изменения переводческих норм и соответственно преобладающего метода перевода. Приводятся примеры повторных переводов, связанные с изменением в середине 1930-х годов исходной нормы перевода: сменой ориентации с текста оригинала на целевого советского читателя. Повторные переводы и новые редакции характеризуются попытками очистить их от европеизмов, не присущих русскому языку, а так же «архаизмов» и их заменой на «интернационализмы», сугубо русские слова и конструкции, которые приводят к буквализму в переводах и приближении их к русскому языку.*

**Ключевые слова:** *метод перевода, норма перевода, перевод, повторный перевод, Украина.*

**Kanibolotskyi Ye. V., Kalnychenko O. A. Retranslations and new editions in Ukrainian tradition as an indicator of translation norms changes**  
*This article deals with the retranslations of English and Russian literature*

*in Ukraine in the 1920s – 1950s as a means of investigation into changes of translation norms and strategies and thus the dominating method of translation. It exemplifies cases of retranslation explained by the alteration of the prevalent initial norm in the mid-1930s. Retranslations and new editions are characterized by attempts to get rid of Europeanisms that are not inherent to Russian language, as well as «archaisms» and their replacement by «internationalisms», purely Russian words and constructions, which led to literalism in translations and their nearing towards Russian.*

**Key words:** *method of translation, norm of translation, translation, retranslation, Ukraine.*

Повторний переклад позначає другий або черговий новий переклад одного й того джерельного тексту на одну й ту саму цільову мову [8, с. 294]. Хоча на пострадянському просторі замість «повторний переклад», як справедливо стверджує Олександр Ребрій, багато дослідників вживають термін «перекладна множинність» («множинність перекладів») [7, с. 190], під яким, слідом за Юрієм Левіним, розуміють «можливість існування в певній національній літературі кількох перекладів одного іномовного літературного твору, який в оригіналі має, як правило, одне текстове втілення» [6, с. 213]. Повторні переклади можуть стати корисними даними для низки дослідницьких питань в перекладознавстві, адже коли джерельна та цільова мова є тими самими, то перемінна часу дозволяє вивчати такі питання як зміна перекладацьких норм та стратегій, стандартизація мови чи вплив політичного або культурного контексту [8, с. 294]. Одиниці, які використовуються для порівняння першого та нових перекладів, включають одиниці виміру, синтаксис, лексичні вибори та реалії, діалекти та сленг, форми звертання, розмовну мову [1]. Позаяк першою ознакою історичного підходу до явища перекладу служить констатація зміни в методі перекладу, а для виявлення цих змін найкраще підходять множинні переклади та нові редакції в перекладах, то саме в цьому ми вбачаємо **актуальність** нашого дослідження, особливо в зв'язку з необхідністю дослідження українського перекладу середини 1930–1950-х рр., коли це явище набуває масового характеру.

**Об'єктом** дослідження в цій роботі стали повторні переклади та нові редакції перекладів, здійснені в 1930-50-і роки українською мовою.

**Предметом** аналізу стали методи перекладу, які обирали перекладачі в зазначений період, та зміни в них.

**Мета дослідження** полягає у визначенні характеру змін, пропусків та доповнень в нових перекладах та причин появи, власне кажучи, цих нових перекладів.

**Матеріалами дослідження** були обрані українські переклади повістей: Етель Войнич *The Gadfly* («Гедзь» у перекладі Марії Лисиченко 1929 року / «Овід» у перекладі Марії Рябової 1935 року); Джека Лондона *The Iron Heel* «Залізна п'ята» (у перекладі Володимира Троцини 1928 року в десятому томі повної збірки творів Джека Лондона за редакцією Освальда Бургардта у видавництві «Сяйво» та повторного видання 1933 р. за редакції З. Барської у видавництві «Молодий більшовик»); та Миколи Гоголя «Тарас Бульба» у перекладах Андрія Ніковського (псевдонім А. Василько, Харків 1930) та Антона Хуторяна 1948 року.

Період 1920-х – початок 1930-х років характеризується бурхливим розвитком перекладацької справи в Україні. Це той час, коли були здійснені сотні перекладів з десятків мов, як живих так і мертвих, коли багато десятків талановитих українських письменників долучилися до перекладу, коли почали виходити багатотомні видання перекладних творів (Джека Лондона, Гі де Мопассана, Анатолія Франса, Емілія Золя, Миколи Гоголя, Гайнріха Гайне та інші), коли поруч з практикою розвивається теорія перекладу (Володимир Державин, Микола Зеров, Григорій Майфет, Павло Филипович, Олександр Фінкель, Іван Кулик) [4]. Середина 1930–1950-х — період спаду перекладацької активності, попри певні здобутки (скажімо, переклади Ю. Корецького та хрестоматія О. Білецького «Антична література»), та зміни в джерельних мовах і жанрах, у співвідношенні між кількістю перекладів із зарубіжних літератур, з одного боку, а з іншого — з літератур народів СРСР, в першу чергу з російської, нерідко перекладу з мови-посередника, період появи численних повторних перекладів та нових редакцій нещодавно виданих творів, нерідко без згадки імен перекладачів [4; 5]. Нові переклади одного й того самого джерельного тексту однією й тією ж цільовою мовою, як і перегляд для перевидання існуючих раніше перекладів, що включає їхнє редагування, модернізацію та корекцію, є ознакою української традиції перекладу художньої та суспільно-політичної літератури протягом 1930-50-х років, попри плановий характер книговидавництва [1].

На початку 1920-х років згідно з описом художніх перекладів цієї доби, виконаного Михайлом Москаленком та Ладодою Коломієць [4], основними мовами, з яких здійснювалися переклади художньої літератури, були польська, французька, німецька та англійська мови. А от переклади російської художньої літератури на початку ХХ ст., коли українська мова виставлялася як діалект російської, а Емський наказ Олександра II від 1876 року забороняв друк і розповсюдження перекладів «малоросійським діалектом»,

не були численними [2]. Незважаючи на підйом перекладацької справи на початку (1917–1926), російська проза перекладалася мало, переважали переклади російської поезії, притому що в інших сферах переклади з російської були чисельні (наприклад, у діловодстві та ЗМІ). Та наступний період перекладів з російської (1927–1932) характеризується вже чисельними перекладами прози, включаючи й багатотомні видання (Гоголя, Чехова). З середини 1930-х серед перекладної літератури в УРСР починають переважати переклади з російської, а визнання Сталіним низки культурних фігур з минулих часів сигналізує про новий напрямок перекладів з російської – класиків російської літератури, хоча лише тих, хто включений до сталінського канону. Як стверджують Олександр та Наталія Кальниченко, «середина 1930х-1950х – третій етап українських перекладів з російської літератури – характеризується чималою кількістю повторних перекладів та нових редакцій творів, які атестуються також зусиллями очистити їх від європеїзмів, незнаних у російській мові, та «архаїзмів» та заміною їх на «інтернаціоналізми», суто російські слова і конструкції, що призводить до буквалізму в перекладах з російської мови» [2, с. 45]. Для визначення того, які перекладні твори видавалися в нових перекладах та нових редакціях, ми скористалися описом Михайла Москаленка та Лади Коломієць перекладів 1920-х та 1930-х років[4]. Так, повість «Сорочинський ярмарок» перекладали Митрусь (Дмитро Соловей) (Полтава, 1920) та Антон Харченко (Харків, 1929), хоча втретє переклад вийшов без вказівки на перекладача за редакцією Івана Ханенка (Харків-Київ, 1934); оповідання «Загублена грамота» перекладали Герман Клейф (Миколаїв, 1922), Андрій Ніковський – під назвою «Згублена грамота» (Харків, 1929), у виданні 1936 р. з назвою «Втрачена грамота» (Київ-Харків: «Держлітвидав УСРР») та в його перевиданні там само, того ж року ім'я перекладача вже не вказувалося. Оповідання «Іван Федорович Шпонька та їхня тітонька» переклав Микола Зеров (Харків, «Книгоспілка», 1929); його переклад 1936 р. («Іван Федорович Шпонька та його тітонька») вийшов у видавництві «Держлітвидав УРСР» вже без імені перекладача. Оповідання «Майська ніч» перекладав Максим Рильський (Харків, 1929), повторний переклад за редакцією Івана Ханенка вийшов 1934 р. («Майська ніч, або Утоплениця»), у третьому ж виданні («Майська ніч, або Утоплена»), здійсненому 1935 р. згаданим вище видавництвом, вже не було вказівки ні на перекладача, ні на редактора [4]. Історична повість «Тарас Бульба» видавалася у перекладі Володимира Супранівського (Коломия, 1924), Миколи Садовського (Київ, 1928), А. Василька (справж. – Андрій Ніковський) (Харків, 1930), а також 1937 року – вже без імені перекладача

(Київ-Одеса: «Молодий більшовик», 1937). 1948 року вийшов новий переклад «Тараса Бульби» Антіна Хуторяна. Його ж було перевидано у другому томі тритомника Гоголя у 1952 році. Цей переклад неодноразово перевидався (1969, 2012). Як бачимо повторних перекладів «Тараса Бульби» було чимало. Загалом одинадцять[3]. Приблизно таку ж картину маємо і щодо перекладів інших російських класиків: Олександра Пушкіна, Івана Тургенева, Льва Толстого та Антона Чехова (див. опис перекладів 1920 – 1930-их років Михайла Москаленка та Лади Коломієць [4]). Нашу гіпотезу про зміну перекладацького методу ми перевірили на прикладі двох перекладів «Тараса Бульби»: перекладу А. Василька (псевдонім Андрія Ніковського) та Антона Хуторяна. Наведемо невеликий фрагмент:

Оригінал М. В. Гоголя (ред. 1842)	Переклади українською мовою
<p><i>Берестовые скамьи вокруг всей комнаты; огромный стол под образами в парадном углу; широкая печь с запечьями, уступами и выступами, покрытая цветными, пестрыми изразцами – всё это было очень знакомо нашим двум молодцам, приходившим каждый год домой на каникулярное время, приходившим потому, что у них не было еще коней, и потому, что не в обычае было позволять школярам ездить верхом. У них были только длинные чубы, за которые мог выдрать их всякий козак, носивший оружие. Бульба только при выпуске их послал им из табуна своего пару молодых жеребцов.</i></p>	<p><b>Переклад А. Василька (1930):</b> <i>Берестові лави кругом усєї хати; великий стіл під образами у покуті; широка піч із запічками, карунками і прискалками, викладена колірним ярим кахлем, - все було звикле двом нашим молодикам, що приходили щороку додому на час вакаційний, - власне, приходили, бо не мали ще коней та й звичаю такого не було, щоб школярі та могли верхи їздити. Мали самі по довгі чуби, що всякий козак при зброї міг їх насмикати. Вже як кінчали науку, послав Бульба їм з табуна свого пару молодих огирів.</i></p>
	<p><b>Переклад А. Хуторяна: (1948, за ред. 1984)</b> <i>Берестові лави кругом усієї кімнати; величезний стіл під образами на покуті; широка піч з запічками, приступками й виступами, викладена кольоровими строкатими кахлями, - все це було дуже знайоме нашим двом молодцям, що приходили кожного року додому на каникулярний час; приходили тому, що не було ще у них коней, і тому, що не було звичаю дозволяти школярам верхи. У них були тільки довгі чуби, за які міг наскубати їх усякий козак, що носив зброю. Вже як випускали їх Бульба послав їм з табуна свого пару молодих жеребців.</i></p>

Навіть такого малого уривку достатньо, щоб побачити, що в першому перекладі (Ніковського) використовуються елементи архаїчної чи діалектної української мови; що цей переклад є спрямованим на передачу особливостей оригіналу – «розмаїтої мішанини», за словами Андрія Белого, російської мови з чисельними українізма-

ми, внаслідок чого враження роздвоєності залишається, адже саме елементи екзотичного чи архаїчного і створюють аналогічний до ідіолекту Гоголя вражаючий ефект. Тобто, цей переклад є очужувальним, він орієнтується на передачу стилістичних особливостей мови Гоголя. І навпаки пізніший переклад Антона Хуторяна характеризується стандартизацією неповторимої гоголівської мови, втратою нею української складової, попри майстерність перекладача та його гарну українську [3]. Тобто при буквальному перекладі сучасною українською, який орієнтується на читача, втрачаються українізми. Вільно чи невільно, але у своєму перекладі А. Хуторян прагне якомога зблизити українську мову з російською й уникає питомо українських слів.

А тепер порівняємо переклади з англійської мови «Овода» Етель Ліліан Войніч.

«Гедзь» (1929, пер. М. Лисиченко)	«Овід» (1935, пер. М. Рябова)
Артур сидів у <b>книгозбірні</b> духовної семінарії в Пізі, проглядаючи купу <b>писаних зібрань</b> .	Артур сидів у <b>бібліотеці</b> духовної семінарії в Пізі і переглядав купу <b>рукописних проповідей</b> .
Вони вийшли в спокійний <b>густий монастирський</b> сад. Семінарія містилась у <b>будівлях</b> старого домініканського <b>монастиря</b> і двісті років тому <b>чотирьохкутний</b> його двір виглядав <b>чепурно</b> , а на рівних грядках росли <b>ретельно підрізані</b> кущі <b>лавенди</b> і розмарину. Одягнені в біле <b>вбрання ченці</b> , що <b>плекали</b> колись ці квіти, лежали тепер давно забуті всіма в землі. <b>Щілочне</b> зілля ще й досі <b>розливає свої пахощі</b> погожими літніми вечорами, та ніхто вже не збирає його на лікування. Щілини стелених <b>плитняком</b> стежок поросли дикою <b>петрушкою</b> й <b>орликами</b> , а <b>криниця посеред двору</b> ховалась у <b>буйних зарослях папороті й кур-зілля</b> . Троянди здичавіли й <b>перетинали рясними паростками</b> стежку. На грядках <b>полум'ям горів пишний червоний мак</b> .	Вони вийшли в тихий, <b>тінявий монастирський</b> сад. Семінарія містилась у <b>будинках</b> старого домініканського <b>монастиря</b> , і двісті років тому його <b>квадратний</b> двір мав <b>охайний</b> і поважний вигляд, а між рівенькими грядками росли <b>акуратно підстрижені</b> кущі розмарину і <b>лаванди</b> . Одягнені в біле <b>монахи</b> , що колись <b>доглядали</b> ці квіти, тепер лежали поховані й забуті, але <b>запашні трави</b> все ще <b>цвіли</b> в тихі літні вечори, хоч ніхто вже не збирав їх на ліки. <b>Дерен</b> пробився в щілинах між <b>плитами</b> , і <b>колодязь</b> <b>серед двору заріс папороттю</b> . Троянди здичавіли, і їх довгі, <b>попугані стебла</b> <b>повзли</b> через стежки; на грядках <b>червоноліли маки</b> .
- Йому, звичайно, <b>не до вподоби</b> буде, але <b>навдаку чи стане він перечити</b> . Адже мені вісімнадцять років і я <b>вправі</b> робити що схочу. <b>Окрім того</b> , ми лише <b>зведенята</b> й я не вважаю, що мушу коритися йому. Він завжди <b>лихий</b> був до матері.	- Він, звичайно, буде <b>проти</b> , але <b>як</b> він має <b>право втручатися</b> ? Мені вже вісімнадцять років, і я <b>можу</b> робити, що хочу. <b>Зрештою</b> , він мені лише <b>зведений брат</b> . Не знаю, чому я повинен йому коритися. Він завжди <b>погано ставився</b> до моєї матері.

Ці приклади також засвідчують відмінності в орієнтації перекладачів. Марія Лисиченко в «Гедзі» віддає перевагу питомим українським словам (*книгозбірня, цілюще зілля, зведенята, лихий був до матері*), у той час як Марія Рябова в «Оводі» обирає лише слова з літературної мови, бажано близькі до російської мови (*бібліотека, трави, він мені лише зведений брат, погано ставився до моєї матері*).

Зміни в нових перекладах та редакціях демонструють зміну в методі перекладу. Офіційна радянська доктрина з кінця 1930-х років принципово засуджувала перекладацький «буквалізм» і нав'язувала «вільний» (творчий) переклад, який, ймовірно, виправдовував цензуру і полегшував «поліпшення» оригінальних текстів, проте це стосувалося в цілому тільки перекладів російською; при перекладі ж із російської на національні мови СРСР (зокрема, українську) буквалізм заохочувався.

### *Література*

1. Кальниченко О. А. Повторні переклади в Україні у 1920-і – 1950-і роки / Олександр Кальниченко, Зінаїда Зарубіна // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка – Випуск 154. – Серія: Філологічні науки. – Кропивницький: видавець Лисенко В.Ф., 2017. – С. 336–343.
2. Кальниченко О.А. До російсько-українського діалогу: художній переклад (1917–1956) / Олександр Кальниченко, Наталія Кальниченко // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: Тези доповідей XVI наук. конф. з міжнар. участю, 3.02.2017р. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. – С. 44–45.
3. Кальниченко О. А. «Тарас Бульба» в українських шатах: переклад та формування національної свідомості / О. А. Кальниченко, Н. М. Кальниченко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2012. – №1002. – С. 137–146.
4. Коломієць Л. В. Український художній переклад та перекладачі 1920-30-х років / Л. В. Коломієць. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – 559 с.
5. Коптилов В. В. Пятьдесят лет украинского перевода (Краткий исторический очерк) / В. В. Коптилов., Г. П. Кочур // Григорій Кочур. Література та переклад. Т. 1 – К. : Смолоскип. 2008. – С. 127–141.
6. Левин Ю. Д. Проблема переводной множественности / Ю. Д. Левин // Литература

ратура и перевод: проблемы теории. — М., 1992. — С. 213–223. 7. Ребрій О. В. Пригоди Аліси в Україні, або про множинність сучасних перекладів/ О. В. Ребрій // *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. — 2009. — № 3. — С. 190–205. 8. Koskinen, K. *Retranslation / Kaisa Koskinen & Outi Paloposki // Handbook of Translation Studies, Volume 1 / Yve Gambier & Luc van Doorslaer (eds.)*. — Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2010. — P. 294–298.

УДК 811.111'25-051:378

## СИСТЕМИ АВТОМАТИЗАЦІЇ ПЕРЕКЛАДУ ВІЛЬНОГО ТИПУ В СТРУКТУРІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧА

Киричек К. О., Ольховська А. С. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*В статті надано визначення поняття «системи автоматизації перекладу вільного типу» та встановлено їх місце у структурі фахової підготовки майбутніх перекладачів, описано ключові класифікації систем автоматизації перекладу вільного типу, вивчено досвід навчання систем автоматизації перекладу вільного типу у зарубіжній практиці, обґрунтовано теоретичні основи запровадження курсу з систем автоматизації перекладу вільного типу для майбутніх перекладачів на перекладацьких відділеннях вітчизняних вищих навчальних закладів.*

**Ключові слова:** системи автоматизації перекладу вільного типу, письмовий переклад, підготовка перекладачів, майбутні перекладачі.

**Киричек К. А., Ольховская А. С. Системы автоматизации перевода свободного типа в структуре профессиональной подготовки переводчика.** В статье приведено определение понятия «системы автоматизации перевода свободного типа» и уставлено их место в структуре профессиональной подготовки будущих переводчиков, описаны ключевые классификации систем автоматизации перевода свободного типа, изучен опыт обучения системам автоматизации перевода свободного типа в зарубежной практике, обоснованы теоретические основы внедрения курса по системам автоматизации перевода свободного типа для будущих переводчиков на переводческих отделениях отечественных высших учебных заведений.

**Ключевые слова:** *системы автоматизации перевода свободного типа, письменный перевод, подготовка переводчиков, будущие переводчики.*

**Kyrychek K. O., Olkhovska A. S. Free Computer-aided Translation Tools in the Translator Training Structure.** *The article defines the concept of free computer-aided translation tools (CAT-tools) and their place in the future translator training structure, describes the key classifications of the free CAT-tools, studies foreign experience of teaching free CAT-tools to future translators, provides theoretical basis of introducing a course on free CAT-tools for future translators at the translation departments of the Ukrainian higher educational establishments.*

**Key words:** *free CAT-tools, translation, translator training, future translators.*

**Актуальність** дослідження зумовлена надзвичайно швидкими темпами розвитку перекладацьких технологій, володіння якими (особливо CAT-інструментами) є однією з найважливіших умов для забезпечення конкурентоспроможності майбутнього перекладача. Відповідно, сучасні перекладацькі технології мають бути обов'язковим компонентом професійної підготовки, яка, у свою чергу, має здійснюватися на основі науково обгрунтованої методики навчання, розробка основ якої і здійснюється в межах пропонованої роботи.

**Об'єктом** дослідження виступають системи автоматизації перекладу вільного типу в структурі професійної діяльності перекладача.

**Предметом** нашого дослідження є визначення теоретичних засад запровадження систем автоматизації перекладу вільного типу до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів.

**Мета** дослідження полягає у комплексному аналізі й обгрунтуванні теоретичних засад запровадження систем автоматизації перекладу вільного типу до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів.

Реалізація сформульованої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- надання визначення поняття «системи автоматизації перекладу вільного типу» та встановлення їх місця та ролі у структурі фахової підготовки майбутніх перекладачів;
- надання опису класифікацій систем автоматизації перекладу вільного типу;
- обгрунтування теоретичних основ запровадження курсу з систем автоматизації перекладу вільного типу для майбутніх перекладачів.

Автоматизований переклад (*computer-aided translation*) є широким поняттям, яке у загальному плані визначається як спосіб перекладу із використанням комп'ютерних програм, які полегшують процес перекладу, не позбавляючи перекладача ключової ролі в ньому [4]. Відповідно, CAT-інструменти це – будь-які програмні продукти, які використовуються перекладачами у процесі перекладу з метою підвищення його ефективності [2, с. 6], від таких програмних додатків загального призначення як текстові редактори до спеціалізованих перекладацьких програм, побудованих на основі технології пам'яті перекладів (*translation memory* – ТМ). У нашому дослідженні термін «CAT-інструменти» вживатиметься по відношенню до систем автоматизації перекладу, побудованих на основі згаданої технології. Саме ці програми є однією з найважливіших вимог роботодавців, що не дивно, адже вони надають перекладачеві цілу низку переваг, а саме: гарантія того, що документ перекладено повністю; забезпечення одноманітності термінології; можливість роботи з документами низки форматів; підвищення продуктивності при роботі над проектом; зниження часових та трудовитрат; відсутність необхідності повторного форматування перекладеного тексту; можливість зберігання бази даних перекладів для повторного використання при роботі над іншими проектами; наявність функції суміщення технології ТМ та машинного перекладу; можливість вибору програмної оболонки відповідно до своїх потреб [1].

Усі CAT-інструменти можна класифікувати на пропрієтарні (платні) та вільні (безкоштовні). До першої категорії належать такі десктопні програми, як SDL Trados, MemoQ, Wordfast та хмарна Memsource, а до другої категорії – десктопні OmegaT, Virtaal, Amaphraseus та хмарна SmartCAT. Пропрієтарні САТи зазвичай коштують доволі недешево, а тому не кожен навчальний заклад зможе закупити таке програмне забезпечення. Виходом з цієї ситуації може бути участь викладачів у різноманітних академічних проектах, в межах яких можна отримати безкоштовні версії для запровадження серед студентів перекладацьких відділень, а також використання на заняттях хмарних та десктопних CAT-програм вільного типу. Хмарні технології швидко розвиваються, є надзвичайно перспективними та пропонують перекладачам низку переваг: відсутність необхідності завантажувати програму на свій комп'ютер (дозволяє економити місце) та постійно її оновлювати; виконання перекладу з будь-якого пристрою (комп'ютер, планшет тощо); легке співробітництво при роботі групи перекладачів над одним проектом; велика кількість додаткових опцій, відсутніх у традиційних десктопних програмах; низька вартість [3].

До однієї з найперспективніших хмарних CAT-програм вільного типу належить SmartCAT, яка пропонує перекладачеві потужний функціонал: всі інструменти для професійного перекладу на одній зручній платформі; підтримка більше 30 різних форматів файлів, включаючи pdf; можливість здійснення перекладу на 70 мов; зручне управління проектами та робота з фрілансерами; ефективна командна робота над проектом; здійснення локалізації; широкі інтеграційні можливості та варіанти установки [5]. Легкість та зручність користування програмою уможливають відводити мінімум часу на засвоєння власне її функціоналу, що дає змогу сконцентрувати увагу на розвиткові перекладацьких навичок та вмій.

Провідні зарубіжні вищі навчальні заклади з підготовки перекладачів (Лондонський університет SOAS (University of London the School of Oriental and African Studies), Лондонський університет Метрополітен (London Metropolitan University), Університетський коледж Лондона (University College London), Університет Бата (University of Bath), Університет Лідса (University of Leeds) мають значний досвід із викладання майбутнім перекладачам курсів з перекладацьких технологій. У процесі вивчення їх досвіду, ми звернули увагу на те, що будь-який відомий та престижний заклад обов'язково має принаймні один курс, спрямований на забезпечення формування навичок й умінь використання сучасних перекладацьких технологій, зокрема таких важливих та актуальних як системи автоматизації перекладу на вивчення яких може відводитися до 15 кредитів на магістерському рівні підготовки.

Тим не менш, переважна більшість зарубіжних вищих навчальних закладів використовують під час навчання комерційні системи автоматизації перекладу, оскільки мають ширші можливості фінансування та здатні забезпечити студентів пробними версіями згаданих програм на увесь час навчання у закладі.

Оскільки аналіз, проведений в межах нашого дослідження вказує на те, що системи автоматизації перекладу вільного типу практично нічим не поступаються своїм комерційним аналогам, проте є абсолютно безкоштовними, вбачаємо за доцільне їх використання у процесі навчання студентів на перекладацьких відділеннях вітчизняних вищих навчальних закладів, що можна реалізувати засобами розробки спеціалізованого курсу.

Підготовка проекту курсу передбачає вирішення цілого ряду важливих запитань, а саме: встановлення етапу навчання (бакалаврат або магістратура), семестру навчання та кількості навчальних годин (аудиторної та самостійної роботи), а також окреслення кола про-

грам та визначення їх опцій, які вивчатимуться майбутніми перекладачами. Тож послідовно розгляньмо кожне із перелічених питань.

Що стосується практики закордонних вищих навчальних закладів, проаналізованої в межах нашого дослідження, то курс з перекладацьких технологій є обов'язковим елементом магістерської програми підготовки перекладачів. Проте, як засвідчують дані, отримані у попередніх підрозділах, системи автоматизації перекладу є надзвичайно важливим складником професійної діяльності перекладача, а відтак будь-який фахівець, який отримує кваліфікацію «перекладач» має здійснювати письмовий переклад їх засобами.

Зважаючи на те, що по завершенні бакалаврату, студенти отримують кваліфікацію «перекладач» логічно припустити, що курс, який має на меті засвоєння ключових опцій CAT-інструментів вільного типу, має входити до програми фахової підготовки. Запроваджувати його потрібно на тому етапі, коли студенти вже мають добре сформовані навички й уміння письмового перекладу текстів, тобто вірогідніше усього у сьомому або восьмому семестрах.

Наступним важливим кроком на шляху до побудови курсу з системою автоматизації перекладу вільного типу є визначення власне кола систем, які вивчатимуться майбутніми перекладачами.

Безперечним є те, що одними з найбільш придатних систем для досягнення мети нашого дослідження є хмарні системи автоматизації перекладу. Як показав аналіз CAT-інструментів, проведений нами, вони дуже часто є повністю безкоштовними з необмеженими можливостями використання. Комерційні системи автоматизації перекладу дуже часто мають безкоштовні пробні аккаунти, які зазвичай не лімітуються у часі, проте можуть мати певні обмеження щодо обсягів файлів, які завантажуються до системи. Саме тому для забезпечення цілей нашого курсу доцільно обрати декілька таких систем.

Найперспективнішими на нашу думку, є SmartCAT та Wordfast Anywhere. Значною перевагою цих програм є те, що вони є повністю безкоштовними, а обсяги файлів, які можуть перекладатися в межах кожного аккаунту не обмежуються, так само, як і кількість файлів для перекладу.

Проте, не можна нехтувати тим, що у процесі професійної діяльності перекладачі користуються не лише хмарними технологіями. Тим більше, що безперервний доступ до мережі Інтернет може інколи бути неабиякою проблемою, а за його відсутності встановлений на ноутбучі десктопний CAT-інструмент вільного типу може стати вирішенням багатьох проблем та забезпечити безперервність процесу навчання.

Спектр десктопних систем автоматизації перекладу вільного типу не такий вже і великий. Безперечно, найвідомішим інструментом в цій категорії є система OmegaT, на якій ми і зупинили свій вибір. Функціонал програми практично не поступається комерційним системам, програма користується попитом серед професійних перекладачів, що також свідчить на її користь. Перевагою OmegaT є робота з доволі великою кількістю мов. Програма зарекомендувала себе як проста у використанні, надійна та спрямована на користувача.

До ключових опцій, які мають засвоїти студенти при роботі з будь-якою із обраних систем автоматизації перекладу належать: пам'ять перекладів, модуль управління термінологією та модуль машинного перекладу.

Як показав проведений нами аналіз підготовки майбутніх перекладачів у закордонних ВНЗ, на вивчення курсу з технологій відводиться до 15 кредитів, а сам курс вивчається протягом двох семестрів. Однак, зарубіжні курси з перекладацьких технологій є ширшими за тематикою та включають не лише обмежене коло САТ-інструментів, а й інші технології. Оскільки ми вбачаємо наш курс як один з курсів технологічного спрямування та припускаємо, що його доповнять інші курси з перекладацьких технологій, на наш погляд доцільно його запроваджувати протягом одного семестру із періодичністю раз на тиждень (аудиторні заняття), тобто по 2 академічні години. Зважаючи на те, що середня тривалість семестру у вітчизняних вищих навчальних закладах становить 16 тижнів, то усього матимемо 32 академічних години.

Самостійній роботі студентів на разі відводиться першорядна роль у процесі фахової підготовки, а тому часу на самостійне опрацювання матеріалу відводиться значно більше, ніж на аудиторну роботу студентів. Зокрема, на наш погляд, доцільно надати приблизно втричі більшу кількість годин на самостійну роботу студентів, а саме 88 годин. У такому випадку, загальна тривалість курсу складе 120 годин, тобто 4 кредити, що є достатньою кількістю для вивчення курсу з систем автоматизації перекладу вільного типу.

Перевірка сформованих навичок й умінь студентів може здійснюватися засобами контрольних перекладів, по виконанні яких оцінці підлягає результат – тобто текст перекладу. Перевірка здобутих теоретичних знань може проводитися засобами тесту множинного вибору.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у практичній роботі згаданого курсу та його експериментальній перевірці, а також у вивченні потенціалу інших програм автоматизації перекладу з метою розробки відповідних курсів для майбутніх перекладачів.

**Література**

1. Соловьева А. В. *Профессиональный перевод с помощью компьютера* / А. В. Соловьева. – СПб. : Питер, 2008. – 160 с.
2. Bowker L. *Computer-aided Translation Technology: A Practical Introduction* / L. Bowker. – Ottawa : University of Ottawa Press, 2002. – 185 p.
3. Muegge U. *Cloud-based translation memory tools are changing the way translators work and train [Electronic resource]* / U. Muegge // *The Big Wave of Language Technology*. – Vol. 1. Iss. 3. – 2012. – Access : [http://works.bepress.com/uwe\\_muegge/76](http://works.bepress.com/uwe_muegge/76).
4. O'Hagan M. *Computer-aided translation* / O'Hagan // *Routledge Encyclopedia of translation studies*. – London and New York : Routledge, 2009. – P. 48.
5. *SmartCAT [Electronic resource]*. – Access : <https://ru.smartcat.ai/corp-features/>.

УДК 811.111 '255:821.111 (73)-312.9Bradbury.09

## ПРОБЛЕМИ ПЕРЕДАЧІ КВАЗІРЕАЛІЙ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВО-ФАНТАСТИЧНИХ ТВОРІВ

Козій Б. О., Івахненко А. О. (канд. філол. наук).

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Стаття присвячена проблемам передачі квазіреалій і квазітермінів у науково-фантастичних творах, перекладених українською мовою. Проаналізовані переклади творів Рея Бредбері «Fahrenheit 451», «August 2026: There Will Come Soft Rains», «February 1999: Iliad», «August 1999: The Earth Men». Виявлені способи утворення квазіреалій та способи їх перекладу.*

**Ключові слова:** *передача квазіреалій, передача квазітермінів, переклад наукової фантастики, Р. Бредбері, художній переклад.*

**Козій Б. О., Івахненко А. А. Проблемы передачи квазиреалий и квазитерминов в научно-фантастических произведениях. Статья посвящена проблемам передачи квазирелий и квазитерминов в научно-фантастических произведениях, переведенных на украинский язык. Проанализированы переводы произведений Рея Бредберри «Fahrenheit 451», «August 2026: There Will Come Soft Rains», «February 1999: Iliad»,**

«August 1999: The Earth Men». Виявленні способи образования квазіреалій і способи їх переведення.

**Ключевые слова:** *переклад наукової фантастики, передача квазіреалій, передача квазітермінів, Р. Бредбері, художественний переклад.*

**Koziy B. O., Ivakhnenko A. O. Issues of rendering quasi-culture bound words and quasi-terms in science fiction translation.** *The article is dedicated to the problems of rendering quasi-culture bound words and quasi-terms in science fiction works into Ukrainian. The works by Ray Bradbury “Fahrenheit 451”, “August 2026: There Will Come Soft Rains”, “February 1999: Iliad”, “August 1999: The Earth Men” and their translations into Ukrainian have been analysed. The methods of formation of quasi-culture bound words and methods of their translation are revealed.*

**Key words:** *fiction translation, R. Bradbury, rendering quasi-culture bound words, rendering quasi-terms, science fiction translation.*

**Об’єктом** дослідження обрано проблему передачі оказіональних інновацій у текстах, що належать до жанру наукової фантастики.

**Предмет** дослідження – передача квазітермінів і квазіреалій.

**Мета** дослідження полягає у виявленні основних перекладацьких прийомів при відтворенні квазітермінів і квазіреалій.

**Актуальність** нашого дослідження зумовлена тим, що до цього часу вивченню специфіки та аналізу якості перекладу науково-фантастичних текстів приділялося недостатньо уваги.

**Новизна** даної роботи, на наш погляд, полягає в тому, що це одна з перших спроб систематичного вивчення проблем передачі квазітермінів і квазіреалій при перекладі науково-фантастичного тексту.

**Метод** дослідження – перекладацький аналіз.

**Матеріалом** дослідження послуговував роман Р. Бредбері *Fahrenheit 451* і його переклад українською мовою, виконаний Є. Крижевичем, а також оповідання зі збірки *The Martian Chronicles: August 1999. The Earth Men, February 1999. Ylla, August 4, 2026. There Will Come Soft Rains* та їх переклад українською мовою, виконаний О. Терехом.

Перед письменниками-фантастами досить часто постає проблема дати ім’я предмета, явища чи поняття, яких ще немає в дійсності, але існування яких передбачається, прогнозується. Ця проблема вирішується за допомогою квазіреалій. Досліджуваний автор використовує такі нові слова лише для створення певної атмосфери, обов’язкового фону для розгортання змісту, тому новоутворення і терміни зустрічаються в тексті досить рідко. Тому, на наш погляд, завдання перекладача в якійсь мірі спрощується. Подивимося,

як із таким завданням упорався Є. Крижевич у перекладі роману *Fahrenheit 451* українською мовою.

Такі квазіреалії, як, напр., *electronic bees*, та квазітерміни, також утворені за допомогою складання слів, напр., *procaine needle*, було відтворено в цільовому тексті за допомогою кальки: *електронні бджоли* та *прокаїнова голка*, відповідно. Для квазіреалії *ear-thimble* перекладач запропонував варіант *радіо-втулка*, використавши прийом напівкальки з заміною першого слова: такий прийом цілком доречний, позаяк тут передається призначення описуваного пристрою, а те, як він використовується, зрозуміло з контексту, в якому це слово зустрічається в творі: “There was only the singing of the *thimble-wasps* in her tamped-shut ears, and her eyes all glass, and breath going in and out, softly, faintly, in and out her nostrils, and her not caring whether it came or went, went or came” [3, p. 13]. «Тільки спів *бджіл-втулок*, щільно заткнутих у вуха; тільки скляний погляд і слабке, майже нечутне дихання, від якого ледь тремтіли її ніздрі, й повна її байдужість до того, дихатиме вона взагалі чи ні» [2, с. 15]. «She had both ears plugged with *electronic bees* that were humming the hour away. ... She was an expert at lip reading from ten years of apprenticeship at Seashell ear thimbles» [3, p. 18]. «В її вухах щільно сиділи *електронні бджоли* й без угаву дзижчали. ... За десять років користування радіо-втулками «черепашка» Мілдред навчилася читати по губах» [2, с. 21].

Переклад словосполучення МО, що складається з прикметника та іменника, створити нескладно, так як це найбільш поширений вид словосполучень в українській мові. Переклад не викликає труднощів ще і завдяки наявності у даних слів еквівалентів в МП, так як практично всі подібні словосполучення утворені за допомогою складання нейтрального слова й існуючого терміна або двох існуючих термінів, а отже, їх еквіваленти можна знайти у двомовних словниках.

Однак далеко не завжди переклад новоутворень в творах Р. Бредбері виявляється таким простим. Розглянемо наступні приклади: “They run us so ragged by the end of the day we can’t do anything but go to bed head or for a Fun Park to bully people around, break windowpanes in the *Window Smasher place* and great cars in the *Car Wrecker place* with the big steel ball” [3, p. 30]. «Під кінець занять ми так виснажуємося, що тільки й залишається – лягати спати чи йти в парки розваг зачіпати перехожих, бити вікна в павільйоні для биття скла чи великою сталевую кулею трошити автомобілі в павільйоні автомобільних аварій» [2, с. 35]. Назви *Window Smasher place* і *Car Wrecker place* перетворилися в описові словосполучення *павільйон для биття скла* та *павільйон автомобільних аварій*. В англійській мові, якщо перед

іменником ставляться інші іменники, то вони стають характеристиками даного іменника, а в українській мові такої можливості немає. Відповідно, якщо еквіваленти цих іменників в МП не можуть з якихось причин бути перетвореними у прикметники, то доводиться при перекладі утворювати словосполучення типу «павільйон для биття скла», що, звісно, не зовсім підходить для назви якого-небудь місця. Однак втрати при перекладі взагалі, і художньому перекладі, зокрема, неминучі, а семантичне наповнення назв павільйонів було збережено, так саме, як і стиль, тому можна вважати такий український варіант припустимим.

В оповіданні «Серпень 1999. Земляни» («August 1999: The Earth Men») учасники другої експедиції на Марс опиняються в марсіанському містечку, в якому, всупереч їх очікуванням, їх приймають досить холодно. Після багатьох розчарувань вони, нарешті, потрапляють туди, де їм всі раді і де їх носять на руках, проте незабаром герої усвідомлюють, що опинилися в марсіанській психіатричній лікарні. Як виявилось, з самого початку капітана ракети прийняли за звичайного марсіанина-божевільного, який за допомогою телепатичних здібностей, притаманних марсіанам, нав'язав оточуючим свої галюцинації (ракета і земляни). Психолог визначив цю хворобу як *psychological imbalance* – цей термін був перекладений О. Терехом як *психологічна неурівноваженість*. На думку психолога, відхилення в психіці викликали *biological metamorphosis* – цей квазітермін було передано калькою як *біологічна метаморфоза*: “Biological metamorphosis through psychological imbalance!” [4, p. 24]. «Психологічна неурівноваженість спричинилася до біологічних метаморфоз!» [1, с. 52]. Інші квазітерміни, що зустрічаються в репліках психолога: *auditory fantasy*, *olfactory hallucination*, *sensual telepathy*, *labial fantasy*, – були вигадані автором для позначення симптомів, що визначають характер прояву хвороби, а наявність тих чи інших симптомів говорить про тяжкість хвороби. “I hear it. *Auditory fantasy*.” He drew a breath. “I smell it. *Olfactory hallucination*, induced by *sensual telepathy*.” He kissed the ship. “I taste it. *Labial fantasy*!” [4, p.24] «Я чую її. Це *слухова ілюзія*. – Він потягнув носом повітря. – Я відчуваю запах. Це *нюхова галюцинація*, що передається за допомогою *чуттєвої телепатії*. – Він торкнувся ракети губами. – Я відчуваю її смак. Це *смакова ілюзія*» [1, с.51]. Ці квазітерміни також було передано за допомогою кальки. Також для опису характеру хвороби використовується існуючий медичний термін *hypnotic suggestion*, який перекладений калькою: гіпнотична сугестія. “This is the most incredible example of *sensual hallucination* and *hypnotic suggestion* I’ve ever encountered” [4, p. 24]. – «Досі мені не доводилося бачити тако-

го довершеного зразка чуттєвої галюцинації та *гіпнотичної сугестії*» [1, с. 51]. Терміни та квазітерміни зустрічаються в оповіданні тільки в мові психолога.

В тексті «Лютий 1999. Ілла» зустрічаються семантичні оказіоналізми. Наприклад, *chair* – *крісло*, *scarf* – *шарф*. “She lay back in a *chair* that moved to take her shape even as she moved” [4, р. 3]. – «Вона лягла в крісло, яке відразу набрало зручної для її тіла форми, і заплющила очі» [1, с. 6]. Дане явище має мало спільного зі звичайним кріслом, так як складається з туману. “Here’s your *scarf*. – He handed her a *phia*l” [4, р. 5]. «Бери свій шарф, – рішуче мовив він, подаючи їй фіял» [1, с. 12]. Як видно з контексту це не шарф в чистому вигляді, а флакон, в якому зберігається рідина, яка перетворюється на шарф. Семантичні оказіоналізми оригіналу в перекладі були передані аналогічними семантичними оказіоналізмами.

Розглянемо приклад з оповідання «Серпень 2026. Дощі випадають»: “*The weather box* on the front door sang quietly: “Rain, rain, go away; rubbers, raincoats for today ...” [4, р. 141]. – «І *барометр* біля вхідних дверей тихенько заспівав: «Іде дощ, іде дощ; надівай калоші й плащ...» [1, с. 273]. Квазіреалія *the weather box* – своєрідний «пристрій, що вміє розмовляти», – коробка на вхідних дверях, яка сама визначає погоду. У цьому випадку перекладач вдається до приблизного перекладу, передавши квазіреалію *the weather box* як *барометр*. Це можна пояснити тим, що барометр є одним із основних приладів для прогнозування погоди, але у цільовому тексті втрачається фантастичність, оскільки словосполучення *the weather box* позначає пристрій, що проводить комплексний аналіз погоди, не лише спираючись на дані про атмосферний тиск. Для збереження фантастичності можливо було використати калькування, наприклад *погодна скринька* або *метеокоробка*.

Отже, проаналізувавши передачу низки квазіреалій і квазітермінів, ми дійшли висновку, що найчастіший прийом, який використовується у цьому процесі, це калькування. **Перспективно** дослідження може стати аналіз перекладів квазітермінів і квазіреалій в усіх творах Рея Бредбері методом суцільної виборки.

### Література

1. Бредбері Р. Марсіанські хроніки / Р. Бредбері [пер. з англ. О. Тереха]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2016. – 304 с. – (Серія «Горизонти фантастики»).
2. Бредбері Р. 451° за Фаренгейтом / Р. Бредбері [пер. з англ. Є. Крижевича]. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015. – 208 с. – (Серія «Горизонти фантастики»).

мику»). 3. Bradbury R. *Fahrenheit 451* / R. Bradbury. – New York : Ballantine Books, 2005. – 192 p. 4. Bradbury R. *The Martian Chronicles* / R. Bradbury. – New York : Ballantine Books, 2005. – 305 p.

УДК 811.111'25:004.031.42

## ЛОКАЛІЗАЦІЯ ВІДЕОІГОР

Костенко Є. С., Вороніна К. В. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*Дослідження присвячено локалізації комп'ютерних ігор і основним труднощам, з якими стикається перекладач в роботі з ігровими текстами.*

**Ключові слова:** локалізація, відеогра, аудіовізуальний переклад.

**Костенко Е. С., Воронина К. В. Локализация видеоигр.** *Исследование посвящено локализации компьютерных игр и основным сложностям, с которыми сталкивается переводчик в работе с игровыми текстами.*

**Ключевые слова:** локализация, видеоигра, аудиовизуальный перевод.

**Kostenko Ye. S., Voronina K. V. Localisation of video games.** *The article is dedicated to the localisation of computer games and the main difficulties encountered by the translators that work with game texts.*

**Key words:** localisation, video game, audiovisual translation.

Відеоігри, також відомі як мультимедійні інтерактивні розважальні програми, протягом останніх двох десятиліть набувають все більшої популярності, вони стають улюбленим дозвіллям для людей будь-якого віку та статі. За даними провідної світової компанії, яка проводить маркетингові дослідження ринку відеоігор «Newzoo», в Україні у 2018 році є близько 14 мільйонів геймерів.

Незважаючи на цей вражаючий факт, локалізація відеоігор, яка є важливим фактором, що сприяє досягненню глобального успіху відеоігор, не є достатньо досліджена. Нові знання та практичний досвід необхідні для створення мультимедійних інтерактивних розважальних програм, оскільки вони є найбільш теоретично та технічно складними для перекладу.

Отже, попит на ігри дуже високий. Останнім часом ігрова індустрія стала невід'ємною частиною нашого життя, і, разом з зростанням частки ринку інтерактивних розваг в нашій країні, зростає і потреба перекладу та локалізація цих ігор.

Таким чином, **актуальність** цього дослідження обумовлюється необхідністю комплексного аналізу специфіки локалізації відеоігор задля подолання труднощів їх перекладу.

**Об'єктом** дослідження є локалізація відеоігор.

**Предметом** дослідження є способи подолання труднощів, які виникають під час локалізації відеоігор.

**Метою** дослідження є визначення особливостей локалізації відеоігор українською мовою. **Матеріалом** дослідження слугувала відеоігра «Half Life 2» в оригіналі та перекладах українською (відповідно, компанія «Valve Corporation») та російською (компанія «Бука») мовами.

Аудіовізуальний переклад – це перекладацька діяльність, що характеризується взаємодією тексту зі звуком та зображенням. Два найпопулярніші типи перекладу, які відносяться до аудіовізуального перекладу, є дублювання та субтитрування. Відеоігра – особливий вид мультимедійної продукції, переклад якої має свої відмінності. Переклад відеоігри корелює з поняттям локалізації – комплексної підготовки комп'ютерного продукту для запуску на ринок іншої (інших) країн (країн), яка передбачає врахування його лінгвістичної та екстралінгвістичної складових. Переклад комп'ютерних ігор – це комплексний процес, в якому перекладач допомагає не тільки адаптувати текст для країни, мовою якої вона виходить, але і виступає як співавтор розробників відеоігри.

Локалізація комп'ютерних ігор складається з уже вивчених в сучасному перекладознавстві феноменів: локалізації програмного забезпечення та аудіовізуального перекладу. Це означає, що перекладач, що працює з комп'ютерною грою, стикається з усіма типами текстів, виділених К. Райс [1, с. 73]:

1. Текстами інформативного типу, орієнтованими на зміст (інструкція по установці гри, технічні специфікації);
2. Текстами експресивного типу, орієнтованими на форму (діалоги і сценарій тексту гри);
3. Текстами оперативного типу, орієнтованими на звернення (тексти супровідної документації гри – пакування, рекламні повідомлення на сайті підтримки гри);
4. Аудіо- та мультимедіальними текстами, що вимагають аудіовізуального перекладу (створення субтитрів і озвучування діалогів).

Для дослідження текстів перекладених комп'ютерних ігор найбільш прийнятні теоретичні рамки для аналізу представляє запропонований Е. Честерманом [2, с. 50] набір з тридцяти синтаксичних, семантичних і прагматичних перекладацьких стратегій. У дослідженні приклади застосування даних стратегій будуть представлені у вигляді таблиць. У першому стовпці таблиць представлений оригінальний рядок тексту з англomовної гри «Half Life 2», у другому стовпці – переклад цього ж рядка в українській локалізації гри компанією «Valve Corporation», в третьому – переклад цього ж рядка в локалізації гри російською мовою компанією «Бука».

У фокус робочого аналізу інформативного типу текстів потрапили всі тексти повідомлень для користувача інтерфейса гри: ігрові повідомлення і підказки, що з'являються на екрані під час гри, а також численні пункти меню і налаштувань одиночної і багатокористувацької гри.

Семантичний аналіз технічних текстів гри вказує на те, що в обох локалізаціях успішно використані стратегії гіпонімічного перекладу, зміни рівня абстракції тексту, а також парафраза. Відсутні стратегії використання тропів і група інших семантичних стратегій. Синонімічний переклад рідко зустрічається в обох локалізаціях, він є небажаною стратегією для перекладу текстових рядків програмного забезпечення:

Duck	Присідання	Пригнуться
Press <b>DUCK</b> for Spectator Menu	Натисніть <b>ПРИСІСТИ</b> , аби викликати меню глядача	Нажміть кнопку <b>ПРИГНУТЬСЯ</b> для входу в меню спостереження

Аналіз прагматичних стратегій вказує на те, що в силу специфіки даного технічного тексту і відсутності в ньому культурних конотацій, при створенні локалізацій не використовувалися стратегії культурної фільтрації, зміни присутності автора, редагування та інших прагматичних стратегій перекладу. В обох локалізаціях підлягав зміні інтерперсональний рівень текстів, що відповідає вимогам написання технічних текстів:

<i>You must</i> enter a password	<i>Ви маєте</i> ввести пароль	<i>Необходимо</i> ввести пароль
----------------------------------	-------------------------------	---------------------------------

При локалізації текстів гри «Half Life 2» були використані всі синтаксичні стратегії перекладу. У більшості випадків виявлено повний збіг таких синтаксичних стратегій, як калькування (для перекладу назв), транспозиція, зміна структури простих і складних речень, зміна когезії та риторичних схем. Основні відмінності між локаліза-

ціями спостерігаються на рівні використання стратегій дослівного перекладу, зміщення мовних одиниць і мовних рівнів:

Headcrab <i>Alert</i>	Хедкраб: <i>Тривога</i>	<i>Появился</i> хедкраб
First model was about <i>yay-high</i>	Перша модель була <i>до-сить маленька</i>	Первая модель была <i>во-от такусенькая</i> .

Семантичний аналіз експресивних текстів гри свідчить про однакове використання обома групами локалізаторів стратегій синонімії, антонімії, конверсії, зміни емпатичних конструкцій (редукція), перефразування, додавання і редукції тропів. Локалізація від «Буки» намагається зробити конкретизацію смислів і використовувати гіпероніми:

You going to let Gordon throw <i>the switch</i> ?	Гордон відключить <i>сис-тему</i> ?	Гордон дернет <i>рубиль-ник</i> ?
---	-------------------------------------	-----------------------------------

Аналіз прагматичних стратегій дозволив виявити відсутність зміни ілюкції, присутність автора і редагування оригіналу внаслідок особливості тексту гри (діалогова форма тексту, медійний формат комп'ютерної гри). В обох локалізаціях спостерігається застосування стратегії культурної фільтрації (переважання форенізації над доместикацією):

Combine soldiers	солдати Комбінації	Комбайны
------------------	--------------------	----------

**Висновок.** Одним з основних завдань перекладачів при лінгвістичній локалізації будь-якого програмного забезпечення є надання гнучкості та мовної нейтральності призначеного для користувача інтерфейсу. Крім того, чимало технічних складнощів для перекладачів викликає часта розбіжність довжини текстів між мовою оригіналу та перекладу. Перекладач зобов'язаний керуватися принципами економичності і компактності, в іншому випадку значне подовження рядка тексту буде нечитаемим для користувача. Це значною мірою впливає на вибір перекладачами стратегії перекладу програмного забезпечення. Попередній аналіз показав, що переклад від локалізаторів з компанії «Бука» є більш лаконічним, емним і логічно обгрунтованим, ніж переклад від «Valve Corporation».

**Перспективно** подальших досліджень може бути вивчення особливостей локалізацій відеоігор.

### *Література*

1. Райс К. *Классификация текстов и методы перевода. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике* / К. Райс. — М. : Международные отношения, 1978.

– 228 с. 2. *Chesterman A. Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory / A. Chesterman. – Amsterdam : John Benjamins Publishing, 1997. – 363 p.*

УДК 811.111'255.4

**ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНОМОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ  
ВЛАСНИХ НАЗВ У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ЖАНРУ ФЕНТЕЗИ  
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЖ. Р. Р. ТОЛКІНА  
«ВОЛОДАР ПЕРСНІВ»)**

Красножон Г. С., Вороніна К. В. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*У статті розглянуто перекладацькі труднощі, які виникають при перекладі власних назв у творах жанру фентезі. На прикладі перекладів роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар Перснів» українською проаналізовано, наскільки перекладачі зберегли індивідуальний стиль автора та за рахунок яких засобів цільової мови це вдалося.*

**Ключові слова:** фентезі, «Володар Перснів», власні назви, перекладацька стратегія.

**Красножон А. С., Вороніна К. В. Особенности украиноязычного перевода имен собственных в художественных произведениях жанра фэнтези (на материале романа Дж. Р. Р. Толкина «Властелин колец»).** *В статье рассмотрены переводческие трудности, возникающие при переводе имен собственных в произведениях жанра фэнтези. На примере переводов романа Дж. Р. Р. Толкина «Властелин Колец» на украинский язык проанализировано, насколько переводчики сохранили индивидуальный стиль автора и за счет каких средств целевого языка это удалось.*

**Ключевые слова:** фэнтези, «Властелин Колец», имена собственные, переводческая стратегия.

**Krasnozhon H. S., Voronina K. V. Specifics of Ukrainian Translation of Proper Names in Fantasy Works (Based on J. R. R. Tolkien's novel *The Lord of the Rings*).** *The article considers the translation difficulties caused by translating proper names in the fantasy genre. To what extent the translators preserved the individual style of the author and at the expense of what means of*

*the target language they managed to do it, is analyzed based on the Ukrainian translations of the novel by J. R. R. Tolkien «The Lord of the Rings».*

**Key words:** *fantasy, «The Lord of the Rings», proper names, translation strategy.*

Переклад власних назв у художніх творах вже досить довгий час привертає увагу як дослідників в галузі перекладознавства, так і перекладачів-практиків. Для перекладознавців вивчення цього аспекту здатне висвітлити цілу низку важливих теоретичних питань, пов'язаних з особливостями здійснення перекладацької діяльності. Для перекладачів – це певною мірою виклик їх майстерності, адже потребує не тільки високого рівня володіння мовою оригіналу та перекладу, але й залучення чималого обсягу фонових знань.

З позицій функціонального та смислового навантаження лексичні одиниці є найбільш важливим компонентом мовної системи, але саме авторська лексика відповідає за формування ідіостилю письменника. Тому в художніх творах на передній план виходить не лише номінативна, але й естетична функції лексичних одиниць. Поєднання форми та змісту в цьому випадку викликає труднощі у перекладачів та потребує індивідуального творчого підходу. Ця проблема набуває нового змісту, коли мова йде про вигадану автором лексику, функціонування якої може бути не до кінця зрозуміле, а походження слів – невідоме. У лексичній площині художніх творів вигадані власні назви є одним з найефективніших засобів створення художнього образу, а тому їх значення для твору оригіналу та його перекладів важко переоцінити.

Особливе місце в цьому питанні посідає переклад власних назв в художніх творах жанру фентезі. Це відносно новий літературний жанр, дослідження якого, як і його еволюція, ще тільки починаються. Незважаючи на це, фентезі надзвичайно популярна в усьому світі, а тому проблема перекладу таких творів також набуває усе більшого розповсюдження, що обумовлює **актуальність** даного дослідження. Твори, що належать до цього жанру, характеризуються низкою специфічних мовних особливостей. Це обумовлено тим, що вигадані світи мають створені автором властивості, які частково або повністю замінили об'єкти нашої дійсності. Тому для детального опису неіснуючих світів письменники часто не можуть обмежитися вже існуючими набором лексем певної мови. Тут і виникає необхідність створювати наряду з новими реаліям нові слова на їх позначення. Особливо розповсюджена така стратегія в створенні власних назв, тому що вигадані назви також повинні мати своє походження та викликати певні асоціації, як це заведено в реальному світі.

**Об'єктом** дослідження виступають лексичні одиниці на позначення власних назв у творах жанру фентезі, **предметом** – особливості їх відтворення в україномовному перекладі за рахунок наявних засобів цільової мови.

**Мета** дослідження полягає у порівняльному аналізі перекладів твору жанру фентезі українською та визначенні способів, які використовувалися для відтворення лексичних одиниць на позначення власних назв.

Власне дослідження здійснено на **матеріалі** роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар Перснів» та його перекладів українською. Цей роман – світовий бестселер, який неодноразово був перекладений українською мовою, що говорить про те, що твори Толкіна викликають інтерес не тільки серед читачів, але й серед перекладачів. Різноманітні аспекти відтворення власних назв та реалій при перекладі творів Дж. Р. Р. Толкіна висвітлювали Л. Кушнір [3], О. Лебедева [4], К. Луговая [5], О. Ребрій [6] та інші дослідники.

Дж. Р. Р. Толкін, як професор англійської мови, розумів складність, яку його твори можуть викликати у перекладачів, тому залишив докладні рекомендації щодо перекладу власних назв. Ми проаналізували та порівняли власні назви «Володаря Перснів» у перекладах А. В. Немірової, О. В. Фешовець та у переказі О. М. Мокровольського. Головним завданням було визначити, наскільки обрані стратегії перекладу співпадають з рекомендаціями самого Дж. Р. Р. Толкіна, наскільки вони зберігають ідіостиль автора та за рахунок яких засобів цільової мови це досягається.

В. С. Виноградов уважав, що, як правило, власні назви транскрибуються або транслітеруються. Це відбувається за рахунок того, що на перший план виступає номінативна функція, тобто називання об'єктів для того, щоб відрізнити їх один від одного. Крім того, іменування людей (антропоніми) і географічні назви (топоніми) не є первинними лексичними одиницями за своїм походженням через те, що вони утворені на базі загальних слів [1, с. 149].

Власні назви роману також представлені головним чином особливими іменами персонажів та географічними назвами. Багато імен персонажів у «Володарі Перснів» мають певний зміст, тобто є «промовистими»: вони не лише називають, але й певним чином характеризують своїх носіїв. При перекладі таких назв ключовим стає їх значення, а у випадках, коли імена та назви, згідно з авторським задумом, не несуть значного смислового навантаження, доречно застосовувати транскодування [2, с. 70]. Наприклад, прізвище *Bandobras* всі вищезазначені перекладачі залишили без змін – *Бандобрас*. На наступному прикладі можна побачити, що іноді навіть промовисті

імена не викликають у перекладачів сумніву, до якого способу вдається. Головний герой роману має прізвисько *Baggins*, яке у перекладі Немірової стає *Торбинс*, у Фешовець — *Торбин*, а у Мокровольського — *Злоткінс*. Жоден з перекладачів не обрав транскодування, розуміючи, що корінь «bag» («торба», «мішок») має бути переданий за змістом. Проте О. М. Мокровольський обрав зовсім нетиповий варіант, адже в прізвисьці *Злоткінс* можна розпізнати корінь «злот-», що, походить від слів «злотий», «золото». Тож, утворивши прізвисько таким чином, перекладач додав до образу героя такі риси, як заможність та, можливо, навіть жадібність. Наступне прізвисько *Bullroarer* Толкін радив перекласти за змістом. До складу лексеми *Bullroarer* належать «bull» — «бик» та «goag» — «ревіти, ричати». У перекладі воно отримало такі варіанти: *Бикорик* у Немірової, *Бикорева* у Фешовець та *Рикобик* у Мокровольського. Усі перекладачі застосували калькування з певними трансформаціями. Незважаючи на відмінності, кожен варіант передає потрібні характеристики та виглядає природно в мові перекладу. Не настільки простим для перекладу стало прізвисько *Gamgee*. Дж. Р. Р. Толкін у своїх рекомендаціях писав, що це слово колись використовувалось на позначення «вати», але вийшло з ужитку, тому його значення зберігати не потрібно, а треба лише адаптувати до мови перекладу. А. В. Немірова транскодувала прізвисько *Гемджи*, а О. В. Фешовець адаптувала його настільки, що навіть прихильникам роману не зрозуміло, як *Gamgee* став *Правоніг*. Вибір О. М. Мокровольського *Кося* можна пояснити хіба що тим, що один представник цього сімейства був дуже прив'язаний до поні («кося» — дитяча форма слова «коник»). Вірогідно, що такі функціональні відповідники перекладач обирає тоді, коли більш необхідно зберегти стилістику мови, а відповідність лексем цільової мові та мові оригіналу не є важливою [6, с. 212].

Що стосується географічних назв у романі, то більшість з них мають власне походження в контексті авторського світу. Іноді вони є перекладом з вигаданих автором мов, що функціонують у фантастичному просторі. Ці мови та діалекти співіснують та впливають одна на одну так само, як це відбувається в реальному світі. Наприклад, назва *Brandywine* — це гобітянський варіант ельфійського слова *Branduin*. Хоча така географічна назва часто зустрічається в англійській мові, вона також є повною формою від «brandy» (міцний алкогольний напій), але автор не підтверджує, що його назва має таке походження. Тому доречним буде або залишити назву незмінною, або винайти підходяще ельфійському визначенню слово, яке б також походило на викривлену форму *Branduin*. Очевидно, що останнє неможливо в контексті української мови, а тому пере-

кладачі лише по-своєму адаптували назву, залишивши подібне звучання. У перекладі Немірової це транскодована *Брендівіна*, у Фешовець — *Брендівинна* (більш чіткі складові «бренді» та «вино»), а Мокровольський, незважаючи на вікову адаптацію свого перекладу, обрав варіант *Бренді-винна*, який в першу чергу викликає асоціації зі спиртними напоями та найменш походить на ельфійський оригінал.

Таким чином, проаналізувавши та порівнявши переклад власних назв у романі «Володар Перснів», можна зробити певні **висновки**. По-перше, ніхто з вищезазначених перекладачів не обрав одну єдину стратегію перекладу протягом усього роману, а звертався як до рекомендацій Дж. Р. Р. Толкіна, так і застосовував власні творчі інтерпретації. По-друге, ми ще раз переконались, що переклад вгаданих власних назв, які широко розповсюджені в жанрі фентезі, є непростим завданням для перекладача. Його складність полягає у відтворенні авторського задуму за допомогою наявних у цільовій мові засобів. До найбільш широко вживаних перекладачами способів перекладу належать транскодування, калькування та компенсація. По-третє, незважаючи на зацікавленість перекладознавців проблемами перекладу творів у жанрі фентезі, багато аспектів продовжують залишатися до кінця не вивченими. Подальші **перспективи** полягають у проведенні різноманітних досліджень в цьому напрямку для того, щоб надалі перекладачі могли впевненіше долати труднощі, які виникають у процесі розвитку жанру фентезі та літератури в цілому.

### *Література*

1. *Виноградов В. С. Введение в переводоведение / В. С. Виноградов. — М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. — 224 с.*
2. *Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування / М. С. Зарицький. — К. : Парламентське видавництво, 2004. — 120 с.*
3. *Кушнір Л. О. Етапи перекладацької роботи над формуванням онімних відповідників (на прикладі перекладі ономастикону роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар Перснів» українською мовою) / Л. О. Кушнір // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». — 2014. — Вип. 45. — С. 268–272.*
4. *Лебедева Е. А. Мифопоэтические традиции в ономастиконе произведения Дж. Р. Р. Толкина «Властелин Колец» / Е. А. Лебедева // Концептуальные проблемы литературы: Художественная когнитивность : материалы международной конф. —*

Ростов на Дону : Издательство РГПУ, 2006. – С. 124–127. 5. Луговая Е. А. Топоним виртуального пространства как культурно-историческая категория (на материале эпоса Дж. Р. Р. Толкиена «Властелин колец»): дис. ... канд. фил. наук : 10.02.19 / Луговая Екатерина Александровна. – Ставрополь, 2006. – 171 с. 6. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія / О. В. Ребрій. – Х. : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.

УДК 811.111'255'373'612.2

## ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ МЕТАФОРИ *LIFE IS A JOURNEY* В АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ

Кривич О. Л., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*Стаття присвячена дослідженню особливостей англо-українських перекладів концептуальної метафори *LIFE IS A JOURNEY* в художньому дискурсі. Автор наводить визначення поняття «концептуальна метафора», описує сутність процесу метафоричного мапування та характеризує структуру концептуальної метафори. У статті досліджено типи проектування концептуальної метафори *LIFE IS A JOURNEY* в англомовному художньому дискурсі, описано прийоми перекладу цієї концептуальної метафори.*

**Ключові слова:** *концептуальна метафора, метафоричне мапування, когнітивна структура джерела, когнітивна структура цілі, прийоми перекладу концептуальної метафори.*

**Кривич О.Л., Мартинюк А.П.** *Вербализация концептуальных метафор *LIFE IS A JOURNEY* в англо-украинских переводах. Статья посвящена исследованию особенностей англо-украинских переводов концептуальной метафоры *LIFE IS A JOURNEY* в художественном дискурсе. Автор приводит определение понятия «концептуальная метафора», описывает сущность процесса метафорического картирования и характеризует структуру концептуальной метафоры. В статье*

*исследованы типы проектирования концептуальной метафоры LIFE IS A JOURNEY в англоязычном художественном дискурсе, описаны приемы перевода этой концептуальной метафоры.*

**Ключевые слова:** *концептуальная метафора, метафорическое картирование, когнитивная структура источника, когнитивная структура цели, приемы перевода концептуальной метафоры.*

**Kryvych O. L., Martynyuk A. P. Verbalisation of the conceptual metaphor LIFE IS A JOURNEY in English-Ukrainian translations.** *The article presents the results of the analysis of the English-Ukrainian translations of the conceptual metaphor LIFE IS A JOURNEY in the literary discourse. The author defines the meaning of the term “conceptual metaphor”, describes the process of metaphorical mapping. The article reveals the types of mapping in the structure of conceptual metaphor LIFE IS A JOURNEY in English literary discourse and describes the methods of translation of the conceptual metaphor.*

**Key words:** *conceptual metaphor, metaphorical mapping, source domain, target domain, methods of conceptual metaphor translation.*

**Актуальність теми дослідження.** Протягом багатьох років у науковому дискурсі метафора розглядалася як художній прийом, характерний здебільшого для літературного стилю. Проте наприкінці ХХ ст. спостерігається посилений інтерес до вивчення метафори в контексті когнітивної лінгвістики. Основні положення когнітивної теорії метафори сформульовані Дж. Лакоффом та М. Джонсоном. У книзі “Metaphors we live by” дослідники спростовують загальноприйнятну думку про те, що метафора – свого роду оздоблення мовлення, властиве, як правило, художньому стилю мовлення. На думку вчених, метафора – не лише невід’ємна частина повсякденного спілкування людини, вона пронизує нашу мисленнєву діяльність. Крім того, дослідники стверджують, що понятійна система людини сама по собі є метафоричною [6, с. 4–5]. Метафору не можна розглядати лише як засіб художньої виразності, її слід аналізувати як універсальну рису людського мислення. Концептуальна метафора LIFE IS A JOURNEY втілюється конвенціональними одиницями мовлення (переважно, вільними словосполученнями). Такі конвенціональні одиниці, як правило, не усвідомлюються як метафори пересічними носіями мови, оскільки вони не мають яскраво вираженої образності, часто використовуються у повсякденній комунікації і є звичними, що наближає їх до кліше.

Незважаючи на широкий інтерес дослідників до вивчення концептуальної метафори, невивченими залишаються ще багато про-

блем. Так, однією з проблем сучасної лінгвістики є переклад когнітивних метафор.

**Об'єктом** аналізу є засоби втілення концептуальної метафори LIFE IS A JOURNEY в англomовному художньому дискурсі.

**Предметом** дослідження є особливості англо-українського перекладу концептуальної метафори LIFE IS A JOURNEY в художньому дискурсі.

**Мета** роботи полягає у дослідженні перекладацьких механізмів, що забезпечують передачу концептуальної метафори LIFE IS A JOURNEY в англо-українських перекладах художнього дискурсу.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- визначити сутність концептуальної метафори;
- надати визначення концептуальної метафори LIFE is a JOURNEY, визначити її зміст в англійській мові;
- з'ясувати особливості функціонування концептуальної метафори LIFE IS A JOURNEY у художньому тексті;
- виявити особливості перекладу концептуальної метафори LIFE IS A JOURNEY в художньому тексті.

Концептуальна метафора в лінгвістиці трактується як основний механізм пізнання, що використовується з метою збільшення обсягу знань відносно явища, яке погано розуміється. Метафоризація оснований на взаємодії двох структур знань – когнітивної структури «джерела» (source domain) та когнітивної структури «цілі» (target domain). У процесі метафоризації або метафоричного проектування («мапування») певні області цілі структуруються за зразком джерела. Як правило, абстрактні і нечітко структуровані когнітивні структури осмислюються в термінах більш чітко структурованих і закорінених безпосередньо в тілесному досвіді когнітивних структур [6].

Між двома концептуальними доменами LIFE (target domain) та JOURNEY (source domain) виділяють такі відповідники (за концепцією Дж. Лакоффа [6]):

- людина – мандрівник у житті: у художньому дискурсі можна знайти порівняння життя із одиночною подорожжю: *the solitary journey made by each of us* [2], зі складним маршем: *...today is also my son's birthday // He is eight and beginning his difficult march // To him the sky is welcoming, the road straight* [2];
- мета людини у житті – її призначення: у художньому дискурсі існування людини часто розглядається з позиції подорожі: *coming into the world and imagining some destination for oneself* [2];
- способи досягнення мети – маршрути: *the organism / [...] resumes its journey - / buying, trading, loving, making* [2], *We have a rough road ahead* [2];

- складнощі у житті — затримка у подорожі: *hey buddy, you're blocking the road! [2]; what a struggle / to this journey — a foot in this one's face [2]*. Цілком показовим є факт, що складнощі у житті часто презентуються у формі життя інших людей (мандрівників), які живуть своїм життям;
- консультанти — гіді, путівники: *Where / is his manual of instructions? // Where is his map showing the dark places and how to escape them? [2]*;
- досягнення — пройдена дистанція: *"She's come a long way" [2]; Without looking down at life, he passes it off as easy [2]*;
- сутності, у яких вимірюється масштаб досягнень — доленосні події: *When returning to visit some place he had / left some years before, the same people / sitting at the same tables in the same cafes, / the same jokes, same love affairs, the same / houses being painted over and over, lives / fixed like stones along a stream [2]* — у даному прикладі в житті героя не відбувається жодних змін, видатні місця, які він відвідує протягом життєвої подорожі, завжди одні й ті самі, в цілому його життя схоже на подорож по колу;
- життєвий вибір — перехрестя: ця проекція часто може трактуватися як вибір професії, наприклад: *How simple it seemed / to pick a life and have that life make sense. // That was what was easy about being twenty-four. // So it felt correct to choose what seemed hardest [2]*;
- матеріальні ресурси й таланти — провізія у подорожі: *First the dear ones, the red car with new tires, / a raccoon skin coat, a microwave oven / with a tiny TV over the controls / for easy viewing as well as easy cooking. // Then come the shots of what one would like / to buy next — what one thinks of as needs a / bigger red car, / a cottage at the beach [2]*.

Типи проектування, із яких складається концептуальна метафора LIFE IS A JOURNEY, представляють собою подорож, що пов'язує мандрівника як суб'єкта з бажаним призначенням в якості об'єкта з відповідними противниками й помічниками як у вихідному концепті, так і в цільовому концепті. Маршрути, путівники та видатні місця — усе це є свого роду помічниками, вони виконують одну й ту ж функцію у загальному розумінні організації подорожі. Дискретні одиниці в будь-якому домені, що виконують протилежні функції, пов'язані як опоненти та помічники. Путівники допомагають подорожуючим уникнути таких речей, як неправильний поворот. Зв'язок між путівниками й маршрутами явно відрізняється від зв'язків між путівниками й неправильним поворотом чи путівниками й подорожуючими.

Приклади з художнього дискурсу свідчать, що концепт LIFE в англійській мові часто розглядається як JOURNEY (подорож) вздовж

чітко визначеного місця розташування, наприклад, *стежка, дорога, вулиця, море / річка*, з людьми, які переміщуються по життєвому шляху з місця початку подорожі (народження), по значних проміжних пунктах призначення (періоди в житті) і до кінця подорожі (смерть). Концепт LIFE (життя) виражається в термінах концепту «ФІЗИЧНИЙ РУХ», що має як початкову, так і кінцеву точку, і характеризується швидкістю і способом руху. Крім того концепт LIFE систематично структурується в термінах конкретного фізичного досвіду людини, тобто життя розуміється як існування із рухом на різних швидкостях, також життя може втілюватися як стаціонарний спостерігач. Різні зразки метафоричного вираження концепту LIFE дає підстави для різних перенесень, у яких феномен життя втілюється в атрибутах подорожі (маршрути, перехрестя, гіді, видатні місця, провізія тощо), морської подорожі, приливів і т.д.

Однією з проблем сучасної лінгвістики є переклад когнітивних метафор. Важливою умовою ефективного перекладу метафори є усвідомлення її лексико-семантичного й експресивно-оцінного наповнення. Якщо вербалізація концептуальної метафори є контекстуально вдалою, метафорична номінація схильна закріпитися в мові оригіналу й адаптуватися в мові перекладу, становлячи етноспецифічні чи універсальні назви певних соціальних реалій.

При перекладі структур, якими реалізується метафора LIFE IS A JOURNEY, мовне вираження та функціонально-семантичний зміст актуалізуються на рівні мікроконтексту та узгоджуються з макроконтекстом. У процесі перекладу концептуальної метафори LIFE IS A JOURNEY можуть використовуватися такі прийоми перекладу [7, с.87–91], як:

- збереження образу у мові перекладу: *...today is also my son's birthday // He is eight and beginning his difficult march // To him the sky is welcoming, the road straight [2]. – Сьогодні також день народження мого сина. Йому вісім, і він розпочинає свій складний життєвий марш. Над ним синє привітне небо, перед ним рівна дорога; It was an interesting world to her. Her life had just begun... She began to imagine it would not be so difficult to enter into her life again, high as she was [3]. – Перед нею був новий цікавий світ, життя начебто починалося знову... Правда, вона тепер високо злетіла, але йому все-таки здавалося, що він зуміє увійти до її життя.*
- У даному випадку бачимо збереження метафори (в оригіналі прочитується прихована метафора LIFE IS A FLY / JOURNEY) із конкретизацією значення – *вона високо злетіла* – з метою підсилення образу;
- збереження метафори з конкретизацією значення з метою під-

- силити образ оригіналу: *This was George's great start in life* [1]. – Так було розпочато **життєвий злет** Джорджа Понтифіка. – Метафора оригіналу *great start in life* – великий початок / старт у **житті** у перекладі набуває більш конкретного значення – **життєвий злет** (у даному випадку реалізована метафора LIFE IS A JOURNEY, у якій подорож асоціюється із польотом);
- заміна образу мови джерела стандартним образом мови перекладу: *I made my own way and I shall expect my sons to do the same* [1]. – **Я сам пробився в житті** і очікую того ж від своїх синів. – У даному випадку в оригіналі маємо метафору *I made my own way*, що має семантичне наповнення «сам проклав свій шлях». У перекладі ж бачимо заміну образу людини, яка прокладає, пробиває собі дорогу, є першопрохідцем, на образ, ближчий до рослинного світу. Як паростки «пробиваються» крізь землю, так і люди досягають чогось у житті, долаючи певні перепони і труднощі. У даному перекладі втрачається зв'язок життя із подорожжю, акцент робиться на еволюційному розвитку живих істот;
  - відтворення семантики метафори описово: *They both spoke cheerfully but were obviously without direction and bored by the fact – moreover, just any direction would not do. They wanted high excitement, not from the necessity of stimulating jaded nerves but with the avidity of prize-winning schoolchildren who deserved their vacations* [4]. – **Їхні голоси звучали безтурботно, хоч, певно, в подорожі їм бракувало мети** і це їх трохи гнітило, а вигадувати абияку мету їм не хотілося. Вони прагнули розваг не для того, щоб дати лад розхитаним нервам, а з невситимістю школярів, які сумлінним навчанням заслужили веселі канікули. – У наведеному прикладі метафорична структура *purposes / goals of life* є нечіткою – втілена в конструкції *direction of travel*, тому при перекладі застосовано описовий прийом;
  - в окремих випадках при перекладі бачимо опущення метафори, якщо вона є надлишковою (необов'язковою): *He was seeking a new orientation, and until that was found his life must stand still* [5]. – Він намагався знову **стати на ноги**, а до тих пір нічого він не робитиме.

При перекладі когнітивної метафори LIFE IS A JOURNEY необхідною умовою вдалого перекладу є відтворення смислу метафоричних конструкцій із урахуванням концептуальних зв'язків, а не значення окремих лексичних одиниць. Під час роботи з художнім дискурсом перекладачі часто прагнуть зберегти метафоричний образ у мові перекладу або за необхідності вдатися до заміни образу

мови джерела стандартним образом мови перекладу. В інших випадках концептуальна метафора LIFE IS A JOURNEY може бути представлена в англійській і українській мовах структурно різними еквівалентами, а синтаксично-функціональні й лексико-структурні розбіжності метафоричних еквівалентів різних мов можуть спонукати перекладача вдатися до семантичної модуляції чи, навіть, опущення метафори в тексті.

### *Література*

1. Butler S. *The Way of All Flesh* [Electronic resource] / S. Butler. — Access : <http://www.gutenberg.org/files/2084/2084-h/2084-h.htm>.
2. Dobyns S. *Body Traffic* [Electronic resource] / S. Dobyns. — Access : <https://www.poetryfoundation.org/poets/stephen-dobyns>.
3. Dreiser T. *Sister Carrie* [Electronic resource] / T. Dreiser. — Access : <https://ebooks.adelaide.edu.au/d/dreiser/theodore/sister/>.
4. Fitzgerald F. Scott. *Tender is the Night* [Electronic resource] / F. Scott Fitzgerald. — Access : [https://ebooks.adelaide.edu.au/f/fitzgerald/f\\_scott/tender/](https://ebooks.adelaide.edu.au/f/fitzgerald/f_scott/tender/).
5. London J. *Martin Eden* [Electronic resource] / J. London. — Access : <https://www.e-reading.club/book.php?book=80429>.
6. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. — Chicago : University of Chicago Press, 2003. — 256 p.
7. Newmark P. *Approaches to Translation* / Peter Newmark. — Oxford : Pergamon Press, 1981. — 200 p.

УДК 811.111'255.4:821.111(73)-31Твен.09

## **ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ СУБСТАНДАРТНИХ МОВ В АНГЛО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ ТВОРІВ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Купін Е. Ю., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Статтю присвячено висвітленню особливостей відтворення в українських перекладах роману М. Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» фонографічних, граматичних та лексико-стилістичних засобів субстандартних мов. Українські переклади субстандартних мов демонструють дві протилежні стратегії. Стратегія нейтралізації передба-*

чає вилучення субстандартних мовних засобів і використання замість них нормативних відповідників. Стратегія увиразнення передбачає створення аналогічних засобів у мові перекладу або використання лексико-граматичних компенсацій.

**Ключові слова:** граматичний засіб, лексико-стилістичний засіб, стратегія нейтралізації, стратегія увиразнення, субстандартна мова, фонографічний засіб.

**Купин Э. Ю., Ребрий А. В. Особенности воспроизведения субстандартных языков в англо-украинских переводах произведений художественной литературы. Статья посвящена изучению особенностей воспроизведения в украинских переводах романа М. Твена «Приключения Гекльберри Финна» фонографических, грамматических и лексико-стилистических средств субстандартных языков. Украинские переводы субстандартных языков демонстрируют две противоположные стратегии. Стратегия нейтрализации предполагает опущение субстандартных языковых средств и использование вместо них нормативных соответствий. Стратегия выразительности предполагает создание аналогичных средств в целевом языке или использование лексико-грамматической компенсации.**

**Ключевые слова:** грамматическое средство, лексико-стилистическое средство, стратегия выразительности, стратегия нейтрализации, субстандартный язык, фонографическое средство.

**Kupin E. Yu., Rebrii O. V. Specifics of rendering substandard languages in English-Ukrainian translations of literary works. The article deals with highlighting specifics of rendering phonographic, grammatical and lexical-stylistic means of substandard languages in the Ukrainian translations of M. Twain's novel "The Adventures of Huckleberry Finn". The Ukrainian translations of substandard languages demonstrate two opposite strategies. The strategy of neutralization implies the omission of substandard linguistic means and their substitution for regular correspondences. The strategy of expressiveness implies the creation of analogous means in the target language or use of lexical-grammatical compensations.**

**Key words:** grammatical means, lexical-stylistic means, phonographic means, strategy of expressiveness, strategy of neutralization, substandard language.

Субстандартні мови як реальність мовного сьогодення потребують ретельної уваги філологів — літературознавців, мовознавців та перекладознавців, що гарантує комплексний характер їхнього вивчення. Стосовно самої можливості адекватного перекладацького

відтворення різних засобів субстандартних мов серед фахівців вже давно точаться запеклі суперечки. Необхідність висвітлення цього складного питання з урахуванням усіх релевантних чинників як мовного, так і позамовного характеру зумовлює **актуальність** цієї розробки.

**Мета** роботи полягає у визначенні стратегій та способів відтворення фонографічних, граматичних та лексико-стилістичних засобів субстандартних мов в англо-українському художньому перекладі.

**Об'єктом** нашого дослідження виступають фонографічні, граматичні та лексико-стилістичні засоби субстандартних мов, а **предметом** безпосереднього **аналізу** — особливості їхнього відтворення в англо-українських перекладах художньої літератури.

**Матеріалом** дослідження виступили 300 прикладів фонографічних, граматичних та стилістичних засобів субстандартних мов, відібраних методом суцільної вибірки з роману відомого американського письменника Марка Твена *“The Adventures of Huckleberry Finn”* та чотирьох його перекладів українською мовою у виконанні Ірини Штешенко, Анастасії Грінченко, Світлани Фесенко та анонімного перекладача.

**Методи** дослідження зумовлені його метою та завданнями та включають такі: метод тезаурусного аналізу, метод лексико-семантичного аналізу, метод жанрово-стилістичного аналізу, метод порівняльного аналізу оригіналу та перекладу.

Аби вирішити завдання, пов'язані з перекладацьким опрацюванням субстандартних мов, нам потрібно було визначитися з ключовими термінами дослідження. Першим із цих термінів є «субстандартна мова», якою вважатимемо ієрархічно упорядковану систему відхилень від загальнонародної, стандартної літературної мови, виокремлених на основі функціонального критерію на позначення особливостей територіально-діалектального, соціально-діалектального або контамінованого (акцентного) мовлення.

Другим терміном є «територіальний діалект», оскільки саме він є тим різновидом мовного субстандарту, який використовує у своєму романі Марк Твен. Отже, територіальним діалектом вважатимемо різновид субстандартної мови, якому притаманна відносна структурна близькість і який є засобом спілкування людей, об'єднаних спільністю території, а також елементів матеріальної і духовної культури, історично-культурних традицій, самосвідомості. Територіальні діалекти відносяться до категорії майже не вирішуваних перекладацьких труднощів за рахунок їхнього ідіотнічного характеру [2; 3].

Дотичним до територіального діалекту є поняття соціального діалекту, або соціолекту, яке привертає нашу увагу у зв'язку з тим, що на думку деяких дослідників, діалекти, представлені Марком Твеном на сторінках його творів, не є ані територіальними, ані соціальними у чистому вигляді. Вони, з одного боку, характеризують мовлення мешканців півдня США, але з іншого боку, є притаманними представникам найбідніших та неосвічених верст населення. Отже, соціальним діалектом вважатимемо різновид субстандартних мов, що використовується у середовищі окремих соціальних, професійних, вікових та інших груп населення [5; 4]. Соціолект характеризується специфічними особливостями у формуванні, доборі й використанні певної частини лексичних та фразеологічних засобів (у граматичній структурі такі особливості, як правило, не спостерігаються). На відміну від територіальних діалектів, соціолекти відносяться до перекладацьких труднощів, які можуть бути успішно подолані за рахунок свого універсального статусу.

Наступним кроком дослідження стало здійснення лінгвохудожнього аналізу роману «Пригоди Гекльберрі Фінна» та вивчення історії його перекладів українською та російською мовами. Роман М. Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна», який є продовженням роману «Пригоди Тома Соєра», є одним із найвідоміших американських творів реалістичного спрямування. Намагання автора правдиво відобразити своїх героїв привело його на шлях мовного експерименту. Результатом стало застосування різноманітних (фонографічних, лексичних, граматичних) засобів діалектного мовлення задля імітації діалектів чорношкірих мешканців міссісіпського регіону.

Художній аналіз допоміг нам встановити роль і місце в ньому субстандартних елементів. Оскільки ці елементи, по-перше, характеризують мовлення головних персонажів твору (Гекка і негра Джима), а, по-друге, рекурентно відтворюються протягом усього твору, ми доходимо висновку про їхній домінантний характер у створенні мовленнєвого портрету. Це означає, що субстандартні елементи автоматично набувають статусу перекладацьких домінант, що мають бути відтворені за рахунок створення прямих або функціональних відповідників.

Історія російських та українських перекладів роману М. Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» наглядно засвідчує тенденцію від повного нехтування субстандартними елементами (характерного для ХІХ та першої половини ХХ сторіч) до компенсації за рахунок просторіччя або навіть намагання створити відповідники фонографічного рівня. Порівняльний аналіз різних перекладів підтвердив наше припущення, що головним способом відтворення субстандартних

мов в англо-українському перекладі є прийом компенсації, за якого елементи сенсу, прагматичні значення, а також стилістичні нюанси, передача яких неможлива, передаються в тексті перекладу елементами іншого порядку, причому не обов'язково в тому ж самому місці тексту, що і в оригіналі [6].

Практичну частину дослідження присвячено встановленню особливостей перекладу українською мовою фонографічних, граматичних та стилістичних засобів втілення субстандартних мов у романі М. Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна».

На фонографічному рівні діалектні особливості мовлення персонажів відтворюються за допомогою графонів, під якими в роботі розуміються стилістично значущі відхилення від графічного стандарту або ж орфографічної норми, які забезпечують ефект автентичності й достовірності позначення індивідуальних чи діалектних порушень норм фонетичної вимови [1]. Головною проблемою перенесення графонів на іншомовне підґрунтя є їхній ідіоетнічний характер. Стосовно перекладу графонів спостерігаємо дві стратегії. Перша стратегія нейтралізації (у перекладі Анастасії Грінченко та анонімного перекладача) полягає у вилученні графонів і заміні їх на нейтральну, літературну українську мову:

*Yo' ole father doan' know yit what he's a-gwyne to do. Sometimes he spec he'll go 'way, en den agin he spec he'll stay. De bes' way is to res' easy en let de ole man take his own way. Dey's two angels hoverin' roun' 'bout him. One uv 'em is white en shiny, en t'other one is black. De white one gits him to go right a little while, den de black one sail in en bust it all up.*

*Твій батько сам іще не знає, що робити. То йому хочеться піти звідси, то знову здається, що треба тут зоставатися. Найкраще його не займати, хай собі робить, що йому хочеться (переклад А. Грінченко)*

*Твій старий батько не знає, що буде робити. То він хоче піти звідси, то йому хочеться залишитися тут. Найкраще – не хвилюватися, а дозволити старому робити, як йому заманеться. Навколо нього кружляють два ангели. Один із них – білий, а другий – чорний. Білий радить піти прямо, а трохи згодом втручається чорний і все йому плутає (анонімний переклад).*

Результатом такої стратегії є «пригладжений» переклад, в якому мовленнєвий портрет персонажів і їхні образи взагалі виявляються цілковито спотвореними.

Друга стратегія компенсації (переклади Ірини Стешенко та Світлани Фесенко) полягає у заміні графонів на інші засоби виразності – переважно просторічні лексеми та/або граматичні порушення, внаслідок чого вдається принаймні частково відтворити первинний задум автора стосовно мовленнєвої характеристики персонажів:

*Ваш батенько сам не знає, що йому робити. То думає ніти звідси, а то – лишитися... Найкраще його не чіпати, нехай старий сам вирішує, як йому бути. Навколо нього літають два ангели. Один з них білий – увесь так і світиться, а другий – зовсім чорний. Білому ангелові часом щастить **навернути старого на добрий шлях**, а тоді підлетить чорний – і **все пропало** (переклад І. Стешенко).*

*Ваш старий батько сам не знає, що йому робити. То думає, що піде звідси, а іншим разом – що залишиться. Найкраще не хвилюватися, нехай старий сам вирішить, як йому бути. Навколо нього кружляють два янголи. Один – весь білий, так і світиться, а інший – весь чорний. Білий його **повчить-повчить** добру, а потім утрючається чорний і все йому плутає (переклад С. Фесенко).*

Відтворення граматичних засобів субстандартних мов в англо-українському напрямку ускладнюється за рахунок невідповідності (повної або часткової) більшості граматичних категорій у двох мовах. Як результат, перекладачі відтворили одиниці граматичного рівня лексичними, застосовуючи просторіччя та питомо українські фразеологічні вислови. В окремих випадках граматичними порушеннями автора було знехтувано, коли їх було перекладено нейтральною, правильною українською мовою.

Переклад стилістичних засобів субстандартних мов ускладнюється за рахунок їхнього безеквівалентного статусу, адже за наявності словникових відповідників стилістично забарвлені висловлення просто замінювалися на їхні еквіваленти, які, у свою чергу, мали певну стилістичну характеристику. У разі відсутності словникових відповідників перекладачі активно використовували українські ідіоми, розмовні висловлення, звертали до прийомів калькування та описового перекладу:

*And **cut it middlin' short**, because it's better for us to be down there a-whoopin' up the mournin' than up here givin' 'em a chance **to talk us over**.*

***Кажіть коротко**, бо нам більш годиться оплакувати разом з ними небіжчика, ніж отут сидіти, а то **це ще може їм в око упасти** (переклад І. Стешенко).*

***Не розмазуй**, бо нам пристойніше сидіти внизу та тужити над покійником, ніж стирчати тут та давати їм нагоду **судити нас** (переклад А. Грінченко).*

***Тільки коротко кажи** – нам треба швидше йти вниз, оплакувати небіжчика разом з усіма, а то вони там почнуть ще **щось підозрювати** (переклад С. Фесенко).*

***Кажі мерцій**, нам більше личить бути внизу та оплакувати покійника, ніж сидіти тут і **давати їм привід для пересуду** (анонімний переклад).*

**Висновки.** Труднощі перекладу субстандартних мов зумовлені аномативним статусом їхніх конституентів. Ідіоетнічні різновиди субстандартних мов (територіальні діалекти) традиційно вважаються неперекладними і можуть бути компенсовані за рахунок інших засобів увиразнення персонажного мовлення. Принципова перекладність соціолектів забезпечується наявністю однакових соціальних груп їхніх носіїв у різних культуромовних спільнотах. Перекладність засобів вираження іноземного акценту забезпечується за рахунок наявності стереотипізованих уявлень щодо контамінованого мовлення носіїв різних мов у певному суспільстві.

При перекладі різних засобів субстандартних мов з роману М. Твена «Пригоди Гекльберрі Фінна» ми спостерігаємо дві протилежні стратегії. Стратегія нейтралізації полягає у вилученні субстандартних мовних засобів у перекладі і використанні замість них нормативних відповідників. Така стратегія обідняє переклад та руйнує образи головних героїв. Стратегія увиразнення полягає у використанні компенсаційних заміні (переважно просторічного характеру). Така стратегія дозволяє зберегти образи персонажів, надавши їхньому мовленню необхідної правдивості та виразності.

### *Література*

1. Кухаренко В. А. *Интерпретация текста : учеб. пособие [для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.»]* / В. А. Кухаренко. — [2 изд., перераб.]. — М. : Просвещение, 1998. — 192 с.
2. *Літературна норма і мовна практика : монографія* / [Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Коць Т. А. та ін.] ; за ред. С. Я. Єрмоленко. — Ніжин : ТОВ «Аспект-Поліграф», 2013. — 320 с.
3. Матвіяс І. Г. *Діалектна основа лексики і фразеології в українській літературній мові* / І. Г. Матвіяс // *Мовознавство*. — 2007. — № 3. — С. 23–27.
4. Селіванова О. О. *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія* / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля — К, 2006. — 688 с.
5. Скопченко О. І. *Довідник. Мала філологічна енциклопедія* О. І. Скопченко, Т. В. Цимбалюк. — К. : Довіра, 2007. — 478 с.
6. Яковлева М. А. *Компенсация при передаче стилистически сниженных высказываний на разных уровнях текста : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20* / Яковлева Мария Александровна. — М., 2008. — 130 с.

УДК 811.111'25-051:378

## ПРОГРАМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПЕРЕКЛАДУ В СТРУКТУРІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧА

Лазарева А. О., Ольховська А. С. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*В статті наведено визначення поняття «програми забезпечення якості перекладу» та встановлено їхнє місце у структурі фахової підготовки майбутніх перекладачів, розглянуто основні моделі забезпечення якості, надано опис засобів забезпечення якості перекладу з метою встановлення провідних програм із забезпечення якості перекладу, обґрунтовано теоретичні основи запровадження курсу з програм забезпечення якості перекладу для майбутніх перекладачів на перекладацьких відділеннях вітчизняних вищих навчальних закладів.*

**Ключові слова:** *програми забезпечення якості перекладу, письмовий переклад, підготовка перекладачів, майбутні перекладачі.*

**Лазарева А. О., Ольховская А. С. Программы обеспечения качества перевода в структуре профессиональной подготовки переводчика.** *В статье приведено определение понятия «программы обеспечения качества перевода» и уставлено их место в структуре профессиональной подготовки будущих переводчиков, рассмотрены основные модели обеспечения качества, описаны средства обеспечения качества перевода с целью установления ведущих программ обеспечения качества перевода, обоснованы теоретические основы внедрения курса по программам обеспечения качества для будущих переводчиков на переводческих отделениях отечественных высших учебных заведений.*

**Ключевые слова:** *программы обеспечения качества перевода, письменный перевод, подготовка переводчиков, будущие переводчики.*

**Lazareva A. O., Olkhovska A. S. Translation Quality Assurance Tools in the Translator Training Structure.** *The article defines the concept of translation quality assurance tools (TQA tools) and their place in the future translator training structure, describes key translation quality assurance models and tools to determine the leading TQA programs, provides theoretical basis of introducing a course on translation quality assurance tools for future translators at the translation departments of the Ukrainian higher educational establishments.*

**Key words:** *translation quality assurance tools, translation, translator training, future translators.*

**Актуальність** дослідження визначається провідною роллю перекладацьких технологій у сучасній професійній діяльності майбутніх перекладачів. Майже всі письмові переклади виконуються засобами систем автоматизації перекладу, які у тому числі містять модулі перевірки якості перекладу. Окрім таких інтегрованих модулів, існують і окремі програми перевірки якості перекладу, що являють собою потужні інструменти, які здатні виконувати перевірки за великою кількістю параметрів, а також дозволяють додавати користувацькі налаштування. Такими програмами активно користуються сучасні перекладацькі компанії та професійні перекладачі, а відтак вони мають стати компонентом фахової підготовки майбутнього перекладача, що потребує проведення їх вивчення з методичної точки зору із подальшою розробкою методики навчання.

**Об'єктом** дослідження є засоби забезпечення якості перекладу в структурі фахової діяльності перекладача.

**Предмет** дослідження полягає у визначенні теоретичних засад запровадження засобів забезпечення якості перекладу до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів.

**Мета** дослідження полягає в обґрунтуванні теоретичних засад запровадження засобів забезпечення якості перекладу до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- надання визначення поняття «програми забезпечення якості перекладу» та встановлення їхнього місця та ролі у структурі професійної підготовки майбутніх перекладачів;
- надання опису засобів забезпечення якості перекладу з метою встановлення провідних програм із забезпечення якості перекладу;
- обґрунтування теоретичних основ запровадження курсу з програм забезпечення якості перекладу для майбутніх перекладачів.

Забезпечення якості перекладу є однією з найважливіших проблем перекладацької галузі, про що свідчить наявність прописаних процедур її контролю та забезпечення у всіх без виключення основних стандартах галузі, обговорення проблем забезпечення якості в межах найбільших перекладацьких асоціацій, особлива увага до забезпечення якості з боку науковців. Якісний переклад має відповідати низці вимог, а саме: не містити орфографічних, пунктуаційних та граматичних помилок, характеризуватися одноманітністю термінології та повнотою передачі смислу тексту оригіналу, відповідати нормам та традиціям галузі, до якої належить текст оригіналу, особливостям проекту, вимогам замовника, правилам локалізації, а також бути зрозумілим цільовій аудиторії [0].

На сьогоднішній день ключовими моделями оцінювання якості перекладу є моделі, засновані на переліку помилок, що й обумовило проведення їх аналізу в межах нашої роботи.

Було встановлено, що до ключових моделей забезпечення якості перекладу, заснованих на помилках, належать:

- 1) LISA QA Model;
- 2) SAE J2450;
- 3) TAUS Dynamic Quality Framework.

Модель забезпечення якості LISA є багатокомпонентною та включає вісім складових, з яких лише одна охоплює мовні питання. У межах мовного компоненту у моделі виділяється сім типів помилок: неправильний переклад, неточність, помилки у вживанні термінології, мовні помилки, стилістичні недоліки, відповідність культурним традиціям приймаючої країни, послідовність перекладу.

Метрична система SAE J2450 є моделлю забезпечення якості перекладу, в якій помилки класифікуються залежно від їх типу в одну з семи основних категорій: неправильне вживання термінології, синтаксичні помилки, пропуск інформації, наявної в тексті оригіналу, неправильна структура слова або помилки в узгодженні, орфографічні помилки, пунктуаційні помилки, решта помилок.

TAUS Dynamic Quality Framework є моделлю забезпечення якості, яку засновано на комунікаційному каналові і типі контенту. Таким чином, модель легко адаптується до вимог замовника.

До основних стандартів перекладацької галузі, в яких прописуються вимоги до якості перекладацьких послуг, належать:

- 1) ISO 17100;
- 2) ISO 9001;
- 3) EN 15038;
- 4) ASTM F2575-14.

У найбільш загальному плані, у галузевих стандартах уніфікується вся необхідна термінологія, прописуються вимоги, як до кваліфікації перекладача, так і до постачальника перекладацьких послуг (перекладацької компанії), обґрунтовується процес забезпечення якості перекладу та основні вимоги, які висуваються до тексту перекладу.

Функціонал багатьох сучасних CAT-програм має вбудовані модулі забезпечення якості, проте на додачу до них перекладацькі компанії часто використовують спеціальні інструменти контролю якості – QA-програми (QA-tools).

Програми контролю якості перекладу можна визначити як інструменти, що допомагають знаходити розповсюджені помилки в перекладених текстах за формальними ознаками [0]. Беручи до

уваги активне використання таких програм перекладацькими компаніями, можна дійти висновку, що володіння ними є однією з вимог роботодавців, а отже їх вивчення має входити до структури підготовки майбутніх перекладачів.

До переваг програм контролю якості перекладу можна віднести те, що вони дозволяють встановити наступні помилки: у вихідному та перекладеному тексті кінцеві розділові знаки, що відрізняються, регістр першого слова, цифри та теги форматування; наявність у тексті перекладу подвійних пробілів, пробілів перед розділовими знаками та в кінці сегмента; невірні розподільники в десяткових дробах, одиниці виміру; відсутність абrevіатур у тексті перекладу у той час, коли вони є в тексті оригіналу та навпаки; різний переклад однакових сегментів або однаковий переклад різних сегментів тексту оригіналу; переклад значно довший або коротший за текст оригіналу; неперекладені сегменти; не відповідність перекладу терміна глосарію; наявність дужки, що відкривається без дужки, що закривається; неправильні лапки в тексті перекладу; помилки правопису [0].

Наряду з великою кількістю переваг, програми контролю якості перекладу мають і певні обмеження у використанні, зокрема вони не здатні виявити помилки, викликані неправильним або неповним розумінням тексту оригіналу, а також стилістичні помилки. Окрім того, такі програми завжди виходять з того, що текст оригіналу не містить помилок, що не завжди насправді так, а перевірка правильності термінології обмежується лише наявними глосаріями. В основі принципу їх роботи також покладено необхідність дотримання одноманітності термінології, що спрацьовує не в усіх випадках, адже одноманітністю в тексті перекладу має характеризуватися лише спеціальна термінологія, у той час як словосполучення загального характеру, що повторюються доцільно перекладати різноманітніше, особливо якщо це стосується української мови, адже у протилежному випадку матимемо справу з тавтологією у тексті перекладу [0].

До найвідоміших програм забезпечення якості перекладу належать: ApSIC Xbench, QA Distiller, ErrorSpy, CheckMate, Verifika [0]. Усі вони є пропріетарними, тобто передбачають необхідність покупки ліцензії, однак деякі з них (наприклад, Verifika) мають безкоштовні версії з доволі потужним функціоналом [0], які було б доцільно використовувати у процесі підготовки майбутніх перекладачів.

Проект OPTIMALE виокремлює компетентності із забезпечення якості перекладу та компетентності із галузевих стандартів. В межах кожної із згаданих компетентностей студенти мають отримати низку спеціальних знань, навичок й умінь.

Існує ціла низка варіантів організації навчання із засвоєння засобів забезпечення якості, як-то: розробка окремого модуля, в межах певної навчальної дисципліни, запровадження поняття якості перекладу у процесі перекладацької практики та написання кваліфікаційних робіт, а також розробка окремого курсу, присвяченого вивченню засобів забезпечення якості перекладу. Останній варіант, на наш погляд, є найдоцільнішим, а розробка гіпотетичного проекту такого курсу є основною метою нашої роботи.

Для забезпечення збалансованого формування згаданих вище компетентностей (із забезпечення якості перекладу та із галузевих стандартів), курс, призначений для формування здатності забезпечувати належну якість перекладу повинен включати не тільки практичний складник, а ще й теоретичний складник.

Формування уявлення про забезпечення якості перекладу необхідно проводити із самого початку навчання перекладу із поступовим переходом до вивчення курсу з систем автоматизації перекладу (CAT-інструментів), до складу якого повинен входити і аспект забезпечення якості перекладу, а потім забезпечується проходження студентами окремого спецкурсу з програм забезпечення якості перекладу для майбутніх перекладачів.

Детальне вивчення спеціальних програм із забезпечення якості дозволило встановити лідерів ринку, які доцільно використовувати в процесі підготовки професійних перекладачів: QA Distiller, Xbench, Verifika, які і було покладено в основу проекту спеціалізованого курсу з програм забезпечення якості перекладу для майбутніх перекладачів, розрахованого на 32 аудиторні години та 118 годин самостійної роботи студента.

В межах теоретичного складника студенти мають засвоїти такі теми, як: 1) ключові моделі забезпечення якості у перекладацькій індустрії; 2) галузеві стандарти як визначники вимог до якості перекладацьких послуг; 3) місце та роль процесу забезпечення якості в діяльності перекладацької компанії; 4) спеціальні перекладацькі інструменти для забезпечення якості перекладу.

В межах практичного складника студенти мають набути навичок й умінь роботи з такими ключовими опціями програм забезпечення якості, як: перевірка наявності неперекладених сегментів, орфографії, пунктуації, чисел, сталих висловів; перевірка на наявність неоднорідності, перевірка правильності термінології; перевірка форматування (у тому числі тегів).

**Перспектива** проведеного нами дослідження полягає у практичній розробці методики навчання майбутніх перекладачів використання програм забезпечення якості перекладу у своїй професій-

ній діяльності на основі побудованих нами гіпотетичних змісту та структури такого курсу із проведенням подальшої експериментальної перевірки та формулюванням методичних рекомендацій по його застосуванню.

### **Література**

1. Васильева И. Инструменты автоматической проверки качества перевода QA [Электронный ресурс] / И. Васильева. — Режим доступа : <http://translator-school.com/ru/news/instrumenty-avtomaticheskoy-proverki-kachestva-perevoda-qa>.
2. Инструменты контроля качества перевода [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://www.technolex-translations.com/ru/articles/instrumenty-kontrolya-kachestva-perevoda.html>.
3. Лецинский С. А. Обеспечение качества перевода [Электронный ресурс] / С. А. Лецинский. — Режим доступа : <http://www.slideshare.net/comfortgalaxy/ss-34604923>.
4. Миронов Р. Обзор программы автоQA Verifika [Электронный ресурс] / Р. Миронов. — Режим доступа : <http://mozgorilla.com/soft-and-technology/obzor-verifika-avtoqa-programmy-ot-romana-mironova-velior>.
5. Intrinsic Limitations of TQA Tools [Electronic resource]. — Access : <http://www.translationdirectory.com/articles/article1253.htm>.

УДК 811.111'255,4:821.152.1-343,09

## **ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ КАЗОК УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (на матеріалі «Ірландських казок» Джозефа Джекобса)**

Лебедева В. В., Лукьянова Т. Г. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Дослідження присвячено питанням жанрово-стилістичних особливостей перекладу казок українською мовою на матеріалі ірландських казок Джозефа Джекобса. У нашій роботі розглядаються теоретичні аспекти перекладу ірландських казок, висвітлюються такі поняття як фольклор, казка, художній переклад і переклад для дітей, надається характеристика ірландської та кельтської міфології та особливостей персонажів ірландських та українських казок, аналізуються лінгвіс-*

*тичні особливості перекладу дитячих казок, етимологія окремих архаїзмів, проводиться перекладацький аналіз і досліджуються способи перекладу одиниць стилістичної семасіології.*

**Ключові слова:** *дитяча література, казка, ірландська та кельтська міфології, художній переклад, способи перекладу, одиниці стилістичної семасіології.*

**Лебедева В. В., Лукьянова Т. Г. Жанрово-стилистические особенности перевода сказок на украинский язык (на материале «Ирландских сказок» Джозефа Джекобса).** *Исследование посвящено вопросам жанрово-стилистических особенностей перевода сказок на украинский язык на материале ирландских сказок Джозефа Джекобса. В нашей работе рассматриваются теоретические аспекты перевода ирландских сказок, освещаются такие понятия как фольклор, сказка, художественный перевод и перевод для детей, дается характеристика ирландской и кельтской мифологии и особенностей персонажей ирландских и украинских сказок, анализируются лингвистические особенности перевода детских сказок, этимология отдельных архаизмов, проводится переводческий анализ и исследуются способы перевода единиц стилистической семасиологии.*

**Ключевые слова:** *детская литература, сказка, ирландская и кельтская мифологии, художественный перевод, способы перевода, единицы стилистической семасиологии.*

**Lebedeva V. V., Lukianova T. H. Genre-stylistic specifics in translation of Irish fairy tales from the English language into Ukrainian (based on Joseph Jacobs' "Irish Fairy Tales").** *The research is dedicated to the problem of genre-stylistic specifics in translation of Irish fairy tales from the English language into Ukrainian on the basis of Irish fairy tales written by Joseph Jacobs. In our work we examine theoretical aspects of fairy tales translation; we enlighten such terms as folklore, fairy tale, literary translation and translation for children; we explain specifics of Irish and Celtic mythology as well as characters of Irish and Ukrainian fairy tales; we analyze linguistic specifics of translation fairy tales; etymology of certain archaisms, we carry out a translation analyses, analyze methods of translation and units of stylistic semasiology.*

**Key words:** *children's literature, fairy tale, Irish and Celtic mythologies, literary translation, translation methods, units of stylistic semasiology.*

**Актуальність** дослідження полягає у тому, що воно розширює загальні відомості про особливості перекладу англomовних казок, а саме ірландських, українською мовою.

**Метою** роботи є визначення жанрово-стилістичних особливостей перекладу англomовних казок українською мовою і формулювання загальних підходів щодо їх перекладу українською мовою.

**Об'єктом** дослідження є жанрово-стилістичні особливості перекладу одиниць стилістичної семасіології, **предметом** – адекватність та точність їх перекладу з англійської мови українською.

**Матеріалом** обрано ірландські казки Джозефа Джекобса англійською мовою та їх переклад українською мовою: «Jack the Cunning Thief» (Джек, хитрий злодій), «Jack and his Comrades» (Джек і його товариші), «The Story of the McAndrew Family» (Історія із життя родини МакЕндрю), «Jack and His Golden Snuff-Box» (Джек і золота табакерка), «Red Ettin» (Червоний Іттин), «The Laidly Worm of Spindleston Heugh» (Зачарована принцеса).

Художній переклад є інструментом культурного освоєння світу, розширення колективної пам'яті людства, чинником самої культури. Він обумовлений не лише об'єктивними факторами, але й суб'єктивними. Жоден переклад не може бути абсолютно точним, оскільки сама мовна система приймаючої літератури за своїми об'єктивними даними не може досконало передати зміст оригіналу, що неминуче призводить до втрати певного об'єму інформації [14].

Проблема перекладу казок пов'язана насамперед з особливостями їх художньої форми, стилістичних засобів та насиченістю тропів і стилістичних фігур у її структурі. Часто перекладач надає казці національного колориту. Виділяючи у тексті стилістично значущі елементи, перекладач відтворює не їх форму, а функції в тексті перекладу тими засобами цільової мови, які розцінюються як максимально ефективні у певній ситуації [1].

Задля кращого перекладу саме ірландських народних казок перекладач повинен знатися на таких поняттях як: фольклор, казка, народна казка, ірландська та кельтська міфологія, ірландські та українські казки.

Тож, фольклор насамперед є невід'ємною частиною культури кожного народу, зокрема ірландців, тому що це художня літературна і музична діяльність народу, яка передається з уст в уста з давніх-давен, зазнаючи певних змін, яка також зберегла знання про життя і природу, вірування, уявлення світу того часу [10]. Для фольклорних творів важливо їхнє ставлення до народних обрядів і співу. Тобто, класифікуючи народні твори береться до уваги те, що у фольклорі використовуються дві форми мовлення – віршована і прозаїчна [2, с. 53].

Говорячи саме про казки, слід зазначити, що це твори, в яких мова йдеться про вигадані події, іноді навіть про фантастичні. За своїм змістом і поетикою вони близько стоять до сказань, легенд, билин

і баладних пісень. Вони широко використовують пісні, приказки й прислів'я, загадки й замовляння. Термін “казка” походить від слова казати (казки розказуються). За часом виникнення казки належать до найдавніших форм народної творчості [8].

Переходячи до кельтської і ірландської міфології слід відмітити, що вони дуже схожі між собою, тому що їм обом притаманна тема війни, боротьби. Ірландська картина світу того часу дуже сильно відображалась у творах. У той час в Ірландії панували всі ті звичаї, що характерні для родового устрою – общинне землеволодіння, колективна власність, тенденції до кочування, натуральне господарство, народні збори всіх дорослих чоловіків, культ племінних богів, великої кількості різних духів та природних сил, сліди тотемізму та табу [6].

Задля кращого перекладу ірландських казок, які дуже насичені давньоірландськими словами, з початку потрібно детально проаналізувати походження, а саме етимологію цих слів. Тож, слід зазначити, що чимало ірландських слів мають відбитки латинської мови. Цей вплив стався завдяки християнізації Ірландії. Однак, вони також мають корені і в кельтській мові, так би мовити, мові міфів, на основі яких і виникли ірландські казки. Однак, давньоанглійська мова також зробила свій вагомий вклад в формування давньоірландської мови.

Нижче наводимо декілька прикладів стародавніх ірландських слів з їх повною етимологічною характеристикою, які було знайдено в ірландських казках:

**Вавн** (іменник) – майже завжди перекладається, як «загин». Походить наше слово від ірландської і гаельської мов, а саме слова *badhūn* (загорожа, укриття), також від середньо ірландського слова *bōdhūn* – *bō* (корова) + *dūn* (загорожа). У давньоірландській мові це слово мало також такі значення, як «замок» і «город» [12].

**Droll** (прикметник) – має декілька походжень, а саме з французької мови 1580-х років, середньо французької, середньо датської та середньо-верхньо німецької мов. У першому випадку воно походить від французького слова «*drôle*», що має значення «дивний, комічний, веселий». Кажучи про середньо французьку мову зазначимо, що воно походить від слова *drolle*, що перекладається, як «веселий малий». В середньо датській наше слово має відношення до слова *drol* – товста хлопчина, гоблін. З середньо-верхньо німецькою мовою його пов'язує слово *trolle*, що перекладається як «клоун». Загалом слово *droll* використовується задля надання веселого колориту, та перекладається, як «кумедний, дивний» [13].

**Posset** (іменник) – традиційний британський гарячий напій з молока, створеногоного вина або елем, часто з прянощами. Слово походить з середньо англійської мови від слів *poshet*, *possot* [13].

Необхідно зазначити, що для адекватного перекладу дитячої літератури перекладачеві необхідно звертатися майже до всіх можливих способів перекладу і перекладацьких трансформацій.

Епітети найчастіше передаються за допомогою такого способу перекладу як дослівний переклад.

*Наприклад:* The eldest two were **sensible, industrious** young men – Двоє старших були **чуйними та працьовитими**.

Повтори найчастіше передаються за допомогою такого змішаного типу перекладу, як дослівний переклад + вилучення і способу перекладу, як дослівний переклад.

*Наприклад:*

*Дослівний переклад + вилучення*

And he went along, and along, and along, and still further along – Ішов він довго, дуже довго.

*Дослівний переклад*

*Oh, my darling, my darling*, isn't this a trial? – **Моя люба, моя люба**, що ж це за тяжке випробування?

Інверсія найчастіше передається за допомогою перестановка + дослівного перекладу та наближеного перекладу.

*Наприклад:* But when he was round the bend, **down came the corpse** – **Але** коли він вже був поза вигіном, **небіжчик спустився**.

Порівняння найчастіше передається за допомогою дослівного перекладу та наближеного перекладу.

*Наприклад:*

*Дослівний переклад*

He was running away **like a frightened rabbit** – Він тікав, **наче трусиле зайченя**.

*Наближений переклад*

There they **are as sure as a gun** – Вони там, **щоб мені пусто було**.

Антропоніми найчастіше передаються за допомогою дослівного перекладу + транскодування.

*Наприклад:* **the Red Ettin** – **Червоний Immin**.

Метафори найчастіше передаються за допомогою наближеного перекладу.

*Наближений переклад*

Hark ye, girl, **I will make your fortune**. – Слухай мене, дівчино, **я тебе озолочу**.

Отже, за результатами дослідження було виявлено, що найчастотнішим способом перекладу лексичних одиниць в ірландських казках Джозефа Джекобса виявився дослівний переклад. Другою найпоширенішою перекладацькою трансформацією є наближений переклад, на третьому місці дослівний переклад + вилучення, в ін-

ших випадках ми використовували заміну частини мови, перестановку + дослівний переклад, додавання та контекстуальну заміну.

**Перспективи** дослідження. Проведене дослідження не є остаточним визначенням жанрово-стилістичних особливостей перекладу ірландських казок. Одержані результати доводять необхідність подальшого дослідження, напрями якого можуть стосуватися вивчення особливостей перекладу ірландських казок, специфіки та видів дитячої літератури.

### **Література**

1. Види епічних творів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://pidruchniki.com/10310208/literatura/osoblivosti\\_eposu\\_vidi\\_epichnih\\_tvoriv](http://pidruchniki.com/10310208/literatura/osoblivosti_eposu_vidi_epichnih_tvoriv).
2. Грица С. Й. Фольклор у просторі і часі / С. Й. Грица. – Тернопіль, 2000. – 224 с.
3. Дюришин Д. Художественный перевод в межлитературном процессе. Проблемы особых межлитературных общностей / Д. Дюришин. – М. : Прогресс, 1993. – 318 с.
4. Здражко А. Є. Проблеми перекладацької справи. Інтерв'ю з перекладачем художньої літератури Тетяною Некряч / А. Є. Здражко, Т. Є. Некряч // Зарубіжна література в школах України. – 2013. – № 2. – С. 40–42.
5. Карaban В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карaban. – Вінниця : Нова книга, 2001. – II ч. – 303 с.
6. Кельтський епос [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ae-lib.org.ua/texts/kuzmenko\\_\\_celtic\\_epos\\_\\_ua.htm](http://www.ae-lib.org.ua/texts/kuzmenko__celtic_epos__ua.htm).
7. Коптилов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптилов. – К. : Вища школа, 1982. – 212 с.
8. Кравцов Н. И. Сказка как фольклорный жанр / Н. И. Кравцов – М. – 1973. – 165 с.
9. Потапова А. Є. Дитяча література: підходи та критерії перекладу / А. Є. Потапова. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 197 с.
10. Пропп В. Я. Фольклор и действительность / В. Я. Пропп. – М. : Наука, 1976. – 263 с.
11. Семенов О. Усна народна творчість / О. Семенов. – К. : Оберіг, 2003. – 238 с.
12. Словник Merriam-Webster [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.merriam-webster.com/dictionary>
13. Словник Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.etymonline.com>.
14. Ченурна М. І. Проблематика перекладу художніх творів / М. І. Ченурна // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 14 (201) – С. 161–167.

УДК 811.111 '255.4

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІНВЕКТИВИ  
(НА МАТЕРІАЛІ П'ЄС ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА)**

Лесик Д. В., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Статтю присвячено дослідженню перекладу інвективних висловів на матеріалі п'єси Вільяма Шекспіра «Приборкання норвливої» («The Taming of the Shrew») та її українських перекладів, виконаних Пантелеймоном Кулішом (1881 р.) та Юрієм Лісняком (1985 р.). Провівши порівняльний аналіз інвективних висловів в оригінальному тексті та двох перекладах, ми дослідили основні стратегії та способи перекладу.*

**Ключові слова:** *інвектива, п'єса, перекладацькі стратегії, порівняльний аналіз, способи перекладу.*

**Лесик Д. В., Ребрій А. В. Особенности перевода инвективы (на материале пьес Уильяма Шекспира).** *В статье предпринимается попытка анализа перевода инвективных выражений на материале пьесы Уильяма Шекспира «Укрощение строптивой» («The Taming of the Shrew») и ее украинских переводов Юрия Лисняка (1985 г.) и Пантелеймона Кулиша (1881 г.). На основе сравнительного анализа инвектив в оригинальном тексте и двух переводах исследованы основные стратегии и способы перевода инвективы.*

**Ключевые слова:** *инвектива, переводческие стратегии, пьеса, способы перевода, сравнительный анализ.*

**Lesyk D. V., Rebrii O. V. The peculiarities of translation of invective in William Shakespeare's plays.** *The article deals with the translation of invective based on the comparison of William Shakespeare's play «The Taming of the Shrew» and its two Ukrainian translations by Yuriy Lisnyak and Panteleimon Kulish. Having performed the comparative analysis of invective in the original text and two translations, we studied the main invective translation strategies and methods.*

**Key words:** *comparative analysis, invective, methods of translation, play, translation strategies.*

Переклад – це один із найважливіших і найдавніших різновидів людської діяльності, адже за допомогою перекладу відбувається обмін культурними надбаннями між різними народами. «У науковому

перекладознавчому просторі зростає усвідомлення глобальної посередницької ролі перекладу як засобу формування національного та міжнародного культурного простору. Переклад з'єднує країни, народи й культури як на синхронному рівні (в географічній площині), так і на діяхронічному рівні (у часовій площині)» [3, с. 32–33]. Таким чином, дослідження проблем перекладознавства, а також стратегій та способів перекладу стає все більш актуальним у науковому дискурсі.

Оскільки останнім часом в західному світі відбувається стрімкий процес зняття табу на використання інвективи в літературі, кінематографі, музиці і навіть медіа, з'являється велика кількість текстового та мультимедійного матеріалу, який містить інвективу і який має бути перекладений українською мовою. Внаслідок цього виникає необхідність дослідження перекладу інвективи, що й визначило **актуальність** цієї наукової розвідки.

Серед науковців існують різні підходи до тлумачення інвективи. Деякі дослідники (С. Форманова, В. Блинов, В. Шевельов) фактично отожднюють інвективу з лайливою лексикою. С. Форманова у своєму дослідженні зазначає: «У нашій роботі поділяється підхід, у якому інвектива – образа – лайка є синонімами, оскільки це будь-яка груба, вульгарна, табуйована номінація адресата чи третьої особи, що має оцінну семантику й містить образу» [4, с. 25].

Інші науковці розглядають інвективу як жанр літератури (О. Краков'як, А. Новохатько, С. Матяш). О. Краков'як дає наступне визначення: «Інквектива – це ліричний жанр, який бере свій початок в античності (звідти й назва), але який активно формувався у європейській літературі у XVIII–XX століттях» [2, с. 9].

Інквектива як жанр літератури характеризується різкістю, суворістю, жорстким звинуваченням. Її можна розглядати як різновид памфлету, оскільки вона носить викривальний характер, що є характерним інтелектуально-емоційним відгуком на суспільно-історичні події, характеризується злободенністю тематики й викриває проблеми, які турбували тогочасне суспільство. Визначним представником античної інквективи був Аристофан. Наприклад, у своєму всевітньо відомому романі «Вершники» Аристофан висміював тогочасного царя Клеона і усю владу Афін.

Інквективу також ретельно досліджували з позиції юридичної лінгвістики, адже такі дослідження мають безпосередній прикладний характер: їх аналізують при проведенні лінгвістичних експертиз текстів про захист честі, гідності, ділової репутації [4, с. 5].

Наукові дослідження інквективи з лінгвокультурології допомогли дослідити взаємозв'язок менталітету, культури народу і інквективного складу мови (Г. Кусов, А. Позолотій).

За В. Жельвісом, інвектива – це «різновид вербальної агресії, емоційно-експресивна одиниця, вербальний виступ, здійснений засобами, які вважаються некодифікованими, табуйованими» [1, с. 13].

Ми ж у нашій роботі дотримуємося тієї точки зору, що інвектива – це, в першу чергу, комунікативне явище, будь-яке висловлення, метою якого є образити адресата мовлення, використовуючи як мовні (лексичні, тобто власне лайлива лексика), так і стилістичні (іронія, сарказм) засоби.

Однак у науковому дискурсі не так багато уваги приділялося дослідженню інвективи саме як перекладацького явища. М. Нікітін та Д. Бузаджи досліджували переклад виключно обценної та лайливої лексики. К. Лендерс стверджує, що при перекладі інвективи головною метою перекладача є відтворення прагматики інвективного повідомлення в тексті перекладу; на його думку, спроби перекласти інвективу буквально призводять до безглуздих, а часом і до смішних результатів [5, с. 79].

**Метою** нашого дослідження є виявлення найбільш оптимальних стратегій і способів перекладу інвективних висловів на прикладі порівняння українських перекладів п'єси Вільяма Шекспіра "The Taming of the Shrew".

Серед використаних **методів дослідження** ми можемо назвати такі, як *методи аналізу і синтезу*, за допомогою яких ми провели огляд і узагальнення наукових досліджень інвективи. *Метод суцільної вибірки* використовувався для вибору інвектив з оригінального тексту та текстів перекладу. За допомогою *порівняльного методу* ми здійснили аналіз перекладу інвективи, порівнюючи і зіставляючи два різних українських переклади твору Вільяма Шекспіра.

У перебігу нашого дослідження ми дійшли висновку, що українські перекладачі тяжіють до комунікативно-функціонального підходу, який полягає в передачі не стільки семантики вихідного образливого висловлення, скільки його комунікативного ефекту. Рухаючись у цьому напрямку, перекладачі вдаються до стратегії одомашнення, оздоблюючи текст перекладу українськими автохтонними словами та / або морфологічними засобами. Розглянемо приклад:

*"Hortensie:*

And there I stood amazed for a while,  
As on a pillory, looking through the lute;  
While she did call me rascal fiddler  
*And twangling Jack; with twenty such vile terms,*  
As had she studied to misuse me so"

У тлумачному словнику англійської мови ми бачимо, що слово *Jack* має цілу низку інвективних конотацій: «людина низького по-

ходження», «пройдисвіт», «пятик», «блукач», «бурлака». Однак, оскільки *Jack* – це в першу чергу ім'я, воно належить до національно-специфічної лексики, тобто є словом-реалією, а отже усі інвективні конотації можуть бути зрозумілі лише носіям мови оригіналу.

Переклад Юрія Лісняка:

*«Гортензій:*

І я на хвильку ніби остовпів,  
Дивлюсь крізь лютню, а вона мене Цигикалом поганим узиває,  
*Та бринькалом, та всякими словами,*  
Немов науку цілу в тім пройшла».

Як ми бачимо, для перекладу образи *Wangling Jack* Юрій Лісняк використав стилістично-забарвлене українське слово «бринькало», яке означає, що адресат інвективного повідомлення не вміє як слід грати на музичному інструменті. Отже, в даному випадку Юрій Лісняк успішно передав комунікативний ефект інвективного вислову, використовуючи автохтонне українське слово «бринькало».

Переклад Пантелеймона Куліша:

*«Гортензіо:*

Я стуманів, мов до стовпа прикутий,  
Із лютнею на шиї, мов в аркані.  
Вона-ж мене періщить: «Волоцюго!  
*Дурний кобзарю! Старче хирний!»*  
І двадцять інших лайок одпустила,  
*Мов вичитала з книжки на зневагу».*

Як ми бачимо, Пантелеймон Куліш використовує українське слово-реалію «кобзар» для передачі інвективності вислову.

Розглянемо наступний приклад:

*«Petruchio:*

A herald, Kate? O, put te in thy books!

*Katharina:*

What is your crest? a сохcomb?

*Petruchio:*

A combless cock, so Kate will be my hen.

*Katharina:*

*No cock of mine; you crow too like a craven. ”*

Юрій Лісняк переклав цей фрагмент діалогу Петруччо і Катеріни наступним чином:

*«Петруччо:*

Твій фак — геральдика? Впиши ж мене  
До книг твоїх!

*Катеріна:*

Який же герб у тебе?

Півнячий гребінь над шоломом, так?

**Петруччо:**

Так, півник я, ти ж курочка моя!

**Катеріна:**

О ні! Не півник ти, а мокра курка.»

Отже, Катеріна каже Петруччо “*No cock of mine; you crow too like a craven*”. З етимологічного словника англійської мови ми дізнаємося, що слово *craven* має значення «дуже боягузлива людина», а також має первинне і більш глибинне значення «переможений, розбитий» [6]. До того ж ми бачимо гру слів *raven* (ворон) — *craven*. У перекладі Юрія Лісняка ми бачимо такий варіант: «О ні! Не півник ти, а мокра курка», а отже перекладач вдається до стратегії одомашнення, використавши типовий український фразеологізм, значення якого дещо схоже на значення вихідної фрази (боягузлива, жалюгідна, розбита, гідна презирства людина), і до того ж є еквівалентом на комунікативно-функціональному рівні, адже він викликає яскраві асоціації в українського читача. Більш того, цей фразеологізм доволі влучно передає оригінальну авторську гру слів.

Ми також дослідили явище перекладацької дисперсії на прикладі слова *villain*. Ми переконалися в тому, що слово *villain* є десемантизованим — у мовленнєвому контексті воно втрачає своє денотативне значення «злодій, лиходій», залишаючи лише емоційно-експресивну функцію, і використовується з метою образити адресата мовлення. А отже, в залежності від мовленнєвого контексту і мети висловлювання, слово *villain* перекладається як «лідар», «лобуряка», «байстрюк», «пень», «мазепка», «мерзотник», «негідник».

Таким чином, ми дійшли висновку, що при перекладі інвективних висловів українські перекладачі п'єси Вільяма Шекспіра передусім намагалися передати комунікативний ефект інвективного вислову, а не просто підібрати словниковий відповідник. Також перекладачі активно використовували українські автохтонні слова, вдаючись до стратегії одомашнення.

### **Література**

1. Жельвис В. И. *Поле брани: Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира* / В. И. Жельвис. — М. : Ладомир, 2001. — 349 с.
2. Краковяк А. С. *Инвектива как литературный жанр : проблемы структуры и генезиса : на материале русской и польской поэзии XIX–XX вв. : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.08 / Александра Сергеевна Краковяк. — Санкт-Петербург, 2010. — 18 с.*
3. Ребрій О. В. Су-

часні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрії. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. — 376 с. 4. *Форманова С. В. Інвективи в українській мові : [монографія] / С. В. Форманова; за ред. Н. М. Сологуб.* — К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. — 336 с. 5. *Clifford E. Landers. Literary translation: A Practical Guide (Topics in Translation, 22) / E. Clifford.* — Clevedon : Multilingual Matters Limited, 2001. — 214 p. 6. *Online Etymology Dictionary [Electronic resource].* — Access: <https://www.etymonline.com/>.

#### Список джерел ілюстративного матеріалу

1. *Шекспір В. Приборкана гоструха / В. Шекспір ; [пер. з англ. П. Куліша].* — Львів: Українсько-руська видавнича спілка, 1900. — 117 с. 2. *Шекспір В. Приборкання норовливої [пер. з англ. Ю. Лісняка] // Твори в шести томах. Том 2 / В. Шекспір.* — К. : Дніпро, 1985. — С. 67–149. 3. *Shakespeare W. The Taming of the Shrew / W. Shakespeare.* — London : Wordsworth Edition, 2004. — 144 p.

УДК 811.111 ‘ 255.4 : 821.111-343 К. 09

### АНГЛО-УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕКЛАДИ КАЛАМБУРІВ Л. КЕРРОЛЛА

Лившенко К. Д., Мартинюк А. П. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*У статті розглянуті теоретичні аспекти передачі гри слів при перекладі каламбурів з художніх творів англійського письменника Льюїса Керролла, здійснена класифікація каламбурів на основі способу їх побудови. Презентовані результати аналізу трьох перекладів каламбурів з «Аліси в Країні Чудес» виконаних українською та російською мовами.*

**Ключові слова:** *гра слів, каламбур, художній переклад.*

**Лившенко К. Д., Мартинюк А. П. Англо-українські переклади каламбурів Л. Керролла.** В данній статтє рассматриваються теоретические аспекты передачи игры слов при переводе каламбуров из произведений английского писателя Льюиса Керролла, произве-

дена класифікації каламбурів на основі способу їх побудови. Представлені результати аналізу трьох перекладів каламбурів із «Алиси в Страні Чудес» виконаних на російському та українському мові.

**Ключевые слова:** *гра слів, каламбур, художественний переклад.*

**Livshenko K. D., Martynyuk A. P. English-Ukrainian translations of puns in the works of Lewis Carroll.** *This article focuses on theoretical aspects of rendering the word play in translations of puns from literary works of the English writer Lewis Carroll. It proposes a classification of puns based on their structure. It also presents results of the analysis of three Russian and Ukrainian translations of puns from «Alice in Wonderland».*

**Key words:** *literary translation, pun, word play.*

**Актуальність** дослідження пояснюється необхідністю систематизації та поглибленого аналізу способів перекладу каламбурів.

**Метою** роботи є вивчення інформативної структури каламбурів у художніх творах Льюїса Керролла та встановлення специфіки їх перекладу українською та російською мовами.

**Об'єктом** дослідження є структурно-семантичні та лінгвостилістичні особливості каламбурів у художньому творі Льюїса Керролла «Аліса в Країні Чудес».

**Предметом** дослідження є способи англо-українського та англо-російського перекладу цих каламбурів.

**Матеріалом** дослідження слугує 31 каламбур із твору Льюїса Керролла «Аліса в Країні Чудес» та їх російські та українські переклади, здійснені, відповідно, Н. М. Демуровою та В. О. Корнієнком.

Художня література відрізняється від інших видів текстів через те, що головну роль у ній відіграє художньо-естетична або поетична комунікативна функція. Тому для перекладу художніх творів типовими є відхилення від точності змісту задля передачі художнього компоненту тексту [7, с. 95]. Деякі вчені впевнені, що для покращення якості перекладу необхідно шукати творчий підхід до передачі змісту, а не синтаксичні та лексичні відповідності в обох мовах [3, с. 18]. Інші вважають, що перекладачі художніх творів частіше за все відходять від оригінального тексту настільки, що майже повністю втрачають його структуру [9]. Лінгвістичний принцип перекладу передбачає відтворення формальної структури тексту оригіналу. Однак, дослівний та точний з точки зору мови переклад може бути слабким у художньому сенсі. Саме тому виникає питання точності та адекватності художнього перекладу.

Книгу «Аліса в Країні Чудес» відносять до найбільш складних для перекладу. Її переклад ускладнюється наявністю каламбурів,

дотепів, лінгвістичних особливостей та фольклору. Використання каламбуру допомагає досягти комічного або сатиричного ефекту за допомогою нестандартного використання лексичних одиниць, підкреслення контрасту між їх значеннями та порушення звичних мовних норм і правил. Для цього застосовуються алегорії та метафори, переносний сенс та незвичне розташування слів у реченні [10, с. 62].

У одній з класифікацій каламбурів, запропонованій С. П. Флоріним та С. І. Влаховим [5, с. 292], вони поділяються на три категорії: 1) ті, що мають фонетичну основу, 2) ті, що мають лексичну основу, 3) ті, що побудовані на фразеологізмах.

Лексичні каламбури, у свою чергу, поділяються на:

- Полісемічні

*This is the driest thing I know. Silence all round, if you please! «William the Conqueror, whose cause was favoured by the pope, was soon submitted to by the English...»*

*As wet as ever, it doesn't seem to dry me at all* [12, с. 34].

- Омонімічні

*«If she couldn't remember my name, she'd call me 'Miss' as the servants do.»*

*«Well, if she said 'Miss' and didn't say anything more, of course you'd miss your lessons»* [12, с. 67].

- На основі власних назв та імен

*Mad Hatter*. Вираз «Mad Hatter» вважався ідіомою за часів Керролла через те, що майстри-капелюшники часто контактували з ртуттю, яка використовувалася для виробництва капелюхів, і це визивало в них галюцинації та неадекватну поведінку.

- На основі вигаданих слів

*«There is the tree in the middle,» said the Rose. «What else is it good for?» «And what could it do, if any danger come?» Alice asked.*

*«It could bark,» said the Rose “It says ‘Bough-wough’, cried a Daisy. «That's why its branches are called boughs»* [12, с. 134].

Складність перекладу каламбурів пов'язана з необхідністю збереження індивідуального стилю автора у художньому творі. Каламбур створюється автором твору безпосередньо під час написання, а тому вимагає від перекладача творчого підходу до його відображення в тексті перекладу замість пошуку словникових відповідників. Також складність може становити ситуація, коли використання каламбуру призводить до порушення норм мови перекладу або стилістичної відповідності між текстом оригіналу та перекладу. Каламбур повинен виконувати функцію стилістичного та образного засобу в перекладі, слугувати основній цілі твору та не змінювати художній характер оригіналу.

На думку О. В. Троїцької, при перекладі каламбурів найчастіше застосовуються наступні прийоми: 1) компенсація: а) повна; б) часткова; 2) калькування; 3) опущення [11, с. 44].

Техніка **компенсації** представляє собою заміну елемента, який неможливо передати мовою перекладу, на схожий елемент, який дозволяє зберегти ефект неочікуваності та оригінальний зміст прийому [6, с. 171–172]. Згідно з Л. А. Богуславською, компенсацію можна розділити на горизонтальну та вертикальну за парадигматичним параметром, та на контактну і дистантну за синтагматичним параметром [4, с. 162].

За горизонтальної компенсації елементи оригінального каламбуру передаються у тексті перекладу одиницями того самого рівня. За вертикальної компенсації елементи каламбуру навпаки передаються у тексті перекладу за допомогою одиниць іншого рівня. Також, якщо усі елементи знаходяться на тих самих місцях, що і в оригінальному каламбурі, компенсація є контактною. Якщо ж елементи каламбуру в тексті оригіналу та перекладі розташовані у різних місцях, таку компенсацію можна віднести до дистантної.

Приклад горизонтальної контактної компенсації:

<i>That's the reason they're called lessons, – the Gryphon remarked: because they lessen from day to day</i> [12, с. 145].	<i>Саме тому вони й називалися <b>строки</b>, – зауважив Грифон, – бо вони щодня <b>скорочувалися</b></i> [1, с. 167].
--	--

Приклад вертикальної дистантної компенсації:

<i>– Do you know why it's called a <b>whiting</b>? It does the boots and shoes! I mean, what makes them so shiny? – They're done with <b>blacking</b>, I believe.</i> <i>– Boots and shoes under the sea are done with a <b>whiting</b></i> [12, с. 154].	<i>– Знаєш, чому її називають <b>трескою</b>? <b>Треску</b> багато. Рыба она так себе, толку мало, а треску много</i> [8, с. 159].
--	--

Ще одним засобом перекладу каламбурів є **калькування**. Згідно з О. С. Ахмановою, калькування – це передача лексичних одиниць у відповідності до рівнозначних слів іншої мови зі збереженням основи сталого словосполучення [2, с. 69]. Наприклад:

<i>– If that's all you know about it, you may <b>stand down</b>, – continued the King</i> [12, с. 172].	<i>– Якщо це все, що тобі відомо в даній справі, ти можеш <b>спустатися вниз</b>, – провадив Король.</i> [1, с. 187].
---	---

При використанні **опущення** каламбурний ефект прийому зникає та він перекладається як простий текст. Наприклад:

<p>«<i>I've often seen them at <b>dinn</b>.. – she checked herself hastily. – I don't know where <b>Dinn</b> may be, – said the Mock Turtle, – but if you've seen them so often, of course you know what they're like</i>» [12, с. 152].</p>	<p>– <i>Она иногда бывала у нас на обед, – она испуганно замолчала, но Черепаха Квази не смутился. – Не знаю, что ты хочешь этим сказать, – заметил Черепаха Квази, – но раз вы так часто встречались, ты, конечно, знаешь, как она выглядит</i>» [8, с. 155].</p>
--	--

Якщо текст оригіналу містить неперекладні словосполучення та реалії іншої мови, у яких немає відповідників в мові перекладу, то потрібно **описувати** саму суть явища та давати виноску. Наприклад:

<p>– <i>A cat may look at a king, – said Alice</i> [12, с. 125].</p>	<p>– <i>Котові й король не указ*</i>, – <i>мовила Аліса. *Стара англійська приказка, яка означає, що є речі, які люди нижчого стану можуть дозволити собі робити в присутності своїх зверхників</i> [1, с. 137].</p>
--	--

Проведене дослідження дозволяє дійти **висновку**, що хоча переклад каламбурів викликає певні труднощі, їх подолання є цілком можливим. Інформація, що входить до складу каламбуру, може включати культурні, територіальні, вікові, професійні та інші відомості, зумовлені багатьма історичними та соціальними факторами. Вони відображуються спеціальною лексикою в каламбурах: діалектизмами, термінами, вузькоспеціалізованими позначеннями або американізмами. При написанні твору автор повинен враховувати особливості своєї аудиторії та наявність в них фонових знань, а перед перекладачем постає завдання донесення цих, часто чужорідних для читачів перекладу, реалій зі збереженням вихідної форми та змісту каламбуру.

Видатні перекладознавці у своїх працях розробили декілька систем способів перекладу каламбурів, одна з яких стала основою нашого дослідження. Вибір способу перекладу каламбурів залежить від стратегії перекладача, яка формується під впливом характеру тексту, важливості каламбуру у контексті, характеру каламбуру, особливості мови оригіналу та перекладу. Спираючись на такі чинники перекладач обирає між використанням стратегії одомашнення або очуження при перекладі.

**Перспективи** дослідження вбачаємо у подальших дослідженнях особливостей перекладу каламбурів.

### *Література*

1. *Аліса в Країні Чудес* ; [пер. з англійської В. Корнієнко]. – Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2001. – 264 с.
2. Ахманова О. С. *Словарь лингвистических терминов* / О. С. Ахманова. – [2-е изд., стереотип.] – М. : Едиториал. УРСС, 2004. – 576 с.
3. Беляев Б. В. *Очерки по психологии обучения иностранному языку* / Б. В. Беляев. – М. : Просвещение, 1965. – 227 с.
4. Богуславська Л. А. *Відтворення мовної гри Л. Керролла в англо-українських перекладах: Когнітивний аспект: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16* / Л. А. Богуславська. – Херсон, 2017. – 246 с.
5. Влахов С. Н. *Непереводимое в переводе* / С. Н. Влахов, С. В. Флорин. – М. : Международные отношения, 1980. – 343 с.
6. Комиссаров В. Н. *Современное переводоведение* / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2001. – 424 с.
7. Комиссаров В. Н. *Теория перевода (лингвистические аспекты)* : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с.
8. *Приключения Алисы в стране чудес* ; [пер. з англійської Н. Демурова]. – М. : Наука, Главная редакция физико-математической литературы, 1991. – 226 с.
9. *Проблеми художнього перекладу* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://ua-referat.com/Проблеми\\_художнього\\_перекладу](http://ua-referat.com/Проблеми_художнього_перекладу).
10. Сковородников А. П. *Об определении понятия «языковая игра»* / А. П. Сковородников // *Игра как прием текстопорождения* : колл. монография / [под ред. А. П. Сковородникова]. – Красноярск : Сибирский федеральный университет, 2010. – С. 50–62.
11. Троицкая О. В. *Игра слов в английском оригинале и в переводе* / О. В. Троицкая // *Русская речь. О трудностях перевода каламбура в художественных произведениях.* – 2005. – №2 – С. 40–46.
12. Carroll L. *Alice's adventures in wonderland* / L. Carroll. – Chicago, Illinois : BookVirtual Corporation, 2000. – 195 p.

УДК 811.111'255.4'276.2:821.111(73)-31.09

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СЛЕНГУ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

(на матеріалі роману Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі»)

Литвиненко А. В., Вороніна К. В. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*Під час дослідження було виявлено способи та трансформації, використані для перекладу сленгових одиниць у романі Дж. Д. Селінджера «Ловець у житі». З'ясовані можливі підходи та способи збереження функціонального навантаження сленгових лексичних одиниць у цільовій мові за допомогою використання структурних та семантичних трансформацій.*

**Ключові слова:** *сленгова одиниця, структурна трансформація, семантична трансформація, еквівалент.*

**Литвиненко А. В., Вороніна К. В. Особенности перевода сленга в художественной литературе (на материале романа Дж. Д. Селінджера «Ловец во ржи»).** *В исследовании были выявлены способы и трансформации, используемые для перевода сленговых единиц в романе Дж. Д. Селінджера «Ловец во ржи». Установлены возможные подходы и способы сохранения функциональной нагрузки сленговых единиц в языке перевода при помощи использования структурных и семантических трансформаций.*

**Ключевые слова:** *сленговая единица, структурная трансформация, семантическая трансформация, эквивалент.*

**Lytvynenko A. V., Voronina K. V. Specifics of slang translations (based on the translation of the novel by J. D. Salinger “The Catcher in the Rye”).** *The translation methods and transformations used to render slang units from the novel by J. D. Salinger “The Catcher in the Rye” have been determined. The ways of preserving the functions of slang units in the target language have been presented.*

**Key words:** *slang units, structural transformation, semantic transformation, equivalent.*

Сленг є дуже суперечливим та надзвичайно цікавим об'єктом дослідження для широкого спектру науковців. Навіть якщо звернемося до авторитетних дослідників, які займалися всебічним вивченням

сленгу, не знайдемо одного вичерпного визначення цього явища. Так, видатний сучасний англійський дослідник сленгу Э. Партридж і його послідовники визначають сленг як існуючі в розмовній сфері дуже неміцні, нестійкі, ніяк не кодифіковані, а часто і зовсім безладні і випадкові сукупності лексем, що відображають суспільну свідомість людей, які належать до певного соціального або професійного середовища [10]. Сленг розглядається як свідоме, навмисне вживання елементів загальнолітературного словника в розмовній мові задля суто стилістичних цілей: для створення ефекту новизни, незвичайності, відмінності від визнаних зразків, для передачі певного настрою мовця, для додання висловленню конкретності, жвавості, виразності, зримості, точності, стислості, образності, а також щоб уникнути штампів, кліше.

Отже, **актуальність** дослідження обумовлена зростанням необхідності більш детального дослідження та вивчення особливостей перекладу сленгових одиниць у художніх творах.

**Об'єктом** дослідження є наявні у романі Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» сленгові одиниці.

**Предметом** дослідження є особливості перекладу сленгових одиниць українською.

**Метою** роботи є висвітлення можливих підходів та способів, використаних задля збереження функціонального навантаження сленгових одиниць.

**Матеріалом** дослідження слугували сленгові одиниці з роману Дж. Д. Селінджера «Ловець у житті» [9] обсягом 214 сторінок та з його україномовного перекладу [7], виконаного Олексою Логвиненком, обсягом 317 сторінок.

Під сленговими одиницями у нашому дослідженні розуміються слова та словосполучення, які використовуються як у літературній мові, так і у розмовній, задля надання мові більш емоційного забарвлення.

Одним із важливих аспектів при виконанні перекладу зниженої лексики мови оригіналу слід вважати пошук можливих функціональних аналогів зниженої лексики в мові перекладу. Зручність цього шляху полягає в тому, що подібними аналогами володіє будь-яка розвинена мова. Оскільки переклад англійського сленгу досить важкий, а категорії, що становлять знижену лексику, тісно пов'язані з просторіччям і часто в нього переходять, то при відсутності відповідників перекладач може вдатися до просторіччя.

Звертаючись до основи практики перекладу, усі елементи вихідної мови поділяють на дві групи: 1) елементи, що мають відповідники (тобто “перекладні елементи”) та 2) такі, що допоки не мають відповідників.

У свою чергу, еквівалентні одиниці поділяють на одноквівалентні, ті що мають лише один перекладний відповідник, та багатоквівалентні, тобто такі, що мають два або більше перекладних відповідника (на увазі маються словникові відповідники). Розрізняють добір повного, часткового та відносного еквівалентів [5, с. 22].

Повним еквівалентом вважають переклад, у якому перекладач використовує слово чи фразеологізм, збіжний за змістом, функцією та стилістичною забарвленістю з відповідною одиницею тексту оригіналу [3, с. 13].

Якщо звернутися до нашого дослідження, можна навести приклад повного еквіваленту:

Сленгову одиницю *Goddam* [9, с. 5] було перекладено як *Триклятущий* [7, с. 16]. У словнику це слово перекладається як *прокляття*, отже, перекладач за основу використав словниковий відповідник, додавши до нього стилістичної забарвленості.

Частковий еквівалент – це варіант перекладу, що розміщений на другому плані словникового варіанту [1, с. 43].

Відносний еквівалент – це такий еквівалент, який за змістом, стилістичною характеристикою співпадає з одиницею мови оригіналу, але відрізняється з нею лексичним наповненням і граматичною структурою [4, с. 85].

Вибір засобів відтворення сленгової лексики визначається трьома взаємопов'язаними чинниками, а саме: семантичними особливостями слова, належністю слова до певного лексичного розряду та функцією в тексті [6, с. 142].

При перекладі художнього твору, який містить в собі сленгові одиниці, підбір відповідностей стає набагато складнішим через суб'єктивний характер багатьох критеріїв (глибина зниженості, ступінь обмеженості соціальними і професійними рамками) [8, с. 43].

Саме досліджений нами твір насичений сленговими одиницями, які обумовлені відтворенням бунтівного світу головного героя – підлітка, який намагається виразити свій протест проти правил “дорослого життя” за допомогою використання ненормативної, сленгової лексики.

Далі, на прикладах взятих з тексту оригіналу та тексту перекладу, розглянемо деякі способи перекладу та трансформації, які були використані при перекладі тексту оригіналу українською мовою.

Мова головного героя сповнена різноманітних вигуків, наприклад: «*oh Boy!*», що українському перекладі перетворилось на «*Ого!*». У даному випадку перекладач відтворив здивування за допомогою вигуку «*Ого!*». Щодо наявності в оригіналі одиниці *Boo*, у перекладі вона відсутня. Вірогідно, задля підсилення емоційного забарвлення

вигуку перекладач прийняв рішення застосувати таку трансформацію, як вилучення.

У прикладі нижче бачимо звернення до відносного еквіваленту перекладу, тобто до такого, який було обрано задля даного конкретного випадку:

*Grand! There's a word I really hate. It's a **phony**.* [9, с. 5]

У перекладі бачимо:

*Славні! Терпіти не можу цього слова. **Ідіотизм**.* [7, с. 16]

Словниковими відповідниками одиниці **phony** є такі: *шахрай, обман, підробка*. Враховуючи характеристики головного героя, перекладач обрав для даного випадку відповідник **Ідіотизм**, що, з одного боку, є відхиленням від сталого словникового відповідника, а з іншого — передає емоційне забарвлення вихідної лексики.

Значна частина в нашій вибірці представлена відносними еквівалентами. Наприклад:

*Their **bumpy old chests** are always showing.* [9, с. 4]

У перекладі цей вираз отримав такий відповідник:

*Навіщо, питається, виставляти напоказ свої **заячі груди** та курячі ноги!* [7, с. 13]

Цей приклад також можна віднести до відносного еквіваленту, адже одиниця **bumpy** має такі українські відповідники: *нерівний, невиразний* та *вибоїстий*. Лексема **chests** відрізняється розмаїттям можливих варіантів перекладу: *ящик, сундук, скриня, домовина, груди*. За контекстом перекладач обирає **груди**. Щодо їх характеристики, обраний відповідник **заячі** жодним чином не співвідноситься з запропонованими в словнику відповідниками. Отже, він має оказіональний характер. Стосовно прикметника *old*, перекладач у цьому випадку застосовує вилучення.

Зроблене дослідження дозволяє дійти певних **висновків**. Насамперед, переклад сленгових одиниць, які і всього художнього твору, до якого вони належать, є складним завданням, що потребує від перекладача застосування творчого підходу. Сленгізми — це одиниці, наділені експресивним потенціалом та яскравим емоційним забарвленням, що й треба відтворити у мові перекладу. Збереження функціонального навантаження сленгу досягається за рахунок відтворення переважно відносних еквівалентів за рахунок використання структурних і семантичних трансформацій.

**Перспективи** дослідження — доцільним бачимо виконання аналогічного аналізу стилістично знижених лексичних одиниць на матеріалі інших художніх творів.

**Література**

1. Зорівчак Р. П. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія: на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою / Р. П. Зорівчак. — Львів : Вища школа, 1983. — 172 с.
2. Квеселевич Д. И. Интеграция словосочетания в современном английском языке / Д. И. Квеселевич. — К. : Вища шк., 1983. — 84 с.
3. Кудрявцев А. Англо-русский словарь сленга и ненормативной лексики / А. Кудрявцев, Г. Куропаткин. — М. : АСТ, 2007. — 383 с.
4. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Яков Иосифич Рецкер. — М. : Р. Валент, 2009. — 240 с.
5. Сдобников В. В. Основные средства перевода стилистически сниженной лексики / В. В. Сдобников // Теорія і практика перекладу. — 1993. — Вип. 19. — С. 140–147.
6. Селінджер Дж. Д. «Ловець у житті»: роман / Дж. Д. Селінджер; пер. з англ. О. П. Логвиненко; худож.-оформлювач Є. В. Вдовиченко. — Харків : Фоліо, 2010. — 317 с.
7. Яковлева М. А. Компенсация при передаче стилистически сниженных высказываний на разных уровнях текста : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20 / Яковлева Мария Александровна. — М., 2008. — 130 с.
8. Salinger J. D. *The Catcher in the Rye* [Electronic resource] / J. D. Salinger. — Access : <http://genius.com/Jd-salinger-the-catcher-in-the-rye-chap-1-annotated>.
9. Partridge E. *Slang to-day and yesterday* / E. Partridge. — London, 1970. — 476 p.
10. Salinger J. D. *The Catcher in the Rye* [Electronic resource] / J. D. Salinger. — Access : <http://genius.com/Jd-salinger-the-catcher-in-the-rye-chap-1-annotated>.

УДК 811.111:81'25:659.1

## ФОНЕТИЧНІ, ГРАМАТИЧНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ ЯК ЕКСПРЕСИВНІ ЗАСОБИ РЕКЛАМНОГО НАПОВНЕННЯ

Логвіна М. Є., Голікова О. М. (канд. філол. наук)

*Національний технічний університет  
«Харківський політехнічний інститут»  
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

*Стаття присвячена вивченню специфіки англомовного рекламного наповнення, його мовно-стилістичним рисам та особливостям перекладу. У статті розглядаються фонетичні, граматичні та стилістичні прийоми на прикладах англомовних слоганів та їх українськомовних перекладів.*

**Ключові слова:** *мовно-стилістичні засоби, прагматична еквівалентність, рекламний слоган, рекламний текст.*

**Логвина М. Е., Голикова О. Н. Фонетические, грамматические и стилистические приёмы как экспрессивные средства рекламного наполнения.** *Статья посвящена изучению специфики англоязычного рекламного наполнения, его лингво-стилистических черт и особенностей перевода. В статье рассматриваются фонетические, грамматические и стилистические приемы на примерах англоязычных слоганов и их украиноязычных переводов.*

**Ключевые слова:** *прагматическая эквивалентность, рекламный слоган, рекламный текст, речевые средства, стилистические средства.*

**Logvina M. Ye., Holikova O. M. Phonetic, grammatical and stylistic devices as evocative means of advertising content.** *This article investigates the specifics of English-language advertising content, its lingvo-stylistic peculiarities and features of the translation. The article gives information about phonetic, grammatical and stylistic techniques and their examples in English-language slogans and their Ukrainian-language translations.*

**Key words:** *advertising slogan, advertising text, lingvo-stylistic means, pragmatic equivalence.*

Переклад рекламних текстів є одним із найскладніших видів міжмовної комунікації, оскільки він вимагає не лише чудового знання мов, а й відмінного знання культури цільової аудиторії та мати творчий підхід щодо вирішення проблеми. Кажучи іншими словами,

при перекладі рекламних текстів необхідно, щоб перекладацькі засоби мали такий самий ефект на носіїв мови перекладу, що й авторські засоби на носіїв мови оригіналу.

На сьогоднішній день існує величезна кількість перекладів англomовної реклами, що демонструють різний рівень якості. І, тому, ми вважаємо за необхідне конкретизувати рекомендації щодо виконання гthrkfle англomовного рекламного повідомлення.

**Актуальність** дослідження підтверджується вимогами до ефективної рекламної компанії, що висуває сучасний діловий світ з одного боку, а з іншого – низьким рівнем підготовкт рекомендацій щодо опрацювання рекламних текстів.

**Наукова новизна** полягає в описі досягнення прагматичної еквівалентності за допомогою фонетичних, граматичних та стилістичних засобів під час перекладу рекламного наповнення з англійської мови.

**Практична цінність** цієї роботи полягає в тому, що отримані дані щодо способів перекладу рекламних слоганів можуть надалі використовуватися в практичній роботі з перекладу англomовних і україномовних рекламних слоганів.

**Об'єктом** дослідження є рекламні англomовні гасла, а також їхні україномовні варіанти.

**Предметом** дослідження є фонетичні, лексичні, граматичні та стилістичні прийоми.

Отже, **мета** нашого дослідження полягає у встановленні мовно-стилістичних засобів, які формують прагматичну еквівалентність, а також їх втілення у перекладі українською мовою.

Реклама – невід'ємний атрибут сучасності. Наразі реклама є однією з частин масової культури, яка не лише «продає» певний продукт, а ще й спілкується із своїм споживачем зрозумілою для нього мовою, тобто за допомогою запитів, потреб та позитивних стереотипів. Отже, текстове наповнення, що міститься у рекламі ставить собі за мету не лише донесення інформації до реципієнта, а і переконання.

Таке визначення дає змогу розглядати рекламне повідомлення як дискурс, адже дискурс – це не лише зв'язний текст, а і сукупність екстралінгвістичних, прагматичних, соціокультурних, психологічних та інших факторів, що мають цілеспрямовану соціальну дію, і беруть участь у когнітивних процесах людини [3].

«Комунікацію», що виникає між рекламою та людиною, можна назвати прагматичною, тому що вона має чітко спрямовану передачу інформації та впливає на масову та індивідуальну свідомість.

Презентаційність комунікації забезпечується рекламними засобами, що мають створити свою систему концептів. Для того, щоб назвати рекламне повідомлення успішним, необхідно побудувати таку систему концептів, яка буде зображувати ідеальний світ та матиме максимальний прагматичний ефект, тобто емотивно-оцінну складову.

Для того, щоб реклама сприймалась як щось істотно нове, необхідно забезпечити привабливу «лінгвосеміотичну обгортку», тобто вдале рекламне повідомлення, яке міститиме експресивні засоби, а саме фонетичні, граматичні та стилістичні.

В рамках цієї роботи ми звернулись до англомовних слоганів іноземних брендів.

Важливо зазначити, що реклама привертає увагу не лише своєю візуальною складовою. Також головну роль у цьому відіграє звуковий образ. На фонетичному рівні творці рекламних текстів найчастіше застосовують різні звукові повтори: алітерацію, анафору, епіфору, фонемний повтор та риму.

Алітерація – повторення однакових або однорідних приголосних [2].

*It helps the hurt stop hurting. (Vestine) – Допомагає зупинити біль.*

Анафора – повторення споріднених звуків, слів або групи слів на початку кожного паралельного ряду [11].

*EVN. Always Here. Always with you. – EVN. Завжди тут. Завжди з тобою.*

Епіфора – повторення однакових літер, однакових частин слова, однакових слів або словосполучень в кінці речення [10].

*See new. Hear new. Feel new. (Nokia NSeries) – Побач нове, почув нове, відчуй себе новим.*

Фонемний повтор – повторення фонем одного зі слів в рекламному повідомленні [1, с. 198–199].

*It gives you wiings! (Red Bull) – Red Bull надає кришила!*

Рима – особливий тип регулярного повтору звуків на кінцях рядків [9].

*A Mars a day helps you work, rest and play. – Батончик Mars ти в день з'їдай – грай, працюй, відпочивай.*

Також не менш важливими прийомами вважаються граматичні прийоми.

1) Дієслівні комбінації типу «Buy this», «Discover that» та інші.

*Let's make things better (Philips). – Давайте змінювати світ на краще.*

2) Імперативні форми дієслів, що спонукають потенційного покупця купити рекламований товар.

*Buy the car. Own the road (Pontiac Grand Am). – Купи авто. Стань володарем дороги.*

3) Особисті та присвійні займенники, що «будують» довірливі відносини із потенційним клієнтом і також справляє враження піклування про покупця.

*We believe the more you do to protect your home, the more you should save. (Liberty Mutual) – Чим більше ти хочеш захистити свій дім, тим більше тобі слід заощаджувати.*

4) Прикметники і прислівники, мета яких є створення та закріплення позитивного враження від бренду.

*Do more. Feel better. Live longer (GlaxoSmithCline). – Роби більше. Почувайся краще. Живи довше.*

5) Антитеза – прийом, мета якого полягає в зіставленні протилежних ідей для досягнення контрасту.

*Everything you want. Nothing you don't. (Nissan) – Усе, чого бажаєш. Нічого зайвого.*

Конструкції експресивного синтаксису, такі як інверсія, риторичні запитання, вигуки, паралелізм та парцеляція.

*Is it live, or is it Memorex? (Memorex) – Це запис чи Memorex?*

Багато в чому ефективність рекламної кампанії залежить від стилістичних засобів виразності.

Метафора – приховане надання характеристик одного об'єкту іншому, що базується на подібності.

*The jeans that built America. (Lee Jeans). – Джинси, що побудували Америку.*

Уособлення – перенесення властивостей живих предметів на неживі [4].

*NEC. Empowered by Innovation (NEC Computers). – NEC. Уповноважений інноваціями.*

Епітети – це слова чи словосполучення, які допомагають слову набути нового значення або смислового відтінку [4].

*Take your lashes to Luxurious Lengths (Revlon). – Надай своїм віям розкішної довжини.*

Гіпербола – вид тропу. Стилiстична фігура явного і навмисного перебільшення для посилення виразності і підкреслення сказаної думки [6].

*The best built cars in the world. (Toyota car). – Найкраща конструкція серед усіх авто.*

Каламбур – гра слів, яка відрізняється використанням подібних за звучанням, але різних за значенням слів або різних значень одного слова [7].

*Our models can beat up your models (Levi's Jeans). – Наші моделі зададуть вам жару.*

Плеоназм – мовний зворот, в якому відбувається дублювання деякого елемента сенсу, що також сприяє впізнаваності слоганів [8].

*The make-up of make-up artists (Max Factor).* – *Макіяж від професіоналів.*

Оксиморон – поєднання слів з протилежним значенням [5].

*FoundMissing, FizzyLogic, CivilWar, TragicComedy, CleanDiesel. (Volkswaen)* – *Недостача, нечітка логіка, громадянська війна, трагікомедія, чистий дизель.*

Іронія – засіб, в якому істинний сенс є прихованим або він суперечить змісту явного.

*Burger King. Why eat with a clown when you can dine with the King? – Чому б тобі не пообідати з королем, а не з клоуном?*

Сарказм – насмішка, що завжди містить негативне забарвлення і вказує на вади людини, предмета або явища [9].

*With all the chemicals in Safeway's farmed salmon, you might as well eat the packaging.* – *Безпечніше буде з'їсти упаковку з під лосося, аніж її вміст від Safeway.*

Можна зробити **висновок**, що переклад рекламного повідомлення є однією із найскладніших проблем при перекладі, адже повинне враховуватись не лише чудове знання мов, а й культури. А, отже, експресивні засоби, які вживаються в рекламному тексті оригіналу повинні мати той самий ефект і на носіїв цільової мови. Для цього вживаються такі засоби, як фонетичні, граматичні та стилістичні.

Аналіз фактичного матеріалу показав, що рекламний текст це «компіляція» з мовно-стилістичних прийомів, використання яких обумовлюється прагматичними завданнями реклами, а саме апелюванням до почуттів та емоцій реципієнта.

**Перспективами** виконаної роботи є подальша розробка проблем сучасного перекладознавства, шляхів збереження прагматичної еквівалентності та досягнення адекватності перекладу за допомогою мовно-стилістичних засобів.

### **Література**

1. Алексеева И. С. Введение в перевод / И. С. Алексеева. – Санкт-Петербург : Академия, 2004. – 335 с.
2. Алітерація [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/37/53392/251330.html>.
3. Арутюнова Н. Д. Дискурс // *Лингвистический энциклопедический словарь.* – М. : Советская энциклопедия, 1990. – С. 136–137.
4. Білодід І. К. *Словник української мови: в 11 томах. Том 10.* / І. К. Білодід. – Київ : Наукова думка, 1983. – 453 с.
5. Гром'як Р. Т. *Літературознавчий словник-довідник* / Р. Т. Гром'як. – Київ : Академія, 1997. – 752 с.
6. Дзе-

- верін І. О. Українська літературна енциклопедія / І. О. Дзеверін, В. Д. Тимченко. — Київ, 1988. — Т. 1. — 424 с. 7. Каламбур [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://slovoopedia.org.ua/37/53402/251451.html>. 8. Книш О. В. Мовний плеоназм в українських художніх текстах початку ХХІ ст: семантичний, синтаксичний та стилістичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / О. В. Книш. — Івано-Франківськ, 2014. — 200 с. 9. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія / Ю. І. Ковалів. — Київ : Академія, 2007. — 624 с. 10. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов / Л. П. Крысин. — Москва : Эксмо, 2006. — 944 с. 11. Розенталь Д. Э. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д. Э. Розенталь, М. А. Теленкова. — М. : Просвещение, 1985. — 357 с.

УДК 811.111'255.4:821.111-93.09

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ : СПОСОБИ ПЕРЕДАЧІ МОВНОЇ ГРИ В УКРАЇНСЬКИХ ТА РОСІЙСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ «ХРОНІК НАРНІЇ» К. С. ЛЬЮІСА

Лук'янченко К. Д., Кальниченко О. А. (доцент)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*У статті розглядається передача мовної гри в українських (Ігоря Ільїна та Олександра Кальниченка, Софії Андрухович, Вікторії Наріжної) та російських перекладах (Наталії Трауберг, Олександра Кальниченка та Віктора Євменова) фентезійного циклу К. С. Льюїса «Хроніки Нарнії», а також визначаються особливості перекладу дитячої літератури та проблеми перекладу мовної гри.*

**Ключові слова:** *переклад, дитяча література, мовна гра, каламбур, порівняльний аналіз, «Хроніки Нарнії».*

**Лукьянченко Е. Д., Кальниченко А. А. Особенности перевода детской литературы: способы передачи языковой игры в украинских и русских переводах «Хроник Нарнии» К. С. Льюиса.** *В статье рассматривается передача языковой игры в украинских (Игоря Ильина*

и Александра Кальниченко, Софии Андрухович, Виктории Нарижной) и русских переводах (Наталии Трауберг, Александра Кальниченко и Виктора Евменова) фэнтезийного цикла К. С. Льюиса «Хроники Нарнии», а так же определяются особенности перевода детской литературы и проблемы перевода языковой игры.

**Ключевые слова:** перевод, детская литература, языковая игра, калламбур, сравнительный анализ, «Хроники Нарнии».

**Lukianchenko K. D., Kalnychenko O. A. Specifics of Translation of Literature for Children: the Ways of Rendering Wordplay in Ukrainian and Russian Translations of “Chronicles of Narnia” by C. S. Lewis.** *The article deals with rendering wordplay in Ukrainian (by Igor Ilyin and Olexander Kalnychenko, Sofia Andrukhovych, Viktoria Narizhna) and Russian translations (by Natalia Trauberg, Olexandr Kalnychenko and Viktor evmenov) of series of fantasy novels “Chronicles of Narnia” by C. S. Lewis. It also singles out the peculiarities of translation of literature for children and the problems of translation of wordplay.*

**Key words:** translation, literature for children, wordplay, pun, comparative analysis, “Chronicles of Narnia”.

**Актуальність** дослідження зумовлена намаганням визначити закономірності відтворення різних форм мовної гри в англomовній дитячій літературі в її українських перекладах (у зіставленні з російськими перекладами). **Об’єктом** дослідження виступають випадки мовної гри в англomовних текстах для дітей та їх передача на українську мову. **Предметом** аналізу є засоби відтворення мовної гри у перекладах з англійської на українську мову. **Матеріалом** дослідження виступає цикл фентезійних романів Клайва Стейплза Льюїса *The Chronicles of Narnia* («Хроніки Нарнії»): *The Magician’s Nephew* («Небіж чаклуна»); *The Lion, the Witch and the Wardrobe* («Лев, Біла Відьма та Шафа»); *The Horse and His Boy* («Кінь та його хлопчик»); *Prince Caspian* («Принц Каспіан»); *The Voyage of the Dawn Trader* («Подорож Досвітнього Мандрівника»); *The Silver Chair* («Срібне Крісло»); *The Last Battle* («Остання битва») та їх переклади українською мовою, виконані Ігорем Ільїним та Олександром Кальниченко за участі Катерини Воронкіної, Софією Андрухович та переклади російською мовою, виконані Наталією Трауберг, Олександром Кальниченко та Віктором Євменовим.

Дитяча література — це література, призначена для дітей віком до 16 років, яка містить в собі не тільки розважальну, але й виховну та освітню мету. Сучасна дитяча література класифікується двома способами: за жанром або за віком читача. Також дитяча література

може включати в себе історії та пісні, які батьки розповідали своїм дітям, ще до виникнення друкарства, як частину більш давньої фольклорної традиції. Розвиток дитячої літератури до появи друкарської машини, на жаль, відстежити доволі складно. Більшість «класичних» дитячих казок насправді були призначені для дорослих, але з часом вони були адоптовані для дітей і набули статусу дитячої літератури [2].

Будь-яке обговорення перекладу дитячої літератури має починатися з питання про те, що взагалі відноситься до дитячої літератури. «Дитяча література» включає в себе: тексти написані спеціально для дітей; тексти написані для дорослих, але згодом адаптовані для дітей; та тексти, які розраховані і на дітей, і на дорослих. Існує ціла низка історичних причин (освітніх, колоніальних та постколоніальних), які спричинили розвиток дитячої літератури як окремого жанру [6].

Переклад дитячої літератури має свою специфіку, й фахівці виділяють деякі особливості такого перекладу: (1) адаптацію культурного контексту; (2) ідеологічну маніпуляцію; (3) подвійну аудиторію, яка включає як дітей, так і дорослих; (4) сприйняття тексту на слух; (5) зв'язок між текстом та образом [3].

Адаптація культурного контексту – це термін Клінгберга [5], який позначає зміни у тексті, які дозволено робити перекладачеві для того, щоб пристосувати текст до культурних реалій, що притаманні потенційним читачам. Така адаптація включає в себе зміни щодо літературних посилань, іноземних мов, історичного контексту, флори та фауни, власних назв, одиниць мір та ваги й інших культурно-специфічних феноменів. Клінгберг вважає, що дитячу літературу слід перекладати, враховуючи (можливі) інтереси, потреби, знання чи уміння читачів, тобто дітей, читати [5, с. 11]. Так як культурні контексти читачів оригінального та перекладеного текстів відрізняються, то дитині буде важко або нецікаво читати подобу оригінального тексту, якщо перекладач твору не адаптує його, враховуючи реалії тієї чи іншої культури, до якої належить дитина. Але Клінгберг також наголошує на тому, що дитяча література повинна нести в собі не лише розважальну мету, а й насамперед, дидактичну. Текст, що його прочитала чи прослухала дитина, має розширити її кругозір, міжнародний горизонт та розуміння інших культур. У разі коли перекладач адаптує усі компоненти іншої культури, очевидно, що таке розуміння не відбудеться [5].

Ще однією причиною чому при перекладі дитячої літератури відбуваються адаптації – це ідеологічні причини. «Пурифікація», інша назва ідеологічної маніпуляції, яку використовує Клінгберг

[5, с. 12], є формою адаптації, що має на меті опрацювання тексту згідно з системою цінностей дорослих (батьків, учителів тощо). Також ідеологічна маніпуляція вважається типом цензури. Наприклад, трагічний кінець казки може бути замінений на щасливий. Інший приклад пурифікації – це випадки заміни ілюстрацій. Інколи пурифікація відбувається саме через політичні міркування певної держави, таким прикладом була НДР [7]. Найтиповішими випадками пурифікації є такі стилістичні елементи, як лайливі слова та неформальна лексика.

Потенційними читачами дитячої літератури є не лише діти, а ще й дорослі редактори, перекладачі, вчителі, бібліотекарі та батьки. Більш того, саме дорослі зазвичай відкривають дітям світ книжок. Через це при перекладі треба враховувати не лише зацікавленість та смаки дітей, а й дорослих. Подвійна аудиторія дитячої літератури відчувається не тільки в реальних читачах, а й у тексті.

Визначення Дірка Делабастіа терміну «гра слів» є стислим, але дуже повним. Гра слів – це загальна назва для різних текстових явищ, в яких використовуються структурні особливості мов(и), з метою досягнення комунікативно значної конфронтації двох (або більше) мовних структур з більш-менш подібними формами та більш-менш різними смислами [4].

«Хроніки Нарнії» – цикл фентезі, який складається з семи книг, написаних К. С. Льюїсом. Цей найвідоміший твір Льюїса користується успіхом як у дітей, так і у дорослих. Тексти «Хронік Нарнії» можна взяти за приклад наявності подвійного адресату та інших цікавих особливостей притаманних дитячій літературі. Наприклад, відмітною особливістю казки є використання автором певних анафоричних алітерацій, як заміни лайки або емоційного сплеску гномів. Алітерація – це стилістичний прийом, експресивність якого обумовлена ритмізацією звукового складу висловлювання. Отже, найбільш близьким еквівалентом цього прийому – як з формальної, так і з функціональної точки зору – будуть експресивні засоби, в основі яких також лежить ритм. Цей ритм може створюватися повтором елементів різних мовних рівнів – акцентуації, звукового складу (заміна анафоричної алітерації іншими її видами, включаючи риму), морфем, слів, словосполучень і ін. Можливо і збереження анафоричної алітерації – але в такій формі, в якій навмисність прийому буде очевидна. Зазвичай, класики російського перекладознавства пишуть, що, оскільки алітерація в творах російською мовою не відіграє такої великої ролі, як в англійській мові, то іноді, якщо її не вдається передати, то нею можна знехтувати. Але, стверджуємо ми, не в дитячих творах. Ільїн та Кальниченко передавали анафоричну алітерацію

римованими фразами (на кшталт мульті-пульти, йолки-палки (як евфемізм обсцентної мови) з раптовим порушенням рими [1].

1. *“Beards and bedsteads!” he said. “So there really is a castle, after all?”*

І. Ільїн:

– *Блохи-мухи-таргани!* Виходить, замок – то не побрехеньки!

С. Андрухович:

– *Бороди і бородавки!* - вигукнув він. – То тут таки дійсно є замок?

Н. Трауберг:

– *Броды и бороды!* – воскликнул он.

2. *“Bottles and battledores! Though, it was a near thing.”*

І. Ільїн:

*Але налякали нас – будь здоров, фініки-вініки-йорж!*

С. Андрухович:

*Пляшки та пелюшки!* Небезпека була так близько!

Н. Трауберг:

*Булки и бутылки, однако же и тяжело нам пришлось.*

3. *“Bulbs and bolsters! Nikabrik,” said Trumppkin.*

І. Ільїн:

*Їжачки-пижики-жолуді-рижики-шишки-смола-скипидар!* – напустився на побратима Тиквік.

С. Андрухович:

*Кулі та кульбаби!* Нікабрику, – мовив Трамкін.

Н. Трауберг:

*Шары и шарады!* Никабрик! – воскликнул Трам.

Можемо зробити висновок, що при передачі мовної гри доволі часто використовують літературний консонанс для надання словам співзвучності, зі збереженням функціонального сенсу словосполучення.

Відхилятися від початкового тексту перекладачі змушені також через деякі особливості самої дитячої література, а також через своєрідні потреби читачів, тобто дітей. Катаріна Райс визначає три таких чинники: 1) недостатня мовна компетенція дітей; 2) уникнення порушення табу, які з точки зору педагогів слід було б підтримувати; 3) обмежені знання та досвід юних читачів. Наведемо кілька прикладів з перекладів творів К. С. Льюїса відповідно до вищенаведених причин адаптації:

1) *“She [Susan] always is a wet blanket.”*

І. Ільїн:

– *Не зваяжай, Пітере, – заспокоїв його Едмунд. – Сью – вона як те мокре рядно, завжди ладна загасити запал!*

С. Андрухович:

– *Et, не зважай на неї, – сказав Едмунд. – Вічно вона як мокре рядно.*

Н. Трауберг:

– *Не обращай на нее внимания, – сказал Эдмунд, – она всегда была занудой.*

Недостатня мовна компетенція дітей може спричинити необхідність експлікації мовної гри, саме тому ми вважаємо переклади цього уривку Ільїна та Трауберг найбільш прийнятними для розуміння дитиною. У перекладі Ільїна присутнє доповнення, що мав на увазі Едмунд кажучи, що Сьюзен «*мокре рядно*», а Трауберг застосовує прийом контекстуальної заміни використовуючи зовсім іншу фразу, яка все ж зберігає зміст виразу.

2) “*You make me sick, Badger,” growled Nikabrik.*

І. Ільїн:

«*Шарабан-барабан-шалабан-балабан!*» *закипаючи, мов чайник, напустився на Трюфеліно Нікабрік.*

С. Андрухович:

– *Мене нудить від тебе, борсуче, – пробурчав Нікабрік.*

Н. Трауберг:

– *Меня тошнит от этого, барсук, – проворчал Никабрік.*

Та другий приклад:

...*sea-sick Dwarfs who had accepted his offer of a lift and were now wishing they had walked instead.*

І. Ільїн:

... *позеленілі гноми, що вирішили скористатися нагодою та прокотитися з вітерцем, а тепер кляли ту мить, коли їм спало то на думку.*

С. Андрухович:

... *гномів, котрих нудило і котрі вже жалкували, що пристали на його пропозицію підвезти, а не пішли собі пішки.*

Н. Трауберг:

... *гномов, которых укачало как от морской болезни.*

В обох прикладах в перекладі Ільїна відсуне слово *sick* «*нудило*», оскільки згадування відправлень людського організму в літературі для дітей вважалося табу, хоча в деяких випадках евфемізм є зайвим, оскільки сучасна дитяча література визнає все менше табу.

3) “*You badgers would have us wait till the sky falls and we can all catch larks.”*

І. Ільїн:

*Чекаємо, чекаємо, і чого чекаємо: доки рак на горі свисне чи поки небо на землю впаде?*

С. Андрухович:

*Ви, борсуки, ладні чекати, аж поки небо не впаде на нас і всі ми впіймаємо облизня.*

Н. Трауберг:

*– Фу! – проворчал Никабрик. – Вы, барсуки, хотите заставить нас ждать до тех пор, пока рак на горе свистнет.*

У цьому випадку ми бачимо, що в усіх перекладах англійське прислів'я відоме англomовним дітям “*If the sky falls we shall catch larks*” замінено на знайомі українським чи російським дітям еквіваленти «*доки рак на горі свисне*» чи «*впіймати облизня*».

Особливої уваги заслуговують власні імена героїв творів жанру фентезі. Кожне ім'я вживається автором не випадково і має не лише денотативне та конотативне, а символічне та асоціативне навантаження (Edith Jackle – Едіт Шакайль, Eustace Scrubb – Юстас Бяклі, Trumppkin the Dwarf – Невисокість Гном-регент Тиквік, Ettinsmoor – Вересилія, marshwiggles Puddleglum – простоквак Трясогуз, Glimfeather – Сизокрил) (з перекладу І. Ільїна та О. Кальниченка).

Беручи до уваги результати дослідження можна зауважити, що відтворюючи мовну гру, перекладач зустрічається з багатьма труднощами, які роблять абсолютно точний переклад (тобто передачу змісту та форми), майже неможливим. Частіше за все перекладачу доводиться робити вибір між тим, що говориться, і тим, як це говоряться, тобто обирати між змістом твердження та гумористичним прийомом. Але ніколи не слід робити вибір на користь втрати мовної гри. Навіть найбільш складна мовна гра підлягає перекладу, все залежить від таланту та працелюбності перекладача, який перш за все повинен бути творцем. Смілива субституція та відмова від збереження буквального змісту мовної гри оригіналу – ось що приносить успіх перекладачу, який зустрівся с пасажем, що, начебто не підлягає перекладу.

### *Література*

1. Ланчиков В. К. К вопросу об аллитерации в английской прозе / В. К. Ланчиков // *Тетради переводчика*. – М., 2005 – Вып. 25 – С. 111-122.
2. Alvstad C. *Ambiguity Translated for Children: Andersen's 'Den standhaftige Tinsoldat' as a Case in Point* / C. Alvstad. – Oslo: 2010. – P. 222–248.
3. Alvstad C. *Illustrations and Ambiguity in Eighteen Illustrated Translations of Hans Christian Andersen's The Steadfast Tin Soldier* / C. Alvstad. – Montréal: 2008. – P. 90–103.
4. Delabastita D. *Wordplay*

*and Translation: Special Issue of 'The Translator' / D. Delabastita. – New York, 1996. – 240 p. 5. Klingberg G. Children's Fiction in the Hands of the Translators / G. Klingberg. – Malmö, 1986. – 90 p. 6. Lathey G. The Translation of Children's Literature: A Reader / G. Lathey. – Bristol, 2006. – 272 p. 7. Thomson-Wohlgemut G. Flying High – Translation of Children's Literature in East Germany / G. Thomson-Wohlgemut. – Manchester, 2006. – P. 47–59.*

УДК 811.111'42:808.51 (73)

### **ЯКІСНО-КІЛЬКІСНІ ПАРАМЕТРИ ЗМІСТОВОГО АСПЕКТУ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ДЕБАТІВ США В 2016 р.**

Михайловський О. О., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра загального та прикладного мовознавства)

*У статті розглянуто зміст президентських передвиборчих дебатів у США у 2016 році. Зокрема, виявлено макротему, підтеми та мікротему, реалізовані в мовленні учасників президентських перегонів. Установлено кількісні параметри змістових фрагментів у цілому та у мовленні кожного з політиків.*

**Ключові слова:** президентський електоральний дискурс, дебати, зміст, макротема/підтема/мікротема, кількісне варіювання.

**Михайловский А. А., Фролова И. Е. Качественно-количественные параметры содержательного аспекта президентских предвыборных дебатов в США в 2016 году. В статье рассмотрено содержание президентских предвыборных дебатов в США в 2016 году. В частности обнаружены макротемы, подтемы и микротемы, реализованные в речи участников президентских гонок. Установлены количественные параметры содержательных фрагментов в целом и в речи каждого из политиков.**

**Ключевые слова:** президентский электоральный дискурс, дебаты, содержание, макротема/подтема/микротема, количественное варьирование.

**Mikhailovskiy O. O., Frolova I. Ye. Qualitative and Quantative Content Parameters of the President Pre-Election Debates in the USA in 2016.** *The content of the presidential pre-election debates in the USA in 2016 is examined in the article. In particular, themes, sub-themes and topics implemented in the speech of the participants of the presidential race are detected. The quantitative parameters of the content fragments have also been determined on the whole and in the speech of each politician.*

**Key words:** *presidential electoral discourse, debates, content, theme / sub-theme / topic, quantitative variation.*

Сьогодні політичні події відіграють важливу роль у житті кожної людини. Прийняття політиками деяких рішень може кардинально змінити життя громадянина тієї чи іншої країни. Саме тому, участь у виборах надає звичайній людині шанс змінити своє майбутнє і майбутнє всієї країни. Передвиборчий процес у США має свої характерні особливості, серед яких важливу роль відіграють передвиборчі дебати.

Таким чином, **актуальність** дослідження обумовлена нагальною потребою дослідження «мови політики» як потужного чинника впливу на людську свідомість; важливістю президентських передвиборчих дебатів в США як лінгво-культурного феномену; важливістю аналізу змістового аспекту президентських передвиборчих дебатів в США у 2016 році.

**Об'єктом** дослідження є тематизовані висловлення, що формують змістовий потенціал президентських електоральних передвиборчих дебатів в США в 2016 році.

**Предметом** аналізу виступили якісні і кількісні характеристики тем, реалізованих у мовленні Г. Клінтон та Д. Трампа під час президентських передвиборчих дебатів.

**Метою** роботи є виявлення якісних і кількісних характеристик змістових сегментів президентських передвиборчих дебатів у США в 2016 році.

Спираючись на розуміння дискурсу як розумово-комунікативної інтерактивної взаємодії, що має вербальну форму, сучасне мовознавство визнає, що він охоплює безліч різних типів. Основним критерієм їх розмежування є інституційність та неінституційність.

Інституційний дискурс, як стверджується в мовознавчих розвідках, «це такий тип дискурсу, під час якого спілкування відбувається в певних рамках статусно-рольових відносин і виділяється на підставі двох ознак: мета та учасники спілкування» [1, с. 14].

В інституційних дискурсах учасники діють в межах певних соціальних інститутів як їхні АГЕНТИ та КЛІЄНТИ. До видів інституційних дискурсів належить політичний дискурс.

Учені вважають, що «політичний дискурс – це дискурс політиків. Він формується в контексті функціонування політичних інститутів і є політичним, якщо супроводжує політичний акт у відповідній інституційній атмосфері» [5, с. 66].

Його основними рисами визнано: базовий концепт ВЛАДА, представленість учасників політиками, глобальна стратегія – персуазивна [6].

Політичний дискурс, своєю чергою, охоплює різні підтипи, серед яких і президентський електоральний дискурс.

Президентський дискурс є «окремим комунікативно організованим напрямом політичної діяльності, пов'язаним з діяльністю окремого інституту, тому його можна визначити як один із субдискурсів політичного дискурсу. З одного боку, він реалізує властивості інституційного, а з іншого – оскільки сам статус президента є для держави унікально визначеним, має ряд властивостей особистісно-го дискурсу» [2].

Ознаками цього дискурсу є: склад учасників (суб'єкти президентських перегонів); глобальна мета політичного дискурсу – боротьба за владу, у цьому випадку конкретизується як боротьба за посаду президента.

Дебати є жанром президентського електорального дискурсу. Під жанрами розуміємо типізовані форми взаємодії, які мають відносно стійкі вербальні ознаки та виникають у повторювальних ситуаціях. Жанри, таким чином, є первинними по відношенню до дискурсу: один і той самий жанр може мати місце в різних дискурсах. Водночас жанр і дискурс – взаємопов'язані тому, що контекст дискурсу впливає на жанрові ознаки [7].

Жанр дебатів в загальному сенсі постає як публічна дискусія з актуальної тематики, учасники якої мають на меті переконати у правильності своєї точки зору не один одного, а третю сторону, тобто слухачів.

Дебати в американському президентському електоральному дискурсі є чітко регламентованими. Час, місце, обставини, інтер'єр, склад учасників та формат запитань є визначеними. Кандидати у президенти виступають як представники американської лінгвокультури та політичної партії, що їх висунула, і водночас як суб'єкти дискурсу, дискурсивні особистості.

Наявність визначених характерних та особистісних рис знаходить свій вияв у вербальній складовій президентських електоральних дебатів у США, зокрема у її змісті.

Змістовий аспект дискурсу співвідносять з темою. Тема дискурсу визначається, як структура, що має 2 рівні (мікротема та макротема) або 3 рівні (мікротема, макротема, підтема) [4].

Зважаючи на можливу наявність підтем, стверджують, що «підтема – цілісний фрагмент тексту, що розкриває певний аспект основного предмета, який складає текст; мікротема – відіграє певну роль у розкритті загальної теми, але на відміну від підтеми має відносну незалежність, яка зумовлена введенням іншого денотата» [3, с. 113].

**Матеріалом дослідження** стали розміщені в мережі Інтернет тексти дебатів між кандидатами в президенти США Г. Клінтон та Д. Трампом під час виборчої кампанії 2016 року. Усі тематизовані висловлення кандидатів у президенти було включено до загальної вибірки. Через те, що загальна вибірка виявилась досить великою, для проведення кількісного аналізу було також сформовано серійну вибірку, яка складається з 215 висловлень обох кандидатів у президенти США, які сформовані двома серіями, де перша охоплює усі тематизовані висловлення Г. Клінтон, а друга – Д. Трампа в першому раунді дебатів.

Для проведення науково-практичного аналізу було розроблено алгоритм дослідження, котрий охоплює такі етапи:

- 1) з'ясування теоретичних та методологічних засад дослідження;
- 2) добір усіх тематизованих висловлень цих учасників та формування загальної та серійної вибірок;
- 3) дослідження змістового потенціалу президентських передвиборчих електоральних дебатів в США в 2016 році;
- 4) встановлення продуктивності реалізації виявлених макротем в цілому та в мовленні кожного з учасників електоральних президентських дебатів в США 2016 року між Г. Клінтон та Д. Трампом.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що під час президентських передвиборчих дебатів у США в 2016 році концепт ВЛАДА тематизується, утворюючи два основних змістових фрагменти, що кореспондують з макротемами: «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА» та «ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА».

У межах макротемати «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА» виявлено такі підтеми:

«*Військова співпраця з іншими країнами*» (мікротеми «*Недостатність внесків інших країн учасників у бюджет НАТО*» та «*Обговорення доцільності у захисті інших країн*»);

«*Міжнародна допомога*» (мікротеми «*Фінансова підтримка країн-союзників*»);

«*Розвиток економічних відносин з іншими країнами*» (мікротеми «*Розвиток торгівлі з іншими країнами*» та «*Оцінка торговельних угод з іншими країнами*»);

«*Утримання провідної позиції США в світовій політиці*» (мікротема «*питання участі США для вирішення ситуації з Північною Кореєю*»);

«ЗОВНІШНЯ БЕЗПЕКА США» (мікротеми «Кібер-загроза з боку інших країн», «Військові операції проти терористичних організацій», «Небезпека отримання ядерної зброї терористами».

Наприклад: *«And, in fact, his cavalier attitude about nuclear weapons is so deeply troubling. That is the number-one threat we face in the world. And it becomes particularly threatening if terrorists ever get their hands on any nuclear material».*

У цьому фрагменті, продюкованому Г. Клінтон, наявні такі мовні одиниці як *nuclear weapons* та *nuclear material*, отже маємо референтну ситуацію «ядерна зброя», мікротемі – «небезпека отримання ядерної зброї терористами», підтемі «ЗОВНІШНЯ БЕЗПЕКА США» та макротемі «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА».

У межах макротемі «ВНУТРІШНЯ ПОЛІТИКА» виявлено підтеми, серед яких можна виділити наступні:

«СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА» (мікротеми «Працевлаштування та підвищення рівня заробітних плат», «Опора на середній клас як на основу суспільства», «Підвищення рівня соціальної справедливості та статевої рівності»);

«ВНУТРІШНІ ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ» (мікротема «Корумпованість політиків»);

«ВНУТРІШНЯ БЕЗПЕКА» (мікротеми «Покращення рівня підготовки правоохоронців», «Легалізація носіння зброї», «Поліпшення рівня безпеки на вулиці»);

«КІБЕР БЕЗПЕКА» (мікротема «Важливість кібер безпеки для безпеки країни в цілому»);

«Планування напрямків розвитку економіки» (мікротема «Перспективні шляхи для розвитку економіки»);

«Податки» (мікротеми «Зменшення податкового тиску на малий бізнес», «Зменшення податків для великого бізнесу»);

«РАСОВІ ВІДМІННОСТІ» (мікротеми «Використання афро-американського електорату в своїх цілях»);

«РОЗВИТОК БІЗНЕСУ» (мікротеми «Підтримка малого бізнесу» та «Лібералізація стосунків країни зі сферою бізнесу»);

«РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ» (мікротема «Застарілість транспортної інфраструктури»);

«СУДОЧИНСТВО» (мікротеми «Відсутність справедливості у прийнятті рішень залежно від расової приналежності»).

Наприклад: *«CLINTON: And so what I believe is the more we can do for the middle class, the more we can invest in you, your education, your skills, your future, the better we will be off and the better we'll grow. That's the kind of economy I want us to see again».*

У підкресленому висловленні, продукованому Г. Клінтон, лексична одиниця *“the more we can do for the middle class”* та словосполучення *“the better we will be off and the better we’ll grow”* вказують на референтну ситуацію «структура суспільства». Ця референтна ситуація кореспондує з мікротемою «Опора на середній клас як на основу суспільства», підтемою «СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА» та макротемою «ВНУТРИШНЯ ПОЛІТИКА».

Також було зафіксовано ще одну макротему – «ОСОБИСТІТЬ ПОЛІТИКА», що має простішу структуру і включає тільки 2 мікротеми «власна позитивна оцінка» та «негативна оцінка опонента».

Прикладом може служити наступне висловлення Г. Клінтон:

«CLINTON: *In fact, Donald was one of the people who rooted for the housing crisis. He said, back in 2006, «Gee, I hope it does collapse, because then I can go in and buy some and make some money. «Well, it did collapse».*

У цій цитаті Г. Клінтон використовує такі лексичні одиниці як «Donald» та «Well, it did collapse», що сприяє виокремленню мікротеми «негативна оцінка опонента» та макротемі «ОСОБИСТІТЬ ПОЛІТИКА».

Аналіз кількісних параметрів змістових сегментів президентських передвиборчих дебатів 2016 року засвідчив, що в цілому, найбільшу питому вагу має макротема «ОСОБИСТІТЬ ПОЛІТИКА», яка охоплює близько половини усього змісту. Далі йде макротема «ВНУТРИШНЯ ПОЛІТИКА», яка переважає макротему «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА».

Ці показники суттєво відрізняються у змісті промов учасників президентських перегонів, хоча тенденція в більшій мірі зберігається.

У змісті мовлення Г. Клінтон макротемі «ОСОБИСТІТЬ ПОЛІТИКА» та «ВНУТРИШНЯ ПОЛІТИКА» охоплюють основну частину всіх висловлень, а макротема «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА» представлена значно менше.

У змісті мовлення Д. Трампа макротема «ОСОБИСТІТЬ ПОЛІТИКА» займає приблизно половину всіх висловлень, макротема «ВНУТРИШНЯ ПОЛІТИКА» переважає макротему «ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА», як і у мовленні Г. Клінтон.

Крім цього, було проведено підрахунок таких статистичних показників як: середня зважена частка, показник квадратичного відхилення і визначено чи є відхилення значущим.

У результаті виявлено, що показники квадратичного відхилення у мовленні обох політиків є помірними.

**Перспективою** дослідження є аналіз динаміки змісту президентських передвиборчих дебатів у США протягом останніх десятиліть.

**Література**

1. Карасик В. И. О типах дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс. – Город. – 2000. – С. 5–20.
2. Коваль І. О. Президентський дискурс: сутність, структура, функції, цілі / І. О. Коваль // Стратегічні пріоритети, №3 (24), 2012 р. – С. 158–163.
3. Колейчик О. О. Тематизація як когнітивний механізм / О. О. Колейчик // Проблеми семантики слова, речення та тексту: Зб. наук. ст. – К. : КНАУ, 2001. – Вип. 7. – С. 111–116.
4. Кудоярова О. В. Дискурсотворча роль теми у професійному конфліктному спілкуванні англomовних медиків (на матеріалі персонажного мовлення) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Кудоярова Ольга Вікторівна. – Харків, 2007. – 238 с.
5. Медвідь О. М. Прагматичні інтерпретації текстів політичного дискурсу / О. М. Медвідь, І. Г. Измайлова // Вісник СумДУ. Серія “Філологія”. – 2008. – № 1. – С. 66–71.
6. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е.И.Шейгал. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. – 326 с.
7. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генологія наукової комунікації: монографія / Т. В. Яхонтова. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 420 с.

УДК 811.111'253:811.161.2

## **ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ГАЛУЗІ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УСНОГО ПЕРЕКЛАДУ**

Орехова К. С., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*У статті проаналізовано вплив структурних та етимологічних ознак термінів в тексті оригіналу на вибір прийому їх передачі українською мовою в тексті перекладу; встановлено основні прийоми такого перекладу.*

**Ключові слова:** методика навчання усного перекладу; структурна ознака, етимологія, прийоми перекладу.

**Орехова Е. С., Ковальчук Н. Н. Особенности перевода на украинский язык англоязычной терминологической лексики в области методики обучения устному переводу.** *В статье проанализировано влияние структурных и этимологических признаков терминов в тексте оригинала на выбор приема их передачи на украинский язык в тексте перевода; установлены основные приемы такого перевода.*

**Ключевые слова:** методика обучения устному переводу; структурный признак, этимология, приемы перевода

**Orehova K. S., Kovalchuk N. M. The peculiarities of translation English terminology into the Ukrainian language in the field of Methodology of Teaching Interpretation.** *The article analyzes the impact of structural and etymological signs of the terms in the original text on the choice of translation techniques in Ukrainian language in the translation text; determines the main translation techniques.*

**Key words:** methodology of teaching interpretation; structural characteristic, etymology, translation techniques.

Стрімкий розвиток співпраці нашої країни з іншими членами Європейського Союзу створює попит на професійну перекладацьку діяльність, що зумовлює розвиток процесу підготовки перекладачів у вищих навчальних закладах України. Саме тому проблема навчання професійних усних та письмових перекладачів є пріоритетною, враховуючи той факт, що дослідження цього питання у різних країнах набуває все більшого попиту. Українські дослідники не можуть залишатися осторонь цих процесів та мають брати участь у розробці нового наукового напрямку, тому вони повинні мати можливість ознайомитися з роботами своїх закордонних колег. Це і зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

**Об'єктом** дослідження є переклад англомовної термінологічної лексики українською мовою у галузі методики навчання усного перекладу, а **предметом** — терміни у галузі методики навчання усного перекладу та залежність вибору способу їх перекладу від певних чинників.

**Мета** нашої роботи полягала у вивченні та аналізі особливостей перекладу українською мовою англомовної термінологічної лексики у галузі методики навчання усного перекладу. Досягнення поставленої мети передбачало виконання таких **завдань**: дослідження методики навчання усного перекладу як термінологічної системи та сфери перекладу, складання поняттєвої схеми її структури, переклад репрезентативних англомовних текстів у галузі методики навчання усного перекладу, виділення термінів та їх відповідників у паралель-

них текстах, розподіл виділених термінів на структурно-семантичні групи (за структурною ознакою та за походженням), аналіз способів перекладу термінів з метою встановлення залежності способу перекладу від структури терміна, аналіз способів перекладу термінів з метою встановлення залежності способу перекладу від походження терміна, складання англо-українського та україно-англійського словників термінів у визначеній сфері.

**Матеріалом** дослідження слугували 300 англомовних термінологічних одиниць у галузі методики навчання усного перекладу, які були отримані методом суцільної вибірки із автентичних англомовних джерел [6; 7].

Відображення англомовних термінів у галузі методики навчання усного перекладу українською мовою потребує від перекладача володіння екстралінгвістичною компетенцією. До неї відносяться фонові, а також предметні знання у галузі методики навчання усного перекладу.

У ході розгляду теоретичних основ перекладу українською мовою англомовних термінів у галузі методики навчання усного перекладу були визначені головні елементи структури методики навчання усного перекладу. Одним з найбільш важливих питань у вищезгаданій галузі є її принципи. Вчені виділяють загальнодидактичні та загальнометодичні принципи, які тісно переплітаються між собою. Саме тому, було відзначено, що для досягнення поставлених цілей навчання майбутніх усних перекладачів необхідно використовувати згадані принципи.

У ході дослідження поняттєвої структури методики навчання усного перекладу було встановлено, що усний переклад може бути розподілений на декілька видів. Найтиповішим є виділення послідовного перекладу, перекладу з аркушу, а також синхронного перекладу. Існують також підвиди основних видів усного перекладу, до них відносять переклад-шепотіння, синхронний переклад з текстом у кабіні та контактний переклад. Проблематика перекладу термінологічної лексики завжди цікавила видатних вчених. На сьогоднішній день абсолютна більшість дослідників стверджує, що термінологічна лексична одиниця – це одна з найважливіших ознак наукового стилю.

Під час дослідження термінів у вищезазначеній галузі було виділено декілька важливих положень. По-перше, термін – це слово чи словосполучення, яке має історичний контекст та значення, яке закріпилося в підсвідомості суспільства, викликає асоціації та відображає одне поняття у конкретній галузі знань чи наук [3]; по-друге, термінологічна одиниця повинна мати певні ознаки, найголовні-

шими з них є системність, точність, стислість, однозначність, наявність дефініції, відсутність синонімів тощо [1; 4].

Перекладацька діяльність потребує розуміння значення термінологічної одиниці, у цьому перекладачеві допомагають її структурні особливості чи етимологія.

З огляду на останнє положення у ході нашого дослідження терміни було поділено на дві групи: група 1 – за структурною ознакою та група 2 – за походженням – з метою вивчення особливостей їх перекладу.

За структурною ознакою терміни були розподілені на чотири підгрупи: 1) прості терміни; 2) похідні терміни; 3) складні терміни; 4) терміни-словосполучення. Під час дослідження було встановлено, що найбільшу кількість термінів у галузі методики навчання усного перекладу складають похідні лексичні одиниці, адже саме до цієї підгрупи відносяться 34,7% від загальної кількості виділених термінологічних одиниць, наприклад, *cooperation* (спієнпраця), *decoding* (кодування). Наступною за кількістю термінів стала перша підгрупа (прості чи однокореневі лексичні одиниці) (30,6%), наприклад, *field* (сфера), *note* (запис), потім четверта (словосполучення) (28%), наприклад, *cognitive apprenticeship* (когнітивне навчання). Останньою за кількістю термінів стала підгрупа складних термінів, до неї увійшло лише 6,7% термінів, наприклад, *employability* (здатність до працевлаштування).

У ході дослідження було встановлено, що найбільшу кількість термінів у галузі методики навчання усного перекладу складають слова латинського походження, адже до першої підгрупи входять 38,7 % від загальної кількості виділених термінологічних одиниць, наприклад, *foreign language* (від лат. *foraneus* – іноземний та від лат. *lingua* – мова). Наступною за кількістю стала друга підгрупа – терміни англійського походження, до якої було віднесено 29,3 %, наприклад, *apprenticeship* (від англ. *apprentice* – учень + суфікс *-ship*). До третьої підгрупи відносяться 27 % термінів французького походження, наприклад, *originality* (від франц. *originalité* – оригінальність), а до четвертої підгрупи увійшло лише 5 % термінів іншого походження, наприклад, *criteria* (від грец. *criterion* – критерія).

Аналіз термінів першої групи ставив на меті встановлення залежності прийому перекладу терміну від його структури. Найбільш типовими стали п'ять способів перекладу [5]. Спосіб пошуку словникового відповідника використовувався при перекладі 34,2 % похідних термінів, 31 % простих термінів, 30,3% термінів-словосполучень та 4,5 % складних термінів. Спосіб транскодування також виявився типовим для перекладу термінів нашої вибірки: 61,8 % простих тер-

мінів та 38,2 % похідних термінів. Калькування використовувалося при перекладі похідних термінів (36,2 %), термінів-словосполучень (27,5 %), простих термінів (20,4 %) та складних термінів (15,9 %). Спосіб контекстуальної заміни використовувався при перекладі 40 % похідних термінів, 36 % простих термінологічних одиниць, 16 % термінів-словосполучень та 8 % складних термінів. Описовий переклад використовувався при передачі 82,4 % термінів-словосполучень та 17,6 % похідних термінів.

Таким чином, можемо зазначити, що структура термінологічної одиниці впливає на застосування певного прийому перекладу. Наприклад, як можна побачити спосіб транскодування не був застосований жодного разу під час перекладу складних термінів чи термінів-словосполучень, у той час як спосіб описового перекладу є нетиповим для перекладу простих чи складних термінів.

Аналіз термінів другої групи ставив на меті встановлення впливу походження терміна на спосіб перекладу. Спосіб пошуку словникового відповідника використовувався при перекладі 41,3 % термінів латинського походження, 29 % англійських термінів, 24,5 % французьких термінів та 5,2 % термінів іншого походження. Спосіб транскодування було використано при перекладі 47 % латинських термінів, 32,4 % англійських термінів, 8,8 % французьких термінологічних одиниць та 11,8 % термінів іншого походження. Калькування також виявився типовим для перекладу термінів нашої вибірки: 34,8 % латинських термінів, 24,6 % англійських термінів, 39,1 % французьких термінів та 1,5 % термінів іншого походження. Спосіб контекстуальної заміни найчастіше використовувався серед термінів англійського походження (52 %), також цим способом було перекладено 28 % термінів французького походження, 12 % латинських термінів та 8 % термінів іншого походження. Описовий переклад було застосовано серед термінів нашої вибірки таким чином: 52,9 % термінів латинського походження, 35,3 % термінів французького походження та 11,8 % термінів англійського походження.

Отже, походження термінологічної одиниці впливає на вибір способу перекладу. Наприклад, як можна побачити описовий спосіб перекладу не був застосований жодного разу під час перекладу термінів іншого походження. Більш доцільним способом перекладу цих термінологічних одиниць є пошук словникового відповідника, калькування, транскодування чи контекстуальна заміна, які й були використані під час підготовки тексту перекладу.

Таким чином, дослідження особливостей перекладу українською мовою англомовної термінологічної лексики у галузі методики навчання усного перекладу показало, що структурна будова терміно-

логічної одиниці, так само, як і її походження, повинно враховуватися під час вибору прийому перекладу.

Висновки цього дослідження можуть бути використані під час викладання практичного курсу перекладу. З наукової точки зору, вони є попередніми і потребують окремого вивчення, в чому і вбачається **перспектива** подальшого дослідження.

### *Література*

1. Білозерська Л. П. *Термінологія та переклад : навч. посібник для студ. філол. напряму підготовки* / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька. – Вінниця : Нова книга, 2010. – 232 с.
2. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури: Учбовий посібник* / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 303 с.
3. Мостовий М. І. *Лексикологія англійської мови : підручник для студентів ін-тів і фак. іноземної мови* / М. І. Мостовий. – Харків : Основа, 1993. – 255 с.
4. Томіленко Л. М. *Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови : монографія* / Л. М. Томіленко. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. – 160 с.
5. Чередниченко О. І. *Теорія і практика перекладу* / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2005. – 370 с.
6. *Handbook of research on teaching methods in language translation and interpretation* / [Ying Cui and Wei Zhao etc.]. – Hershey : IGI Global, 2015. – 458 p.
7. *National Occupational Standards in Translation*. – London : CILT, National Centre for Languages, 2007. – 35 p.

УДК 811.111.'25:791-028.17

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ІЗ ВАДАМИ СЛУХУ ТА ЗОРУ

Павленко В. А., Лукьянова Т. Г. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*У статті розглянуті теоретичні аспекти перекладу кінофільмів, висвітлені особливості перекладу аудіовізуальної продукції для людей із вадами слуху та зору: субтитрування та тифлокоментування. Презентовано результати аналізу перекладу фільму «Прихована краса» з використанням вищеназваних видів аудіовізуального перекладу.*

**Ключові слова:** *аудіовізуальний переклад, субтитрування для людей із вадами слуху, тифлокоментування для людей з вадами зору.*

**Павленко В. А., Лукьянова Т. Г. Особенности перевода аудиовизуальной продукции для людей с недостатками слуха и зрения.** *В данной статье рассматриваются теоретические аспекты перевода кинофильмов, освещены особенности перевода аудиовизуальной продукции для людей с недостатками слуха и зрения: субтитрированные и тифлокомментирование. Представлены результаты анализа переводов фильма «Призрачная красота» с использованием вышеупомянутых видов аудиовизуального перевода.*

**Ключевые слова:** *аудиовизуальный перевод, субтитрирование для людей с недостатками слуха, тифлокомментирование для людей с недостатками зрения.*

**Pavlenko V. A., Lukianova T. H. Peculiarities of audiovisual translation for the deaf and hard-of-hearing people and for the blind and vision impaired.** *This article is focused on theoretic aspects of films translation, peculiarities of audiovisual translation for the deaf and hard-of-hearing people and for the blind and vision impaired: subtitles and audio description. The results of analysis of the translation of 'Collateral Beauty' using the above-mentioned types of audiovisual translation is presented.*

**Key words:** *audiovisual translation, subtitles for the blind and vision impaired, audio description for the deaf and hard-of-hearing people.*

**Актуальність** роботи полягає у тому, що вона вносить вклад у розвиток теорії кіноперекладу та перекладу аудіовізуальної продукції в цілому, розширює загальні відомості про субтитрування та тифлокоментування.

**Метою** роботи є вивчення лексичних та граматичних особливостей при перекладі кінофільмів, аналіз проблем при створенні субтитрів та тифлокоментарів та формування основних підходів роботи з ними при перекладі кінофільмів з англійської мови українською.

**Об'єктом** дослідження є особливості перекладу кінофільмів для людей з вадами слуху (тобто створення субтитрів, що включає в себе опис музики, голосу за кадром, передачу емоцій тощо) та зору (тобто створення тифлокоментарів для опису того, що відбувається на екрані), лексико-граматичні труднощі перекладу, **предметом** – адекватність та точність перекладу фільмів з англійської мови українською з урахуванням потреб людей з вадами слуху та зору.

**Матеріалом** дослідження є фільм “*Collateral Beauty*” («Прихована краса») Девіда Френкеля.

Дослідники виокремлюють аудіовізуальний переклад як окремий вид перекладу [7], адже він значно відрізняється від інших традиційних видів. Із цією думкою погоджуються такі відомі сучасні науковці як В. Горшкова [2], В. Слишкін [3], М. Бейкер, Б. Хохель [6]. Переклад аудіовізуальної продукції має багато спільного із художнім перекладом, але у той же час має і власні особливості, адже перекладач має орієнтуватися у таких сферах: основи кінозйомки, кіномова, процес запису, програми для роботи з дубляжем та субтитрами, види жанрів фільмів тощо.

Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я майже мільярд людей мають обмежені можливості, що становить одну п'яту населення Європи та Америки [9]. Таким людям важко адаптуватися у соціумі, вони не можуть повноцінно отримувати необхідну інформацію. Тому переклад аудіовізуальної продукції має бути зроблений з урахуванням потреб цих людей. Тому у нашому дослідженні ми розглянули субтитрування для людей з вадами слуху та тифлокоментування.

Звичайні субтитри дублюють відеоконтент, якщо ж ми говоримо про субтитрування для глухих людей (або людей з вадами слуху), то у такому випадку субтитри не тільки містять діалоги персонажів в кадрі, а ще й доповнені коментарями, необхідними для повного розуміння кінофільму [4]. Ми визначили наступні правила такого субтитрування:

1) Звукові ефекти описуються словами, ця інформація вказується у дужках, часто її виділяють курсивом або іншим кольором. Розглянемо приклади: (*music*) – (*грає музика*); (*phone ringing*) – (*дзвонить телефон*); (*children's laughter*) – (*дитячий сміх*).

2) Останнім часом тон голосу прийнято передавати альтернативним шляхом – смайликами [5].

3) Речення мають бути короткими, фрази – з паузами. Це допоможе глядачам краще розуміти та запам'ятовувати інформацію. Наприклад:

- *We love this man.* – Ми любимо цю людину.
- *You guys just said 15.* – Ви ж казали про 15!

4) Текст повинен бути на темному тлі у вигляді прямокутної рамки. Найбільш оптимальний варіант – білий шрифт на чорному тлі. Яскраві кольори також можуть використовуватись, але тільки не в тому випадку, якщо весь фільм зображено яскравими кольорами, адже тоді буде важко розібрати текст [5, р. 186, 191–201].

5) У фільмах часто використовується музичний супровід. Оскільки музика доповнює сюжет фільму та необхідна для його повного сприйняття, то при створенні перекладу її необхідно описати максимально точно (вказуються музичні інструменти, жанр музики, передається її настрій тощо). Ця інформація також вказується у дужках та виділяється іншим кольором чи курсивом. Розглянемо приклади:

- *(Музика стає задумливою);*
- *(Виразний непокірний ритм);*
- *(Грає весела різдвяна музика).*

Тифлокоментування – це лаконічний опис предмету, простору чи дій, які не зрозумілі людям із вадами зору без спеціальних мовленевих пояснень. Коментарі озвучуються в паузах між діалогами. Як правило, передають детальний опис зовнішності, одягу, міміки та жестів, подій, що відбуваються навколо, зміни місця дії тощо, якщо це не заважає перебігу фільму [1].

Наприклад:

- Опис зовнішності:

*Дівчина у червоній шапці та в пальто кремового кольору. Темне волосся нижче плечей, виглядає на 30.*

- Опис міміки та жестів:

*Еммі розвертається та йде, а Говард дивиться їй услід. Його обличчя сумне.*

- Опис подій:

*Уїт виходить з кімнати, спускається дерев'яними сходами до підвалу, вмикає світло. У підвалі купа речей, Уїт відкриває по черзі коробки та щось шукає. В одній із коробок лежать відеокасети, він бере ту, що називається «ФБВ».*

- Опис місця дії:

*Вулиця вбрана по-новорічному. На деревах – гірлянди, біля будинку – фігури оленів. Уїт заходить всередину. В кімнаті біля стіни стоїть телевізор, показують фільм.*

У своєму дослідженні ми також провели аналіз перекладів з точки зору лексичних та граматичних особливостей. Ми дослідили, що

при перекладі використовуються такі ж способи, як і при художньому перекладі. До них відносяться:

а) лексичні: транскодування, конкретизація, генералізація. Наведемо приклади.

• Транскодування:

*It was your hard work that gave Yardsham Inlet the best year in the history of this agency.* — Це була ваша важка праця і завдяки їй цей рік став найкращим в історії «Ярдшем-Інлет».

• Конкретизація:

*His kid died.* — Його дочка померла. (Уточнюється стать дитини, що дає змогу глядачеві краще зрозуміти ситуацію).

• Генералізація:

*And there was this homeless woman who lived under the University Heights bridge.* — А ще була бездомна жінка, жила у Бронксі під мостом. (The University Heights Bridge — міст, що перетинає річку Гарлем та об'єднує Мангеттен з Бронксом [8]). Оскільки український глядач не знає про цей міст та не розуміє, де він знаходиться, при перекладі використовується більш відома назва району Нью-Йорка — Бронкс).

б) граматичні: вилучення, контекстуальна заміна. Наприклад:

• Вилучення:

*Howard did me a huge favor and let me sell him some.* — А Говард допоміг мені, викупивши частину моїх акцій.

• Контекстуальна заміна:

*Life is about people.* — Найголовніше в житті — люди.

Проведене дослідження дозволяє дійти **висновку**, що хоча дана галузь і розвивається, але більшість фільмів не призначені для перекладу з використанням спеціальних субтитрів чи технології тифлокоментування. Зокрема, найголовнішою проблемою була майже повна відсутність пауз між діалогами. Саме через це ми були змушені скорочувати субтитри та тифлокоментри. Це у свою чергу відзначилося на якості перекладу. Наприклад, ми були змушені відмовитися від опису інтер'єрів та зосередити свою увагу на головній інформації (описі власне подій та зовнішності героїв). При цьому на нашу думку інтер'єри також відіграють важливу роль у сприйнятті фільму, вони допомагають краще зрозуміти епоху (історичні фільми), смаки, характер героїв (опис кімнат, кабінетів тощо) та безпосередньо події фільму.

Крім того, ми переконалися, що переклад аудіовізуальної продукції має риси художнього перекладу. Зокрема, аналіз лексичних та граматичних особливостей показав, що для вирішення проблемних моментів у своїй роботі ми найчастіше використовували транскодування, конкретизацію, генералізацію (лексичні особливості), а та-

кож контекстуальну заміну та опущення (граматичні).

**Перспективи** дослідження вбачаємо у подальших дослідженнях особливостей аудіовізуального перекладу.

### *Література*

1. Ваньшин С. Н. *Словесное описание для слепых* / С. Н. Ваньшин, О. П. Ваньшина. — М. : Логосвос, 2011. — 62 с.
2. Горшкова В. Е. *Перевод в кино* / В. Е. Горшкова. — Иркутск : МИГЛУ, 2006. — 278 с.
3. Слышкин Г. Г. *Кинотекст (опыт лингвокультурологического анализа)* / Г. Г. Слышкин, М. А. Ефремова. — М. : Водолей Publishers, 2004. — 153 с.
4. *Субтитрование [Электронный ресурс]*. — Режим доступа : <https://rixtrans.com/subtitirovanie>.
5. *Audiovisual Translation: Subtitling for the Deaf and Hard-of-hearing [Electronic resource]*. — Access : <http://www.academia.edu/1589609/>.
6. *Audiovisual translation Subtitling for the deaf and hard-of-hearing*.
7. Baker M. *Dubbing*, Routledge *Encyclopedia of Translation Studies* / М. Baker, В. Hocheil. — London; New York : Routledge, 2001. — P. 74–77.
8. Díaz Cintas J. *Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen* / J. Díaz Cintas, G. Anderman. — Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2009. — 272 p.
9. *The University Heights Bridge [Electronic Resource]*. — Access : <http://ny-bridges.blogspot.com/2008/10/university-heights-bridge.html>.
10. *World Federation of the Deaf [Electronic Resource]*. — Access : <https://wfdeaf.org/faq>.

УДК 811.581'255'373

## **СТРАТЕГІЇ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ КУЛЬТУРНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ЛЕКСИКИ З КИТАЙСЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ**

Ребрій О. О., Віротченко С. А. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра східних мов та міжкультурної комунікації)*

*Статтю присвячено визначенню стратегій та способів перекладу гастронімів — засобів об'єктивації лінгвокультурного концепту ЇЖА з китайської мови на українську. На основі майндмепінгу було укладено асоціативну мапу засобів об'єктивації концепту ЇЖА. Перекладознав-*  
206

чий аналіз визначив, що нижчим рівнем культурної специфічності позначені одиниці категорій «Агент дії», «Спосіб дії» та «Інструмент дії», більшість з яких мають усталений відповідник у цільовій українській мові, а вищим — одиниці категорій «Продукт» та «Страва», значна частина яких його не мають. Зважаючи на складний характер більшості безеквівалентних одиниць вибірки, стратегією їхнього перекладу стало помірне одомашнення, а способом її втілення — калькування.

**Ключові слова:** *гастронім, культурно-орієнтована лексика, майнд-менінг, реалія, спосіб перекладу, стратегія.*

**Ребрий А. А., Виротченко С. А. Стратегии и способы перевода культурно-ориентированной лексики с китайского языка на украинский.** *Статья посвящена определению стратегий и способов перевода гастронимов — средств объективации лингвокультурного концепта ЕДА с китайского языка на украинский. На основе метода майндмепинга была разработана ассоциативная схема средств объективации концепта ЕДА. Переводоведческий анализ определил, что более низкий уровень культурной специфичности свойственен единицам категорий «Агент действия», «Способ действия» и «Инструмент действия», большинство из которых имеют постоянное соответствие в целевом украинском языке, а более высокий уровень — единицам категорий «Продукт» и «Блюдо», значительная часть которых его не имеют. Вследствие сложного характера большинства безэквивалентных единиц выборки, стратегией их перевода стало умеренное одомашнивание, а способом ее воплощения — калькирование.*

**Ключевые слова:** *гастроним, культурно-ориентированная лексика, майндмеппинг, реалія, способ перевода, стратегія.*

**Rebrii O. O., Virotenchenko S. A. Strategies and methods of translating culture-bound words from Chinese into Ukrainian.** *The article deals with determining strategies and methods of translating gastronyms — means of objectification of concept FOOD from Chinese into Ukrainian. Proceeding from the method of mindmapping, we built an associative scheme of the means of objectification of concept FOOD. Translation analysis demonstrated that a lower level of cultural specificity is peculiar to the units of categories “Agent of action”, “Way of action” and “Instrument of action”, majority of which have stable equivalents in the Ukrainian language; while a higher level of cultural specificity is peculiar to the units of categories “Product” and “Dish”, the majority of which have no stable equivalents. Due to the complex character of non-equivalent units, moderate domestication was the preferred strategy of their reproduction, while loan translation became the method of this strategy’s implementation.*

**Key words:** *culture-bound word, gastronym, method of translation, mindmapping, realia, strategy.*

Сталий розвиток науки про переклад супроводжується ускладненням перекладацьких практик. Ці взаємопов'язані процеси сукупно забезпечують вирішення комплексу завдань, що відносяться до категорії перекладацьких труднощів, одним із різновидів яких вважається культурно-орієнтована лексика, відома у перекладознавстві під терміном «реалії». До реалій належить і лексика на позначення лінгвокультурного концепту ЇЖА, який характеризується частковою перекладацькою або міжмовною лакунарністю. Звідси, **актуальність** цієї розвідки визначається необхідністю визначення способів та стратегій перекладу засобів вербалізації концепту ЇЖА з китайської мови українською задля подолання зазначеної лакунарності.

**Об'єктом** дослідження виступають лексичні засоби вербалізації концепту ЇЖА в китайській та українській мовах, а **предметом** безпосереднього аналізу – особливості (способи та трансформації) їхнього перекладу з китайської мови українською.

**Мета** дипломної роботи полягає в тому, аби визначити провідні способи перекладу лексичних засобів вербалізації концепту ЇЖА, що мають культурно-специфічний характер, та встановити вплив культурного чинника на переклад гастронімів.

**Матеріалом** дослідження виступили 300 одиниць вербалізації концепту ЇЖА в китайській мові та їхні відповідники українською мовою. Відповідники було частково взято з лексикографічних джерел, а частково створено самостійно.

В цілому дослідження виконано в межах новітнього культурологічного підходу, який став закономірним етапом транслятологічних студій, що сформувався на основі традиційних літературознавчого та лінгвістичного підходів. Культурологічний підхід ґрунтується на усвідомленні того важливого факту, що переклад є різновидом творчої діяльності на перетині двох культур і має на меті проникнення через мову в культуру й духовні цінності іншого народу задля кращого усвідомлення своєї культурної ідентичності та збагачення власної культури.

Згідно культурологічного погляду на мову, мовлення й переклад, особливості світосприйняття окремого соціуму фіксуються у мовному прошарку, відомому у світовій науці як культурно-орієнтована або культурно-специфічна лексика (*culture-bound vocabulary* або *culture-specific vocabulary*). Натомість, у вітчизняному перекладознавстві культурно-специфічна лексика позначається терміном «ре-

алії». Спочатку радянські, а потім і українські теоретики перекладу пройшли довгий шлях від усвідомлення реалії як об'єкта дійсності, що номінується у мові, до її визначення як самої номінації на позначення етноспецифічних денотатів [1; 2; 3; 6; 7].

Особливості перекладознавчого аналізу реалій зумовлюються, по-перше, наявністю у їхньому значенні культурних конотацій і, по-друге, відсутністю відповідників у цільовій мові. На нашу думку, не існує окремих способів іншомовного відтворення реалій. Пріоритетність застосування того чи іншого способу залежить як від відносин між двома мовами (вихідною та цільовою), так і від структурно-семантичних параметрів самої однієї. І в цьому сенсі китайсько-український переклад гастрономів становить особливий інтерес, оскільки у своєму структурному аспекті зумовлюється зміною ієрогліфічного правопису на літерний, а у своєму смислового аспекті зумовлюється притаманним китайській культурі образним поглядом на їжу, який не є настільки характерним для українців.

Методично дослідження було організовано наступним чином. Для створення власної вибірки важливим завданням стало визначення референційного обсягу концепту ЇЖА або, інакше кажучи, окреслення кола об'єктів (денотатів), пов'язаних із цим поняттям. Виконання цього завдання здійснювалося на основі методу словникових дефініцій лексеми «їжа», що виступає іменем концепту, із залученням китайськомовних, українськомовних та англійськомовних джерел (наявність англійських джерел була зумовлена тим, що у низці випадків ми залучали англійську мову як посередника для забезпечення більшої точності українського перекладу). Таким чином, нами було визначено наступні релевантні ознаки їжі: «те, що їдять або п'ють», «те, з чого готують», «те, чим готують», «те, як готують», «ті, хто готує або споживає».

Наступним етапом дослідження стало укладання асоціативної схеми концепту ЇЖА на основі методу майндмепінгу. Коротко зазначимо, що переваги цього методологічного інструменту полягають у тому, що він дозволяє, по-перше, представити складну інформацію в наочній формі, по-друге, узагальнити та систематизувати інформацію великого обсягу, по-третє, представити цю інформацію у вигляді схеми, що матиме опорний характер для проведення подальшого дослідження [8]. Запланована нами схема зв'язків / відносин для виявлення засобів вербалізації концепту ЇЖА у китайській мові має ознаки як асоціативної, так і концептуальної схем, а етапами її створення будуть наступні:

- розташувати усередині / наверху схеми суперординантне поняття (образ або тему), яким у нашому випадку виступає ЇЖА;

- розташувати різні поняття першого субординантного рівня таким чином, аби вони у вигляді «гілок» розходилися від центрального поняття;
- розташувати поняття другого субординантного рівня у вигляді «гілок», що відходять від відповідних понять першого субординантного рівня;
- за необхідності розташувати аналогічним чином поняття третього та наступних субординантних рівнів.

Схема, таким чином, має ієрархічний характер. Її перший рівень було сформовано на основі характеристик, виявлених у перебігу аналізу словникових дефініцій імені концепту. Тут розташовані категорії: «агент дії», «спосіб дії», «інструмент дії», «продукт», «страва». На наступному рівні розташовані підкатегорії до кожної із зазначених категорій. Подальший перелік та склад підкатегорій визначався на основі аналізу ілюстративного матеріалу.

Оскільки зв'язок між мовою та національною культурою здійснюється за рахунок національно-культурного складника значення мовної одиниці (з боку мови) та за рахунок фонових знань (з боку культури), наступним важливим методологічним аспектом дослідження є окреслення кола фонових знань перекладача, необхідних для адекватного іншомовного опрацювання культурно-специфічної лексики. Фонові знання, пов'язані з їжею, формуються у свідомості людини переважно за рахунок перцептивних властивостей, таких як колір, смак, запах, консистенція тощо, а отже закономірно мають тільки частково вербалізований характер. Маючи справу з харчовим продуктом або готовою стравою, людина асоціює їх із певними перцептивними характеристиками, які залишаються за межами мовної оболонки, але незмінно спадають нам на думку у вигляді певного «асоціативного шлейфу» кожного разу, коли ми чуємо назву продукту / страви або читаємо про них.

Національно-культурний складник лексичного значення становить собою різновид конотації, під якою в широкому сенсі розуміємо «будь-який компонент, що доповнює предметно-понятійний (або денотативний), а також граматичний зміст мовної одиниці та надає їй експресивної функції на основі відомостей, співвідносних з емпіричним, культурно-історичним, світоглядним знанням мовців цією мовою, з емоційним або ціннісним відношенням мовця до позначуваного або зі стилістичним реєстрами, що характеризують умови мовлення, сферу мовної діяльності, соціальні відносини учасників мовлення, його форму тощо» [5, с. 236].

У відповідності до семантичної моделі перекладу, представленої в роботах В. Н. Комісарова, «спільність змісту оригіналу й перекладу

забезпечується на рівні мікрокомпонентів семантики мовних одиниць, тобто сем» [4, с. 168–169]. Оскільки «спільність сем утворює основу перекладацької еквівалентності», завдання перекладача, у першу чергу, «полягає в тому, аби зберегти комунікативно релевантні семи» [там само].

Вважаємо, що національно-культурний складник значення як раз і має той самий комунікативно-релевантний характер, а отже повинен перебувати у центрі уваги перекладача при виборі ним способу створення / вибору відповідника у цільовій мові. Наведемо такий приклад. У китайській культурі надзвичайно популярним продуктом є сир тофу, що позначається ієрогліфом 豆腐 (dòufu), який розкладається на складові 豆 (біб) та 腐 (гнилий). Отже, фактично українська лексема «тофу» є прикладом перекладацького транскодування (транскрипції), сутність якого полягає в перенесенні на іншомовний ґрунт звукової оболонки вихідної одиниці, внаслідок чого втрачається її внутрішня форма. Однак у китайській кулінарії існує ціла низка страв на основі тофу, назви яких утворено шляхом додавання до базових ієрогліфів уточнюючих елементів. Застосування до перекладу цих назв іншого способу – калькування, сутність якого полягає у покомпонентному відтворенні оригінального слова, дозволяє зберегти внутрішню форму та забезпечити трансфер комунікативно релевантних національно-культурних сем: 豆浆 / dòujiāng (奶 – «молоко», 昔 – «витриманий») – «соевий напій»; 豆腐干 / dòufugān (豆 – «біб», 腐 – «гнилий», 干 – «сухий») – «висушений тофу»; 腐竹 / fǔzhú (腐 – «гнилий», 竹 – «бамбук, гілочка») – «гілочки тофу»; 豆腐卷 / dòufu juǎn (豆 – «біб», 腐 – «гнилий», 卷 – «скручувати, гортати») – «рулет з тофу»; 豆腐泡 / dòufu pào (豆 – «біб», 腐 – «гнилий», 泡 – «кулька») – «смажений тофу»; 臭豆腐 / chòudòufu (臭 – «смердючий», 豆 – «біб», 腐 – «гнилий») – «смердючий тофу»; 豆腐皮 / dòufupi (豆 – «біб», 腐 – «гнилий», 皮 – «шар, пласт») – «листки тофу» тощо.

На наступному етапі дослідження ми проаналізували способи перекладу гастрономів різних категорій та підкатегорій, що є засобами вербалізації концепту ЇЖА, виокремленими на основі майндмепінгу. Рівень культурної специфічності засобів вербальної репрезентації концепту ЇЖА у бінарному китайсько-українському співвідношенні значно варіюється залежно від категорії / підкатегорії. Найменш культурно-специфічними, за результатами нашого аналізу, є одиниці категорій «Агент дії», «Спосіб дії» та «Інструмент дії». Найбільшим рівнем культурної специфічності характеризуються одиниці категорій «Продукт» та «Страва».

Низьким рівнем культурної специфічності відзначені одиниці, що мають в українській мові усталений відповідник. Вони, як пра-

вило, мають універсальний характер, тобто представлені у мовній картині світу більшості культуромовних спільнот. Країна походження для таких одиниць або не може бути встановлена принципово, або втратила свою значущість як, наприклад, у випадку з лексемою «чай», китайське походження якої жодним чином не визначає специфіку її перекладу з однієї мови на іншу. Усім добре відомо, що Китай є батьківщиною чаю, тож можна вважати, що у діяхронічному сенсі українське «чай» є транскрибованим варіантом китайського 茶 (chá).

У сучасному ж Китаї спостерігаються зворотні процеси, коли назви популярних на Заході напоїв запозичуються до китайської мови шляхом підбору елементів на основі звукової аналогії. Такі слова не можна проаналізувати шляхом розкладу на складові та визначення типу смислових відносин між ними, адже єдиним критерієм їхнього відбору є створення звукової подібності (причому звукової подібності для носіїв китайської мови, адже, на наш погляд, деякі з отриманих варіантів ледь-ледь нагадують вихідні одиниці), наприклад: 雪碧 (xuě bì) – «спрайт», 可乐 (kělè) – «кола», 咖啡 (kāfēi) – «кава», 香槟 (xiāngbīn) – «шампанське», 白兰地 (báilándì) – «бренді», 威士忌 (wēishìjī) – «віскі».

Високим рівнем культурної специфічності відзначені одиниці, що не мають в українській мові усталеного відповідника. Зважаючи на складний характер більшості таких одиниць у китайській мові, найбільш природним способом їхнього перекладу українською стало калькування. Втім, поморфемне відтворення не гарантує адекватності сприйняття цільовим українським реципієнтом, зважаючи на те, що гастрономічна сутність позначених ними референтів залишається прихованою за метафоричною або метонімічною назвою. Розглянемо декілька прикладів. Зокрема, назва страви 蚂蚁上树 (mǎyǐ shàng shù) складається з елементів 蚂蚁 «мурахи», 上 «вгору, підійматися» та 树 «дерево», тож і перекладається нами шляхом калькування як «мурахи, що піднімаються деревом» (англійською *Ants climbing a tree*). Звідки така назва? Страва складається з м'ясного фаршу, соусу та локшини і називається так тому, що шматочки фаршу на локшині нагадують мурах, які лізуть гілочкою. Іншим прикладом є страва 霸王别姬 (bà wáng bié jī), назва якої складається з елементів 霸王 «імператор», 别 «залишає» та 姬 «наложниця», тож перекладається нами як «Прощавай, моя наложнице» (англійською *Farewell My Concubine*). Насправді, це блюдо становить собою тушковане м'ясо черепахи та курки з грибами та спеціями, а історія його назви залишається нез'ясованою. Цікавим прикладом є назва страви 松鼠鳜鱼 (sōngshǔ guìyú), що складається з елементів 松鼠 «білка»

та 鰻鱼 «китайський окунь», а отже перекладається нами як «Білка-окунь». Невже китайці поєднали в одній страві білку та рибу? І хіба взагалі білки їстівні? Відповідь насправді є дуже простою, адже йдеться про смажену рибу, якій перед запіканням за допомогою спеціальних розрізів надається форма, дещо схожа на білячу. Надзвичайно популярна китайська страва 佛跳牆 (fó tiào qiáng) утворена з ієрогліфів 佛 «буддизм, Будда», 跳 «стрибати» та 牆 «стіна», а отже перекладається нами шляхом калькування як «Будда стрибає через стіну» (англійською *Buddha jumps over the wall*). Нам пропонується така історія походження екзотичної назви. Колись давно один вчений мандрував Китаєм і тримав усю свою їжу у глиняному горщику. Тож, кожного разу, коли він збирався поїсти, то мусив розігрівати все, що було у горщику над вогнем. Одного разу цей вчений розташувався поблизу від буддійського монастирю, і монахи, які відчували приємний запах, що йшов з його горщика, перескочили через стіну, аби скуштувати страву, хоча їм взагалі було заборонено їсти м'ясо. На своє виправдання вони сказали, що й сам Будда не втримався б від такої спокуси. Як можна побачити з наведених прикладів, для традиційної китайської кухні характерним є високий рівень образності.

Підсумовуючи, зазначимо, що запропонована у роботі культурологічно орієнтована модель перекладацького аналізу має комплексний характер, адже враховує не тільки культурні чинники перекладу реалій-гастронімів, а й їхні мовні (структурно-семантичні) параметри. Основним способом перекладу культурно-специфічних лексичних засобів вербалізації концепту ЇЖА з нашої вибірки стало калькування, що пов'язано зі складним характером вихідних одиниць, кожна з яких розкладається на декілька окремих компонентів.

### **Література**

1. Верещагин Е. М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. — М. : Русский язык, 1983. — 289 с.
2. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. — М. : Международные отношения, 1986. — 416 с.
3. Зорівчак Р. П. Реалія і Переклад / Р. П. Зорівчак. — Львів : Вид-во при Львівському державному університеті, 1989. — 215 с.
4. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. — М. : Высшая школа, 1990. — 253 с.
5. Телия В. Н. Коннотация / В. Н. Телия // Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. —

М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 236. 6. Томахин Г. Д. Реалии в языке и культуре / Г. Д. Томахин // ИЯШ. – 1997. – № 3. – С. 13–18; 7. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) : учеб. пособие [для институтов и факультетов иностр. языков] / А. В. Федоров. – [5-е изд.]. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ ; М. : ООО «Издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с. 8. Davies M. Concept Mapping, Mind Mapping and Argument Mapping: What Are the Differences and Do They Matter? / M. Davies // Higher Education 62. – 2011. – No. 3 (September 2011). – P. 279–301.

УДК 811.111'255'373,46:34

## ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНІВ У ГАЛУЗІ КОНТРАКТНОГО ПРАВА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Санжаревська М. А., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*В статті проаналізовано 300 термінологічних одиниць у галузі контрактного права в залежності від їх походження та структури. Визначено загальні особливості перекладу термінів різних груп та виділені найчастіше застосовані перекладацькі прийоми.*

**Ключові слова:** *контрактне право, фахова компетентність, адекватність перекладу, еквівалентність перекладу, прийом перекладу.*

**Санжаревская М. А., Ковальчук Н. Н. Особенности перевода англоязычных терминов в области контрактного права на украинский язык.** *В статье проанализированы 300 лексических единиц в области контрактного права в зависимости от их происхождения и структуры. Определены общие особенности перевода терминов разных групп и выделены чаще всего использованные переводческие приёмы.*

**Ключевые слова:** *контрактное право, профессиональная компетенция, адекватность перевода, эквивалентность перевода, прием перевода.*

**Sanzharevskaya M. A., Kovalchuk N. M. Specifics of the English terms translation into Ukrainian in the field of Contract Law.** *In this article 300 lexical units in the field of Contract Law are analyzed depending on their*

*etymology and structure. General specifics of translation of English terms that belong to different groups and the most frequently used translation methods are determined.*

**Key words:** *Contract Law, professional competence, correspondence in translation, equivalence in translation, translation method.*

Передача англійських термінів на українську мову вимагає знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів англійською мовою і знання термінології рідною мовою. **Актуальність** даного дослідження викликана необхідністю надання переліку важливих знань задля здійснення перекладу у галузі контрактного права та з'ясування залежності вибору прийому перекладу, засновуючись на структурних ознаках та походженні термінів.

**Об'єктом дослідження** є переклад з англійської на українську мову оригінальних текстів у галузі контрактного права, а **предметом** – залежність вибору перекладацького прийому, виходячи з певних чинників.

**Мета роботи** полягає у з'ясуванні найбільш уживаних прийомів перекладу для термінів різних груп та з'ясування специфіки їх перекладу.

**Матеріалом дослідження** послужили 300 лексичних одиниць, відібраних в ході перекладу та аналізу оригінального англомовного тексту [7].

Фахова компетентність є невід'ємною частиною перекладацького процесу. Вона тлумачиться як здатність перекладати на фаховому рівні, а також як сукупність навичок, умінь та знань, що є необхідними для забезпечення цієї здатності [5, с. 85]. У даній роботі подано виклад змісту 2 компетенцій, що входять до складу фахової компетентності, а саме *екстралінгвістичної* та *перекладацької*.

*Екстралінгвістичну компетенцію* складають фонові та предметні знання. Фонові знання – це сукупність знань, що є необхідними для розуміння тексту у певній галузі та історії її розвитку [5, с. 85]. Вивчення проблем договірних відносин має як теоретичне, так і практичне значення, саме тому їх аналіз в історичному процесі є надзвичайно важливим [4, с. 7]. До предметних знань відноситься усвідомлення поняттєвої структури галузі контрактного права. З цією метою нами було складено 3 поняттєві схеми: «Джерела регулювання контрактного прав», «Необхідні елементи юридично дійсного контракту» та «Структурні блоки контракту».

*Перекладацька компетенція* включає знання загальних принципів, навичок та умінь здійснення перекладу. Сюди також відноситься термінологічний аспект [5, с. 85]. До *термінологічних знань* ми від-

носимо терміни, що належать до галузі контрактного права, а також їх відповідники в українській мові, виділені в процесі перекладу.

Специфіка перекладу, що відрізняє його від інших видів діяльності, полягає у повноправній заміні тексту оригіналу текстом перекладу. Повна відповідність є неможливою через втрати, які неминучі під час перекладу – це пов'язано перш за все з відмінностями культурних та історичних асоціацій, невідповідністю окремих елементів змісту в мовах оригіналу та перекладу, відмінністю у граматичній побудові та стилістичних особливостях [6, с. 444].

Головною метою будь-якого перекладу є досягнення *еквівалентності* та *адекватності* [1]. *Еквівалентність* позначає відношення між змістом оригіналу та змістом перекладу [3, с. 113]. Категорія *адекватності* є головним чином характеристикою не ступеня відповідності текстів перекладу та оригіналу, а ступеня відповідності тексту перекладу очікуванням учасників комунікації [2, с. 289]. Іншими словами, переклад тексту можна вважати адекватним, якщо він є зрозумілим для аудиторії, на яку його орієнтовано [1].

Отже, співвідношення **еквівалентності** і **адекватності** у кожному акті перекладу визначається вибором, який перекладач робить із врахуванням мети перекладу, а також типу тексту, що перекладається. У відповідності до значень термінів «еквівалентність» та «адекватність», адекватний переклад включає певну ступінь еквівалентності, але еквівалентний переклад може не бути адекватним [3, с. 113].

В ході нашого дослідження терміни було розподілено за структурною ознакою та відповідно до їх походження.

Етимологічний аналіз англomовних термінів у галузі контрактного права, вибраних в процесі дослідження, показав, що найбільш розповсюдженими у тексті, обраному як матеріал дослідження, стали терміни латинського походження (194 терміни, 64,67 %; *civil law systems* – *системи цивільного права*). Терміни англійського походження склали одну четверту загальної вибірки (77 термінів, 25,67 %; *blackline* – *документ з виправленнями*). Досить рідко зустрічалися терміни змішаного (15 термінів, 5 %; англо-французьке *waiver* – *документ про відмову*) та давньогрецького походження (9 термінів, 3 %; *calculation* – *розрахунок*). Терміни іншого походження зустрілися у 1,67 % випадків (5 термінів; африканське *legal mumbo-jumbo* – *правова неясність*). Такі результати свідчать про те, що більшість термінів у галузі контрактного права утворені з латинських слів, що зумовлено історією виникнення контрактного права за часів Давнього Риму.

При аналізі прийомів перекладу термінів, розділених за походженням, спостерігається схожа тенденція – для всіх груп найчастіше було обрано словниковий відповідник та калькування (близько

30% всіх термінів у кожній групі), отже можна сказати, що у більшості випадків походження терміну не впливає на вибір перекладацького прийому.

Структурний аналіз англomовних термінів у галузі контрактного права показав, що найбільш розповсюдженими стали терміни-словосполучення (174 терміни, 58 %; *affirmative covenants* – зобов'язання по здійсненню певних дій). 15,67 % склали суфіксальні терміни (47 термінів, *offeree* – акцентант), 9,67 % – префіксально-суфіксальні (29 термінів, *obfuscatory* – незрозумілий), 8,33 % – складні (25 термінів, *boilerplate* – шаблон). Простих термінів було лише 5 % (15 термінів, *lien* – правило утримання майна), а префіксальних – 3,33 % (10 термінів, *incur* – піддаватися). Це свідчить про тенденцію утворення термінів у галузі контрактного права за допомогою поєднання двох або більше слів.

При аналізі прийомів перекладу термінів, поділених за структурною ознакою, було з'ясовано, що для простих, похідних та складних термінів переважає прийом пошуку словникового відповідника, у той час як для словосполучень здебільшого застосовувалось калькування. Це зумовлено відсутністю зафіксованих одиниць-відповідників для багатьох термінів-словосполучень в українській мові.

За загальним аналізом всіх термінів найчастіше вживаним прийомом перекладу виявилися пошук словникового відповідника (31,67 %) та калькування (25 %). Наприклад:

Словниковий відповідник: *A real estate lease contains representations by the lessor that it has not leased the same property to anyone else (Оренда нерухомого майна містить заяви орендодавця, що він не здає в оренду ту ж саму нерухомість комусь іншому).*

Калькування: *Alternatively, if the spill is discovered after the sale closes, the buyer will have a claim against the seller for breach of representation (Якщо відходи буде виявлено після підписання контракту, покупець може подати позов проти продавця через порушення заяви).*

Рідше за все було використано опущення – 0,33 %, наприклад: *The proposal was rejected and repudiated (Пропозицію було відхилено).* Це зумовлено специфікою даної галузі, оскільки широке використання цього прийому може призвести до втрати важливих моментів, що повинні бути зазначені в контракті.

Частота вживання описового способу (9,33 %) та приблизного перекладу (10 %) свідчить про те, що на даний час галузь контрактного права є недостатньо розвинутою в Україні та, як наслідок, багато понять відсутні в українському контрактному праві. Причиною також може бути відмінність правових систем. Вживання описового способу та приблизного перекладу неминуче призводить до

грозміздки тексту перекладу та до неповного відтворення елементів англійської мови українською. Розглянемо приклад вживання описового способу: *These are often things that are outside of the parties' control and therefore are not appropriate for making the subject of affirmative or negative covenants* (це зазвичай те, що не підвладно контролю сторін та таким чином не може бути предметом зобов'язань по здійсненню певних дій або зобов'язань щодо утримання від здійснення певних дій).

Приклад приблизного перекладу: *A common problem in complex agreements is that of nesting definitions.* (поширеною проблемою у складних угодах є проблема **послідовних понять**).

**Перспективою** дослідження вбачаємо в складанні підручників із перекладу англомовних термінів у галузі контрактного права українською мовою та більш поглибленому вивченні особливостей перекладів у цій галузі залежно від інших чинників.

### Література

1. Балахтар В. В. Адекватність та еквівалентність перекладу [Електронний ресурс] / В. В. Балахтар, К. С. Балахтар // Буковинська державна фінансова академія. — 2011. — Режим доступу : <http://www.confcontact.com/20110531/fk-balahtar.htm>.
2. Гарбовський Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004. — 544 с.
3. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. — М. : ЭТС, 2001. — 424 с.
4. Чалая Л. А. История договорного права : учеб. пособие / Л. А. Чалая, А. В. Лядова. — Владимир : Изд-во Владимирского гос. ун-та, 2008. — 172 с.
5. Черноватий Л. М. Зміст поняття «фахова компетентність перекладача» як складової методики навчання / Л. М. Черноватий // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2014. — № 2. — С. 84–86.
6. Шевцова О. В. Співвідношення перекладознавчих феноменів «адекватність» та «еквівалентність» [Електронний ресурс] / О. В. Шевцова // Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка. — 2002. — Режим доступу : [http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni\\_i\\_konceptualni\\_2012\\_42\\_2/443\\_450.pdf](http://philology.knu.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2012_42_2/443_450.pdf).
7. Fox С. М. Working with Contracts: What Law School Doesn't Teach You / Charles M. Fox. — New York, 2002. — 330 p.

УДК 811.111'255:82-36

## ОСОБЕННОСТИ РУССКОЯЗЫЧНОГО ПЕРЕВОДА ТЕКСТОВ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ АНЕКДОТОВ

Сапарбаева А., Мартынюк А. П. (докт. филол. наук)

*Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина*  
(кафедра переводоведения имени Николая Лукаша)

*Статья посвящена исследованию отражения лингвокультурных стереотипов в британских анекдотах и особенностей их перевода на русский язык. Юмор и шутки являются необходимым элементом общения, но многие характеристики юмора еще не изучены в лингвистической литературе. Трудности перевода англоязычных анекдотов делим на две группы: языковые (полисемия, омонимия) и лингвострановедческие (фоновая информация и реалии, которые относят к безэквивалентной лексике).*

**Ключевые слова:** анекдот, омонимия, полисемия, стереотип, фоновая информация.

**Сапарбаева А., Мартынюк А. П. Особливості російськомовного перекладу текстів англomовних анекдотів.** *Стаття присвячена дослідженню відображення лінгвокультурних стереотипів в британських анекдотах і особливостей їх перекладу на російську мову. Гумор і жарти є необхідним елементом спілкування, але багато характеристик гумору ще не вивчено в лінгвістичній літературі. Труднощі перекладу англomовних анекдотів поділяємо на дві групи: мовні (полісемія, омонімія) і лінгвокраїнознавчі (фонова інформація і реалії, які відтворюються безеквівалентною лексикою).*

**Ключові слова:** анекдот, омонімія, полісемія, стереотип, фонова інформація.

**Saparbaeva A., Martynyuk A. P. Specificity of Russian translation of English anecdotes.** *The article presents the results of the study of the reflection of lingua-cultural stereotypes in British anecdotes and also their translation into Russian. Humor and jokes are a necessary element of communication, but many characteristics of humor have not yet been studied in linguistic literature. The problems in translation of anecdotes are caused by the two specific phenomena: linguistic (polysemy and homonymy) and lingua-cultural (background information, realities, named by lexical units having no direct translation equivalents).*

**Key words:** anecdote, background information, homonymy, polysemy, stereotype.

**Актуальность** исследования обусловлена необходимостью описания анекдота как средства репрезентации национальной картины мира. В работе проводится лингвокультурологический анализ анекдотов с позиции стереотипов, лежащих в основе юмора, что представляется важным с точки зрения предотвращения коммуникативных сбоев, вызванных непониманием английского юмора, и имеет непосредственную значимость, как для лингвистической теории, так и для теории и практики перевода.

**Объектом** исследования являются тексты англоязычного анекдота как источник сведений о языке, культуре и менталитете британского народа. **Предметом** исследования выступают способы репрезентации лингвокультурных стереотипов в текстах британских анекдотов и их переводы на русский язык. **Материалом** исследования являются тексты 250 британских анекдотов из интернета.

Юмористический дискурс занимает особое место среди всех видов общения не только как сложное коммуникативное явление, но и как речевое действие, которое содержит социальный контекст и представление об участниках коммуникации. Можно сказать, что юмористический дискурс представляет собой текст, который возникает в ситуации смехового общения. К характерным его признакам относятся: 1) коммуникативное намерение создать шутку с целью снять напряжение; 2) уменьшить дистанцию при общении; 3) в мягкой форме выразить критическое отношение к определенному объекту общения [2].

Центральным жанром юмористического дискурса выступает **анекдот**. Жанр анекдота заслуживает отдельного детального изучения. М. М. Бахтин трактует жанр как относительно устойчивое по тематическому, композиционному и стилистическому содержанию речевое произведение [1]. Характерной особенностью жанра является ситуативное повторение, что ведет к образованию инвариантного содержания языкового текста.

Национальная картина мира, зафиксирована присущими данной культуре средствами, прежде всего, – системой языка. **Картину мира** понимаем как «исходный глобальный образ мира, лежащий в основе мировоззрения человека, представляющий существенные свойства мира в понимании его носителей и представляющий собой результат всей духовной активности человека» [3]. Смеховая (карнавальная, профанная) картина мира рассматривается как одна из двух равноправных мировоззренческих концепций в сознании индивида. Ей противопоставлена серьезная (официальная) картина мира.

В переводоведении трудности перевода принято делить на лингвистические (языковые) и экстралингвистические (страноведчес-

кие). К языковым трудностям в процессе перевода с английского языка на русский следует отнести проблему многозначности слов. Частотными являются случаи, когда в исследованных нами анекдотах юмористический эффект создается именно благодаря полисемии. К примеру:

*When is an English teacher like a judge?*

*When she hands out long sentences.*

*Когда английский учитель превращается в судью?*

*Тогда, когда его предложение как будто предопределения.*

В представленном примере слово *sentence* имеет много значений: 1) предложение, фраза, выражение; 2) приговор. Комический эффект образуется благодаря тому, что это слово употребляется одинаково часто и учителем, и судьей, но в разном значении. В русском языке трудно воспроизвести эту шутку, не применяя никаких трансформаций. Поэтому переводчик должен создать шутовское настроение в тексте перевода средствами языка перевода.

Так английские шутки, отражающие лингвокультурные стереотипы, фокусируются вокруг таких реалий как *corner shop* и *fish and chips shop*. Эти реалии не имеют подобных себе в русской культуре, и поэтому шутки о них не всегда понятны русскому адресату.

В следующих примерах нужно иметь лингвострановедческие знания о типах британских магазинов, чтобы понять природу шутки.

*A man goes into a fish n chip shop with a salmon under his arm. He asks "Do you sell fish cakes here?"*

*"No" was the reply.*

*"Shame, it's his birthday."*

*Мужчина приходит в магазин, где продают рыбу и жареный картофель, и держит в руках лосось. — Есть продаете вы рыбные торты? — Нет, — был ответ. — Жаль, ведь сегодня его день рождения.*

Шутовское настроение создает абсурдность всей ситуации, но мы прибегаем к описательному способу перевода, чтобы разъяснить слушателю, какой именно это магазин.

Англичане сами живо шутят над названиями их магазинов. Так существуют шутки о типичном британском магазине *corner shop*. Переводчик не может перевести дословно это название, ведь в русском языке нет эквивалента этой реалии. Поэтому переводчик также прибегает к описательному способу перевода — «магазин продовольственных товаров, обычно расположенный сбоку жилого дома».

Особую группу составляют реалии, обозначающие марки автомобилей, названия киностудий, торговые марки. Если эти реалии являются общеизвестными, иностранный адресат поймет подтекст англоязычной шутки. Как, например, в анекдоте:

*"I just bought my mother-in-law a Jaguar." "Cool! – I thought you did not like her." "I know what I'm doing; it's bitten her twice already."*

*«Я только что купил моей теще ягуара»*

*«Класс! – А я думал, что она тебе не нравится.»*

*«Я знаю, что я делаю. Он кусает ее дважды в день».*

Приведенный пример иллюстрирует случай, когда смеховой эффект достигается за счет слов-омонимов – *Jaguar* (марка машины) и *jaguar* (животное).

При переводе британских анекдотов с нашей выборки мы наталкивались на реалии, обозначающие торговые марки, неизвестные нашему адресату. Это представляет определенные трудности для передачи комизма ситуации. Это показывает следующий пример:

*Two packets of crisps were walking along the road. A passing car stopped and the driver asked if they would like a lift.*

*"No, thanks," said the crisps – "We're Walkers".*

*Два пакета чипсов шли по обочине дороги. Машина проезжала мимо, остановилась, и водитель спросил, не хотят ли они, чтобы тот их подвез. – Нет, спасибо, – ответили чипсы. – Мы Волкерс.*

Британцу, конечно, будет понятна и смешна шутка о чипсах фирмы Walkers, что также переводится как путешественники. Но русскоязычному слушателю, который не имеет достаточно лингвострановедческих знаний, может помочь контекстуальная догадка.

Неоднородность текстов юмористического дискурса приводит к неоднородности установок для перевода. В большинстве случаев форма текста анекдота при переводе сохраняется. В отдельных случаях переводчик может прибегнуть к изменению структурно-композиционной формы анекдота для того, чтобы сделать анекдот понятным и смешным для инокультурных адресатов.

Наше исследование показало, что все трудности перевода англоязычных шуток можно объединить в две группы: языковые (полисемия, паронимия, омонимия) и лингвострановедческие (фонная информация и реалии, которые относят к безэквивалентной лексике).

Для преодоления недоразумений при межкультурном общении переводчик должен обладать достаточным объемом фоновых знаний, должен уметь применять необходимые переводческие трансформации для сохранения в тексте перевода информационной, композиционной и идейной целостности исходного текста.

#### *Литература*

*1. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 444 с.*

2. Морозова А. М. Специфика юмористического дискурса: жанр анекдота / А. М. Морозова // LINGUA MOBILIS: Научный журнал. — 2009. — №4 (18). — С. 52–60. 3. Постовалова В. И. Картина мира в жизнедеятельности человека / В. И. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира. — М.: Наука, 1988. — С. 8–69.

УДК 378:81'255.2:6:[811.161.2+811.111]

## ВПЛИВ СТРУКТУРИ АНГЛОМОВНИХ ФАРМАКОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ НА ВИБІР СПОСОБУ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Сирота Є.О., Черноватий Л. М. (докт. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Розглянуто способи перекладу англомовних фармакологічних термінів українською мовою; проаналізовано співвідношення способів перекладу однослівних термінів та термінологічних словосполучень; встановлено залежність вибору способу перекладу від структури термінів у тексті оригіналу.*

**Ключові слова:** англомовні фармакологічні терміни, однослівний термін, переклад українською мовою, спосіб перекладу; структура терміна; термінологічне словосполучення.

**Сирота Е. О., Черноватый Л. Н.** Влияние структуры англоязычных фармакологических терминов на выбор способа их перевода на украинский язык. Рассмотрены способы перевода англоязычных фармакологических терминов на украинский язык; проанализировано соотношение способов перевода однословных терминов и терминологических словосочетаний; определена зависимость выбора способа перевода от структуры терминов в тексте оригинала.

**Ключевые слова:** англоязычные фармакологические термины, однословный термин, перевод на украинский язык, способ перевода, структура термина, терминологическое словосочетание.

**Syrota Ye. O., Chernovaty L. M.** The impact of English pharmacological term structure on the translation technique selection. The article deals with the translation techniques used to render English pharmacological terms

*into the Ukrainian language; it analyzes the correlation of the translation techniques in rendering the one-word terms and terminological word combinations; the authors offer an assumption concerning the dependence of translation techniques selection on the term structure in the source text.*

**Key words:** *one-word terms, pharmacological terms in English, term structure, terminological word combinations, translation into Ukrainian, translation techniques.*

У даній статті пропонуються результати дослідження впливу структури англomовних фармацевтичних термінів на вибір способу їх перекладу українською мовою. **Актуальність** дослідження пояснюється необхідністю вивчення залежності вибору способів перекладу галузевих термінів від різноманітних чинників, у нашому випадку – від структури терміна. **Матеріалом** дослідження було обрано оригінальну англomовну термінологічну лексику у галузі фармакології у кількості 603 одиниць [4], які за структурою розподілились наступним чином: однослівні терміни – 193 одиниці (з них, прості – 8 одиниць, суфіксальні – 46, префіксальні – 11, префіксально-суфіксальні – 32, складні – 97), термінологічні словосполучення – 409 одиниць (з них, прикметникові – 201, іменникові – 134, дієслівні – 27, дієприкметникові – 43 і прислівникові – 4). Згадані терміни було перекладено українською мовою з урахуванням контексту, а також було проведено аналіз співвідношення способів перекладу усіх одиниць в межах кожної із згаданих категорій.

Спочатку розглянемо результати аналізу співвідношення способів перекладу англomовних однослівних термінів. Якщо розглядати усі однослівні терміни як єдиний масив, то найбільшу питому вагу серед 193 термінів має транскодування (113 випадків, 58% від загальної кількості термінів). Найчастіше застосовувалося транслітерування (89 випадків або 79% від усіх випадків транскодування), на другому місці – адаптивне транскодування (23 випадки або 20%), а транскрибування фактично не застосовується (1 випадок або менше 1%). Наступним за частотністю застосування йде словниковий відповідник (61 випадок або 31%). На третьому місці – додавання слова (11 випадків або 5%). На четвертому – калькування (5 випадків або 3%), на п'ятому – контекстуальна заміна (2 випадки або 2%). Нарешті на останньому місці – описовий переклад (1 випадок або менше 1%).

У таблиці 1 подано кількісний розподіл способів перекладу однослівних термінів у вибірці.

Таблиця 1

Кількісний розподіл способів перекладу однослівних термінів у вибірці. Умовні позначення: суф – суфіксальні терміни, преф – префіксальні терміни, суф-преф – суфіксально-префіксальні терміни, склад – складні терміни

Способи перекладу	Структурні категорії					Всього
	прості	суф	преф	суф-преф	склад	
	Кількість слів у категорії					
	8	45	11	32	97	
Кількість випадків застосування способу перекладу						
Транскодування загалом	2	17	1	12	81	113
з них						
Транслітерування	2	11	0	3	73	89
Адаптивне транскодування	0	6	1	9	7	23
Транскрибування	0	0	0	0	1	1
Словниковий відповідник	6	26	9	11	9	61
Додавання слова	0	2	0	4	5	11
Калькування	0	0	0	3	2	5
Контекстуальна заміна	0	0	1	1	0	2
Описовий переклад	0	0	0	1	0	1
Всього	8	45	11	32	97	193

Якщо систематизувати кількісні показники, подані вище, а також результати інших дослідників [2], можна зробити висновок, що спосіб перекладу українською мовою англомовних однослівних фармакологічних термінів певною мірою залежить від їх структури. Частка вибору словникового відповідника знижується в міру ускладнення структури терміна, його питома вага падає із 75% і навіть 82% при перекладі найпростіших (простих і префіксальних) термінів до 58% у випадку суфіксальних, 34% – стосовно префіксально-суфіксальних і 9% – при передачі складних термінів. Частка ж транскодування, навпаки, є мінімальною при перекладі префіксальних і простих термінів (9% і 25% відповідно), а потім її питома вага неухильно зростає: до 38% у випадку суфіксальних і префіксально-суфіксальних, та до 84% – при передачі складних термінів. Варто також відзначити розширення діапазону способів перекладу в міру ускладнення термінів. Для передачі простих термінів достатньо тільки словникового відповідника й транскодування, у випадку префіксальних одиниць – додатково знадобилася контекстуальна заміна, замість якої при

передачі суфіксальних термінів застосовувалося додавання слів. Але в умовах ще більшого ускладнення терміна, кількість прийомів перекладу зростає до чотирьох (словниковий відповідник, транскодування, додавання слова і калькування), а у випадку з префіксально-суфіксальними термінами до них додається ще й описовий переклад і контекстуальна заміна.

Тепер звернемося до аналізу способів перекладу термінологічних словосполучень у нашій вибірці. З метою встановлення можливої залежності вибору способу перекладу від структури терміна, усі відібрані словосполучення було поділено на структурні групи, виходячи з частини мови, до якої належав перший елемент структури. Отже нами було сформовані такі структурні групи: прикметникові – 201 словосполучення, іменникові – 134, дієслівні – 27, дієприкметникові – 43 і прислівникові – 4. Аби врахувати структуру та кількість слів у кожному словосполученні, в межах кожної структурної групи розрізнялися ще й структурні моделі, для репрезентації яких вживалися наступні умовні позначення: *Adj* – прикметник, *N* – іменник, *V* – дієслово, *Adv* – прислівник, *Part. I* – дієприкметник теперішнього часу, *Part. II* – дієприкметник минулого часу, *Num* – числівник, *prep* – прийменник, *art* – артикль.

При перекладі словосполучень, на відміну від однослівних термінів, застосовується менша кількість способів перекладу. Якщо у словосполученні мови перекладу його складові йдуть у тому ж порядку, що й у словосполученні мови оригіналу, то такий спосіб, слідом за іншими авторами [3], ми називаємо калькуванням, тобто копіюванням структури оригінального словосполучення. Коли кількість слів у словосполученні мови перекладу така ж, як і в словосполученні мови оригіналу, але їх порядок змінено, то такий спосіб, слідом за іншими авторами [1], ми вважаємо перестановкою слів. Якщо кількість слів у словосполученні мови перекладу збільшується, то подібний прийом ми називаємо додаванням слів (слова), а коли зменшується, то – вилученням слів (слова). Можливі також комбінації цих способів перекладу, наприклад, одночасна перестановка і додавання або вилучення слів тощо.

Нижче стисло викладені результати аналізу кожної із структурних груп за моделями, що входили до їхнього складу.

*Прикметникові словосполучення.* Більшість словосполучень, побудованих за моделями *Adj+N*, *Adj+N1+Prep+N2* та *Adj+Adj+N* перекладалися за допомогою калькування (87%, 100% та 85% відповідно), що пояснюється збігом принципів їх побудови з аналогічними структурами в українській мові.

Найбільшу питому вагу серед способів перекладу словосполучень моделей  $Adj + N1 + N2$  та  $N(Adj) - PI(Adj) + N$  має перестановка слів (63% та 67% відповідно), що в першому випадку пояснюється наявністю в українській мові моделі, в якій один іменник ставиться перед іншим іменником у родовому відмінку, а в другому випадку викликана потребою відповідати нормам української мови, які тут є відмінними від норм англійської мови.

Тут ми бачимо, що додавання другого іменника в прикметникове словосполучення різко зменшує частку калькування до 17%, відповідно збільшуючи частку трансформацій: перестановка слів – 67%, перестановка разом з додаванням – 11%, просте додавання – 5%.

*Іменникові словосполучення.* Для передачі англомовних словосполучень моделей  $N1 + of + (art) + N2$  та  $Num+N1+N2$  українською мовою використовувалося переважно калькування (100% та 67% відповідно).

Найпоширенішим способом перекладу словосполучень, побудованих за моделями  $N1 + N2$ ,  $N1 + N2 + N3$ ,  $N1-Part.II + N2$ , виявилася перестановка слів, частково комбінована з додаванням слів. В першому випадку особливістю є те, що український компонент  $N2$  вживається у формі родового відмінка й виконує функцію постпозитивного означення стосовно того компонента, який позначається як  $N1$ . У другому випадку українські відповідники  $N1$  та  $N2$  виступають у формі родового відмінку постпозитивним означенням до відповідника  $N3$ .

Отже ми бачимо, що вибір способу передачі англомовних іменникових словосполучень чітко корелює з моделлю, на якій засновано відповідне словосполучення.

Слід зазначити, що додавання прийменника до складу прикметникових або іменникових словосполучень різко змінює співвідношення способів перекладу на користь калькування, частка якого є максимальною (100%) при перекладі англомовних словосполучень, які базуються на моделях  $Adj+N1+prep+N2$  та  $N1 + of + (art) + N2$ .

*Дієслівні словосполучення.* Більшість словосполучень даної категорії передавалася за допомогою калькування, зокрема словосполучення побудовані за моделями  $V + N$ ,  $V + Adj + N$  та  $V + prep + N$ . Це неважко пояснити збігом структурних характеристик даної моделі в обох мовах та вимогами норм мови перекладу.

Для передачі словосполучень, побудованих за моделлю  $V + (art) + N1 + N2$ , у двох випадках спостерігалася перестановка слів, а ще у двох вона супроводжувалася ще й додаванням слів.

Як і у випадку з прикметниковими та іменниковими словосполученнями, додавання прийменника до складу дієслівного словосполучення різко піднімає (до 100%) частку калькування.

*Дієприкметникові словосполучення.* Для перекладу переважної більшості словосполучень цієї категорії застосовувалося калькування, зокрема для словосполучень, побудованих за моделями *Part.II + N*, *Part.I + N* та *Part.II + Adj + N*. Результатом калькування словосполучень першої моделі було українське словосполучення, що мало форму «прикметник + іменник». Калькування англomовного прислівника у другому випадку нерідко супроводжується зміною частини мови на прикметник або іменник. Що стосується словосполучень третьої моделі, тут український відповідник англomовного прикметника трансформується в іменник у родовому відмінку.

Усі словосполучення обох моделей побудови найменшої за чисельністю категорії *прислівникових словосполучень Adv+Adj* та *Adv+PII* перекладалися за допомогою калькування.

Таким чином, так само як і у випадку з однослівними термінами, ґрунтуючись на результатах аналізу особливостей перекладу словосполучень, можна сформулювати припущення, що вибір способу їх перекладу певним чином залежить від їхньої структури.

Наведені вище висновки не претендують на остаточний статус, оскільки дана проблема потребує додаткового вивчення на ширшій вибірці, в чому і вбачається **перспектива** подальшого дослідження.

### *Література*

1. Карaban В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури / В. І. Карaban. — Вінниця : Нова Книга, 2004. — 576 с.
2. Малявіна М. В. Термінологічні й екстралінгвістичні компоненти фахової компетентності, необхідні для передачі українською мовою англomовних текстів, що стосуються інформаційної структури та вірності перекладу : дипл. роб. на здобуття освіт. ступеня магістра : спец. „Філологія” / М.В. Малявіна. — Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. — 115 с.
3. Черноватий Л. М. Зміст стратегій калькування і трансформації у перекладознавчому аналізі / Л. М. Черноватий // Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі. — Одеса : Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2016. — С. 124–126.
4. *Manual to practical classes in clinical pharmacology* / В. В. Samura, О. V. Kraydashenko, I. B. Samura, N. M. Kovalchuk. — Zaporizhia : Zaporizhia State Medical University, 2007. — 158 p.

УДК 811.111'255.4

## ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ МОВИ ЛАПІНЬ УКРАЇНСЬКОЮ

Сіненко В. В., Вороніна К. В. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*Дослідження присвячено аналізу особливостей перекладу артлангів на матеріалі мови лапін з роману Р. Адамса «Небезпечні мандри». Встановлено головні способи відтворення одиниць штучної мови в українському перекладі.*

**Ключові слова:** *артланг, лапін, переклад, спосіб перекладу, транскодування.*

**Сіненко В. В., Вороніна К. В.. Особенности воспроизведения языка лапинь на украинском языке.** *Исследование посвящено анализу особенностей перевода артланглов на материале романа Р. Адамса «Обитатели холмов». Выделены главные способы воспроизведения единиц искусственного языка в украинском переводе.*

**Ключевые слова:** *артланг, лапинь, перевод, способ перевода, транскодирование.*

**Sinenko V. V., Voronina K. V. Specifics of Ukrainian Translation of the Lapine Language.** *The research focuses on the analysis of the specifics of translating artlang based on R. Adams's novel "Watership Down". The main methods of reproducing Lapine elements in the Ukrainian translation of the novel have been studied.*

**Key words:** *artlang, Lapine, method of translation, transcoding, translation.*

До інтересів сучасного перекладознавства залучаються усе нові та цікаві об'єкти дослідження. Новітній термін «артланг» сьогодні використовується на позначення штучно створених мов, спеціально розроблених для реалізації потреб художнього дискурсу. Такі мови ще не потрапляли у фокус зацікавленості перекладознавців. Їхній аналіз потенційно сприятиме висвітленню таких проблем, як перекладацька творчість, механізми перекладу, специфіка мовної особистості перекладача тощо. Зазначені чинники визначають **актуальність** цієї розробки.

**Метою** роботи є встановлення оптимальних способів перекладу артлангу лапін в англо-українському напрямку.

**Об'єктом** дослідження є лексична та граматична складові артлангу лапінь, а **предметом** аналізу виступають способи створення україномовних відповідників одиниць лапінської мови.

Дослідження виконано на **матеріалі** одиниць мови лапінь, відібраних методом суцільної вибірки з роману та їхніх відповідників українського перекладу.

Штучними мовами є знакові системи, що створюються з елементів природних мов і пропонуються в якості допоміжного засобу між-національного спілкування [4, с. 201].

За функціональним критерієм штучні мови поділяють на допоміжні, головною функцією яких є комунікативна, та художні мови, або артланги, для яких головною є естетична функція. Артлангами називають мови, створені для цілей мистецтва. Вони з самого початку не призначалися для спілкування людей. Це мови, як правило, вигадані для фантастичних творів, для ілюстрацій філософських концепцій, для комп'ютерних ігор або інших цілей, не пов'язаних з повсякденним спілкуванням.

Внутрішня класифікація артлангів передбачає виокремлення:

1) мов, що (частково) функціонують або тільки згадуються в межах відповідного художнього твору;

2) мов, що вийшли за межі фантастичних світів, створених авторами, і знайшли життя у реальному чи віртуальному світі;

3) особистих (персональних) мов, сконструйованих якоюсь особою або групою осіб задля власного використання [1; 2; 3].

Основні функції артлангів у художніх творах такі: жанроутворююча, сюжетоутворююча, світоглядна, функція художньої деталі, пародійна та магічна.

Лапінь – це вигадана мова, створена письменником Річардом Адамсом для його роману «Watership Down» («Небезпечні мандри»), де нею говорять персонажі твору – кролі. Фрагменти мови, представлені Р. Адамсом, складаються з декількох десятків різних слів і в основному використовуються для називання кролів, їх міфологічних персонажів і об'єктів їхнього світу. Говорячи з іншими тваринам, кролі вживають загальну мову, відому як «Hedgerow». Однак, коли встановлено первинний контакт, вони використовують лапінь, точніше, формальну лапінь, а інші тварини говорять мовою лапінь для іноземців.

Звучання лапінської мови сформувалося під впливом валлійської, ірландської, шотландсько-гельської і арабської мов. Вона представлена читачам в якості стандартної англійської мови з включенням ряду спеціалізованих лапінських лексичних термінів. Лапінь належить до апріорних мов, тобто таких, які запозичують у природних

мов тільки фонетичне / графічне оформлення своїх складових. Ви-гадана мова є досить специфічним явищем, тому її відтворення по-требувало певних зусиль перекладача.

Український переклад роману здійснив О. М. Мокровольский. Одним із способів перекладу перекладач обирає транскодування. У переважній більшості випадків це стосується власних назв. Наприклад:

*A rabbit called **Laburnum** did it, some time ago now. We have others, but this is the best. Worth a visit, don't you think?*

*Давно-давно це зображення склав кріль на ім'я **Лабурнум** – Золотий Дощ. У нас іще є такі картини, але це найкраща. Є на що подивитися, правда?*

У наведеному прикладі ім'я кроля **Laburnum** отримало україномовний транслітерований відповідник **Лабурнум**. Але перекладач робить це ім'я подвійним, додаючи до нього *Золотий Дощ*. Це обумовлюється контекстом, адже далі в тексті наводиться пояснення: *Він ніколи не бачив рослини лабурнум, що означає «золотий дощ»*. Обра-на перекладацька стратегія відтворює для українського читача своєрідність вигаданого імені.

Але, окрім власних назв, транскодуванням передаються також загальні назви. Наприклад:

*Several were almost **tharn**—that is, in that state of staring, glazed paralysis that comes over terrified or exhausted rabbits.*

*Декопті були близькі до **тхарну** – етапу приголомшеної заціпеніло-сті, яка знаходить на нажаханих чи знеможених кролів.*

Мова лапінь – настільки унікальне явище, що без допомоги з боку автора було б майже неможливо її інтерпретувати хоча б частково. Наприклад:

*Hoi, hoi u embleer Hrair, M'saion ule: hraka vair. «Hoi, hoi, the stinking Thousand, We meet them even when we stop to pass our droppings».*

Так, спочатку Р. Адамс наводить зовсім незрозуміле висловлен-ня, яке складається з вигаданих одиниць: *Hoi, hoi u embleer Hrair, M'saion ule: hraka vair*. Після нього автор наводить інше висловлен-ня: *«Hoi, hoi, the stinking Thousand, We meet them even when we stop to pass our droppings»*. Звернемо увагу, що до його складу належать узу-альні одиниці, що надає читачам підказку щодо сенсу попереднього висловлення. У випадку з першим висловленням перекладач надає перевагу транскодуванню: *Гой, гой у емблеєр Граїр. М'сайон уле грака вайр*. Наведені вище транскодовані відповідники для україномовно-го читача зберігають неповторність мови, вигаданої автором. Дру-ге речення – пояснення кролячого висловлення – перекладач від-

творив таким чином: *Що приблизно означало: Гей, гей, Тисача Врагів, Нате вам буруб'яшків!*

У перекладі бачимо застосування творчого підходу перекладача. Зберігаючи сенс всього висловлення, він дещо відходить від значення кожної з лексичних одиниць висловлення оригіналу. Крім того, перекладач обирає неuzuальні відповідники зузальним лексичним одиницям оригіналу. Так, у перекладі бачимо неuzuальні *Тисача Врагів*, де *Тисача* можна зіставити з зузальною одиницею *тисяча*, а *Врагів* з *ворогів*. Обрані відповідники, з одного боку, трохи пояснюють, що саме мав на увазі автор, а з іншого — відтворюють неповторний світ, що ми бачимо в англомовному творі.

В одиницях мови лапінь можна виокремити певні граматичні ознаки, передусім морфологічного та словотвірного характеру. Наприклад, лапінські іменники утворюють форму множини за допомогою суфікса *-il*, який замінює кінцевий голосний, а при перекладі О. Мокровольський утворює форми множини за правилами граматики української мови. Наприклад:

*A couple of hrududil could go down some of those holes.*

*Два грудуділі можуть заїхати в одну з цих нір!*

Задля відтворення відповідника кролячому *hrududil* перекладач обрав транскодування, утворивши множину *грудуділі* шляхом додавання закінчення *-i*. На позначення принца, лідера або голови, говорячи лапінською, використовують суфікс *-rah*. Якщо йому передує літера «*r*», то він втрачає власну початкову «*r*». О. Мокровольський при перекладі замінює його ввічливою формою звертання. Наприклад:

*Dandelion muttered, «Leave the warren, Frithrah!» while Blackberry twitched his ears and looked very intently, first at Bigwig and then at Hazel.*

*Кульбаба пробурмотів: «Покинути колонію, пане Фрітху!» А Ожина тільки насторочив вуха й пильно подивився спочатку на Кучму, а тоді на Ліщину.*

Рівнозначною прийменнику «після» у мові лапінь є частка «*fu*», яка передається перекладачем за допомогою транскодування. Наприклад:

*«Oh, how I've come to loathe those words 'start' and 'fu Inle,» said Blackberry.*

*Ох, як я зненавидів слова «вирушаємо» та «фу-Інле!» — невесело проказав Ожина.*

Ще однією примітною особливістю лапінської граматики є те, що деякі слова утворюються складанням декількох основ. Наприклад, *Hyzenthlay* — (hy(z) + \*zen(th) + thlay) та *Owslafa* (*Owsla* + *fa*). *Hyzenthlay* означає хутро, що блищить як роса. Одиниця скла-

дається з *huz*, що значить *блищати*, *zen* – *роса* та *thlay* – *хумро*. *Owslafa* – це поліція в Ефрафі (кролятнику). Складається з таких елементів: *Owsla*, що значить регулярне військо, та *fa*. У перекладі перекладач застосовує транскодування. Наприклад:

*And was any other patrol sent after them, Hyzenthlay?*

*Хізентлай, а не посилали за ними ще одного патруля?*

*If necessary, the Owslafa could be alerted in almost no time at all.*

*У разі потреби вмить можна було викликати поліцію – Оуслафу.*

Транскодовані відповідники *Хізентлай* та *Оуслафа* відтворюють незвичність кролячої мови, але ж, нажалі, не зберігають відтінків значень, що закладено автором у твір оригіналу.

Зроблене дослідження дозволяє дійти певних **висновків**. Основною стратегією іншомовного відтворення мови лапін є прагнення перекладача зберегти фонетичну своєрідність мови оригіналу, що робить можливим перекладацьке збереження штучної мови. Така стратегія буде очужувальною, адже орієнтована тільки на вихідний зміст, і перекладач не робить жодних трансформацій з метою приведення артлангу у відповідність до норм цільової мови.

**Перспективи** подальших досліджень полягають у вивченні особливостей англо-українського перекладу інших артлантів.

### *Література*

1. Бразиговская Е. Е. Авторские языки для возможных миров: Х. Л. Борхес, У. Эко и Дж. Р. Р. Толкиен [Электронный ресурс] / Е. Е. Бразиговская // Интернет журнал «Филолог». – Режим доступа : [http://philolog.pspu.ru/module/magazine/do/mrub\\_6\\_13](http://philolog.pspu.ru/module/magazine/do/mrub_6_13).
2. Маркалова Н. Языки и лингвистика (языкознание) [Электронный ресурс] / Н. Маркалова. – Режим доступа : [http://fantasy-mir.ru/publ/ja/jazyki\\_i\\_lingvistika/54-1-0-589](http://fantasy-mir.ru/publ/ja/jazyki_i_lingvistika/54-1-0-589).
3. Сидорова М. Ю. Интернет-лингвистика: вымышленные языки / М. Ю. Сидорова, О. Н. Шувалова. – М. : 1989.py, 2006. – 84 с.
4. Ярцева В. Н. Большой энциклопедический словарь Языкознание / В. Н. Ярцева. – М. : Большая Российская Энциклопедия, 1998. – 686 с.

УДК 811.111'25

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ  
МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ  
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Філіна А. С., Фролова І. Є. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*У дослідженні охарактеризовано макроекономічну термінологію як перекладознавчу проблему, проведено аналіз екстралінгвістичних знань, необхідних перекладачеві для перекладу текстів в галузі макроекономіки, описано специфіку макроекономічного дискурсу, а також проаналізовано основні способи перекладу макроекономічних термінів.*

**Ключові слова:** *макроекономічний дискурс, макроекономічні терміни, відповідник, спосіб перекладу.*

**Филина А. С., Фролова И. Е. Особенности перевода английских макроэкономических терминов на украинский язык.** *В исследовании охарактеризована макроэкономическая терминология как переводоведческая проблема, проведен анализ экстралингвистических знаний, необходимых переводчику для перевода текстов в области макроэкономии, описана специфика макроэкономического дискурса, а также проанализированы основные способы перевода макроэкономических терминов.*

**Ключевые слова:** *макроэкономический дискурс, макроэкономические термины, соответствие, способ перевода.*

**Filina A. S., Frolova I. Ye. Specifics of Rendering English Macroeconomic Terms into Ukrainian.** *The research describes macroeconomic terminology as a translation problem, analyzes extralinguistic knowledge necessary for the translator to translate texts in the field of macroeconomics, spells out the specifics of macroeconomic discourse as well as analyzes the main ways of rendering macroeconomic terms.*

**Key words:** *macroeconomic discourse, macroeconomic terms, equivalent, way of rendering.*

**Актуальність** дослідження зумовлена невідпинним зростанням обсягів англomовної економічної літератури в цілому та макроекономічної літератури зокрема, яка потребує кваліфікованого перекладу українською мовою, у той час як особливості перекладу макроекономічних термінів все ще залишаються недостатньо вивченими.

**Об'єктом** нашого дослідження є функціонування мови в процесі перекладу макроекономічної термінологічної лексики.

**Предметом** дослідження є англійські мовні одиниці макроекономічної терміносистеми та їх україномовні відповідники.

**Мета** дослідження полягає у виявленні та комплексному аналізі особливостей перекладу англомовних макроекономічних термінів українською мовою.

Реалізація даної мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- охарактеризувати макроекономічну термінологію як перекладознавчу проблему;
- провести аналіз екстралінгвістичних знань, необхідних перекладачеві для перекладу текстів в галузі макроекономіки;
- охарактеризувати специфіку макроекономічного дискурсу;
- проаналізувати способи перекладу макроекономічних термінів.

**Матеріалом** дослідження є 300 макроекономічних термінів, отриманих шляхом суцільної вибірки із відомої праці, присвяченої розгляду макроекономічних проблем [14].

Економіка включає в себе різноманітні сфери діяльності: промисловість, сільське господарство, торгівлю, біржу тощо [11], а розглядати їх можна у різних масштабах — мікроекономічному та макроекономічному. Мікроекономіка займається розглядом діяльності окремих господарчих одиниць в їхньому взаємозв'язку з різними контрагентами, у той час як макроекономіка вивчає господарську діяльність на рівні національної економіки, її регіонів, народногосподарчих комплексів, сфер та галузей, а також світового господарства в цілому [4].

Дослідження економічних термінів становить важливу проблему про що свідчить наявність значної кількості наукових праць, присвячених вивченню термінології різноманітних сфер економічної діяльності, зокрема розглядалися структурно-семантичні та функціональні особливості англомовної банківської терміносистеми [3], структура та семантичні характеристики англійської термінології маркетингу [5], англомовна термінологія фінансово-економічних взаємин [8], роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології [9]. Проте нам не вдалося знайти робіт, присвячених аналізу способів перекладу макроекономічних термінів, що свідчить про актуальність нашої роботи.

Поняття макроекономічного дискурсу тісно пов'язане з поняттям мови для спеціальних цілей, тобто високоспеціалізованої мови, яка відзначається наявністю спеціальної лексики, певного морфосинтаксису та текстуальних ознак [12]. А відтак, макроекономічний

дискурс має цілу низку характеристик, а саме [12; 13]: точність, простота та чіткість; об'єктивність; абстрактність; узагальненість; щільність інформації; стислість або лаконізм; емоційна нейтральність; однозначність; безособовість; логічність та послідовність; використання визначених спеціальних термінів, символів та цифр.

Під час виконання перекладу макроекономічних текстів перекладачеві необхідно дотримуватися цілої низки загальних вимог, а саме необхідно забезпечити: відповідність тексту перекладу вимогам замовника, дотримання одноманітності термінології, одноманітності стилю, відсутність орфографічних, лексичних та граматичних помилок, відповідність форматування перекладеного тексту форматуванню тексту оригіналу, коректність вживання галузевої термінології.

Власне наявність значної кількості термінів становить ключову специфіку макроекономічних текстів, адже їх переклад вимагає врахування їх особливостей [2; 7]. Зважаючи на значну кількість різноперекладних термінів, які мають декілька еквівалентів при перекладі, важливу роль відіграє наявність відповідних знань у свідомості перекладача. У перекладознавчій літературі [10] розрізняють фонові (соціобікультурні, енциклопедичні тощо) та предметні (притаманні певній галузі) знання, тобто виходячи із запропонованої класифікації у нашому випадку мова йде про останній тип знань. Виконання якісного перекладу в сфері макроекономіки передбачає знання основних інструментів макроекономічної політики (фіскального та монетарного), механізмів встановлення та підтримки короткострокової та довгострокової загальної макроекономічної рівноваги (внутрішнього та зовнішнього) та основних макроекономічних моделей [1].

Окрім того, вивчення теми “Макроекономічні показники” (*The Data of Macroeconomics*), на основі якої було зроблено вибірку термінів, дозволило встановити чотири основні видові поняття, з якими має бути добре обізнаний перекладач:

1) макроекономічні показники (*The Data of Macroeconomics*), наприклад: *consumer price index* – індекс споживчих цін, *GDP Deflator* – дефлятор ВВП, *gross domestic product* – валовий внутрішній продукт, *nominal GDP* – номінальний ВВП, *real GDP* – реальний ВВП.

2) макроекономічні установи (*Microeconomic Institutions*), наприклад: *Bureau of Economic Analysis* – Бюро економічного аналізу, *government agencies* – урядові відомства, *U.S. Department of Commerce* – Міністерство Торгівлі США.

3) макроекономічні процеси (*Microeconomic processes*), наприклад: *economic activity* – економічна діяльність, *depression* – депресія, *demand* – попит, *financial turmoil* – фінансовий безлад, *inflation* – ін-

фляція, *output of goods* – виробництво товарів, *policymaking* – прийняття рішень, *political debate* – політичні дебати, *recession* – спад.

4) макроекономічні явища (*Microeconomic phenomena*), наприклад: *fixed incomes* – фіксовані прибутки, *imputation* – умовно нарахована вартість, *income* – прибуток, *investment* – інвестиція, *output* – продукція, *profit* – прибуток, *rate of inflation* – рівень інфляції, *stable prices* – стабільні ціни; *standards of living* – рівень життя, *state of economy* – стан економіки, *unemployment rate* – рівень безробіття, *value added* – додана вартість.

Значна кількість макроекономічних термінів є досить вживаними в українській мові та можуть бути перекладеними за допомогою вибору словникового відповідника. Проте нерідко трапляється так, що жоден із словникових відповідників не підходить у певному контексті і тоді перекладачеві доводиться застосовувати перекладацькі способи, які визначаються як різні зміни лексичних елементів мови оригіналу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм цільової мови, а також дотриманням мовленнєвих традицій культури такої мови [6].

Одним з найпростіших лексичних способів перекладу макроекономічних термінів є метод транскодування. Транскодування – це «спосіб перекладу, коли звукова та/або графічна форма слова вихідної мови передається засобами абетки мови перекладу» [6]. Існують різні види транскодування [6]:

- транскрибування (слово у мові перекладу пишеться так, як воно вимовляється у мові оригіналу), наприклад: *trust* – траст, *macroeconomist* – макроекономіст, *dividend* – дивіденд;
- транслітерування (слово мови оригіналу передається літерами мови перекладу, нібито з латини), наприклад: *broker* – брокер, *import* – імпорт, *export* – експорт, *service* – сервіс, *limit* – ліміт, *investor* – інвестор;
- змішане транскодування (переважне застосування транскрибування із елементами транслітерування), наприклад: *deflator* – дефлятор, *bureau* – бюро, *leasing* – лізинг, *motivation* – мотивація, *statistics* – статистика;
- адаптивне транскодування (коли форма слова мовою оригіналу адаптується до структури мови перекладу), наприклад: *budget deficit* – дефіцит бюджету, *economics* – економіка, *recession* – рецесія, *hyperinflation* – гіперінфляція, *stagnation* – стагнація, *standartization* – стандартизація.

Окрім того, існують й інші способи перекладу, зокрема доволі розповсюдженим лексичним прийомом перекладу макроекономічних термінів є описовий спосіб передачі значення термінозна-

ка. Наприклад: *production schedule* – план основного виробничого процесу, *net assets* – вартість власності з вирахуванням зобов'язань, *overdraft* – перевищення кредиту, *continuity problem* – життєвий цикл підприємства, *trustee stock* – першокласні цінні папери як об'єкт інвестиційного капіталу.

Таким чином, перспективи подальших досліджень вбачаємо у проведенні аналогічного дослідження термінів інших економічних галузей (фінанси і аудит, мікроекономіка тощо).

### Література

1. Агапова Т. А. *Макроекономіка* / Т. А. Агапова, С. Ф. Серегина. – М. : Дело и Сервис, 2004. – 448 с.
2. Борисова Л. И. *Способы перевода общенаучной лексики с английского языка на русский* / Л. И. Борисова. – М. : ВЦП, 1983. – 130 с.
3. Борсук Л. Ф. *Структурно – семантичні та функціональні особливості англійської банківської терміносистеми* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. Ф. Борсук. – Запоріжжя, 2015. – 18 с.
4. Бутук А. И. *Экономическая теория* / Бутук А. И. – Киев : Вікар, 2000. – 644 с.
5. Гутиряк О. І. *Англійська термінологія маркетингу: структура та семантичні характеристики*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. І. Гутиряк. – Київ, 1999. – 18 с.
6. Карабан В. І. *Переклад англійської наукової і технічної літератури* : [у 2-х ч.] / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – Ч. II : Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. – 302 с.
7. Каргина Е. М. *Изучение иноязычной научно-технической терминологии в историческом контексте [Электронный ресурс]* / Е. М. Каргина // *Современные научные исследования и инновации*. – 2015. – № 2. – Режим доступа : <http://web.snauka.ru/issues/2015/02/46715>.
8. Лотка О. М. *Англійська термінологія фінансово-економічних взаємин* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. М. Лотка. – Київ, 2000. – 20 с.
9. Олійник А. Д. *Роль запозичень-англіцизмів у розвитку сучасної української мікроекономічної термінології*: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські

- мови» / А. Д. Олійник. – Київ, 2002. – 20 с. 10. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с. 11. Шулюкіна Т. С. К вопросу перевода экономических терминов (на материале английского и русского языка) [Электронный ресурс] / Т. С. Шулюкіна // *Ogarev-online*. – 2013. – №4. – Режим доступа : <http://journal.mrsu.ru/arts/k-voprosu-perevoda-ehkonomicheskikh-terminov-na-materiale-anglijskogo-i-russkogo-yazykov>. 12. Brugnano M. T. Investigating the Language of Economics: A Linguistic Analysis and Translation of “Basic Economics” by T. Sowell (Chapters 20 and 21) / Brugnano Maria Teresa. – Padova: Università degli Studi di Padova, 2015. – 183 p. 13. Gotti M. Investigating Specialized Discourse / M. Gotti. – Bern : Lang, 2011. – 230 p. 14. Mankiw N. G. Macroeconomics / N. G. Mankiw. – New York : Worth Publishers, 2003. – 548 p.

УДК 811.111'255'373.46:004.43

## ТЕРМІНОЛОГІЯ У ГАЛУЗІ ПРОГРАМУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Фокин О. С., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Стаття присвячена особливостям перекладу термінології у галузі програмування з англійської мови на українську. Визначено залежність між структурними та семантичними характеристиками термінів та способом їхнього перекладу. Проаналізовано найбільш продуктивні способи перекладу одиниць вибірки.*

**Ключові слова:** адаптація, переклад, програмування, слово, термін, термінологія.

**Фокин А. С., Ребрій А. В. Терминология в сфере программирования как объект англо-украинского перевода.** *Статья посвящена особенностям перевода терминологии в сфере программирования с английского языка на украинский. Была выявлена зависимость между структурными и семантическими характеристиками терминов и способом их перевода. Были проанализированы самые продуктивные способы перевода единиц выборки.*

*Ключевые слова:* адаптация, перевод, программирование, слово, термин, терминология.

*Fokin O. S., Rebrii O. V. Terminology in the field of programming as an object of English-Ukrainian translation. The article is devoted to the peculiarities of translation of terminology in the field of programming from English into Ukrainian. The relationship between the structural and semantic characteristics of terms and the way they were translated was revealed. The most productive ways of transferring sampling units were analyzed.*

*Key words:* adaptation, programming, term, translation, terminology, word.

**Актуальність** нашого дослідження зумовлена дією низки чинників: динамічним характером фахової галузі програмування як інноваційного середовища; відсутністю комплексних досліджень інноваційної складової фахової галузі програмування з урахуванням як мовних (структурно-семантичних), так і перекладацьких характеристик нових термінів; важливістю фахової галузі програмування та його лексичного наповнення для функціонування сучасного «технологічно орієнтованого» суспільства. Нашою **метою** є дослідження взаємозв'язку між структурно-семантичною організацією та функціональною сферою вживання термінологічних інновацій, з одного боку, та особливостями їхнього перекладу, з іншого. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки наступних **завдань**: надати визначення понять терміну та термінології у сучасному мовознавстві, описати історію розвитку та особливості формування терміносистеми у галузі програмування, схарактеризувати терміни як матеріал та як об'єкт дослідження, здійснити структурний аналіз термінів вибірки, здійснити семантичний аналіз одиниць вибірки, а також визначити способи перекладу термінів у галузі програмування за словником та у контексті.

**Об'єктом** нашого дослідження ми обрали терміни фахової галузі програмування. **Предметом** аналізу – їхні структурні, семантичні та перекладацькі характеристики. У якості **матеріалу** дослідження ми обрали 300 англomовних термінів фахової галузі програмування, відібраних зі словників та з тексту «Мова програмування. С Розділ 1. Вступний урок», та їхні переклади українською мовою. **Методи** нашого дослідження зумовлені його метою та завданнями та включають такі: класифікаційний аналіз, жанрово-стилістичний аналіз, структурний аналіз, словотвірний аналіз, семантичний аналіз, порівняльний аналіз одиниць оригіналу та перекладу.

Перш ніж ми розглянемо особливості нашої вибірки, ми маємо визначитися з самим поняттям «термін». Початок розробки тер-

мінології як науки був закладений незалежно один від одного австрійським науковцем Ойгеном Вюрстером та російським термінознавцем Дмитром Семеновичем Лотте, що опублікували перші термінологічні праці у 1930 році, а сам термін «термінологія» було запропоновано лише у 60-х роках ХХ ст. [1].

Нині наявність окремої науки про терміни вже не викликає заперечень. Термінологія є однією з найскладніших ділянок у галузі лінгвістики та перекладознавства, тому не всі можуть правильно відповісти на запитання, що таке термін. Поняття термін має відмінне тлумачення у різних джерелах. Наведемо декілька прикладів.

«Терміном є вираз природної чи штучної мови, який має на увазі предмет (реальний або нереальний) чи сукупність предметів» [2].

К. Я. Авербух характеризує термін як «складний об'єкт що поєднує у собі лінгвістичні та поняттєві початки» [3, с. 20].

М. А. Федоров характеризує термін як «сукупність масиву інформації» [4, с. 42].

Спираючись на дослідження вказаних вище науковців, та керуючись власною думкою, ми визначили поняття терміну. **Термін** – це слово або словосполучення, що найбільш влучно визначає сутність галузевих понять, та назв речей, а в аспекті перекладу характеризується наявністю постійного відповідника.

Аналізуючи нашу вибірку, ми розпочали зі **структурного аналізу** її одиниць.

З обраних трьохсот термінів для утворення термінологічних одиниць у галузі програмування було застосовано лише декілька способів, продуктивність яких також значно варіюється. Це такі способи:

- словоскладання (одно та багатокomпонентне) – 230 одиниць (76% вибірки);
- лексико-семантична транспозиція (вторинна номінація) – 12 одиниць (4 % вибірки);
- абревіація – 3 одиниці (1 % вибірки);
- суфіксація – 34 одиниці (11 % вибірки);
- префіксація – 23 одиниці (7 % вибірки);
- суфіксація + префіксація – 5 одиниць (1,6 % вибірки).

Наступним етапом став семантичний аналіз. Іменники нашої вибірки представлені наступними трьома тематичними групами:

- 1) найменування абстрактного поняття;
- 2) найменування особи;
- 3) найменування предмету.

Пропонуємо наступну номенклатуру лексико-семантичних груп в межах цих тематичних груп.

1) Найчисельніша тематична група «найменування абстрактного поняття» представлена наступними ЛСГ:

а) програма / операція:

*Active matrix* – активна матриця; *Application binary Interface* – двійковий інтерфейс застосувань; *Assignment statements* – оператори присвоєння; *Add-in program* – програмні розширення; *Aperture lattice* – апертурна решітка; *Back-end database* – прикладна частина бази даних; *Document file icon* – піктограма файлу документа; *Free software* – вільне програмне забезпечення; *Freeware* – безкоштовне програмне забезпечення; *Malware* – шкідливе програмне забезпечення.

б) виміри / одиниці обчислення:

*Arrays* – масив; *Bit-map* – бітовий масив; *Constant* – константа; *Decibel* – децибел; *Domain* – домен; *Element* – елемент; *Frame* – кадр; *Gbyte* – гігабайт; *GigaHertz* – гігагерц; *Hertz* – герц; *Kilobit* – кілобіт; *Kilobyte* – кілобайт; *Kilohertz* – кілогерц; *Micro* – мікро; *Ms* – мілісекунда; *Nanosecond* – наносекунда; *PByte* – петабайт.

в) процес / система:

*Algorithmic Language* – алгоритмічна мова; *Augment* – збільшувати, збільшення; *Action Script* – скриптова мова; *Backup* – резервна копія; *Binary digit* – двійковий знак, двійкова цифра, двійковий розряд; *Browser* – браузер; *Bundled software* – стандартне програмне забезпечення; *Computation* – обчислення; *Command interpreter* – командний інтерпретатор, командний процесор; *Cycle* – цикл; *Environment* – середовище; *Obstruction* – перешкода, бар'єр.

2) Друга за кількістю тематична група «найменування предмета» представлена наступними ЛСГ:

а) інструмент / технічна складова / деталь:

*Chip* – чіп; *Chipset* – набір мікросхем; *Coaxial cable* – коаксіальний кабель; *Fiber* – оптичне волокно; *Hard drive* – накопичувач на жорсткому диску; *Liquid Crystal Display* – дисплей, рідкокристалічний дисплей; *Light-Emitting Diode* – світлодіодний індикатор; *Microprocessor* – мікропроцесор; *Motherboard* – материнська плата; *Multi-touch screen* – сенсорний екран; *Northbridge* – північний міст.

б) пристрій:

*Cable Modem* – кабельний модем; *Card reader* – кардрідер; *Communicator* – комунікатор; *Hard disk* – жорсткий диск; *Hot keys* – гарячі клавіші; *Laptop* – лептоп; *Line Printer* – рядковий принтер; *Microcomputer* – мікрокомп'ютер; *Mobile computer* – кишеньковий комп'ютер; *Mobile device* – мобільний пристрій; *Netbook* – нетбук; *Notebook* – ноутбук.

3) Тематичну групу «особа» ми виділяємо наступною ЛСГ:

а) фахівець / майстер:

*Knowledge engineer* – інженер зі знань, когнітолог; *Postmaster* – фахівець з питань керування поштовими сервісами; *Stakeholder* – організатор.

Останнім з проведених нами аналізів вибірки є перекладацький.

При перекладі одиниць вибірки застосовані такі способи перекладу та трансформації лексичного рівню: Калькування + транскодування (50 одиниць або 16,6%); калькування (30 одиниць або 10%); транскодування (60 одиниць або 20%); вживання еквіваленту з мови перекладу (155 одиниць або 51,6%); описовий переклад (3 одиниці або 1%). Ми визначили, що найбільш вживаним засобом є вживання еквіваленту з мови перекладу. Наведемо декілька прикладів кожного із засобів.

**Вживання еквіваленту:** *keyboard* – клавіатура; *memory* – пам'ять; *message* – повідомлення; *mode* – режим; *mouse* – маніпулятор; *notepad* – записна книжка; *pitch* – рівень, висота; *screen* – екран; *desktop* – робочий стіл; *network* – мережа; *bar* – панель; *drive* – дисковод; *error* – помилка; *lock* – блокування.

**Транскодування:** *laptop* – лептоп; *browser* – браузер; *site* – сайт; *provider* – провайдер; *cluster* – кластер; *display* – дисплей; *user* – юзер; *driver* – драйвер; *cartridge* – картридж; *computer* – комп'ютер.

**Калькування:** *control panel* – панель управління; *matrix printer* – матричний принтер; *hot keys* – гарячі кнопки; *file system* – файлова система; *data warehouse* – інформаційне сховище; *artificial neural network* – штучна нейтронна мережа; *composite key* – композитний ключ.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати кілька **висновків**.

1. Аналізуючи теоретичні джерела у галузі програмування та наведені приклади у галузі термінології програмування, можна зробити висновок, що першорядними труднощами у процесі перекладу досліджуваних одиниць є такі фактори як: наявність абревіатур, скорочень в даній галузі.

2. Вивчення структурних характеристик термінів може бути корисним з точки зору з'ясування: 1) продуктивних / малопродуктивних / непродуктивних способів / засобів номінації термінотворення; 2) ступеню складності концептуального апарату та понять даної галузі (на основі сполучення структурного аналізу з семантичним); 3) оптимальних стратегій та способів перекладу для створення / підбору відповідника з максимальним рівнем адекватності.

3. В нашому дослідженні ми вирішили, що найуживанішим способом у перекладі термінології у галузі програмування є вживання еквіваленту з мови перекладу (155 одиниць або 51,6%), а найменш вживаним є описовий переклад (3 одиниці або 1%).

**Література**

1. Мартине А. Основы общей лингвистики / А. Мартине // Новое в лингвистике. — М. : Изд-во иностр. лит., 1963. — Вып. 3. — С. 366–566.
2. Гуманитарная энциклопедия [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий, 2010-2017 (последняя редакция: 07.12.2017). Режим доступа : <http://2tmark.et.gi/conseriz/7192>.
3. Авербух К. Я. Общая теория термина / К. Я. Авербух. — М. : МГОУ, 2006. — 252 с.
4. Федоров А. В. Основы общей теории перевода / А. В. Федоров. — М. : Высшая школа, 1983. — 303 с.

УДК 811.111'255.4 : 821.111 Фаулз.03

**ВІДТВОРЕННЯ ІДІОСТИЛЮ ДЖОНА ФАУЛЗА  
В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ У СПІВСТАВЛЕННІ  
З РОСІЙСЬКИМИ ПЕРЕКЛАДАМИ  
(на матеріалі українських та російських перекладів романів  
«Маг» та «Колекціонер»)**

Фролова Г. В., Кальниченко О. А. (доцент)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*У статті розглядається поняття ідіостилю та передача компонентів ідіостилю Джона Фаулза на матеріалі перекладів українською та російською мовами. У роботі встановлено, що є необхідність передачі ідіостилю автора при перекладі, адже переклад повинен сприйматися читачем так само, як сприймається читачем оригінал.*

**Ключові слова:** *алюзії, ідіостиль, інтертекстуальність, метафори, переклад, порівняння, тропи.*

**Фролова Г. В., Кальниченко А. А. Воспроизведение идиостиля Джона Фаулза в украинских переводах в сравнении с русскими переводами. В статье рассматривается понятие идиостиля и передача компонентов идиостиля Джона Фаулза на материале переводов на русский и украинский языки. В работе установлено, что есть необходимость передачи идиостиля автора при переводе, ведь перевод должен восприниматься его читателем так же, как воспринимается читателем оригинал.**

**Ключевые слова:** аллюзии, ідиостиль, інтертекстуальність, метафори, переклад, сравнения, тропы.

**Frolova G. V., Kalnychenko O. A. Reproduction of John Fowles' individual style in Ukrainian translations in comparison with Russian translations**  
*The article deals with the notion of individual style and the transfer of John Fowles' individual style components on the material of Ukrainian and Russian translations. The necessity to convey the individual style of the author in translation has been found to be one of the main goals as translation is to be perceived by the reader in the target culture in the same way as the original is perceived by the source reader.*

**Key words:** allusions, comparisons, intertextuality, individual style, metaphors, translation, tropes.

**Актуальність** теми дослідження зумовлена необхідністю систематизувати основні риси ідіостилу Джона Фаулза для того, щоб адекватно відтворити їх у перекладі. Першочерговою є проблема пошуку способів та прийомів адекватного відтворення унікального ідіостилу письменника. Актуальність роботи зумовлена також практичним та теоретичним інтересом до творчості Джона Фаулза в Україні. Переклади таких творів як «Маг» та «Колекціонер» не були раніше об'єктом наукового аналізу взагалі.

**Об'єктом** дослідження є відтворення в українських та російських перекладах у зіставленні з англійським оригіналом ідіостилу Джона Фаулза, що передає авторську картину світу.

**Предметом дослідження** є стратегії і тактики відтворення ідіостилу Джона Фаулза в українських та російських перекладах у зіставленні з англійським оригіналом.

Джон Фаулз є одним з найяскравіших представників літератури постмодернізму не тільки у Великобританії, але і в усьому світі. Аналіз індивідуального стилю автора є однією з центральних проблем вивчення мови художньої літератури.

Для того, щоб переклад був повноцінним, у ньому має бути збережене взаємовідношення між загальномовним та авторським. Те, що читачі першоджерела сприймають як стандарт, має сприйматися як стандарт і читачами перекладу. І, навпаки, авторське в першоджерелі має сприйматися як авторське і в перекладі. Перекладач має відтворювати індивідуальний авторський стиль (ідіостиль), продукуючи його функціональний аналог, таким чином, щоб авторське в тексті перекладу сприймалося також як відхилення від стандарту, тобто має бути збережена структура прийому, авторський ідіостиль.

Ідіостиль – система змістових і формальних характеристик, властивих творам автора, яка робить унікальним втілення в цих творах авторського способу мовного вираження [1, с. 82]. Натомість заміна стилістичної тональності може призвести до стирання колориту, стандартизації або до стилізації. В обох випадках художній образ не буде переданий повною мірою.

Дослідження особливостей індивідуального стилю письменника та виокремлення його домінант допомагає адекватно відтворити стиль художнього твору цільовою мовою. Перекладознавчий аспект ідіостилу передбачають вирішення завдань добору вдалого відповідника для перекладу та адекватного тексту перекладу. Перекладачеві необхідно підшукати в мові перекладу такий відповідник, який буде найближчим за змістом і тональністю до оригіналу.

Найяскравішою відмінною рисою саме художнього тексту є надзвичайно активне використання тропів і фігур мови. Вибір лексико-фразеологічних засобів має вирішальне значення для адекватної передачі стилю автора в перекладі. Тому тут необхідно одночасно враховувати не тільки смислову точність, а й стилістичну й експресивно-емоційну відповідність оригіналу обраних перекладачем засобів. Крім того, необхідно не лише відобразити мовні одиниці, важливим завданням також є збереження ідіостилу автора.

У ході дослідження було встановлено, що Джону Фаулзу притаманні такі ознаки ідіостилу як: інтертекстуальність, опора на всю історію людської культури і її переосмислення; множинність смислів і точок зору; розчинення голосу автора в голосах персонажів; трагедійне зниження класичних зразків; іронізування і пародіювання. Досягається це за допомогою, зокрема, банальних метафор та порівнянь, алюзій, мови просторічної і підкреслено літературної.

У таких романах Джона Фаулза як «Колекціонер» та «Маг» представлені такі ознаки ідіостилу як метафори, порівняння, алюзії (та алюзивні епітети і порівняння), антономазійні епітети, інтертекстуальність, а також наділення героїв романів власною специфічною мовою. А отже при перекладі необхідно вміти відрізнити в оригіналі індивідуальне від стандартного, традиційного. Складністю при перекладі може стати відтворення домінантної функції висловлювання та збереження її комунікативності.

Деякі приклади використання цих прийомів виразності та їхньої передачі в перекладі наведені нижче:

**Метафора:** «*The mountains on the mainland took snow, and magnificent white shoulders out of Hokusai stood west and north across the angry water*» [6, с.55]. «Гори материка покрилися снігом, і над **розлютованими** **водами** стояли з півночі та заходу осяйні білі схили в дусі Хокусая»

[3, с. 50]. «*На горы полуострова лег снег, и сверкающие белые вершины, словно сошедшие с гравюр Хокусая, с севера и запада нависали над рассерженным морем*» [4, с. 51].

**Порівняння:** «*The light was on, she was standing by the armchair. She'd got all her clothes on and she stared at me again, no sign of fear, bold as brass she was*» [6, с. 36]. Тривіальне порівняння **bold as brass** має два значення: «сміливий, безстрашний» та «зухвалий». У російському перекладі І. Безсмертної тривіальне порівняння, застосоване Клегом, було передане алюзивним порівнянням: «*Горел свет, она стояла у кресла. Одета. И опять смотрит во все глаза, ни признака страха, прямо храбрый портняжка*» [4, с. 34]. «Хоробрий кравчик» – герой однойменної казки Братів Грімм, який вбив за раз сім мух і уявив себе героєм. Вживаючи це порівняння, Фредерік іронічно підкреслює зухвалу поведінку своєї заручниці. Проте в українському перекладі Ганна Яновська вживає віддалену метафору замість іронічного порівняння: «*Світло було ввімкнене, вона стояла біля крісла. Повністю вдягнена. І вона знову стала мене роздивлятися, без тіні страху, навіть зухвало*» [3, с. 33] й експлікує значення порівняння. Тобто в українському перекладі втрачається іронія та виникає захват Клега Мірандою.

Проявом інтертекстуальності в романі «Маг» слугують алюзії.

**Алюзія:** Використання алюзій на елліністичну міфологію є особливістю роману «Маг», що обумовлено, перш за все, змістовною стороною цього твору (місце дії – Греція, використання елементів міфологічних сценаріїв в метатеатральних постановках Кончіса): «*But during the next few minutes I became aware that I was undergoing a prolonged scrutiny through the smoke she wore like a merciful veil in front of her Gorgon-like morning face*» [7, с. 357]. «*Но вскоре я понял, что под прикрытием милосердной завесы табачного дыма – с утра она выглядела как чистая Горгона – меня скрупулезно изучают*» [2, с. 785]. «*Воно велося крізь пелену тютюнового диму – милосердне прикриття дія пики, схожої на Горгонину, особливо вранці*» [5, с. 487].

Як доводять результати нашого дослідження, різноманітні тропейчні засоби та алюзивні образи відображають особливості світосприйняття Джона Фаулза і є тими чинниками, які дають змогу читачам осягнути філософський і психологічний сенс його творчого доробку, сприяють кращому розумінню мовної картини автора та глибокому проникненню в авторське світосприйняття.

В ході роботи було виявлено, що особливістю постмодерністського роману такого як «Колекціонер» часто є те, що розповідь не ведеться від автора, а вкладається в уста персонажів. Тобто читачеві пропонується тлумачити події самому, не спираючись на думку

автора, а самі події подаються під кількома кутами зору. Тому, в романі «Колекціонер» кожен персонаж має характерологічну мовленеву специфіку, яка його всебічно атестує. Автор наділяє кожного персонажа своєрідною особною мовою.

**Висновки**, для перекладача важливим є відтворити домінуючу функцію висловлювання та зберегти його комунікативність. Крім того, необхідно не лише відобразити мовні одиниці, важливим завданням також є збереження ідіостилю автора.

### *Література*

1. Волошук В. І. Лінгвостильові особливості ідіолекту 3. Ленца в малих епічних жанрах: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / В. І. Волошук. — Л., 2004. — 209 с.
2. Фаулз Дж. Волхв / Фаулз Дж. ; [пер. с англійського Б. Кузьминский]. — М. : Эксмо, 2009. — 816 с.
3. Фаулз Дж. Колекціонер / Фаулз Дж. ; [пер. з англійської Г. Яновська]. — Х. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 304 с.
4. Фаулз Дж. Колекціонер / Фаулз Дж. ; [пер. с англійського И. М. Бессмертная]. — М. : Аст Москва, 2007. — 320 с.
5. Фаулз Дж. Маг / Фаулз Дж. ; [пер. з англійської О. Король]. — Х. : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. — 528 с.
6. Fowles J. The Collector / J. Fowles. — US : Little, Brown and Company, 1963. — 256 p.
7. Fowles J. The Magus / J. Fowles. — NY : Dell Publishing, 1985. — 656 p.

УДК 811.111'255:821.111 Бернс. 08

## **ВІДТВОРЕННЯ ІДІОСТИЛЮ ПОЕЗІЇ РОБЕРТА БЕРНЗА В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ У ЗІСТАВЛЕННІ З РОСІЙСЬКИМИ ПЕРЕКЛАДАМИ**

Чаркіна М. П., Кальниченко О. А. (доцент)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*У статті розглядаються аспекти відтворення ідіостилю Роберта Бернза в перекладах російською та українською мовами, в першу чергу діалектної мови та пісенності його творів. Аналізуються переклади різних перекладачів та різних періодів у зв'язку із змінними нормами перекладу, які визначають перекладацькі стратегії, та габітусом пере-*

кладача, який може не приймати панівні норми свого часу.

**Ключові слова:** ідеологічна адаптація, ідіостиль, норми перекладу, одомашнювальний переклад, очужувальний переклад, переклад, Роберт Бернс

**Чаркина М. П., Кальниченко А. А. Воспроизведение идиостиля поэзии Роберта Бернса в украинских переводах в сравнении с русскими переводами.** *В статье рассматриваются аспекты воспроизведения идиостиля Роберта Бёрнса в переводах на русский и украинский языки, в первую очередь диалектной речи и песенности его произведений. Анализируются переводы различных переводчиков и различных периодов в связи с изменчивыми нормами перевода, которые определяют переводческие стратегии, и габитусом переводчика, который может не принимать господствующие нормы своего времени.*

**Ключевые слова:** идеологическая адаптация, идиостиль, нормы перевода, одомашнивающий перевод, очуживающий перевод, перевод, Роберт Бёрнс

**Charkina M. P., Kalnychenko O. A. Reproduction of Robert Burnes' individual style in Ukrainian translations in comparison with Russian translations.** *The article deals with the aspects of reproduction of Robert Burnes' individual style in Russian and Ukrainian translations. Translations of different translators from different periods have been analyzed with regard to variable translation norms which determine translation strategies and habitus of the translator who may not conform to the dominant norms.*

**Key words:** domestication, foreignization, ideological adaptation, individual style, Robert Burnes, translation, translation norms

У мові будь-якого художнього твору можна виділити авторське начало (ідіостиль), тобто, виразні та зображувальні засоби, які відрізняють стиль певного автора від стилю інших письменників, яким цей автор надає особливу перевагу, і загальномовні (конвенційні) засоби. У повноцінному перекладі має бути збережене взаємовідношення між загальномовним та авторським: авторська складова має відтворюватися таким чином, щоб авторське в тексті перекладу сприймалося також як відхилення від стандарту, тобто авторський ідіостиль має бути обов'язково збереженим, а в перекладі загальномовного, враховуючи асиметризм систем двох мов, допустима велика кількість відступів від першоджерела.

Історія літератури знає мало імен, оточених такою глибокою пошаною і любов'ю співвітчизників, як ім'я шотландського поета Ро-

берта Бернза. Слава прийшла до нього зразу ж після виходу з друку влітку 1786 року його першої збірки під назвою «Вірші Роберта Бернза, переважно на шотландському діалекті». На шотландському діалекті Роберт Бернз написав більшу частину свого творчого спадку. Найважливішою рисою індивідуального стилю Роберта Бернза, за словами його українського перекладача Василя Мисика, є використання діалектної лексики, позаяк більшу частину своїх творів Роберт Бернз написав на скотчі, тобто, на шотландському варіанті чи діалекті англійської мови, та пісенність його творів [6]. Пошуки стилістичних відповідників просторозмовних елементів оригіналу (у тому числі всякого роду діалектизмів) можна вважати одним з **найактуальніших** завдань у творчості сучасних перекладачів.

**Мета** роботи полягає у виявленні стильової специфіки відтворення ідіостилю Роберта Бернза, в першу чергу його діалектної мови та пісенності, в українських та російських перекладах.

**Об'єктом** дослідження є відтворення в українських перекладах, у зіставленні з російськими, ідіостилю Роберта Бернза як цілісної системи, що репрезентує авторську картину світу, а **предметом** — стратегії і тактики відтворення цих домінант.

**Матеріалами** нашого дослідження стали публікації з історії перекладу ХХ століття; бібліографія творів Роберта Бернза, перекладених і виданих російською та українською мовою; російські та українські переклади Роберта Бернза.

В історії російського освоєння поезії Роберта Бернза Дмитро Жаткін виокремлює п'ять етапів: витоки, поява перших перекладів та літературно-критичних відгуків (1800—1840); осмислення творчості Роберта Бернза письменниками-демократами (1850—1870); створення масових перекладів та публікація перших авторських перекладів Бернза російською мовою (1880—1910); ідеологізований Бернз радянської епохи (1920—1980); трактування бернзового спадку сучасними перекладачами (1990—1910) [3, с. 117]. У нашій роботі обмежимося лише двома останніми періодами, позаяк переклади перших трьох етапів мають на сьогодні лише історичну цінність. У 1936 році Тетяна Львівна Щепкіна-Купернік (1874—1952) підготувала книгу ліричних віршів Роберта Бернза, яка включала переклад сімдесяти чотирьох творів. Це була перша авторська збірка перекладів Р. Бернза російською мовою (зауважимо лише, що український Роберт Бернз Василя Мисика у форматі книжки з'явився друком 1932 року). Та за радянських часів найкращим автором перекладів з Роберта Бернза вважався Самуїл Маршак, який прекрасно знав шотландську поезію і водночас добре відчував російський фольклор. С. Я. Маршак переклав 215 творів Бернза, 6102 рядків. Для по-

рівняння Т. Л. Щепкіна-Куперник переклала 74 твори, 2888 рядків [10]. М. Л. Гаспаров так охарактеризував переклади Маршака: «... Якого б поета не перекладав Маршак, цей поет насамперед втрачав риси свого часу і ставав «поетом для вічності». ... Весела мужикуватість Бернза твердою рукою вводиться в межі літературної благопристойності» [2, с. 424].

Переклади поеми *Twa dogs* («Два собаки»), виконані Т. Л. Щепкіною-Куперник та С. Я. Маршаком, є характерним прикладом навмисної ідеологічної адаптації [9]. Поема має форму діалогу між двома собаками, один з яких належить лендлорду, а інший — фермеру. З ретельного аналізу текстів зрозуміло, що обидва переклади, особливо переклад Маршака, тенденційно підсилюють елементи класової нерівності та класової боротьби, виставляючи членів вищого класу як експлуаторів, а фермерів — як їхніх жертв. Виставлення напоказ негативного образу вищого класу було однією з головних офіційних ідеологічних вимог, яких не можна було уникнути навіть в поетичних перекладах. Незважаючи на вірність змісту оригінального вірша, обидві версії включають лексичні зміни, які наблизили поему до прославлення принципів рівності, ганячи потенційних «ворогів» — знать, у той же час прославляючи «друзів», до яких належали фермери та ремісники. [11]. Прагнучи акцентувати класові відмінності, і Щепкіна-Куперник, і Маршак передають питання Цезаря про умови життя фермерського пса Люата (*I've often wonder'd, honest Luath, / What sort o' life poor dogs like you have; / An' when the gentry's life I saw, / What way poor bodies liv'd ava.*) інакше, ніж в оригіналі: «Мой честный Люат! Верно, тяжкий/Удел достался вам, бедняжки./ Я знаю только высший круг./ Которому жильцы лачуг/ Должны платить за землю птицей,/ Углём, и шерстью, и пшеницей» (Маршак). Щепкіна-Куперник перекладає *poor dogs* буквально як «бедные псы». Зауважимо, що російське слово «пёс», використане перекладачкою має негативну та архаїчну конотацію, а замість виразу “*poor bodies*” («бідняки», тобто «незаможні») вживає відсутнє в першоджерелі слово «нищета», тобто «крайня бідність», навмисно посилюючи погані умови життя фермерів: «Люаф почтеный я не раз/Дивился: что за жизнь у вас/ У бедных псов таких как ты/ И как живут средь нищеты?». Використовуючи архаїчні слова (напр., “*honest Luath*”, «Люаф почтенный»), Щепкіна-Куперник не передає розмовного характеру бесіди, надаючи їй серйозності. Посилання на “*gentry's life*”, згадане в оригіналі, Щепкіна-Куперник не перекладає, мабуть, щоб не порушити основну ідею зосередження уваги на житті «бідняків». Взагалі, переклад Маршака навіть менш точний, ніж Щепкіної-Куперник, так як він робить оригінал Бернза вільніше,

заміняючи численні вирази і слова на свої власні. Так, передаючи “*poor bodies*” Маршак замінює його на «жителі лачуг», підсилюючи контраст. Далі Люат відповідає на запитання Цезаря про умови життя свого господаря, згадуючи труднощі, бідність та голод, з якими вони стикаються, проте закінчує оптимістичним твердженням: “*An’ buirdly chiels, an’ clever hizzies, / Are bred in sic a way as this is*” (В, II.85-86). Маршак знову допускає вільність, додавши слово «лачуга», не згадане в оригіналі, однак як зменшувальне — «лачужка». Ще однією особливістю перекладу Маршака є нехтування діалектними елементами оригіналу. Так, замість *chiels* (шотл. — «хлопці») Маршак використовував архаїчне слово «молодець». «*Немало статных молодцов / И прехорошеньких подружек / Выходит из таких лачужек*» (М, II.110-112). Щепкіна-Куперник, своєю чергою, перекладаючи «*hizzies*» (шотл. — дівчина, дівка) використала архаїчне російське слово «девица»: «*И так растят себе исправно, / Девиц красивых, парней славных*» (ЩК, II.87-88).

Маршак часто додає свої власні рядки до першоджерела, коли вважає це за необхідне. Так, до рядків оригіналу (“*While they maun stand, wi’ aspect humble, / An’ hear it a’, an’ fear an’ tremble!*” (В, II.99-100)) він додає: «А бедный терпит и молчит. / Он с малых лет привык бояться / Мошенника и тунеядца...» два додаткові рядки, в яких використовує два іменника, відсутні у Бернза, «мошенник» та «тунеядец». Особливо тут важливе останнє слово — тунеядец, позаяк воно часто використовувалося в пропаганді більшовиків для характеристики поміщиків. Щепкіна-Куперник в тих же рядках використовує вираз «*грозится снять последний крест*» (ЩК, I.100), посилаючись на православну традицію носити натільний хрестик, тобто це погроза забрати останнє.

Практично все, що пов’язане з релігією, і Маршак, і Щепкіна-Куперник рішуче вилучають з тексту перекладу, навіть біблійні алюзії. Так, Куперник заміняє “*lords o’ the creation*” — «рід людський» (ЩК, I.46) в рядках “*An’ there began a lang digression / About the lords o’ the creation*” (В, II.45-46) на «венец творенья»: «И тут пустились в рассужденья / По поводу венца творенья» (ЩК, II.46-47). Туж саму стратегію у цьому рядку використовує і Маршак, замінивши *lords o’ the creation* на «люди — цари землі»: «*И разговор они вели / О людях — о царях земли*» (М, II.59-60). Аби стерти всяку згадку про Бога активно використовується стратегія вилучення чи заміни у вигуках із словом Lord. Так, фразу “*Lord knows how lang*” (В, I.28), обидва перекладачі пропускають, хоча в російській мові є відповідник: «А Бог его знает как долго!». А перекладаючи слово *priest*, Куперник передає

його як «поп», що має сатиричні, а іноді навіть презирливі конотації в сучасній російській мові.

Переклади, виконані в СРСР Самуїлом Маршаком та Тетяною Щепкіною-Куперник, були повністю адаптовані до ідеологічних вимог і мали кілька важливих функцій: вони чітко представляли норми та смисли, які включали просування радянських офіційних доктрин відповідно до новостворених канонів; наголошували на основних цілях комуністичної ідеології, таких як рівноправність, критика монархії та буржуазії; створювали образ Роберта Бернза як зразкового революційно-демократичного поета. Незважаючи на очевидні ідеологічні зміни, переклади Тетяни Щепкіної-Куперник мають високу літературну цінність, а переклади Маршака стали канонічними і, на думку багатьох, залишилися найкращими перекладами Бернза російською, хоча з таким образом поета й пропадала жива людина зі своїми пристрастями, вадами, помилками, любов'ю до веселого застілля, смачної їжі та гарненьких жіночок, що мала кількох позашлюбних дітей та не раз сиділа на лаві ганьби в церкві за свої любовні пригоди. Відомий сучасний перекладач Євгеній Вітковський з сучасних позицій так оцінює переклади Маршака з Бернза: «Маршак непомірно політизував Бернса на догоду радянській цензурі, часом перекладав явні підробки ..., часом вводив тему «класової боротьби» там, де автор про неї і думки не мав, гніт англійського панування перетворювався на «гніт експлуататорів», бандит Макферсон, що грабував людей не інакше як під грім волинки, національного інструменту (кричи-не кричи – все одне ніхто не почує), – у національного героя; і таких політизованих перекладів чимало» [1, с. 6].

З початку 1990-х рр. почався новий, пострадянський етап освоєння спадщини шотландського поета Роберта Бернса в Росії, коли, поряд з перевиданнями перекладів С. Я. Маршака, почали з'являтися нові переклади Є. Фельдмана, Ю. Князева, Г. Усової, С. Сапожнікова, С. Шоргіна, І. Фрадкіна, М. Новикової та інших. Це – етап звільнення від ідеологічних нашарувань, що істотно впливали на сприйняття як самого Бернса, так і окремих його віршів і їхніх перекладів, виконаних у різні роки; це – етап завершення «маршаківського» етапу російської рецепції Бернса, який характеризувався домінуванням одного перекладача, і появи нових перекладів з Бернса, створених Є. Д. Фельдманом, С. А. Александровським, М. Я. Бородицькою, Є. В. Вітковським, Г. М. Зельдовичем, О. Петровою, Ю. Лукачем. Вперше в повному обсязі російською мовою представлено ранню збірку Бернза «Вірші, створені переважно на шотландському діалекті». Окремо має бути виділений Євгеній Фельдман, чий переклади з Бернза не лише склали серйозну конкуренцію перекла-

дам С. Я. Маршака, а й багато в чому навіть перевершили їх, і який переклав понад 400 творів Бернза (з 594), 11706 рядків [10].

Що характеризує ці нові переклади, так це зміна орієнтації з масового читача та цільової культури на першоджерельний твір та збереження елементів (реалій, власних назв) джерельної культури [4]. Тобто, в російському перекладацтві змінилася початкова норма: на зміну перекладам одомашнювальним прийшли переклади очужувальні, які прагнуть передати також і стилістичні особливості оригіналу, зокрема діалектну та просторічну мову. Наприклад, *Хозяйка, счет скорей неси./ Взыграла зорька в небеси./ Всех мутит, Господи спаси./ Держусь один лишь я./ Эй, тутти-тайти./ Ай, тутти-тайти/ - Кто нынче пьян, друзья?/ И если все лежмя лежат,/ И если все лежмя лежат,/ Я за себя и за ребят/ Спую - мне черт не брат!/ Будь счастлив ты, и счастлив я,/ И вся шотландская земля!/ Храни нам, Боже, короля/ И грешных нас храни!* («Хозяйка, счет скорей неси...» – переклад Є.Фельдмана). Перекладачі вже не цураються використовувати обласну й регіональну лексику, вульгаризми, просторічні слова, які не можливо уявити в перекладах перекладачів часів СРСР. Для прикладу наведемо фрагмент з перекладу Євгенія Фельдмана вірша Роберта Бернза: «*Вши, которую я увидел в церкви на шляпке одной леди: Куда ты, чертова холера?/ Какого, извиняюсь, хера?/ Зачем возвышенная сфера/ Ничтожной вошке?/ Не лезь на леди и на сэра, -/ Там нет кормежки!/ Какой пассаж! Невероятно!/ Всё было б ясно и понятно,/ Когда бы к голи перекатной/ Ты лезла, вошь,/ Но ты полезла к леди знатной.../ Ну ты даешь!...*»

Також стали відомі й високо оцінені переклади Сергія Петрова, молодшого сучасника Маршака, який перекладав у 1950-60-х роках не в стилі «маршаківського» мейнстріму, і в перекладі «Веселых нищевродов» нічого не пригадував. Наведемо для прикладу невеликий фрагмент: *Круговая ходит чаша./ Велелись, кабацкий люд!/ Зачинайся, песня наша!/ Пусть со мною все поют! Хор: По законам мы не тужим./ Воля - вот что любо нам!/ Суд одним лишь трусам нужен,/ церкви милы лишь попам./ На кой ляд искать нам чина?/ Не беда - свистать в кулак,/ Коль живем мы без кручины, / все едино где и как./ Днем в дороге озорuem,/ колобродим без конца./ По ночам - зазноб милуем,/ подстеливши им сенца* (Кантата «Голь гулящая» («Веселые нищевроды» – переклад С.Петрова).

Зміни відбулися і в прелімінарній нормі, тій, що визначає, що можна, а що ні. Переклади перестали бути надмірно політизованими: теми, заборонені в СРСР (еротика, випивка, релігія), притаманні творчості Роберта Бернза, тепер не мікшуються. Перекладені й ті речі, які раніше з низки причин не обиралися для перекладу (як-от,

звернення до аристократів чи до тематики масонства). Прикладом перекладу тексту, що не перекладався в СРСР є «На посещение полуразрушенного королевского дворца в Стирлинге», який здійснив Сергій Александровський: *Великих Стюартов смели /С престола их родной земли./ Дворец их нынче – тлен и прах./ И скипетр их – в чужих руках./ В могиле Стюарты лежат.../ И нами столько лет подряд/ Подлейший помыкает сброд,/А на престоле – идиот!./ Чем лучше знаешь эту дрянь,/ Тем крепче изрыгаешь брань.*

Характеризуючи українські переклади радянських часів, які належать перу двох видатних українських перекладачів Роберта Бернза (Василя Мисика та Миколи Лукаша), можемо помітити, що в цих перекладах більшою мірою передано народно-пісенний характер творчості Бернза. Як зауважує Марина Новикова, Миколу Лукаша вабили пісенне, фольклорне, гральне начала, усе те, що в особах [7, с. 203-204]. Останнім часом в українському перекладі відзначають дві лінії: класичну, що йде від М. Старицького, М. Зерова до Григорія Кочура, і барокову, що йде від П. Куліша [8]. Класична (або академічна) школа українського художнього перекладу послідовно сповідує точність відтворення не лише змісту, а і його мистецької форми й образності, словом, усебічного наближення до першотвору. Бароково-фольклорній школі українського художнього перекладу притаманні цікаві й ризиковані експерименти, сміливий підхід до розв'язання найскладніших перекладацьких завдань. Так от, Василь Мисик – це, безперечно, представник першої школи, що добирав для перекладу твори Бернза, які можна віднести до високої літератури (поеми, елегії, сонети), а Микола Лукаш – другої (й обирав для перекладу пісні та балади). За словами Віктора Коптілова, Лукаш розгортав «у поезіях Бернса їх народну основу, їх близькість до селянського фольклору, що в корені розходилося з канонізованим за радянських часів підходом російського перекладача С. Маршака», який орієнтувався на мову поезії доби Пушкіна [5]. За словами Марини Новикової про переклади Василя Мисика та Миколи Лукаша у порівнянні з російськими, це був Бернс в іншому прочитанні: фольклорний, з одного боку, усно-пісенної традиції, а з іншого боку – селянського просторіччя (аж до архаїчних та діалектних його форм) [7]. Перекладачі можуть слідувати нормам, і тоді їхні переклади будуть добре сприйматися, або можуть опиратися мейнстріму. Микола Лукаш саме й був таким, хто опирався. Лукаш, який виступив реформатором мови українського художнього поетичного перекладу й повертав до активного вжитку лексичні багатства рідної мови, піддавався упередженій критиці за «фольклоризацію» та «архаїзацію» мови перекладених творів. Більш того, він іноді перекладав твори,

які не перекладали класики російського радянського перекладу, як-от, «Утіха душі», твір який існував до 1991 року лише в українському перекладі Миколи Лукаша, в російському його не було: *Хай пише писака,/ хай б'ється солдат,/ Хай бреше усяко крутій-дипломат,/ Хай лічить купчина куші-баріші,/ А в мене чарчина – утіха душі...*

У багатьох працях про Лукаша пишуть про його одомашнювальний підхід до перекладу, не розуміючи, яке значення у цей термін вкладав Лоуренс Венуті [12]. Якщо переклад спрямований на передачу діалектної мови, просторіччя, фольклорних образів, тропів першотвору, то це не одомашнення, а очузувальний переклад, хай при цьому перекладач й використовує обласні, діалектні слова, фольклорні образи своєї рідної культури [4]. Своїми перекладами М. Лукаш намагався перемогти стилістичні традиції які обмежували введення просторіччя, розмовних елементів, діалектизмів у тканину художнього твору. Використання цих слів разом з численними поезидами та неологізмами допомагає досягти адекватності перекладу.

### **Література**

1. Витковский Е. Шотландская речь / Евгений Витковский // Бернс Р. Видение. – М. : Леторпись-М, 2000. – С. 5–26.
2. Гаспаров М. Маршак и время / Михаил Гаспаров // О русской поэзии. – СПб. : Азбука, 2001. – С. 410–430.
3. Жаткин Д. Н. Освоение творчества Р. Бернса русской литературой второй половины 1850-х – 1870-х гг. / Д. Н. Жаткин // Вестник Томского государственного университета. Филология. – 2015. – № 6(38). – С. 116–135.
4. Кальниченко О. Володимир Миколайович Державин як теоретик та критик перекладу / Олександр Кальниченко // Володимир Миколайович Державин. Про мистецтво перекладу: статті та рецензії 1927–1931 років / О. А. Кальниченко, Ю. Ю. Полякова. – Вінниця : Нова Книга, 2015. – С. 4–47.
5. Коптілов В. В. Явище Лукаша / В. В. Коптілов // Новий Протей / Редкол. : О. Кальниченко (голова) та ін. – Вінниця : Нова книга, 2015. – С. 228–229.
6. Мисик В. Роберт Бернс / Василь Мисик // Зустрічі: статті, нариси. – Харків : Прапор, 1982. – С. 5–19.
7. Новикова М. Прекрасен наш союз. Литература – переводчик – жизнь / Марина Новикова. – Киев, 1986. – 224 с.
8. Перепадя А. Григорій Кочур і Микола Лукаш – дві школи в українському перекладі / Анатоль Перепадя // Григорій Кочур і український переклад :

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 27–29 жовтня 2003 р.: тези доп. – Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. – С. 74–78. 9. Федченко Є. М. Ідеологічні переклади Роберта Бернса російською та українською мовою / Є. М. Федченко, О. А. Кальниченко // *In Statu Nascendi. Теоретичні та прагматичні проблеми перекладознавства : Збірник студентських статей. – Вип. 16. – Харків : НТМТ, 2015. – С. 171–177. 10. Фельдман Е. Д. Бернс, Маршак и другие / Е. Д. Фельдман // *Художественный перевод и сравнительное литературоведение. III: сборник научных трудов / отв. ред. Д. Н. Жаткин., М. : ФЛИНТА, 2015. – С. 59–109. 11. Vid N. K. Censorship and ideology in literary translation: The case of Robert Burns Poetry in the Soviet Union / Natalia Kaloh Vid // *Perspectives in Translation Studies / Floriana Popescu. – Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2009. – P. 77–95. 12. Venuti L. The Translator’s Invisibility: A history of translation / Lawrence Venuti. – London & New York : Routledge, 1995. – 480 p.****

#### **Список джерел ілюстративного матеріалу**

1. Бернс Р. *Вибране / Роберт Бернс ; [пер. М. Лукаша і В. Мисика]. – Київ : ДВХЛ, 1959. – 258 с. 2. Бернс Р. *Избранная лирика / Роберт Бернс ; [пер. Т. Щепкина-Куперник]. – М.: Гос. изд-во «Худож. лит-ра», 1936. – 158 с. 3. Бернс Роберт в переводах С. Маршака. *Избранное в 2–х книгах ; [Вступит. статья Р. Райт–Ковалевой]. – М. : Гослитиздат, 1963. Кн. 1 – 1963. – 262 с. Кн. 2 – 1963. – 222 с. 4. Бернс Р. *Стихотворения. Песни. Баллады / Роберт Бернс. – М. : Мир книги; Литература, 2007. – 368 с. 5. Burns R. *Poems and Songs / Robert Burns / ed. by James Kinsley. – Oxford : Clarendon Press, 1968. – 1256 p.*****

УДК 811.111'255'373.43

**АНГЛІЙСЬКІ АНТРОПОЛЕКСЕМИ-ІННОВАЦІЇ:  
ЛІНГВОКОГНІТИВНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ  
АНАЛІЗ**

Чепурна Д. Д., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Статтю присвячено висвітленню лінгвокогнітивних та перекладознавчих характеристик англійських оказіональних антрополексем. Виявлено головні способи формування антрополексем у сучасній англійській мові та проаналізовано з позицій структурного та когнітивно-ономасіологічного підходів, як особливості формування антрополексем у вихідній мові впливають на можливості їх адекватного відтворення у цільовій мові. Визначено принципи відмінності інтерпретації та перекладу похідних та складних антрополексем-інновацій.*

**Ключові слова:** антрополексема, інновація, когнітивно-ономасіологічна модель, похідне слово, складне слово, стратегія.

**Чепурная Д. Д., Ребрий А. В. Английские антрополексемы-инновации: лингвокогнитивный и переводоведческий анализ.** *Статья посвящена освещению лингвокогнитивных и переводоведческих характеристик английских окказиональных антрополексем. Выявлены главные способы формирования антрополексем в современном английском языке и проанализовано с позиций структурного и когнитивно-ономасіологического подходов, как особенности формирования антрополексем в исходном языке влияют на возможность их адекватного воспроизведения в целевом языке. Определены принципиальные отличия интерпретации и перевода производных и сложных антрополексем-инноваций.*

**Ключевые слова:** антрополексема, инновация, когнитивно-ономасіологическая модель, производное слово, сложное слово, стратегия.

**Чepurna D. D., Rebrii O. V. English anthropolexemes-innovations: linguistic-cognitive and translation analysis.** *The article is dedicated to highlighting linguistic, cognitive and translation characteristics of English nonce anthropolexemes. Main ways of forming anthropolexemes in the modern English language have been exposed. Proceeding from structural and cognitive-onomasiological approaches, the research analysed what impact specifics of nonce words formation in the source language has on their successful reproduction in the target language. Principal differences in interpretation and translation of derived and compound words have been traced.*

**Key words:** *anthropolexeme, cognitive-onomasiological model, compound word, derived word, innovation, strategy.*

Вважається, що номінативні процеси мають універсальний характер, оскільки відбуваються у всіх мовах світу на основі однакових когнітивно-ономасіологічних механізмів. Водночас, за своїми структурними параметрами, в яких відбивається спосіб та модель, за якою сформована та чи інша одиниця, словотвірні процеси різняться в різних мовах, що значною мірою впливає на подальший переклад новотворів. Таким чином, **актуальність** запропонованої розвідки визначається необхідністю дослідити зв'язок між процесами створення інновацій та їхнього міжмовного перестворення.

**Метою** роботи є встановлення лінгвокогнітивних особливостей створення оказіональних антрополексем в англійській мові та українського перекладу. **Об'єктом** дослідження виступають антрополексемі-інновації сучасної англійської мови. **Предметом** дослідження виступають словотвірні, когнітивно-ономасіологічні та перекладацькі характеристики зазначених одиниць.

**Методи** дослідження зумовлені його метою та включають наступні: структурний аналіз, словотвірний аналіз, морфемний аналіз, когнітивно-ономасіологічне моделювання, контекстуальний аналіз, порівняльно-перекладацький аналіз.

Оскільки об'єктом нашого дослідження виступають антрополексемі-інновації, у першому розділі перед нами постало подвійне завдання: визначити, що саме ми розуміємо під терміном «інновація» та під терміном «антрополексема». Для характеристики мовного статусу інновацій скористаємося поширеною у сучасній лінгвістиці точкою зору про бінарність як один із принципів побудови мовних картин світу, системної організації мови та взагалі одну з фундаментальних особливостей людського мислення. На мовному рівні бінарність проявляється, зокрема, у сосюрівській дихотомії «мова – мовлення», однією з форм репрезентації якої є протиставлення узувальних та оказіональних одиниць. У фокусі нашого дослідження перебували оказіональні інновації, тобто такі, що на момент дослідження, на відміну від неологізмів, не закріпилися у лексичній системі певної мови, а це, у свою чергу, означає їхній безеквівалентний статус в аспекті перекладу [2; 3; 4].

Антрополексема визначається у роботі як одиниця на позначення найменування особи, яке представляє людину носієм різноманітних ознак: фізичних та фізіологічних властивостей, емоційних станів, способу мислення, поглядів, прихильностей, смаків, рис характеру, звичок, знань, вмінь, навичок, дій, вчинків, поведінки, функцій,

занять, участі у будь-яких процесах, стану у певній ситуації, різноманітних зв'язків, відношень тощо. За нашими спостереженнями, саме людина найчастіше виступає об'єктом номінації, а отже, на прикладі антрополексем-інновацій найзручніше вивчати процеси створення та іншомовного перестворення мовних знаків.

Словотвірні процеси мають довгу й багату історію дослідження, яка у діахронічному сенсі розподіляється на два періоди. Перший період може бути охарактеризований як структурний, адже на ньому головним об'єктом дослідницької зацікавленості виступають структурні способи та моделі словотвору з точки зору їхньої системної організації та продуктивності. Структурний підхід до вивчення антрополексем-інновацій вказує на те, що в сучасній англійській мові, на відміну від української, поповнення словникового складу відбувається не стільки за рахунок запозичення (а отже, передусім, перекладу), скільки за рахунок «внутрішніх ресурсів» мовної системи – автохтонних словотворчих процесів на основі різноманітних способів та моделей. Продуктивними способами утворення антрополексем, за даними нашої вибірки, є: афіксація (що включає моделі як суфіксації, так і префіксації), словоскладання (що включає моделі як складних, так і складнопохідних слів), конверсія, телескопія та усічення (що включає моделі абрєвіації та акронімії).

Сучасний етап дослідження словотвору характеризується як когнітивно-ономасіологічний через зацікавленість дослідників у вивченні когнітивних механізмів номінативної діяльності людини, що знаходить своє вираження у словотворі. Вивчення когнітивно-ономасіологічних особливостей словотвору відбувається на основі методу моделювання, використання якого дозволило українській дослідниці О. О. Серівановій побудувати інтегративну модель формування антрополексем-інновацій, яку взято за основу у нашій дипломній роботі. Модель складається з п'яти етапів з рівнями на кожному з них. На першому етапі – аперцепції – починає формуватися невербалізоване уявлення про об'єкт номінації. Тут виділяються такі рівні: 1) мотив; 2) сенсорно-моторне сприйняття на основі виділення об'єкта з низки інших; 3) створення гештальта; 4) формування уявлення як вищої форми аперцепції. На другому етапі – інтер'юрації – відбувається формування концепту. Тут виділяються такі рівні: 1) створення поняття – прототипового або гіперонімічного; 2) формування концепту в довгостроковій пам'яті. Третій етап – внутрішнього програмування. Тут виділяються такі рівні: 1) інтенції; 2) формування мотивуючої бази, що має фреймову структуру. Четвертий етап – селекції – вербально-номінативний. Тут виділяються такі рівні:

- 1) вибір ономасіологічної ознаки – експліцитного мотиватора;
- 2) вибір ономасіологічної категорії та базису, граматиалізація;
- 3) поєднання базису та ознаки;
- 4) семантизація. П'ятий етап – парадигматизації та синтагматизації – характеризується як системно-функціональний [6].

Оскільки, як ми вже вказували раніше, оказіональні інновації мають безеквівалентний статус, нам треба було обрати певну стратегію їхнього відтворення. Перекладознавче тлумачення поняття «стратегія» спирається, з одного боку, на його загальнонаукове, а з іншого боку, на лінгвістичне визначення. У найбільш загальному вигляді перекладацька стратегія може бути визначена як усвідомлений або неусвідомлений план дій перекладача стосовно вирішення конкретного завдання. У когнітивно-перекладознавчому вимірі стратегія визначається як «регулятив перекладацького дискурсу, ментальна програма діяльності із перестворення концепту оригіналу, яку перекладач формує внаслідок вибору одного з можливих варіантів уявного (умоглядного) образу цільового тексту» [1, с. 284–285].

Класифікація перекладацьких стратегій може здійснюватися за різними параметрами. Для реалізації поставленої у роботі мети релевантним є розподіл стратегій на одомашнюючі та очужуючі (горизонтальний вимір) [7] та макростратегії, тобто ті, що діють відносно тексту в цілому, та мікростратегії, тобто, ті, що діють відносно окремого елемента або групи елементів (вертикальний вимір) [5]. Оскільки ми працювали не з текстами, а з окремими словами (хоча і «вписаними» у мовний та позамовний контекст), нам треба було обрати мікростратегію їхнього перенесення на українське культуромовне підґрунтя. Такою стратегією стало помірне одомашнення, орієнтоване на комплексне відтворення змісту й форми вихідної одиниці, якого можна досягти шляхом відтворення перекладачем комплексу дій автора вихідної одиниці, але на матеріалі цільової мови.

У своїй роботі нам треба було урахувати той важливий факт, що можливість успішного створення українського відповідника зумовлена адекватністю семантичної інтерпретації інновації. Механізмами такої інтерпретації виступають морфемний аналіз та контекстуальний аналіз. Можливість застосування різних методів семантичної інтерпретації антрополексем-інновацій обмежена їхніми структурними характеристиками. Зокрема, похідні деривати (суфіксальні та префіксальні) можуть інтерпретуватися на основі семантичного правила, що має універсальний характер для усіх одиниць, побудованих за певною моделлю. Водночас, семантична інтерпретація компаундів може здійснюватися тільки за рахунок

залучення контекстуального аналізу через невизначеність семантичних відносин між основами-конституентами складної одиниці. Виходячи із загального розподілу усіх способів словотворення на деривативні і композитивні, припускаємо, що саме цей факт зумовлює фундаментальні відмінності у перекладі похідних та складних інновацій.

Візьмемо для прикладу суфіксальні деривати. Можливість швидко та вірно приписати okazіоналізму конкретне значення визначається семантичними характеристиками суфіксу. Чим «вужчим» є його значення, тим більше полегшується цей процес і навпаки. Зокрема, достатньо «вузьке» значення має суфікс – *ist*, який означає «спеціаліста в якійсь галузі знань, вченого». Це дає нам підстави здійснити семантичну інтерпретацію інновації: *hospitalist* – *a doctor who practices medicine only in a hospital*:

*“A recent article in Modern Health Care said hospitalists are practicing throughout the country, but no one knows how many there are because they are not organized in any association and they go by many different names: hospital-based specialist or internist, admitting doctor, rounder – and hospitalist, a term proposed by the University of California doctors”* (The Orange County Register).

Для перекладу у цьому випадку доречно задіяти спосіб калькування. Якщо основа *hospital* перекладається як «шпиталь», а суфікс –*ist* має український відповідник «-іст», антрополоксема може бути легко перекладена як «шпиталіст».

Тепер для контрасту розглянемо переклад компаундів. Для адекватної інтерпретації інновацій цього структурного типу аналізу морфемного складу буде недостатньо, адже семантичні відносини між основами-конституентами можуть бути схарактеризовані як незалежні (недетерміновані). Таким чином, будь-яка спроба побудувати правило семантичної інтерпретації для якоїсь словотвірної моделі приречена на невдачу. Виходячи з цього, семантичне декодування okazіоналізму стає можливим тільки на основі контекстуального аналізу, який передбачає вміння знаходити у контексті слова-конституенти компаунда або їхні смислові аналоги та визначати зміст смислового зв'язку між ними шляхом формування індивідуального судження. Наприклад:

*With black beans, split peas, yellow lentils, dill seed and wild rice, you can make a savory stew – or create an art masterpiece. Works by a dozen of the state's finest crop artists whose celebrity portraits have been displayed at the State Fair are showcased in “Crop Art at the King,” opening Saturday evening at T Designshop Gallery in northeast Minneapolis* (Star Tribune).

У цьому реченні маємо складний оказіоналізм *crop artist*, утворений за моделлю  $N + N \rightarrow N$ . Аналіз контексту дає можливість дійти висновку, що йдеться про художника, який малює картини (портрети відомих особистостей) за допомогою сільськогосподарських культур. Запропонований варіант перекладу побудований на основі заміни незручного у словотворчому та евфонічному відношенні словосполучення «сільськогосподарська культура» на напівпрефікс «агро-» – «агрохудожник» або «агромитець».

Таким чином, доходимо **висновку** про те, що перекладацький аналіз антрополоксем-інновацій побудовано на методологічній основі, яку утворюють поняття стратегії та способу перекладу. З цією метою стратегії перекладу оказіоналізмів було розподілено на одомашнюючі та очужуючі (горизонтальний вимір) та макростратегії, тобто ті, що діють відносно тексту в цілому, та мікростратегії, тобто, ті, що діють відносно окремого елементу або групи елементів (вертикальний вимір). Застосування стратегії помірною одомашнення проявляється у використанні способів калькування та вибору автохтонного відповідника. Відбір компонентів для створення українського відповідника здійснювався на основі семантичного аналізу вихідної одиниці за рахунок вивчення її морфемної структури та широкого контексту.

### *Література*

1. Андрієнко Т. П. *Стратегії і тактики перекладу: когнітивно-дискурсивний аспект (на матеріалі художнього перекладу з англійської мови на українську і російську): [монографія] / Т. П. Андрієнко. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – 340 с.*
2. Зильбер Н. С. *Характерные признаки семантических окказионализмов / Н. С. Зильбер // Вчені записки Харківського гуманітарного інституту «Народна українська академія». – 2001. – Т. 7. – С. 415–421;*
3. Лыков А. Г. *Современная русская лексикология (русское окказиональное слово) / А. Г. Лыков. – М. : Высшая школа, 1976. – 120 с.*
4. Ребрій О. В. *Оказіоналізми в сучасній англійській мові (структурно-функціональний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Ребрій. – Харків, 1997. – 18 с.*
5. Ребрій О. В. *Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрій. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с.*
6. Селиванова Е. А. *Когнитивная ономаσιο-*

логія / Е. А. Селиванова. — К. : Изд-во українського фітосоціологічного центру, 2000. — 248 с. 7. Venuti L. *Strategies of Translation* / L. Venuti // *Encyclopedia of Translation Studies*. — L., N.Y. : Routledge, 2001. — P. 240–244.

УДК 811.111'255'373

## ГАСТРОНІМИ ЯК ОБ'ЄКТ АНГЛО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ

Шаталова С. А., Ребрій О. В. (докт. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*У статті дається визначення понять «гастронім» та «квазігастронім», наводиться характеристика та класифікація гастронімів в аспекті перекладу. Дослідження визначає основні стратегії і способи перекладу, які використовуються для відтворення українською мовою англійських культурно-специфічних гастронімів та квазігастронімів у художній літературі реалістичного та фантастичного жанрів.*

**Ключові слова:** *гастронім, квазігастронім, культурно-специфічна лексика, переклад художньої літератури, реалія, стратегія перекладу.*

**Шаталова С. А., Ребрій О. В. Гастронимы как объект англо-украинского перевода.** *В статье дается определение понятий «гастроним» и «квазигастроним», приводится характеристика и классификация гастронимов в аспекте перевода. Исследование определяет основные стратегии и способы перевода, которые используются для воспроизведения на украинском языке англоязычных культурно-специфических гастронимов и квазигастронимов в художественной литературе реалистического и фантастического жанров.*

**Ключевые слова:** *гастроним, квазигастроним, культурно-специфическая лексика, перевод художественной литературы, реалія, стратегия перевода.*

**Shatalova S. A., Rebrii O. V. Gastronyms as an object of the English-Ukrainian translation.** *The article defines the notions “gastronym” and “quasigastronym”, gives characteristics and classification of gastronyms in the aspect of translation. The main translation strategies as well as ways of translation used for Ukrainian reproduction of the English culturally specific gastronyms and quasigastronyms in fiction literary works of the realistic and fantastic genres were defined.*

**Key words:** *gastronym, quasigastronym, culturally specific lexics, literary translation, realia, translation strategy.*

Останнім часом лінгвісти та філологи все частіше звертаються до проблеми взаємозв'язку мови, мовлення, мислення та культури, а перекладознавці розглядають ці відносини в аспекті перекладу. Досліджуючи сучасні концепти творчості у перекладі, поміж іншим, доходимо до висновку, що набута у постмодерну добу інтертекстуальність перекладу породжує міжкультурну інтертекстуальність, завдяки якій культури отримують можливість не тільки переймати іншокультурні змісти, а й нові способи опанування ними. Виходячи з цього, автор називає переклад «засобом пізнання / (само)рефлексії, засобом індивідуального та колективного розвитку й засобом формування культурного континууму», а також підкреслює значну роль різних видів перекладу у формуванні культур [6, с. 24–25; там само, с. 33].

Поняття культури є дуже широким та охоплює різноманітні сфери життя людини. До них відноситься й кулінарія. Зрозуміло, що у житті людини їжа відіграє не лише роль суто фізіологічного характеру, дуже часто вона виступає відображенням особливостей світосприйняття певного етносу або будь-якої соціальної групи, тобто є проявом культури. Деякі продукти харчування та страви можуть бути культурно-специфічними, а отже передача їхніх назв при перекладі становить перекладацькі труднощі. Потреба у комплексному вивченні особливостей перекладу гастрономів з урахуванням їхніх лінгвістичних, культурологічних та когнітивних характеристик з англійської мови українською зумовлює **актуальність** нашого дослідження.

**Об'єктом** дослідження є гастрономі та квазігастрономі як різновиди перекладацьких труднощів у художньому дискурсі. **Предметом** аналізу є особливості перекладу гастрономів та квазігастрономів з англійської мови українською. **Метою** дослідження є визначення особливостей іншомовного відтворення культурно-специфічних гастрономів та квазігастрономів.

**Матеріалом** дослідження виступили 300 прикладів гастрономів з роману *“Harry Potter and the Philosopher’s Stone”* авторства англомовної письменниці Дж. К. Ролінг та його перекладу українською мовою, виконаного В. Морозовим; *“Fried Green Tomatoes at the Whistle Stop Café”* американської письменниці Ф. Флегг та перекладу цього твору у виконанні Д. Петрушенка; роману *“Chocolat”* англійської письменниці Дж. Гаррис та його перекладу українською мовою, здійсненого В. Поляковим.

На сьогоднішній день у перекладознавців не існує уніфікованої системи термінів стосовно лексики, яка пов'язана з їжею. Вживають такі терміни, як *food related lexemes*, *food terms*, *cooking terms* в англійській літературі та «глутонім», «термін-гастронім», «гастронім» в україномовних джерелах [10; 3; 5]. Ми пропонуємо використовувати поняття «гастронім», яке є одночасно містким та зрозумілим. Цей термін визначаємо таким чином:

Гастронім (гр. *gaster* – шлунок, гр. *opoma* – ім'я) – це лексична одиниця, яка відображає процес виготовлення продуктів харчування або приготування, сервірування та вживання їжі.

Різновидом гастронімів є «квазігастроніми», що визначаються нами як гастроніми, які автор літературного твору створює для свого вигаданого художнього світу (від лат. *quasi* – «неначе, ніби», «не-справжній, уявний, вигаданий»).

Аналізуючи матеріал дослідження та спираючись на класифікації пов'язаних з їжею термінів О. Л. Лапиніної, І. О. Державецької, У. Остера та Т. Молес-Касес, ми розробили власну семантичну класифікацію гастронімів, за якою їх можна розподілити на наступні групи: їжа (продукт, страва, напій); людина; заклад; дія (обробка, вживання); знаряддя; одиниця вимірювання; властивість (смак, аромат, текстура) [5; 3; 10].

Лексичні одиниці, які мають національний або етнічний характер, що легко простежується, класифікують як культурно-специфічну лексику. Також синонімічно до культурно-специфічної лексики вживають такі терміни: «неперекладна лексика», «безеквівалентна лексика», «реалія», «лакуна» [1; 4; 7].

Реалії ми відносимо до безеквівалентної лексики і оперуємо визначенням Р. П. Зорівчак: «Реалії – це монологічні та полілексемні одиниці, які вміщують як основне лексичне значення традиційно закріпленій комплекс краєзнавчої інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови сприймача. Перекладаючи реалії, можна зіткнутися з труднощами, які виникають у зв'язку з відсутністю в мові перекладу відповідника (еквівалента) через відсутність в оточенні носіїв цієї мови об'єкта, який ця реалія позначає; або необхідністю передати не тільки об'єктивне значення лексеми, а також її конотацію – національний, етнічний або історичний колорит».

До способів передачі реалій, на думку науковця, належать: комбінована реномінація, дескриптивна перифраза, транскодування, ситуативний відповідник, калькування, гіперонімічне перейменування або генералізація, транспозиція на конотативному рівні, метод уподібнення або синонімічна заміна та контекстуальне тлумачення [4].

Культурно-специфічні гастроніми можна віднести до реалій

або концептуальних лакун, а отже при перекладі таких лексичних одиниць ми можемо застосовувати вищенаведені способи перекладу реалій.

Стосовно визначення та класифікації стратегій перекладу на сьогоднішній день існує багато думок, але ми дійшли висновку, що у рамках нашого дослідження найбільш актуальним буде розмежування стратегій на одомашнення або доместикацію (коли перекладач орієнтується на культуру читача) та очуження або форенізацію (коли автор орієнтується на джерельну культуру) [11].

У практичній частині дослідження нами були проаналізовані перекладацькі стратегії та способи перекладу культурно-специфічних гастронімів в англо-українських перекладах творів, що належать до фантастичного та реалістичного жанру. В результаті аналізу нами було виявлено, що при перекладі гастронімів-реалій у тексті фантастичного жанру перекладач загалом віддає перевагу стратегії одомашнення. Наприклад:

*...and when Dudley had a tantrum because his **knicker-bocker glory** wasn't big enough, Uncle Vernon bought him another one...* [15].

*...а коли в Дадлі почалася істерика, бо йому здалося, ніби в його склянці замало морозива, дядько Вернон купив йому ще одну порцію...* [14].

**Knicker-bocker glory** – це різновид десерту, який складається з морозива та різноманітних доповнень (фруктів, желе та навіть алкоголю) і подається у високій склянці. Таку реалію перекладач передає описовим способом і уводить абсолютно знайомий для читача образ, таким чином, у перекладі повністю зникає екзотичність страви.

Винятки становлять випадки, у яких гастронім або стає загальноживаним унаслідок глобалізаційних процесів і втрачає свою виключну приналежність до певної національної кухні, або набуває значного розголосу та відомості.

Наприклад:

*He bought Harry a **hamburger** and they sat down on plastic seats to eat them* [15].

*Він купив Гаррі гамбургер, і вони посідали на пластикові стільчики, щоб поїсти* [14].

Перекладач вдається до транслітерування, зображуючи найвідомішу страву швидкого харчування, з якою знайомі навіть наймолодші читачі роману.

Особливості перекладу квазігастронімів у цьому романі також вказують на доместикаційну тенденцію, яку можна прослідкувати через збереження у перекладі української традиції при передачі

власних назв продуктів харчування і страв. Як наслідок, у перекладі окрім національного характеру також втрачається ефект фантастичності та казковості:

*What she did have were Bertie Bott's Every Flavor Beans, Drooble's Best Blowing Gum, Chocolate Frogs, Pumpkin Pasties, Cauldron Cakes, Licorice Wands* [15].

...вона торгувала горошком на кожен смак «Берті Бот», жуйкою «Друбл», шоколадними жабками, пиріжками з гарбузом, тістечками з казана, локричними паличками [14].

У випадку з першим квазігастронімом ми спостерігаємо поєднання оніма (імені виробника) та власне назви самого продукту з його характеристикою, вираженою за допомогою епітета. Завдяки капіталізації в англomовному варіанті ми бачимо, що усі ці лексеми утворюють назву продукту. В українській мові за традицією такі довгі назви не вживаються. Натомість, ми досить часто використовуємо поєднання видової назви та назви або імені виробника, зазвичай зберігаючи оригінальне написання латиницею (наприклад, *чінси Lay's*). Тут ми бачимо, що перекладач вирішує дотримуватися традиції та залишає у якості назви товару ім'я виробника, передаючи його транскрибуванням. При перекладі виду продукту він вдається до використання гіпоніма.

Наступний квазігастронім – *Drooble's Best Blowing Gum* – В. Морозов інтерпретує таким самим шляхом, вилучаючи при цьому епітет та використовуючи словниковий відповідник на позначення виду продукту: *жуйка «Друбл»*. Таким чином, чарівний смаколик позбавляється своєї винятковості та фантастичності для україномовного читача.

Далі у тексті ми зустрічаємо ще один екзотичний продукт – *Chocolate Frogs*. У цьому випадку використовується буквальний переклад за допомогою словникових відповідників: *шоколадні жабки*. Таке рішення перекладача можна пояснити однаковим рівнем екзотичності солодошів для англomовного та україномовного читача.

*Cauldron Cakes* В. Морозов тлумачить за допомогою описового перекладу як *тістечка з казана*. Автор продовжує дотримуватися стратегії одомашнення, проте на цьому прикладі ми бачимо, що значення гастроніма було викривлено, і замість тістечка у формі казана [9], україномовний читач уявляє собі тістечка, які виготовляються у казані.

Нарешті, *Licorice Wands* якнайкраще демонструють вищезазначене поєднання британських кулінарних традицій та уявного світу роману. Локриця у Великій Британії є поширеним та популярним

продуктом. У наших краях її радше використовують у промисловості та медицині, тож локриця у вигляді десерту виглядає незвично та навіть дивно для українського читача. Проте перекладач все ж вдається до буквального перекладу за допомогою словникових відповідників, мабуть покладаючись на те, що читач самостійно з контексту зрозуміє характеристики цього виробу. Слід зазначити, що в англійському варіанті присутній ефект казковості через лексичний вибір письменниці, в українському перекладі він повністю зникає, тому що слово **паличка** є дуже розповсюдженим (наприклад, ми живимо кукурудзяні палички, крабові палички).

Наведені приклади демонструють, що при перекладі квазігастронімів В. Морозов дотримується стратегії одомашнення, це виявляється в тому числі через орієнтацію перекладача на українську традицію при передачі власних назв продуктів харчування та страв.

Стосовно творів реалістичного жанру, лише у першому з них ми змогли виявити закономірність дій перекладача. У ньому простежується тяжіння до одомашнення оригінального тексту при перекладі гастронімів-реалій, які притаманні англомовному світу, що виявляється в описовому перекладі, використанні гіперонімів та контекстуальної заміни.

Розглянемо наступні приклади:

*Mrs. Threadgoode was especially happy today because she had fried chicken and coleslaw on a paper plate, and Evelyn was down the hall at this very minute, getting her a grape drink to go with it [13].*

Сьогодні місіс Тредгуд була особливо щаслива – у неї було смажене курча й **капустяний салат** на паперовій тарілці, а Евелін цієї миті в іншому кінці коридора купувала їй виноградний напій до їжі [12].

**Coleslaw** – це назва популярного в Америці салату з нашинкованої свіжої капусти з додаванням різних заправок, який використовують у якості гарніру. Така ж страва є звичною для україномовного читача, хоча вона й не має спеціальної назви, тому перекладач передає її описово.

*If there is anybody that has not been there yet, Idgie says that the breakfast hours are from 5:30–7:30, and you can get eggs, grits, biscuits, bacon, sausage, ham and red-eye gravy, and coffee for 25c [13].*

Якщо хтось там ще не бував, Іджі повідомляє, що години сніданку – з 5:30 до 7:30, коли ви можете скуштувати яєчню, **кукурудзяну кашу**, печиво, бекон, ковбасу, шинку з **гострим соусом** і каву – все за 25 центів [12].

Розглянемо перший гастронім – **grits**. Довідкові джерела повідомляють, що це страва африканського походження, яка представляє собою густу кашу з кукурудзи [2]. Тож, перекладач вирішує застосу-

вати описовий спосіб перекладу і використати відповідник – *кжуру-дзяна каша*. Так він вірно тлумачить фактичний зміст страви, проте втрачає складову її культурної приналежності.

*Red-eye* є американізмом, який в одному зі своїх тлумачень позначає гострий томатний соус, але оскільки *gravy* так само позначає соус або підливу, перекладач залишає лише характеристику гостроти та вилучає томатну складову із значення і передає гастронім описово, тим самим він наближує реалію до української кухні, продовжуючи дотримуватись стратегії одомашнення.

Навпаки, коли йдеться про запозичені з інших культур кулінарні реалії, перекладач використовує переважно транскрибування, як у наступному уривку:

*Evelyn had brought a box of tacos from Taco Bell, three blocks from where she lived, and Mrs. Threadgoode was fascinated* [13].

*Цього разу Евелін принесла коробку тако з магазину «Тако Белл», за три квартали від свого будинку. Місіс Тредгуд була в захваті* [12].

Крім того, перекладач робить примітку: *Мексиканський майсовий корж із начинкою*. Таким чином автор знайомить читача з інокультурною реальністю, що вказує на стратегію очуження.

**Висновки.** При англо-українському перекладі культурно-специфічних гастронімів у художній літературі фантастичного та реалістичного жанрів на даному етапі перекладачі застосовують обидві стратегії в залежності від рівня впливу глобалізаційних процесів на сферу, цільової аудиторії та особистих уявлень перекладача про переклад. Серед способів перекладу культурно-специфічних гастронімів переважно застосовується транскодування, гіпероніми, описовий переклад та контекстуальна заміна. При передачі квазігастронімів, які характеризуються оказіональністю та з цієї причини не мають словникових відповідників, досить часто спостерігається втрата ефекту фантастичності через те, що перекладач надає перевагу одомашненню. **Перспективою** подальших досліджень ми вбачаємо аналіз стратегій та способів перекладу гастронімів та квазігастронімів у дитячій літературі, а також гастронімів в інформативних текстах.

### *Література*

1. Верещагин Е. М. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Русский язык, 1990. – 246 с.
2. Вікіпедія. Вільна енциклопедія «Вікіпедія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
3. Державецька І. О. Глютонічний дискурс: лексикографічний аспект / І. О. Державецька // Одеський лінгвістичний вісник. – 2014.

– Вип. 4. – С. 69–72. 4. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с. 5. Лапиніна О. Л. Тематична класифікація компонентів-гастронімів фразеологічних одиниць німецької мови / О. Л. Лапиніна // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія. – 2015. – Вип. 14. – С. 176–178. 6. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. В. Ребрій. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 376 с. 7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М. : Международные отношения, 2004. – 216 с. 8. Симонець М. С. Структура термінів-гастронімів у французькій та українській мовах / М. С. Симонець // Вісник Донецького національного університету. – 2009. – №1. – С. 91–102. 9. Harry Potter Wiki (FANDOM powered by Wikia) [Electronic resource]. – Access : <http://harrypotter.wikia.com/> 10. Oster U. Eating and drinking seen through translation: A study of food-related translation difficulties and techniques in a parallel corpus of literary texts // Ulrike Oster, Teresa Moles-Cases [Electronic resource]. – Access : <http://akademai.com/doi/abs/10.1556/084.2016.17.1.3> 11. Papers in Translation Studies / [Ed. by S. Izwaini]. – Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2015. – 267 p.

#### Список джерел ілюстративного матеріалу

12. Книга «Смажені зелені помідори в кафе «Зупинка»» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rulit.me/books/smazheni-zeleni-pomidori-v-kafe-zupinka-read-421718-36.html> 13. Книга «Fried Green Tomatoes at the Whistle Stop Cafe» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rulit.me/books/fried-green-tomatoes-at-the-whistle-stop-cafe-read-375327-21.html>. 14. Книга: Гаррі Поттер і філософський камінь / Джоан К. Ролінг Гаррі Поттер і філософський камінь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://www.e-reading.club/bookreader.php/1000021/Roling\\_Dzhoan\\_-\\_Garri\\_Potter\\_i\\_filosofskiy\\_kamin.html](https://www.e-reading.club/bookreader.php/1000021/Roling_Dzhoan_-_Garri_Potter_i_filosofskiy_kamin.html) 15. Harry Potter 1: The Philosopher's Stone – bookwormyworm – Wattpad

[Electronic resource]. – Access : <https://www.wattpad.com/story/64285995-harry-potter-1-the-philosopher%27s-stone/parts>.

УДК 811.111:81'25:659.1

## СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ГРИ СЛІВ В АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ СЛОГАНІ

Шелкова Г. В., Недайнова І. В. (канд. філол. наук)

*Національний технічний університет  
«Харківський політехнічний інститут»  
(кафедра ділової іноземної мови та перекладу)*

*У статті досліджується використання та переклад гри слів в рекламі, в англomовних слоганах, зокрема, а також проводиться аналіз конкретних способів перекладу цього лінгвістичного явища. В ході написання даної статті виявлено, що переклад гри слів українською мовою не завжди передає повний зміст реклами.*

**Ключові слова:** англійська мова, гра слів, переклад, реклама, слоган.

**Шелковая А. В., Недайнова И. В. Способы перевода игры слов в английском рекламном слогане.** *В статье исследуется использование и перевод игры слов в рекламе, в частности, в англоязычных слоганах, а также проводится анализ конкретных способов перевода этого лингвистического явления. В ходе написания данной статьи было выявлено, что перевод игры слов на украинский язык не всегда передает полное содержание рекламы.*

**Ключевые слова:** английский язык, игра слов, перевод, реклама, слоган.

**Shelkova H. V., Neidanova I. V. The ways of translating play on words in English advertising slogans.** *The article is devoted to the use and translation of play on words in advertisement, in English slogans in particular. Some specific methods of translation of this linguistic phenomenon are also analyzed. In the study it is shown that translation of play on words into Ukrainian does not always convey the full content of advertisement.*

**Key words:** advertising, English, play on words, slogans, translation.

**Актуальність** теми нашого дослідження полягає в тому, що в даний час існує велика кількість недостатньо опрацьованого матеріалу в темі перекладу реклами загалом та рекламного слогана зокрема.

**Об'єктом нашого дослідження** виступає англomовний рекламний слоган як одна з реалій соціолінгвістичного простору.

**Предметом роботи** є способи перекладу гри слів рекламного слогана з англійської мови на українську.

Реклама має великий вплив на соціальне життя та поведінку людей по всьому світі й безперечним є той факт, що реклама – це рушійна сила, яка править бізнесом, а й іноді усім світом. Сьогодні рекламотворення є складним явищем, яке має багато аспектів та вивчається й досліджується за різними науковими напрямками, і також цікавить представників багатьох різних професій. Реклама має свої принципи створення, способи перекладу й мовної інтерпретації сенсу. Саме мова реклами та спосіб її донесення до цільової аудиторії пригортає інтерес та зацікавленість споживачів, що тим самим викликає бажання придбати рекламований товар.

Реклама має багато різних функцій у світі бізнесу, тому саме вона є головним елементом між постачальниками товарів та споживачами. Крім того, вона є предметом дискусій вчених, філософів, лінгвістів, діячів культури тощо. Багато вчених, таких як О. О. Тараненко, А. С. Малишенко, Д. Огілві [8, с. 14], Дж. Ліч, М. В. Якименко, В. Н. Комісаров [3, с. 80] та інші, вважають, що перевагою рекламного тексту є не його художньо-образотворча витонченість словесної форми, а точність, змістовність, яскравість та різноманіття рекламного образу.

Рекламний текст покликаний створити образ товару або послуги, і саме від реклами залежить, яким буде цей образ: емоційним або раціональним, серйозним або гумористичним, конкретним або асоціативно-образним. Він може залучити споживача в гру незалежно від того чи є ця гра навмисною або ні. З точки зору споживача, реклама – це, перш за все, гра, а потім вже інформація про товар або послугу, до того ж, вона може бути не завжди достовірною та серйозною.

Сьогодні особливої актуальності набуває вивчення реклами, яку створюють в окремо взятій країні з метою дослідження національного менталітету, мовної картини світу і культури нації. Саме англійська мова є міжнародною мовою у наш час й займає важливе місце у житті людей.

Ефективність та популярність рекламних матеріалів підвищується шляхом використання в них яскравих, експресивних заголовків та слоганів. В ідеальному рекламному тексті все повинно бути ідеально: гарні думки, які легко продати та які описуються красивою мовою, оформлені так, щоб полегшити людині прочитання і засвоєння. Головною у сприйнятті рекламного тексту є реакція

на образ, яка залишається у пам'яті адресата. Саме для створення такого образу важливо використовувати різноманітні мовні засоби: фразеологічні вирази, емоційно забарвлену лексику, незвичайні комбінації слів, які легко запам'ятовуються та привертають увагу. Найпопулярнішим стилістичним прийомом у рекламному дискурсі є гра слів, оскільки у рекламній презентації може допускатися порушення мовної норми задля посилення впливу, що і є характерною рисою сучасних рекламних текстів, і саме гра слів може виступати текстотворним чинником під час формування слоганів – оригінальності ідеї тут яскраво проглядається в самобутньому вираженні думки. Проте при використанні таких конструкцій рекламотворцю важливо мати почуття міри й здатність тонко відчувати нюанси мовної ситуації. Не будемо ще раз нагадувати, наскільки ж важливо тоді перекладачеві адаптувати такий мовний засіб до іншої національної культури, тобто, відтворювати її за допомогою засобів мови, на яку перекладають. Ми вже згадували про те, що у рекламі допускаються порушення мовної норми і мовна гра часто необхідна не тільки для посилення впливу на потенційного покупця, а й задля реалізації комічного ефекту та її естетичного потенціалу.

Рекламний слоган – це найголовніша складова всього рекламного тексту. В основному, покупці або люди, які просто переглядають рекламу, частіше звертають увагу саме на нього. Від яскравості мови й самого сенсу слогана залежить продаж рекламованого товару чи послуги, оскільки в ньому присутня нова інформація про товари та заклик до споживачів. Також слоган відрізняється своєю стислою формою, емоційним забарвленням та спонуканням адресатів до придбання необхідної продукції.

Слоган визначається як простий, короткий та легкий для вимовляння вираз, який містить назву торговельної марки, головний та логічний елемент товару, послугу і також місце продажу [1, с. 127]. При цьому важливою умовою ефективності слогана є врахування особливостей аудиторії, на яку він спрямований. Якщо девіз спрямований на молодь, то згадування про минулі століття не сприятимуть запам'ятовуванню та результативності даного слогану.

Крім того, у складі слогана повинна бути присутньою якась незвичайність, оригінальність, інакше споживач зверне увагу на більш інтригуючий та яскравіший девіз. Однак, треба пам'ятати, що оригінальність буде сприйматися адресатами тільки у випадку її відповідних меж, тому виконавцям треба не перестаратися з оригінальністю. Таку оригінальність знаходимо в рекламному слогані американського штату Юта: «*Utah. Life elevated*». При перекладі гри слів в даному слогані, яка основана на тому факті, що штат Юта знаходиться на

висоті понад 1000 метрів над рівнем моря, можна передати метафоричним виразом і українською мовою це буде звучати так: «*Юта. Піднесене життя*».

Вивчаючи теоретичні дослідження з перекладу рекламного слогана, ми виявили, що В. Н. Комісаров пропонує такі поширені способи перекладу гри слів в англійських слоганах на українську мову як: **калькування, асоціація з відомою цитатою, генералізація, конкретизація, опущення, компенсація, полісемія та каламбур** [3, с.172].

**Калькування** – це спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфемі або слів їх лексичними відповідниками у мові перекладу. Сутність калькування у створенні нового слова або стійкого сполучення, при тому, що нове слово копіює структуру лексичної одиниці мови-джерела. Також це особливий вид запозичення, коли структурно-семантичні моделі мови-джерела відтворюються поелементно матеріальними засобами мови перекладу: «*Vicks Nose Drops*» – «*краплі Вікса від нежитю*».

Калькування є виправданим методом при перекладі словосполучень тоді, коли складові елементи цих словосполучень вже посіли певне місце у термінологічній системі мови перекладу і є доступними для розуміння аудиторії [3, с. 173]. Наприклад: реклама McDonald's: «*I am loving it*» – «*МакДональдз: я це люблю*» або реклама шоколадного батончика Снікерс: «*Hungry? Grab a Snickers!*» – «*Не гальмуй! Снікерсуй!*»

**Асоціація з відомою цитатою** – цей стилістичний засіб засновується на грі слів у мові перекладу, у виразі, в якому елементи гри слів відсутні. Гра слів часто опускається в тексті перекладу через неможливість передачі стилістичного засобу мовою перекладу, або ж перекладач використовує примітки для пояснення цього явища. Наприклад, відомий рекламний слоган підгузок Huggies: «*Don't worry. Be Huggies*» – «*Не хвилюйся! Будь з Huggies*», який асоціюється з рядками відомої пісні «*Don't worry. Be happy*». Або реклама меблів «*Sofa so good*» – «*Такий гарний диван*» асоціюється зі сталим виразом «*So far so good*» – «*Поки що все добре*».

**Генералізацією** вважається заміна одиниці оригінальної мови, котра має більш вузьке значення, одиницею мови перекладу з більш широким значенням. Часом перекладач може вибирати між більш конкретним і більш загальним варіантом перекладу. Але до цього треба обачно ставитися, щоб не втратити точність інформації.

Генералізація застосовується, коли: 1) певне найменування якогось товару нічого не говорить та не пояснює адресату перекладу; 2) щось зайве в умовах певного контексту, наприклад, в українській мові, зазвичай, не заведено вказувати зріст та вагу людей [3, с.176].

Слід пам'ятати, що застосування генералізації може призвести до певної втрати точності інформації: реклама фарби Wella: «*Hair comes alive in our hands*» – «Мистецтво пробуджувати красу волосся».

**Конкретизація** – це заміна слова оригінальної мови з більш широким предметно-суттєвим значенням на слова мови перекладу з більш вузьким значенням. Під час застосування цієї заміни, створювана відповідність та вихідна лексична одиниця опиняються у логічних відносинах: одиниця оригінальної мови висловлює родове поняття, а одиниця мови перекладу висловлює її видове поняття. Часто, застосування конкретизації пов'язано з тим, що у мові перекладу відсутнє слово з таким же широким значенням [3, с.174]. Наприклад: «*Kyrgyzstan. Oasis on the great silk road*» – «*Киргизстан – оазис у пустелі.*»; або: «*New Science Facilities in Texas*» – «*Нове наукове обладнання у Техасі.*».

**Опущення** – це прийом, який передбачає відмову від передачі в перекладі семантично надлишкових слів, значення яких нерелевантні або легко відновлюються з контексту [8, с. 186]. Наприклад: «*Unlock the world of experiences, offers and recommendations. Your World MasterCard is a key*» – «*Відкривайте для себе світ і нові враження з World MasterCard*» – під час перекладу ми зробили опущення конструкції «*Your Wolrld MasterCard is a key*» та додавання «*offers and recommendations*», тим самим ми не зберегли гру слів. Або реклама компанії Apple: «*iPod. Game on. And on. And on.*» – «*iPod. Заграєшся.*» Ми зробили опущення фрази «*And on. And on.*» для того, щоб не повторювати їх декілька разів. В англійському варіанті частка «*On*» вказує на тривалість дії та на майбутній час. Ми ж передаємо це морфемно, за допомогою майбутнього часу дієслова «Грати».

**Компенсація** – це заміна, яка застосовується у випадках, коли певні елементи тексту оригіналу не мають еквівалентів в мові перекладу і вони не можуть бути передані за допомогою його засобів. В таких випадках, для заповнення семантичної втрати, перекладач передає ту ж саму інформацію будь-яким іншим способом, до того ж, не обов'язково в тому ж самому місці тексту оригіналу [3, с. 185]. Наприклад: реклама компанії Sony: «*Like. No. Other*» – «*Як. Ніхто. Інший*» – Цей слоган складається із 3х речень, які під час дослівного перекладу будуть звучати як: «Подібний. Немає. Інакший». Такий слоган не пригорне уваги покупців, тому що усі 3 речення не пов'язані між собою. Ми ж зробили переклад «*Як. Ніхто. Інший.*», зберігаючи основну ідею оригінального тексту. Або реклама пудри марки Clinique: «*Almost Powder Makeup. More than minerals*» – «*Almost Powder Makeup. Більше ніж мінеральна пудра*» – Ми використовуємо слово «пудра» у другому реченні для пояснення, що саме рекламу-

ється, адже англомовним споживачам зрозуміло, що рекламований товар – пудра, але через те, що назви продуктів не прийнято перекладати українською мовою, для покупця необхідно пояснити, який саме продукт рекламується.

**Полісемія** – наприклад, у рекламі косметики: «*Face the world!*» – слово *Face* має два значення: це, по-перше, обличчя, а також – зустрітися віч-на-віч з ким або чим-небудь. Ми переклали цей слоган як: «*Віч-на-віч зі світом!*» й зберегли гру слів.

**Каламбур** – це найпоширеніший тип гри слів, основа якого багатозначні та омонімічні слова, а також велика кількість слів й словосполучень, подібних за звучанням. Каламбур – це жарт, як, наприклад, рекламний слоган авіакомпанії *Lufthansa* – «*There's no better way to fly*» – слово *Way* має значення: шлях, дорога або метод, спосіб, тому цю рекламу можна перекласти як «*Літайте з нами – кращого не дано!*» [2, с. 95] або слоган: «*We fly for your smile*» перекладаємо як «*Ми літаємо задля вашої посмішки*», де ми можемо спостерігати виникнення каламбуру, який з'явився на основі граматичної полісемії. Вираз «*for smile*» перекладаємо як «задля посмішки», прийменник *for* дорівнює англійському «*for*», який здатний передавати значення мети та значення заміщення (за рахунок).

**Висновки.** Дане дослідження показало, що при перекладі гри слів в англомовному рекламному слогані застосовуються загальні способи перекладацьких практик. Однак при цьому зазначимо, що переклад реклами є складною справою для кожного перекладача, адже йому доводиться спочатку робити певний аналіз самої реклами, її цільової аудиторії, враховувати культурні цінності носіїв мови перекладу і лише потім змістовно передати сенс певного рекламного тексту, намагаючись зберегти унікальний лінгвістичний феномен гри слів, що, безперечно, є ефективним методом впливу на споживача реклами. В нашому випадку перекладач має досконало вивчити рекламну сферу в якій він працює, тому що лише одна помилка у перекладі реклами може привести її до абсолютно зворотнього ефекту як у загально відомому прикладі, коли компанія *Pepsi* переклала свій слоган «*Come Alive With the Pepsi Generation*» на китайську мову, не врахувавши культурних відмінностей країни, і в результаті він передав наступне: «*Pepsi змусить ваших предків піднятися з могил*» [7, с. 526]. Зрозуміло, що такий переклад викликає не тільки непорозуміння, а й іноді навіть і шокує споживачів іншої культури і, зрозуміло, негативно впливає на продаж рекламованого товару.

**Перспективою** роботи є можливість використання даного матеріалу як в теорії, так й під час практики перекладу, поглиблюючи знання про означені способи перекладу рекламного слогана та їх застосування.

**Література**

1. Викентьев И. Л. Приемы рекламы и Public Relations. учеб. задач, 20 практич. приложений / И. Л. Викентьев. – СПб. : ИД «БизнесПресса», 2002. – 380 с. 2. Добровольська Д. М. Мовна гра в рекламних слоганах: проблема відтворення в перекладі / Д. М. Добровольська // *Одеський лінгвістичний вісник. Серія «Філологія»* – Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2017. – № 5. – С. 94–96. 3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990. – 253 с. 4. Космеда Т. А. Мовна гра в парадигмі інтерпретативної лінгвістики. Граматика оцінки. Граматична іграма (теоретичне осмислення дискурсивної практики) / Т. А. Космеда, О. В. Халіман. – Дрогобич : Коло, 2013. – 228 с. 5. Мацьків М. Я. Гра слів в англomовних рекламних текстах як перекладацька проблема / М. Я. Мацьків // *Нова Філологія*. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – № 57. – С. 191–193. 6. Медведева Е. В. Рекламный текст как переводческая проблема / Е. В. Медведева // *Вестник Московского университета*. – 2003. – № 4. – С. 23–42. 7. Музыкант В. Л. Маркетинговые основы управления коммуникациями / В. Л. Музыкант. – М. : Эксмо, 2008. – 832 с. – (Полный курс МВА). 8. Огилви Д. Огилви о рекламе / Д. Огилви. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2012. – 240 с. 9. Росситер Дж. Реклама и продвижение товаров / Дж. Росситер, Л. Перси ; [пер. с англ.] – СПб. и др. : П, 2000. – 651 с. 10. Шарманова Н. М. Поліфункціональність рекламних кліше в новітній медіакомунікації [Електронний ресурс] / Н. М. Шарманова. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt\\_2012\\_8\\_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2012_8_30).

УДК 811.111'255'276.6:61

## ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ДО МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ

Шмат Л. П., Лукьянова Т. Г. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*Дослідження присвячене вивченню та упорядкуванню англомовної медичної термінології, визначенню структурної типології та особливостей її перекладу. З'ясовані кількісні характеристики застосованих способів перекладу, визначені загальні проблеми перекладу медичної термінології до медичного обладнання.*

**Ключові слова:** науково-технічний стиль, термін, терміносистема, медичне обладнання, перекладацькі способи та трансформації.

**Шмат Л. П., Лукьянова Т. Г. Жанровые особенности украинского перевода англоязычной медицинской документации к медицинскому оборудованию. Исследование посвящено изучению и упорядочению англоязычной медицинской терминологии, определению структурной типологии и особенностей ее перевода. Выяснены количественные характеристики применяемых способов перевода, определены общие проблемы перевода медицинской терминологии к медицинскому оборудованию.**

**Ключевые слова:** научно-технический стиль, термин, терминосистема, медицинское оборудование, переводческие способы и трансформации.

**Shmat L. P., Lukianova T. H. Genre features of Ukrainian translation of English medical documentation to medical equipment. The research focuses on the study and arrangement of English medical terminology, definition of structural typology and peculiarities of its translation. The quantitative characteristics of the applied methods of translation were established, general problems of translation of medical terminology to medical equipment were defined.**

**Key words:** scientific and technical style, term, term system, medical equipment, translation techniques and transformations.

На сьогоднішній день переклад медичних текстів та медичної документації важливий не лише для індустрії медицини, але також для сучасного ринку перекладачів. Останнім часом перекладається не

лише медична література, а й історії хвороб, медичні довідки та інша документація, котру пацієнти мають надавати лікарям задля лікування закордоном. При перекладі медичних текстів, перекладач має нести відповідальність за кожне слово, оскільки правильність перекладу діагнозу, медичного документа чи довідки може вплинути на здоров'я та життя людини.

Розвиток лексичної системи англійської мови полягає в тому, що з кожним днем зростає роль термінології у різних сферах спілкування. Такий процес демонструє шляхи пристосування мовної системи до нових потреб комунікації. Наша робота присвячена вивченню медичної термінології, яка за об'ємом та кількістю інтернаціональних одиниць займає важливе місце серед інших терміносистем. Якщо поглянути на аналіз сучасних досліджень в галузі англійської термінології, то можна побачити недостатню кількість праць, які присвячені вивченню особливостей термінотворення та специфіки перекладу медичної термінології.

**Актуальність** нашої роботи обумовлена необхідністю покращення якості перекладу текстів, що стосуються медичної документації, а також постійним підвищенням інтересу до дослідження та вивчення різноманітної англомовної медичної літератури. Цей інтерес ґрунтується на зростаючому збільшенні технічної та наукової медичної інформації.

**Об'єктом дослідження** є термінологічні одиниці англомовних наукових текстів медичної галузі та їх відповідники. **Предметом дослідження** є адекватність перекладу англомовних термінологічних одиниць у галузі медицини за допомогою перекладацьких способів та трансформацій. **Метою** нашої роботи є виконання перекладу тексту у галузі медицини і класифікація термінів за будовою та предметними групами, визначення лексико-термінологічних особливостей перекладу медичної документації до медичного обладнання.

**Матеріалом дослідження** обрано текст у медичній галузі, який стосується проведення медичних інструктажів «Guidance for the use of medical equipment maintenance strategies and procedures» [9].

Мова науково-технічних текстів має характерний стиль, який включає певні термінологічні та граматичні особливості. Характерною ознакою мови науково-технічної літератури є присутність великої кількості спеціальних термінів та абревіатур, які дуже часто відсутні не лише в звичайних словниках, а й термінологічних. Для мови науково-технічної літератури характерна стислість викладення матеріалу та чіткість формулювань. Перекладаючи такого роду літературу, перекладач звертається до формально-логічного стилю, який характеризується відсутністю емоційності та безособовості [7, с. 57].

Для науково-технічного стилю притаманна наявність службових слів (прийменники та сполучники), вони разом з прислівниками забезпечують логічні зв'язки між певними елементами речення. З точки зору граматики, цей стиль включає в себе безособові та пасивні конструкції. Переважно в науково-технічному стилі використовуються складнопідрядні та складносурядні речення. Прикметники, неособисті форми дієслова, іменники переважають в таких реченнях. Щодо способу викладу матеріалу, то його можна найдоречніше охарактеризувати, як формально-логічний, для науково-технічного стилю не є притаманним використання емоційно забарвлених виразів та слів [4].

При опрацюванні науково-технічних текстів переклад лексичних одиниць спричиняє найбільші труднощі перекладу. Сюди можна віднести терміни, загальнонавчальні та загальнонаукові слова тексту оригіналу. Велика частина перекладацьких помилок припадає на словниковий склад мови, тобто сферу лексики. Постійна поява нових термінів, їх нових значень і є причиною цих складнощів. Особливу специфіку має переклад загальнонаукових, загальнонавчальних слів та вузькогалузевих термінів. Терміни, які вживаються в певних галузях науки, тобто вузькогалузеві терміни, займають приблизно 25 % загальної лексики, а вже на загальнонаукові та загальнонавчальні слова припадає 75 % [5].

Варто відзначити, що особливістю науково-технічного стилю є сукупність певних рис, які характерні лише йому. Вони поділяються на синтаксичні, композиційні, морфологічні, лексичні.

Для науково-технічного стилю притаманна особливість застосування спеціальної термінології. Для кожної галузі науки існує своя термінологія, яка характерна відповідно до метода та предмета роботи тієї чи іншої галузі. У науковому стилі ядром є саме термінологія, вона є внутрішнім колом, слугує ведучою та найважливішою ознакою наукової мови. Необхідно відзначити, що термін втілює в собі головні особливості наукового стилю [1, с. 64].

Для терміна характерна дефінітивність, систематичність, точність, відносна незалежність від контексту. Ще однією характеристикою терміна є його довжина, він не може бути довгим, але іноді цей критерій може не відповідати вимогам повноти та точності терміна; в терміні має бути однозначність [3, с. 39]. Але остання характеристика має враховувати полісемію термінів, тому однозначність, скоріше за все, це вимога для термінів в межах однієї терміносистеми; синонімічність не характерна для термінології, вона впливає на розуміння одне одного; термінам своєрідна експресивна нейтральність, тобто інтенсивність певних семантичних складників [2].

Галузеві терміносистеми завжди пов'язані між собою, вони мають один термінологічний фонд. Не існує ізольованих терміносистем, вони мають уніфіковані терміни на міжгалузевому рівні. В залежності від рівня спеціалізації значення терміни діляться на такі групи [8].

Професійні перекладачі в галузі медицини повинні мати та розвивати фонові знання у обраній галузі, володіти експертними знаннями термінології, розуміти вихідний текст, володіти навичками письма та адекватними навичками використання спеціалізованих, професійних словників та глосаріїв [6].

Медичне обладнання широко використовується в кожній лікарні. Тому лікарям необхідні не лише глибокі знання з їхньої спеціальності, але також професійні навички роботи з сучасним медичним обладнанням. Значна частина цього обладнання в нашій країні імпортується, тому медичне обладнання йде з документацією іноземною мовою, яка надалі потребує перекладу [10]. Медичний пристрій використовується для діагностики, профілактики або лікування різних захворювань. Він включає в себе інструменти, апарати, імплантати, реактиви в пробірці, витратні матеріали, пристосування, прилади, меблі та інші вироби. Без спеціальних медичних приладів було б важко досягти ефективного впливу лікарських препаратів на організм людини, а також введення деяких лікарських хімічних речовин всередину організму [11].

У досліджуваних медичних текстах найчастіше зустрічаються терміни-словосполучення. Другими за частотністю вживання є похідні й прості терміни. Частка складних термінів є незначною.

Співвідношення видів термінів за морфологічним способом словотворення

<b>Співвідношення видів термінів за морфологічним способом словотворення</b>	<b>Загальна кількість термінів: 221 Кількість:</b>	<b>Відсоткове співвідношення (%)</b>
Прості терміни	21	9,5
Похідні терміни	Всього: 81	Всього: 36,6
Суфіксальні	42	19
Префіксально-суфіксальні	16	7,2
Префіксальні	23	10,4
Складні терміни	12	5,4
Терміни-словосполучення	107	48,5

Сукупність термінів, які відносяться до певної галузі професійної діяльності людини називається термінологічною системою. Терміни однієї тематики пов'язані один з одним на різних рівнях: словотворчому, понятійному, лексико-семантичному [9].

В нашому дослідженні ми використовували наступні способи та трансформації перекладу ЛО під час виконання перекладу тексту:

- 1) автохтонний відповідник;
- 2) транскодування;
- 3) калькування;
- 4) напівкалька;
- 5) пермутація;
- 6) заміна слова однієї частини мови на іншу.

Основними перекладацькими способами при передачі спеціальних та загальнонаукових термінів медичної сфери є калькування, транскодування та вибір автохтонного відповідника. Менш уживаними є пермутація та напівкалька. Найменш уживаним є переклад за допомогою заміни частини мови. Інтенсивність застосування певних перекладацьких способів та трансформацій визначена нижче:

Перекладацькі способи та трансформації	Кількість	Відсоткове співвідношення (%)
Загальна кількість термінів: 129		
Автохтонний відповідник	32	24,8
Транскодування	47	36,4
Калькування	31	24
Напівкалька	2	1,6
Пермутація	10	7,8
Заміна частини мови	1	0,8
Калькування + Пермутація	6	4,6

Під час перекладу термінів медичного обладнання, ми визначили інтенсивність застосування певних перекладацьких способів та трансформацій. Згідно з результатами перекладацького аналізу, можна зробити висновок, що під час перекладу тексту у галузі медицини найчастіше використовувався спосіб транскодування (38,8%). Також досить поширеним способом в нашому перекладі було калькування (9,4%) та використання автохтонних відповідників (14%). Також ми вдавалися до перекладу за допомогою декількох способів та трансформацій: калькування та пермутація (10,6%), калькування, додавання та пермутація (2,4%), а також калькування та вилучення

(1,2%). Контекстуальна заміна (1,2%), описовий переклад (1,2%) та перmutація (1,2%) були використані доволі рідко.

**Перспективу** подальших досліджень вбачаємо у подальшому вивченні та упорядкуванні термінології у галузі медицини.

### *Література*

1. Арнольд І. В. *Лексикологія сучасної англійської мови* / І. В. Арнольд. — М. : Просвещение, 1995. — 244 с.
2. Зарицький М. С. *Актуальні проблеми українського термінознавства : підручник для студентів вищих навчальних закладів* / М. С. Зарицький. — К. : Політехніка, 2004. — 128 с.
3. Кияк Т. Р. *Теорія та практика перекладу : підручник* / Т. Р. Кияк, О. Д. Огуй, А. М. Науменко. — Вінниця : Нова книга, 2006. — 592 с.
4. Наер В. Л. *К описанию функционально-стилевой системы современного английского языка* / В. Л. Наер // *Лингвостилистические особенности научного текста*. — М. : Наука, 1981. С. 3–13.
5. Сухенко К. М. *Лексичні проблеми перекладу* / К. М. Сухенко. — К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1972. — 23 с.
6. Таланова Ж. П. *Педагогічні умови формування професійного світогляду майбутнього перекладача : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”* / Ж. П. Таланова. — Кіровоград, 2007. — 20 с.
7. Чебурашкин Н. Д. *Технический перевод в школе: учебник техн. пер. для учащихся IX–X кл. школ с преподаванием ряда предметов на англ. яз.* / Н. Д. Чебурашкин ; под ред. Б. Е. Белицкого. — [4-е изд.]. — М. : Просвещение, 1983. — 255 с.
8. Шевчук С. В. *Українська мова за професійним спрямуванням : підручник* / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. — [3-тє вид., виправ. і доповнен.]. — К. : Алерта, 2012. — 696 с.
9. Association for the Advancement of Medical Instrumentation [Electronic resource]. — Access : [http://my.aami.org/aamiresources/previewfiles/EQ89\\_1502\\_preview.pdf](http://my.aami.org/aamiresources/previewfiles/EQ89_1502_preview.pdf).
10. Professional medical equipment [Electronic resource]. — Access : <https://www.quickmedical.com/medical-equipment.html>.
11. Summarised from the FDA’s definition. Is The Product A Medical Device? U.S. Department of Health and Human Services — U.S. Food and Drug Administration. 2014 [Electronic resource]. — Access : <https://www.fda.gov/CombinationProducts/>.

УДК 811.111.25:791.221/228

## ОДОМАШНЕННЯ ТА ОЧУЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ АНГЛОМОВНИХ ХУДОЖНІХ ФІЛЬМІВ: ДУБЛЯЖ VS СУБТИТРУВАННЯ

Шумович А. Д., Лукьянова Т. Г. (канд. філол. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)*

*Дослідження присвячено питанню перекладацьких стратегій одомашнення та очуження під час перекладу англомовних художніх фільмів українською мовою шляхом субтитрування та дублювання. У статті висвітлюються теоретичні аспекти перекладу художніх фільмів, розглядаються поняття кінотексту та кіноперекладу, досліджується частотність застосування стратегій одомашнення, очуження в кінофільмах та проводиться їх аналіз.*

**Ключові слова:** *кінотекст, кінопереклад, субтитрування, дублювання, стратегії одомашнення та очуження.*

**Шумович А. Д., Лукьянова Т. Г. Одомашнивание и остранение в украинских переводах англоязычных художественных фильмов: ДУБЛЯЖ vs СУБТИТРОВАНИЕ.** *Исследование посвящено вопросу переводческих стратегий – одомашнивания и остранения – используемых при переводе англоязычных художественных фильмов на украинский язык путем субтитрования и дублирования. В статье освещаются теоретические аспекты перевода художественных фильмов, рассматриваются понятия кинотекста и киноперевода, исследуется частотность применения стратегий одомашнивания, остранения в кинофильмах, а также проводится их анализ.*

**Ключевые слова:** *кинотекст, киноперевод, субтитрование, дублирование, стратегии одомашнивания и остранения.*

**Shumovych A. D., Lukianova T. H. Domestication and Foreignization in the Ukrainian Translations of English Feature Films: Dubbing vs Subtitling.** *The study is dedicated to issues of translation strategies – domestication or foreignization – in translation of English feature films into Ukrainian by means of subtitling and dubbing. The article defines the theoretical aspects of feature film translation, considers the notions of film text and film translation, studies usage frequency of domestication, foreignization in films and analyses them.*

**Key words:** *film text, film translation, subtitling, dubbing, domestication and foreignization strategies.*

Аудіовізуальний переклад є відносно молодою сферою наукових досліджень порівняно з літературним або технічним перекладом, але попри це він вже став центром наукового інтересу багатьох учених. Таким чином, **актуальність** вивчення та теоретичного обґрунтування проблеми аудіовізуального перекладу зумовлена такими характеристиками сучасного суспільства як світова глобалізація та розширення міжкультурного спілкування, а також розвиток інформаційних технологій, телебачення.

**Об'єктом** дослідження є особливості перекладу розмовної лексики, зниженої лексики, гумору, каламбуру, реалій тощо.

**Предметом** – перекладацькі стратегії відтворення даних одиниць українською мовою, адекватність та точність їх перекладу.

**Метою** дослідження є визначення яка з перекладацьких стратегій (одомашнення / очуження) є домінуючою.

**Матеріалом** дослідження обрано англomовні фільми “*Sherlock BBC. Season 4*” та їх переклади українською мовою версії телеканалу «1+1».

**Методом дослідження** стало проведення порівняльного аналізу способів перекладу та перекладацьких трансформацій у субтитрованих та дубльованих версіях обраного художнього фільму.

У нашій статті ми спираємося на роботи таких дослідників, як Ogero P. [5], Богдановської П. Ю. [1], Ребрія О. В. [2], Coelh, L. J. [3] та інших.

*Аудіовізуальний переклад* – це переклад продуктів, у яких вербальна складова (текст) перемежується з елементами, присутніми в інших джерелах комунікації, як-то: звук та зображення. Два найпопулярніші типи перекладу, які відносяться до аудіовізуального перекладу, це *дублювання* та *субтитрування* [5, с. 11]. Поняття *кіно-текст*, *субтитрування* й *дублювання* невідривно пов'язані із здійсненням аудіовізуального перекладу.

*Кінотекст (film text)* – викладене в будь-якому виді та жанрі кінематографа (анімаційний, документальний, учбовий, популярно-науковий, ігровий) повідомлення, що містить певну інформацію, направлену на засвоєння глядачем [1].

Термін *субтитрування* можна визначити як процес надання синхронізованих титрів для телевізійного або фільмового діалогу; *дублюванням* ж можна назвати будь-яку техніку перекриття в аудіовізуальній продукції голосу оригіналу іншим голосом [3]. Вибір між субтитруванням та дублюванням залежить від ринку збуту.

Терміни «очуження» (*foreignization*) та «одомашнення» (*domestication*) висунув відомий американський теоретик перекладу Л. Венуті на основі досліджень свого німецького колеги Ф. Шлейермахера,

викладених у трактаті «Про різні методи перекладу» (1813) [6], де німецький дослідник говорить про два протилежні методи перекладу відносно перекладацької роботи з текстом оригіналу. Зміст цих двох методів полягає у наступному: можна або автора тексту оригіналу вести до читача, тобто до тексту перекладу, або ж навпаки, можна читача вести до автора. Ось цитата з роботи самого вченого: «Перекладач або залишає у спокої письменника та змушує читача рухатися до нього назустріч, або ж залишає у спокої читача, і тоді йти йому назустріч доводиться письменникові» [2, с. 11]. Коли перекладач наближає автора до читача – це вважається перекладом за змістом, тобто *стратегією одомашнення*. Тут треба зауважити, що для цього методу перекладу важлива передача саме змісту, збереження вихідної форми тексту при цьому зовсім не обов'язкове. Коли ж перекладач наближає читача до автора – це *стратегія очуження*. Тут, навпаки, найважливішим аспектом є збереження саме форми, а не змісту твору оригіналу. Також Шлейермахер вважав, що перекладати потрібно так, як би переклав сам автор, якщо володів би мовою перекладу.

О. В. Ребрій визначає стратегію нейтралізації як «усвідомлену переробку першоджерела, з якого усуваються не тільки невідповідні мовні та сюжетні елементи, а й вся та індивідуальноавторська своєрідність, яка могла бути сприйнята суспільством як стилістичний або смисловий дефект» [2, с. 9].

Завданням дослідження було на матеріалі обраних художніх фільмів встановити, яка з двох перекладацьких стратегій – одомашнення чи очуження – є домінуючою.

Проаналізувавши застосування вищевказаних стратегій у субтитрованих та дубльованих україномовних версіях, ми дійшли висновку, що домінуючою стратегією під час *субтитрування* стало *одомашнення* (14 одиниць із 36; 38,8%).

Так, у прикладі (1) передається британська реалія невідома ніде в світі за межами цієї країни. За даними Вікіпедії, ця англійська провидиця на ім'я *Mystic Meg 'is an actress of Britain, appearing in regular astrology columns in The Sun – the UK newspaper'* [4]. У цьому випадку перекладачі вдалися до заміни англійської персоналії на болгарську, знайому багатьом українцям; що є ознакою одомашнення:

(1)

<i>Original English version</i> Well, thank you, <i>Mystic Meg</i> .	<i>Ua subtitled version</i> Ну, дякую, <i>Ванго!</i>	<i>Перекл. трансформації</i> Одомашнення
---	---	---

Стратегія *очуження* становила 36,1% (13 із 36), а *нейтральний* переклад – 25% (9 із 36).

У прикладах (2) та (3) мова йде про реалії, пов'язані з кіноіндустрією. У даному випадку згадуються такі кінокартини як «Екзорцист» та «Омен», а також їхні сюжетні деталі. Зважаючи на те, що ці два фільми були дуже популярними декілька років тому, україномовні глядачі будуть у змозі зрозуміти всі алюзії, використані в нашій картині. Саме тому перекладачі застосовують очуження та нейтралізацію для перекладу такого роду реалій, бо вони не становлять труднощів для сприйняття та розуміння їх глядачами.

(2)

<i>Original English version</i> – It was like <b>The Exorcist</b> . – Huh. Was Rosie's head spinning round?	<i>Ua subtitled version</i> – Було як в « <b>Екзорцист</b> ». – А голова Розі так само вертілася?	<i>Перекл. трансформації</i> Очуження
---	---	--

(3)

<i>Original English version</i> – Hmm? Noticed what? – The <b>little 666</b> on her forehead.	<i>Ua subtitled version</i> – Що помітили б? – <b>666</b> на її лобі.	<i>Перекл. трансформації</i> Нейтральний
---	---	---

У англomовних кінокартинах з **дубляжем українською мовою** домінуючою стратегією стало **очуження** (15 одиниць із 36; 41,6%).

Приклад (4) має справу з відомим у всьому світі пошуковим департаментом США, а отже, ця реалія знайома пересічному глядачеві та не потребує додаткових пояснень при перекладі, тому й передається вона стратегією очуження в обох видах аудіовізуального перекладу:

<i>Original English version</i> Let me present <b>Interpol's</b> number one case.	<i>Ua dubbed version</i> Познайомся. Справа <b>Інтерполу</b> №1.	<i>Перекл. трансформації</i> Очуження
---	---	--

Стратегія **одомашнення** становила 38,8% (14 із 36), а **нейтральний** переклад – 16,6% (6 із 36).

У прикладі (5) ми бачимо варіант перекладу термінології британських спецслужб. Звичайно, лексика україномовних спецпризначенців значно відрізняється, тому перекладачі використовують одомашнення у обох випадках:

<i>Original English version</i> <b>A D-notice</b> has been slapped on the entire incident.	<i>Ua dubbed version</i> Весь цей <b>інцидент</b> має лишитися у таємниці.	<i>Перекл. трансформації</i> Одомашнення
---	---	---

Приклад (6) демонструє нам випадок передачі реалії ігрової індустрії. Завдяки тому, що покер та його правила – дуже розповсюджена карткова гра, то глядачі безсумнівно знають, що під час цієї гри треба «тримати обличчя», тому потреба у додаткових поясненнях при перекладі відпадає в обох випадках і застосовується нейтральний переклад:

<i>Original English version</i> This is my <i>game face</i> .	<i>Ua dubbed version</i> У мене таке <i>обличчя</i> , бо... (почалася <i>гра</i> ).	<i>Перекл. трансформації</i> Нейтральний
--	--	---

Підсумовуючи, зазначимо, що зважаючи на те, що в обох випадках відрив між двома перекладацькими стратегіями – одомашненням та очуженням – є дуже незначним – всього 1 одиниця, то із вищесказаного випливає наступне: в україномовному аудіовізуальному перекладі обидві перекладацькі стратегії використовуються рівнозначно. Такі результати свідчать про те, що вітчизняні перекладачі все більше і більше намагаються передати зарубіжний та незрозумілий через культурні розбіжності матеріал для україномовної аудиторії шляхом максимального адаптування, тобто раціонального балансу між стратегіями одомашнення та очуження з метою забезпечення максимальної асиміляції двох культур – в нашому випадку англійської та української –, що вплине на міжнародне співрозуміння та розширить світогляд української спільноти, а також стане причиною розвитку аудіовізуального перекладу на території України в більш серйозних масштабах.

**Перспективи** дослідження. Проведене дослідження не претендує на остаточне розв'язання проблеми особливостей перекладу кінотексту. Одержані результати доводять необхідність подальшого дослідження, напрями якого можуть стосуватися вивчення особливостей національного аудіовізуального перекладу.

### **Література**

1. Богдановская П. Ю. Кинотекст как особый вид креализованного текста [Электронный ресурс] / П. Ю. Богдановская // *Международный студенческий научный вестник*. – 2016. – № 1. – Режим доступа : <https://www.eduherald.ru/ru/article/view?id=14308>.
2. Ребрій О. В. *Вступ до перекладознавства : конспект лекцій для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр» факультету іноземних мов* / О. В. Ребрій. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 116 с.
3. Coelh L. J. *Subtitling and Dubbing: Restrictions and Priorities [Electronic resource]* / L. J. Coelh. – Access

- : <http://www.translationdirectory.com/article326.htm>.  
4. *Mystic Meg* [Electronic resource]. – Access : [https://en.wikipedia.org/wiki/Mystic\\_Meg](https://en.wikipedia.org/wiki/Mystic_Meg). 5. Orero P. *Topics in audiovisual translation* / P. Orero. – K. : Benjamins Translation Library, 2004. – 227 p. 6. Schleiermacher F. *Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens* / F. Schleiermacher // *Das Problem des Übersetzens* [Ed. H. J. Störig]. – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963. – S. 38–70.

УДК 811.111'255'373.46:159.9

## ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ГАЛУЗІ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Яковенко С. П., Ковальчук Н. М. (канд. пед. наук)

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

*У статті надається визначення поняття «термін» та «термінологія», досліджуються залежність способів перекладу психологічних термінів у галузі дитячої психології від структурно-семантичних та етимологічних особливостей термінів.*

**Ключові слова:** *термін, вікова психологія, способи перекладу.*

**Яковенко С. П., Ковальчук Н. Н.** **Перевод на украинский язык англоязычной терминологической лексики в области возрастной психологии.** *В статье даются определения понятиям «термин» и «терминология», исследуются зависимость способов перевода психологических терминов в отрасли детской психологии от структурно-семантических и этимологических особенностей терминов.*

**Ключевые слова:** *термин, возрастная психология, способы перевода.*

**Yakovenko S. P., Kovalchuk N. M.** **The translation of English terms into Ukrainian in the field of Developmental Psychology.** *The article defines the essence of “term” and “terminology”, explores the dependence of translation methods of psychological terms in the field of Children Psychology on structural, semantic and etymological features of the terms.*

**Key words:** *term, Children Psychology, translation methods.*

У сучасному світі термінологічна лексика відіграє головну роль у спілкуванні фахівців різних наукових галузей, в процесі обміну інформацією, а також є невід'ємною частиною розвитку науки. Це передбачає постійну появу нових термінологічних одиниць в кожній галузі людської діяльності. Таким чином, вивчення та аналіз структурних та етимологічних особливостей термінів допомагає краще зрозуміти зміст терміну та особливості його перекладу з однієї мови на іншу.

У зв'язку з цим, **актуальність** нашого дослідження зумовлена необхідністю аналізу особливостей перекладу термінів в галузі вікової психології як однієї з провідних та затребуваних наукових сфер сьогодення.

Теоретичні положення щодо проблематики перекладу психологічних термінів, шляхом розподілу їх за семантичними, структурними ознаками та особливостями походження, базуються на працях вчених в галузі лінгвістики (В. С. Виноградов, Л. С. Бархударов, Є. Найда, А. Д. Швейцер, А. В. Суперанська та ін.) [1; 2; 7; 8; 10]. Сучасна психологія розвивається динамічно та всебічно, потребує проведення паралельних досліджень особливостей утворення нових термінів та способів їх перекладу.

**Метою** дослідження є виявлення особливостей перекладу психологічних термінів з англійської мови на українську в текстах у сфері дитячої психології.

**Об'єктом** дослідження є психологічні терміни англійської мови.

**Предметом** дослідження є особливості перекладу англійських психологічних термінів.

**Матеріалом** дослідження слугували 308 англійських психологічних термінів та їх відповідники в українській мові.

Психологія як наука бере свій початок у далекому минулому і до теперішнього моменту продовжує активно розвиватися і поповнювати свою термінологію новими одиницями з різних наукових областей. Психологія активно взаємодіє з такими науками, як філософія, соціологія, медицина, що сприяє збагаченню універсальної психологічної термінології. Також стан психології як самостійної науки характеризується зацікавленістю неспеціалістів. У наші дні спостерігається все частіше вживання наукових психологічних термінів в повсякденній лексиці. Відповідно близькість до повсякденного життя є характерною особливістю психологічних термінів.

Вікова психологія — це галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності розвитку та функціонування психіки людини на всіх етапах її індивідуального життя, тобто онтогенезу. Взаємодіє з індивіда з суспільним середовищем, його психічна діяльність

та фізичний стан є характерними для кожного періоду життя. Так, спеціалізацією вікової психології є з'ясування динамічних прогресивних змін психіки людини впродовж її життя. У зв'язку з цим, дослідження психологічної термінології пов'язано з певною кількістю актуальних труднощів перекладу.

Існує чимала кількість визначень слова «термін», які, загалом, характеризують його як спеціальну лексичну одиницю, яка вживається для позначення поняття в тій чи іншій науково-технічній сфері. Тракткування терміна було запропоновано кількома вченими, однак вичерпне визначення дати досить складно.

Термін (від лат. *terminus* – межа, кордон) – це спеціальне слово (або кілька слів), яке чітко й однозначно дає визначення окресленому поняттю та його співвідношенню з іншими поняттями в межах спеціальної сфери за особливих умов його вживання [4].

Термінологію розглядають як сукупність термінів, яка виникла під впливом формування будь-якої науки та використовується для позначення абстрактних понять та предметів.

Сучасна психологічна термінологія є великою та складною системою. Психологія об'єднує не тільки науку, а також практику діагностики та запобігання різних захворювань, в наслідок чого психологічна термінологія має складну макротерміносистему. Під психологічним терміном розуміється слово або словосполучення, метою якого є позначення понять і предметів психології, а також її галузей. Психологічні терміни становлять головний смисловий зміст психологічних текстів [6].

Точний переклад термінів, як головних одиниць тексту спеціальної спрямованості, є обов'язковою умовою правильності перекладу всього тексту в цілому. У процесі перекладу психологічних текстів можна зіткнутися з безліччю труднощів. Наприклад, Л. М. Лемайкіна виділяє кілька проблем перекладу психологічних термінів. По-перше, диференціація термінів від нетермінів є досить складною. По-друге, існує так-звані «авторські» терміни, за допомогою яких фахівці дають свої власні визначення спеціальним поняттям. У зв'язку з цим їх переклад і осмислення можуть викликати певні труднощі [5].

Для досягнення точного перекладу, перекладач повинен вміти правильно вибирати стратегії і способи перекладу. Це має особливу цінність при перекладі спеціальної лексики через те, що її неточний переклад може спричинити спотворення змісту всього тексту.

Під час дослідження, проведеного для виявлення особливостей перекладу психологічних термінів в залежності від їх структурно-семантичних ознак, були проаналізовані 308 термінів, відібраних

метолом суцільної вибірки з англомовних текстів сфери дитячої психології [9, 13]. Відібрані терміни були поділені на чотири групи: прості (35 одиниць), похідні (140 одиниць), складні (40 одиниць) та словосполучення (93 одиниці). В свою чергу похідні терміни розподілилися на префіксальні, суфіксальні та префіксально-суфіксальні.

При перекладі відібраних термінів у сфері дитячої психології ми зіткнулись із перекладацькими труднощами, які вдалося подолати завдяки застосуванню певних перекладацьких прийомів. Так, були застосовані наступні перекладацькі трансформації: словниковий відповідник (32%), варіантний відповідник (4%), калькування (24%), транскодування (24%), додавання слова (5%), вилучення слова (1%), контекстуальна заміна (2%), перестановка слів (5.5%) та описовий переклад (2%).

Найпоширенішим способом перекладу простих та похідних термінів виявилось застосування словникового відповідника: *peer* – одноліток, *abuse* – жорстоке поводження, *neglect* – недбалість, *immature* – незрілий, *competency* – компетентність, *fraternal* – братній.

Питома вага застосування словникового відповідника знижується при перекладі термінів із складною будовою. Так, більшість згаданих термінів була перекладена шляхом застосування транскодування: *aerophagia* – аерофагія (змішане транскодування), *echolalia* – ехолалія (транслітерування), *egocentrism* – егоцентризм (транслітерування), *endocrine* – ендокринний (адаптивне транскодування).

Частка використання прийому калькування складає 24%, що становить приблизно однакову частку із способом транскодування. Шляхом застосування прийому калькування було перекладено дві третини всіх термінологічних словосполучень нашої вибірки, таким чином калькування є домінуючим способом перекладу термінологічних словосполучень: *chronic illness* – хронічне захворювання, *circadian rhythm* – циркадний ритм, *corpus callosum* – мозолисте тіло, *diffuse anxiety* – дифузна тривога.

При перекладі відібраних психологічних термінів також були застосовані такі способи перекладу як: перестановка слів (*breath holding* – затримка дихання), додавання слова (*anxiety* – тривожний стан), вилучення слова (*pretend play* – удавання), встановлення варіантного відповідника (*conception* – запліднення) та контекстуальна заміна (*severity* – рівень тяжкості).

При аналізі способів перекладу відібраних термінів в залежності від їх походження [11] було виявлено, що психологічні терміни бувають: латинського походження (161 термін), давньогрецького походження (32 терміна), староанглійського походження (28 термінів), старофранцузького походження (9 термінів), старонорвезького

походження (2 терміна), змішаного походження (72 терміна), невідомого походження (4 терміна).

При аналізі способу перекладу в залежності від походження терміна було виявлено наступну статистику: головними способами перекладу термінів латинського походження є застосування словникового відповідника (45%): *ability* – здатність, *assault* – насильство, *complication* – ускладнення, *commitment* – зобов'язання; та використання транскодування (23%): *adaption* – адаптація (адаптивне транскодування), *cognitive* – когнітивний (адаптивне транскодування), *competency* – компетентність (адаптивне транскодування).

Транскодування є домінуючим способом перекладу термінів з древньогрецьким походженням. Воно було застосовано по відношенню до 88% термінів: *dystonia* – дистонія (транслітерування), *echolalia* – ехолалія (транслітерування), *embryonic* – ембріональний (адаптивне транскодування).

Головним способом перекладу термінів змішаного походження є калькування (61%): *genetic code* – генетичний код, *disruptive behavior* – руйнівна поведінка.

Більшість термінів староанглійського, старофранцузького та старонорвезького походження вже має словникові відповідники в українській мові.

Провівши аналіз способів перекладу психологічних термінів у галузі вікової психології з англійської мови на українську, можемо зробити **висновок**, що застосування словникового відповідника є найбільш частотний спосіб перекладу. Це пов'язано з тим, що велика кількість проаналізованих психологічних термінів вже мають еквіваленти в українській мові. Використання таких прийомів перекладу як транскодування та калькування є практично однаковим по відношенню до всіх відібраних для аналізу термінів.

**Перспективу** подальшого дослідження вбачаємо у розширенні термінологічної бази для забезпечення більшої надійності результатів аналізу.

### *Література*

1. Бархударов Л. С. *Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода* / Л. С. Бархударов. – М. : Межд. отношения, 1975. – 237 с.
2. Виноградов В. С. *Введение в переводоведение: общие и лексические вопросы* / В. С. Виноградов. – М. : Из-во инст. общ. средн. образ-я РАО, 2001. – 224 с.
3. Гальперин И. Р. *Стилистика английского языка* / И. Р. Гальперин. – М. : Высш. шк., 1971. – 346 с.
4. Лейчик В. М. *Терми-*

- новедение: Предмет, методы, структура / В. М. Лейчик. — М. : Кн. дом «ЛИБРОКОМ», 2009. — 256 с.
5. Лемайкина Л. М. Некоторые сложности перевода английских текстов по психологии / Л. М. Лемайкина, О. А. Свяжина // Язык. Культура. Общество. — 2012. — №4. — С. 12–15.
6. Лобанова А. А. Переводческие аспекты психологической терминосистемы / А. А. Лобанова, Л. М. Лемайкина // Научно-художественный сборник «Гермес» — 2010. — №2. — С. 48–50.
7. Суперанская А. В. Общая терминология: Вопросы теории / А. В. Суперанская, Н. В. Подольская, Н. В. Васильева. — М. : Кн. дом «ЛИБРОКОМ», 2012. — 248 с.
8. Швейцер А. Д. Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. — М. : Наука, 1988. — 215 с.
9. A parent education curriculum for decreasing stress in families raising a child with an autism spectrum disorder [Electronic resource]. — Access : <http://scholarworks.lib.csusb.edu/etd/578/>.
10. Nida E. Toward a science of translating: With special reference and procedures involved in Bible translating / E. Nida. — Brill archive, 1964. — 331 p.
11. Online Etymology Dictionary [Electronic resource]. — Access : <https://www.etymonline.com/>.
12. Oxford Dictionary of Psychology / [Edit. Andrew M. Colman]. — New York : Oxford University Press Inc., 2009. — 896 p.
13. Piaget Stages of Development [Electronic resource]. — Access : <https://www.webmd.com/children/piaget-stages-of-development#1>.
14. Ukrainian-English, English-Ukrainian Dictionary / [Edit. Leonid Hrabovsky]. — New York : Hippocrene Books, 1994. — 448 p.

УДК 811.111'25-051:378

## СИСТЕМИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ В СТРУКТУРІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧА

Яфтумова А. А., Ольховська А. С. (канд. пед. наук)

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна  
(кафедра перекладознавства імені Миколи Лукаша)

В статті надано визначення поняття «машинний переклад» та встановлено його місце у структурі фахової підготовки майбутніх пе-

*рекладачів, описано ключові класифікації систем машинного перекладу, вивчено досвід навчання систем машинного перекладу у зарубіжній практиці, обґрунтовано теоретичні основи запровадження курсу з систем машинного перекладу для майбутніх перекладачів на перекладацьких відділеннях вітчизняних вищих навчальних закладів.*

**Ключові слова:** системи машинного перекладу, письмовий переклад, підготовка перекладачів, майбутні перекладачі.

**Яфтумова А. А., Ольховская А. С. Системы машинного перевода в структуре профессиональной подготовки переводчика.** *В статье приведено определение понятия «машинный перевод» и уставлено его место в структуре профессиональной подготовки будущих переводчиков, описаны ключевые классификации систем машинного перевода, изучен опыт обучения системам машинного перевода в зарубежной практике, обоснованы теоретические основы внедрения курса по системам машинного перевода для будущих переводчиков на переводческих отделениях отечественных высших учебных заведений.*

**Ключевые слова:** системы машинного перевода, письменный перевод, подготовка переводчиков, будущие переводчики.

**Yaftumova A. A., Olkhovska A. S. Machine Translation Engines in the Translator Training Structure.** *The article defines the concept of machine translation and its place in the future translator training structure, describes the key classifications of the machine translation engines, studies foreign experience of teaching machine translation engines to future translators, provides theoretical basis of introducing a course on machine translation engines for future translators at the translation departments of the Ukrainian higher educational establishments.*

**Key words:** machine translation systems, translation, translator training, future translators.

**Актуальність** дослідження обумовлюється надзвичайно швидким зростанням обсягів перекладів, впоратися з якими можливо лише засобами сучасних перекладацьких технологій, серед яких надзвичайно важливе місце посідають системи машинного перекладу. Такі системи здатні значною мірою спростити та прискорити роботу перекладача без втрати належної якості письмового перекладу, що дозволяє перекладачам заробляти більше та краще відповідати вимогам замовників. У той же час у нашій країні практично відсутні науково обґрунтовані методики навчання перекладу із застосуванням систем машинного перекладу, а тому це питання потребує детального вивчення із метою розробки теоретичних засад, необхідних для побудови відповідної методики навчання майбутніх перекладачів.

**Об'єктом** нашого дослідження є системи машинного перекладу в структурі фахової діяльності перекладача.

**Предметом** дослідження є визначення теоретичних засад запровадження систем машинного перекладу до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів.

**Мета** дослідження полягає у комплексному аналізі та обґрунтуванні теоретичних засад запровадження систем машинного перекладу до структури фахової підготовки майбутніх перекладачів.

Реалізація даної мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- надати визначення поняття «машинний переклад» та встановити його місце у структурі підготовки майбутніх перекладачів;
- описати ключові класифікації систем машинного перекладу;
- вивчити досвід навчання систем машинного перекладу у зарубіжній практиці;
- обґрунтувати теоретичні основи запровадження курсу з систем машинного перекладу для майбутніх перекладачів.

Під машинним перекладом (machine translation) мається на увазі повністю автоматизований переклад тексту без втручання людини до цього процесу [3], відповідно системи машинного перекладу (machine translation engines) — це програмне забезпечення, яке уможливорює здійснення такого перекладу.

Процес машинного перекладу утворюють наступні етапи: аналіз тексту мовою оригіналу (пошук слів у словнику, морфологічний та синтаксичний аналіз — моделюється розуміння тексту), перетворення (перехід від структури тексту мовою оригіналу до структури тексту мовою перекладу), синтез тексту мовою перекладу (морфологічне та синтаксичне оформлення тексту — моделюється побудова тексту) [1, с. 41; 2, с. 7].

Системи машинного перекладу класифікуються в залежності від алгоритму, покладеного в їх основу. Виділяють наступні основні підходи до побудови алгоритмів машинного перекладу: 1) заснований на правилах (rule-based); 2) заснований на прикладах (example-based); 3) заснований на статистиці (statistical-based) [6]. Кожен з перелічених підходів має свої переваги та недоліки, а тому останнім часом особливої популярності набуває гібридний (hybrid) підхід в межах якого розробники систем машинного перекладу намагаються максимально об'єднати переваги усіх перелічених підходів.

Останнім часом з'являється все більше нових підходів до розробки систем машинного перекладу. Вони спрямовані передусім на розширення можливостей статистичного машинного перекладу і подолання його обмежень, а також на розробку нових алгоритмів, що, у свою чергу, втілюється у системах машинного перекладу

нового покоління. До таких систем, зокрема, можна віднести нейронний машинний переклад (neural machine translation), що ґрунтується на штучній нейронній мережі [4].

На сьогоднішньому етапі системи машинного перекладу активно використовуються для досягнення різноманітних цілей. Одними з найвідоміших систем машинного перекладу є SYSTRAN, Microsoft Translator, Google Translate та багато інших.

Окрім того, багато систем автоматизації перекладу мають вбудовані модулі машинного перекладу, які дозволяють виконувати переклад швидше та ефективніше через те, що перекладачеві більше не доводиться відволікатися на інше програмне забезпечення. Особливо ефективним поєднанням є інтеграція модулів машинного перекладу до хмарних систем автоматизації перекладу, таке поєднання здатне значною мірою підвищити продуктивність професійного перекладача.

Так, відомі хмарні системи автоматизації перекладу SmartCAT та Memsource використовують модулі машинного перекладу Microsoft Translator та Google Translate, послуга може надаватися безкоштовно або бути платною.

Одним з найпопулярніших сервісів є система машинного перекладу Google Translate, яка працює в режимі реального часу й дозволяє перекладати цілі сторінки сайтів. Звісно, що такий переклад є далеким від досконалості, проте він дозволяє користувачеві зорієнтуватися у бурхливому потоці інформації, вичленити основний зміст та з'ясувати, перекладу яких саме ресурсів він потребує.

Переваги використання систем машинного перекладу професійними перекладачами є очевидними: по-перше, вони дозволяють значною мірою скоротити часові витрати на виконання перекладу, а отже, як наслідок, підвищити ефективність процесу перекладу та уможливити отримання більшого заробітку перекладачем. По-друге, системи машинного перекладу постійно розвиваються та вдосконалюються, пропонуючи все якісніший продукт на виході, що знову ж таки може безпосередньо відбитися на загальній продуктивності перекладача. По-третє, системи машинного перекладу часто виступають джерелом працезабезпечення для перекладача, оскільки автоматично перекладені тексти у багатьох випадках потребують обов'язкового редагування людиною.

Оволодіння новими технологіями, включаючи і системи машинного перекладу, на сучасному етапі є обов'язковою умовою під час професійної підготовки майбутніх перекладачів, оскільки вони здатні значною мірою підвищити продуктивність виконання перекладу та його якість [3]. У методичному плані навчання майбутніх

перекладачів використання систем машинного перекладу має свої особливості. Так, проведені дослідження [7, с. 207] вказують на те, що застосування систем машинного перекладу студентами аж ніяк не призводило до спрощення виконання перекладів, а скоріше навіть навпаки ускладнювало виконання завдання, оскільки студенти часто не помічали помилок, припущених системою машинного перекладу та, відповідно, не виправляли їх. До того ж, дослідники [5, с. 493; 7, с. 196] відзначають те, що виконання перекладу із застосуванням систем машинного перекладу значно відрізняється від виконання перекладу без їх застосування та передбачає формування дещо відмінних навичок та вмінь, зокрема критичного мислення, проникливості, здатності оцінювати валідність перекладу, виконаного системою машинного перекладу з метою його подальшого редагування.

Аналіз досвіду навчання студентів перекладацьких відділень провідних світових вищих навчальних закладів з підготовки перекладачів (Уппсальський університет (Uppsala universitet), Женевський університет (Universit de Geneve), Університет Суонсі (Swansea University) та Единбурзький університет (the University of Edinburgh) засвідчив те, що всі вони запроваджують системи машинного перекладу до структури фахового навчання своїх студентів. Традиційно, таке запровадження відбувається на магістерському рівні підготовки, розраховане на 5–7,5 кредитів ECTS та передбачає формування практичних навичок й умінь, а також засвоєння усього необхідного теоретичного матеріалу.

Проведені теоретичні розвідки та результати вивчення закордонного досвіду дозволяють дійти висновку про необхідність включення систем машинного перекладу до структури фахової підготовки студентів перекладацьких відділень вітчизняних вищих навчальних закладів, що доцільно зробити засобами розробки спеціалізованого курсу.

При побудові курсу з систем машинного перекладу необхідно визначитися з низкою основних параметрів, зокрема: етапом на якому необхідно навчати студентів, тривалістю курсу, обсягом навчального навантаження (кількість кредитів та аудиторних годин), конкретними системами машинного перекладу, які мають стати об'єктами вивчення. Зупинимось детальніше на усіх перелічених параметрах.

Спираючись на закордонний досвід, можемо зробити припущення, що найкращим періодом навчання, на якому доцільно було б запровадити курс з систем машинного перекладу є магістерський рівень підготовки перекладачів, адже в усіх престижних університетах, які запроваджують подібний курс, студенти проходять його саме в магістратурі. Зважаючи на те, що засвоєння матеріалу курсу

передбачає значну технологічну грамотність студентів і бажано володіння іншими перекладацькими технологіями, доцільно припустити, що запроваджувати такий курс доцільно у другому семестрі навчання у магістратурі, відвівши перший семестр підготовки для запровадження інших курсів з перекладацьких технологій. Особливо логічним видається запровадження у першому семестрі магістратури курсу з CAT-інструментів, які мають власні вбудовані модулі машинного перекладу, за допомогою яких студенти вже могли б засвоїти основи роботи з машинним перекладом та основні принципи редагування сегментів, перекладених засобами таких модулів. Таким чином, нам вдалося одразу відповісти й на запитання стосовно тривалості курсу з систем машинного перекладу, яку, на наш погляд, варто обмежити одним семестром. Такого часу буде достатньо, особливо якщо у першому семестрі магістратури буде запроваджено курс з CAT-інструментів, в межах якого студенти зможуть засвоїти основи роботи з вбудованими модулями машинного перекладу.

Особливо важливим питанням є визначення обсягів навчального навантаження, тобто кількості кредитів та аудиторних годин. Зважаючи на те що запровадження курсу планується протягом одного семестру, оптимальним варіантом буде його запровадження щотижня протягом двох аудиторних годин, що в цілому становитиме 32 аудиторні години на семестр. Виходячи з того, що кількість самостійної роботи студентів має бути приблизно вдвічі більшою за кількість аудиторного навантаження, отримуємо близько 60 годин самостійної роботи, що разом із аудиторним складе 3 кредити ECTS.

З проведених вище досліджень, ми встановили, що основними типами систем машинного перекладу є такі: засновані на правилах; засновані на прикладах; засновані на статистиці; гібридні; системи, в яких застосовано принципово нові алгоритми – наприклад, нейронний машинний переклад. Однак, на практиці складно знайти системи машинного перекладу засновані на правилах, прикладах або статистиці у чистому вигляді, оскільки для підвищення комерційного успіху системи розробники поєднують декілька алгоритмів. Саме тому, доцільно зупинитися на системах машинного перекладу, які є лідерами ринку, забезпечують максимально можливу на сучасному етапі розвитку якість перекладу та найчастіше використовуються професійними перекладачами у своїй роботі: Google Translate, SYSTRAN та Microsoft Translator.

Відповідно, студенти мають отримати усі необхідні знання стосовно машинного перекладу в цілому, класифікації систем, особливостей їх застосування на практиці, їх ключових переваг та основних недоліків, а також здобути навички перед- та пост-редагування тек-

стів, які проходять через систему машинного перекладу. Вони також повинні оволодіти уміннями здійснювати переклад тексту із використанням систем машинного перекладу, однак без втрати належної якості кінцевого продукту – тобто виконаного перекладу.

Зважаючи на усе викладене вище, **перспективу** наших подальших досліджень вбачаємо у практичній розробці методики навчання майбутніх перекладачів використання систем машинного перекладу у своїй професійній діяльності.

### *Література*

1. Колесник А. С. *Обзор систем машинного перевода / А. С. Колесник // Интеллектуальные системы та прикладна лінгвістика: II Всеукр. наук.-практ. конф., 28 березня 2013 р. : тези доповідей. – Харків, 2013. – С. 41–44.*
2. Кулагина О. С. *О современном состоянии машинного перевода / О. С. Кулагина // Математические вопросы кибернетики. – 1991. – Вып. 3. – С. 5–50.*
3. Craciunescu O. *Machine Translation and Computer-Assisted Translation: a New Way of Translating? [Electronic resource] / O. Craciunescu, C. Gerdling-Salas, S. Stringer-O’Keeffe // Translation Journal. – 2004. – Vol. 8. – No. 3. – Access : <http://translation-journal.net/journal/29computers.htm>.*
4. *Google’s Neural Machine Translation System: Bridging the Gap between Human and Machine Translation [Electronic resource]. – 2016. – Access : <https://arxiv.org/abs/1609.08144>.*
5. Pym A. *Translation Skill-Sets in a Machine-Translation Age / A. Pym // Meta: Translators’ Journal. – 2013. – Vol. 58, № 3. – P. 487–503.*
6. Qun L. *Machine translation: general / Qun L., Xiaojun Z. // The Routledge Encyclopedia of Translation Technology. – Routledge : London and New York, 2015. – P. 105–119.*
7. Sycz-Opoń J. *Machine Translation in the Hands of Trainee Translators – an Empirical Study / J. Sycz-Opoń, K. Gałuskińska // Studies in Logic, Grammar and Rhetoric. – 2017. – 49 (62). – P. 195–212.*

Наукове видання

**IN STATU NASCENDI  
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАГМАТИЧНІ  
ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

Збірник студентських статей  
Випуск 18

Українською, російською, англійською мовами

Відповідальний за випуск: Ребрій О. В.  
Технічний редактор: Карпенко Н. П.  
Художнє оформлення: Макеева Н. В.

Підписано до друку 26.06.2018 р. Формат 60x841/16  
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Newton7C  
Ум. др. арк. 18,875. Зам. № 16/207-2018. Ціна договірна  
Наклад 100 прим.

61022, м. Харків-22, майдан Свободи, 4,  
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Надруковано: видавництво «НТМТ»  
61103, м. Харків, вул. Дерев'янка, 16  
E-mail: [jornal\\_2016@ukr.net](mailto:jornal_2016@ukr.net)

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1748 від 15.04.2005 р.